

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**KORUMA SORUMLULUĞU VE GÜNEYDOĞU
ASYA'DA İNSANİ GÜVENLİK: ROHİNGYA
ÖRNEĞİ**

Aytakin MUSTAFAYEVA

2502100435

Tez Danışmanı

Prof. Dr Nurcan ÖZGÜR BAKLACIOĞLU

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : AYTAKİN MUSTAFAYEVA Numarası : 2502100435
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKLER Danışmanı : PROF. DR. NURCAN ÖZGÜR BAKLACIOĞLU
Tez Savunma Tarihi : 26.04.2019 Saati : 11:00
Tez Başlığı :
" KORUMA SORUMLULUĞU VE GÜNEYDOĞU ASYA'DA İNSANİ GÜVENLİK: ROHİNGYA ÖRNEĞİ "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NURCAN ÖZGÜR BAKLACIOĞLU		Kabul
2- DOÇ. DR. SEVİM BUDAK		KABUL
3- DOÇ. DR. ÖZGÜN ERLER BAYIR		KABUL
4- DOÇ. DR. İBRAHİM MAZLUM		Kabul
5- DR. ÖĞR. ÜY. ASLI ŞİRİN ÖNER		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜY. ERTAN EROL		
2- DR. ÖĞR. ÜY. ŞADAN İNAN RÜMA		

ÖZ

KORUMA SORUMLULUĞU VE GÜNEYDOĞU ASYA'DA İNSANİ GÜVENLİK: ROHINGYA ÖRNEĞİ

Aytakin MUSTAFAYEVA

Son yıllarda yaşanan insani krizler, insan haklarının korunmasına dair uluslararası toplumun sorumluluğu ile ilgili tartışmaları gündeme getirdi. Koruma Sorumluluğu (R2P) kavramının bu sürece dahil edilmesi, mevcut tartışmalara yeni boyut kazandı. İnsani güvenliğin uygulama stratejilerinden biri olarak geliştirilen R2P, her egemen devletin kendi halkını önlenebilir insani krizlerden koruma sorumluluğu olduğunu, fakat devletin kendi sorumluluğunu yerine getirmede açıkça başarısız olduğu durumlarda uluslararası toplumun söz konusu devletin halkını korumakla sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Bu sorumluluk, uluslararası müdahaleyi de içermektedir. Eleştirmenlere göre kavramın ileri sürdüğü görüşler ile devlet egemenliği ve iç işlerine müdahale etmeme gibi temel uluslararası hukuk ilkeleri arasında gerilim ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, R2P'nin Güneydoğu Asya'da uygulanması Rohingya krizi örneği üzerinden incelenmiş ve bölgenin insani kriz yönetimine yaklaşımı analiz edilmiştir. Sömürge geçmişine sahip bölge ülkelerinin egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri konusunda oldukça hassas olması, bölgeye özel siyasi kültür ve değerlerin oluşmasına yol açmıştır. Ancak, aynı zamanda bölge ülkeleri R2P'nin kabul edilmesini desteklemiştir. Bu durumda, Güneydoğu Asya ülkeleri bu ilkeleri, kendi siyasi gelenekleri ile nasıl uzlaştıracığı sorusu gündeme gelmektedir.

Çalışma, devlet egemenliği düşüncesinin, barış ve güvenlik kaygılarının bir sonucu olarak ortaya çıktığı için zaten koruma sorumluluğu anlayışını kapsadığını ve R2P'nin devlet egemenliği düşüncesi ile uyumlu olduğunu ileri sürmektedir. Fakat eski sömürge ülkeleri için egemenlik, siyasi bağımsızlık anlamını taşımaktadır. Günümüzde insani krizler genellikle bu ülkelerde meydana gelmektedir. Güneydoğu Asya örneğinin analizi, bölgenin mevcut siyasi koşulları nedeniyle R2P'nin üçüncü sütunu çerçevesinde önerilen zorlayıcı önlemlerden kaçınılması gerektiğini göstermiştir. Ancak bölgedeki bazı gelişmeler, R2P'nin devletlerin kendi sorumluluklarını yerine getirebilmesi amacıyla gerekli kapasitenin oluşturulması için uluslararası toplumun yardımını öneren ikinci sütunu kapsamında uygulanabileceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsani güvenlik, R2P, egemenlik, uluslararası toplum, Güneydoğu Asya, Rohingya krizi.

ABSTRACT

THE RESPONSIBILITY TO PROTECT AND HUMAN SECURITY IN SOUTHEAST ASIA: ROHINGYA CASE

Aytakin MUSTAFAYEVA

Humanitarian crises in recent years have brought up debates about the responsibility of the international community on the protection of human rights. The inclusion of the R2P principle in this process has brought new dimensions to the current debates. Developed as one of the implementation strategies of human security, R2P stipulates that every sovereign state has a primary responsibility to protect its population from mass atrocity crisis. However, if the state is clearly failing to fulfill its responsibility, the international community has the responsibility to protect the people of that state. In this context, the concept of responsibility includes international humanitarian intervention and other forms of coercive measures. According to the critics, R2P emerged as a legal challenge to the basic principles of international law such as state sovereignty and non-interference in domestic affairs.

This thesis provides a case study analysis on the implementation of the R2P in Southeast Asia, as well as the regional approach to the humanitarian crisis management in the case of Rohingya. The analysis showed that the colonial past of the countries in the region made them very sensitive regarding the principles of sovereignty and non-interference and have led to the formation of political culture and values more characteristic to the Southeast Asia region. However, the adoption of R2P principle has been widely supported and accepted by the countries in the region. In this case, the question arises how the Southeast Asian states will reconcile these principles with their political traditions.

This study argues that R2P doesn't contradict the idea of state sovereignty, which implies the responsibility to provide domestic peace and stability as well. However, this is the fact that sovereignty means a right of political independence for the post-colonial countries, where recent humanitarian crises take place. The analysis of the Southeast Asian case demonstrates that due to the regional political conditions, any form of the coercive measures indicated in the third pillar of R2P will be challenged in the region, and R2P can be implemented only in the framework of its second pillar, which articulates the international responsibility to assist and encourage the state to fulfill its responsibilities.

Key words: Human security, R2P, state sovereignty, international community, Southeast Asia, Rohingya crisis.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında desteğini benden esirgemeyen ilk danışmanım Doç. Dr. Özlem Terzi'ye değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Sonraki aşamalarda danışmanlığımı üstlenmiş Doç. Dr. Zeynep Kıvılcım ve Prof. Dr. Nurcan Özgür'e, aynı zamanda, tez izleme komitesi üyelerim Doç. Dr. Sevim Budak, Dr. Öğr. Ü. Merve Özkan Borsa ve Doç. Dr. Evren Balta'ya göstermiş oldukları destek ve tezime katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Buraya kadar isimleri geçen hocalarıma, ayrıca, başarılı kadın akademisyenler olarak sağladıkları mükemmel örnek için sonsuz teşekkürler.

Yüksek Lisans ve Doktora programlarında eğitim aldığım İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi kişisel ve mesleki anlamda gelişmeye önemli katkı sağladı. Engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Birsen Örs, Prof. Dr. Cemil Oktay, Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu'na şükranlarımı sunarım.

İnsani güvenliğe ilk ilgim, George C. Marshall Avrupa Güvenlik Araştırmaları Merkezi'nde katıldığım insani güvenlik konularını kapsayan mesleki gelişim programının sonucuydu. Merkezden değerli hocalarım John L. Clarke ve Sven Bernhard Gareis'e insani güvenlik konusundaki bilgilerimin derinleşmesine yardımcı oldukları için şükranlarımı sunarım.

Şubat-Mayıs 2016 döneminde misafir araştırmacı olarak bulunduğum Avustralya Queensland Üniversitesinin Koruma Sorumluluğu üzerine Asya-Pasifik Merkezi'ndeki çalışmalarım tezimi geliştirmem açısından önemli rol oynadı. Merkezin Başkanı, Prof. Alex Bellamy'ye Koruma Sorumluluğu ilkesinin kavramsal içeriğini netleştirmem açısından değerli olan yorum ve tavsiyeleri için teşekkür ederim. Güneydoğu Asya coğrafyasını ve bölgeye özel güvenlik sorunlarını daha iyi anlamam için yardımcı olan Noel Morada'ya minnettarım.

Myanmar Demokrasi Geliştirme ve Eylem Komitesi Savunma Koordinatörü Thinzar Shunlei Yi'e, İngiltere merkezli Arakan Rohingya Ulusal Teşkilatı Başkanı

Nurul İslam'a, söz konusu kuruluşun Avustralya merkezli üyesi Dr. Hla Myint'e, Queensland Rohingya Topluluğu Başkanı Sujauddin Karim'e, İrlanda Rohingya topluluğu üyesi Haikal Mansor'a sağlamış oldukları birincil kaynak olanakları ve yardımlardan dolayı sonsuz teşekkürler.

Çalışmalarım sırasında desteğini benden esirgemeyen arkadaşlarım Engin Garip, Serdar Çukur ve Lala Mustafazadeh'e; görevim nedeniyle katılmış olduğum BM konferans, toplantı ve projelerinde tanıştığım meslektaşlarıma deneyimlerini benimle paylaştıkları için derin teşekkürler.

İstanbul Üniversitesi'ndeki zamanım büyük ölçüde hayatımın bir parçasına dönüşen arkadaşlarım nedeniyle anlamlı oldu. Tartışmaları, eleştirileri, yardımları ve en önemlisi arkadaşlıkları ve biriken güzel anılar için hepsine minnettarım.

Tez çalışmalarım süresinde tüm sıkıntılarımı paylaşan, bana cesaret veren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Aytakin MUSTAFAYEVA

İstanbul, 2019

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: R2P'nin Kapsamı.....	72
Tablo 2. BM Güvenlik Konseyi için Reform Önerisi: Model A.	102
Tablo 3. BM Güvenlik Konseyi için Reform Önerisi: Model B.	102
Tablo 4: ASEAN Yolu ve İnsani Güvenliğin Temel İlkeleri.....	124

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ VE İNSANİ GÜVENLİK: GENEL KAVRAMLAR VE TANIMLAR

1.1. Güvenlik Düşüncesinin Evrimi.....	11
1.2. Güvenlik Ve Güvensizlik üzerine Kavramsal Tartışmalar.....	18
1.3. İnsan Güvenlik Kavramı.....	27
1.3.1. İnsani Güvenlik ve Eleştirel Güvenlik Çalışmaları	30
1.3.2. İnsani Güvenliği Tanımlama Girişimleri	32
1.3.2.1. Geniş Anlamda İnsani Güvenlik	32
1.3.2.2. Geniş Anlamda İnsani Güvenliğe Eleştirel Yaklaşımlar.....	35
1.3.2.3. Dar Anlamda İnsani Güvenlik	36
1.4. İnsani Güvenlik, Egemenlik Ve Sorumluluk Olarak Devlet Egemenliği	38
1.4.1. Egemenlik Ve Sorumluluk İlişkisi: Teorik Tartışmalar	40
1.4.2. Geleneksel Egemenlik: Westphalia Modeli.....	49
1.4.3. Milletler Cemiyeti ve Egemenlik	50
1.4.4. Mutlak Egemenlik, Totaliter Rejimler Ve Nürenberg Mahkemesi.....	53

1.4.5. Birleşmiş Milletler Antlaşması Ve Egemenlik İlkesi	54

İKİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMI

2.1. Koruma Sorumluluğu (R2P) Düşüncesinin Gelişimi	57
2.2. Müdahale ve Devlet Egemenliği Üzerine Uluslararası Komisyon	61
2.3. R2P Kapsamına Alınan Suçlar.....	64
2.3.1 Soykırım Suçu	65
2.3.2. İnsanlığa Karşı Suçlar.....	66
2.3.3. Savaş Suçları.....	67
2.3.4. Etnik Temizlik Suçu.....	68
2.4. R2P ve Kadınların Korunması.....	69
2.5. R2P'nin Uygulanma Çerçevesi.....	72
2.5.1. I. Sütun: Sorumluluk Olarak Egemenlik Anlayışı.....	74
2.5.2. II. Sütun: Devletin Kriz Önleme Kapasitesinin Geliştirilmesinde Uluslararası Toplumun Yardımı.....	76
2.5.3. III. Sütun: Devletin Başarısızlığı ve Uluslararası Toplumun Müdahalesi.....	81
2.6. BM ve Bölgesel Kuruluşların R2P'nin Uygulanmasındaki Rolü	83
2.6.1. BM Güvenlik Konseyi ve R2P'nin Uygulanması.....	83
2.6.2. BM Genel Kurulu ve R2P'nin Uygulanması.....	85
2.7. R2P'nin Uygulanmasında Bölgesel Kuruluşların Rolü.....	86
2.8. R2P'nin Uygulanması ve Riskler.....	89
2.8.1. R2P'nin uygulanması: Kenya örneği.....	91
2.8.2. R2P'nin uygulanması: Libya örneği.....	93
2.9. R2P Kavramı Üzerine Eleştiriler: Brezilya İnisiyatifi ve Korurken Sorumluluk Kavramı.....	97
2.10. BM Güvenlik Konseyi uluslararası toplumu temsil edebilir mi?.....	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜNEYDOĞU ASYA BÖLGESİ: GÜVENLİK VE İNSAN HAKLARI
MEKANİZMALARI

3.1. Güneydoğu Asya: Genel bilgiler.....	104
3.1.1. Coğrafi, Sosyokültürel Ve Ekonomik Yapı.....	105
3.1.2. Güneydoğu Asya'nın Siyasi Bağımsızlık Mücadelesi: Tarihsel Arka Plan.....	109
3.2. Güneydoğu Asya'da Bölgesel Yapılanma: ASEAN.....	115
3.2.1. ASEAN Ve Bölgesel Güvenlik.....	119
3.2.2. ASEAN, İnsani Güvenlik Ve İnsan Hakları.....	121
3.2.3. ASEAN Yolu Kavramı ve İnsani Güvenlik.....	123
3.3. ASEAN, İnsan Hakları Ve Alt-Bölgesel Yapılanmalar	125
3.3.1. ASEAN Hükümetler arası İnsan Hakları Komisyonu.....	127
3.3.2. ASEAN İnsan Hakları Parlamenterleri.....	128
3.3.3. ASEAN Kadın Ve Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Komisyonu.....	130
3.3.4. ASEAN Barış Ve Uzlaşma Enstitüsü.....	132
3.4. ASEAN Ülkelerinin R2P Kavramına Yaklaşımı Ve Kriz Yönetimi Stratejileri.....	133
3.5. ASEAN Ve Birleşmiş Milletler	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KORUMA SORUMLULUĞU VE ROHINGYA SORUNU

4.1. Rohingya Sorunu: Genel Tartışma.....	141
4.1.1. Rohingya Sorununun Temel Nedenleri.....	142
4.1.2. Rohingya Halkının Myanmar'da Varlığı: Tarihsel Arka Plan.....	143
4.2. Rohingya Halkına Karşı İşlenen Sistemik İnsan Hakları İhlalleri.....	146

4.2.1. Vatandaşlık ve Kimliğin İnkarı.....	146
4.2.2. Katliamlar.....	148
4.2.3. Zorunlu Göç.....	149
4.2.4. Evlilik Kısıtlamaları ve Nüfus Kontrolü.....	150
4.2.5. Cinsel Şiddet ve Tecavüz.....	151
4.2.6. Serbest Dolaşım Üzerine Kısıtlamalar.....	152
4.3. Rohingya Krizinden Kaynaklanan Göç Sorunu Ve Bölgesel Etkileri.....	153
4.4. Myanmar Devletinin Rohingya Sorununa Yaklaşımı.....	154
4.4.1. Myanmar'ın Karmaşık Siyasi Sistemi.....	155
4.5. Uluslararası toplumun Rohingya Krizine Yanıtı.....	158
4.5.1. Uluslararası Mekanizmalar.....	161
4.5.1.1. Rakhine Eyaleti Danışma Komisyonu.....	161
4.5.1.2. Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonu.....	166
4.5.1.3. Myanmar'daki İnsan Haklarının Durumuna İlişkin Özel Raportörlük.....	169
4.6. Güneydoğu Asya'da İnsani Kriz Yönetimine Bölgesel Yanıt.....	171
4.6.1. Bölge ülkelerinin Rohingya Krizine Yanıtı.....	171
4.6.2. ASEAN'ın Rohingya Krizine Yanıtı.....	174
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	180
KAYNAKÇA.....	188
EKLER.....	207
ÖZGEÇMİŞ.....	227

KISALTMALAR LİSTESİ

ACWC	ASEAN Commission on the Promotion and Protection of the Rights of Women and Children
ADHR	ASEAN Declaration on Human Rights
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AICHR	ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights
AIPMC	ASEAN Inter-Parliamentary Myanmar Caucus
AIPR	ASEAN Institute for Peace and Reconciliation
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation
APHR	ASEAN Parliamentarians for Human Rights
APSC	ASEAN Political and Security Community
ARMM	Autonomous Region in Muslim Mindanao
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
CEDAW	Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women
FYROM	Former Yugoslav Republic of Macedonia
ICC	International Criminal Court
ICID	International Commission of Inquiry on Darfur
ICISS	International Commission on Intervention and State Sovereignty
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IDP's	Internally Displaced Persons
IGR	İnsani Gelişim Raporu
İKT	İslam Konferansı Teşkilatı
IOM	International Organization for Migration
KDC	Kongo Demokratik Cumhuriyeti

MC	Milletler Cemiyeti
MNLF	Moro National Liberation Front
NLD	National League for Democracy
R2P	Responsibility to Protect
RwP	Responsibility while Protect
SEATO	Southeast Asia Treaty Organization
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNDP	United Nations Development Program
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
UNHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
UNOCHA	United Nations Office for Coordination of Humanitarian Affairs
UN PREDEP	United Nations Preventive Deployment Force
ZPFN	Zone of Peace, Freedom, and Neutrality

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası güvenlik gündemi için yeni bir başlangıç olmuştur. Yıllarca ağır silahlanmış bloklar arasındaki ideolojik çatışmalar ekseninde şekillenen uluslararası sistem Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra karmaşık tehditleri içeren adeta yeni bir risk kültürü ile karşı karşıya kaldı. Bir yandan Doğu Blok'unun çöküşü sonucunda ortaya çıkan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık diğer yandan uzun yıllar boyunca bastırılmış etnik ve din temelli gerginlikler dünyanın birçok bölgesinde iç savaş, kitlesel şiddet, göç sorunu, yoksulluk gibi çeşitli güvenlik sorunlarına yol açtı. Uluslararası sistem için geleneksel olmayan bu sorunların önlenmesi ve onlarla mücadele için etkin bir uluslararası mekanizmanın bulunmaması yeni güvenlik stratejisi ve uygulanma araçlarının geliştirilmesini dünya siyasetinde öncelikli konulardan biri haline getirdi.

Kuşkusuz yaşanan bu gelişmeler uluslararası güvenlik alanında akademik tartışmaları da etkiledi. Yarım asrı aşkın bir süre realizmin entelektüel hegemonyası altında şekillenmiş olan güvenlik çalışmaları askeri tehditler ve güçlü devlet olma ihtiyaçları üzerinde yoğunlaşmıştı. Öyle ki, Soğuk Savaş döneminde çatışma ve savaş nedenleri, devletlerin savunma stratejileri, güvenliğin sağlanmasında askeri güç ve araçların nasıl kullanılacağı, nükleer stratejiler ve caydırıcılık uluslararası güvenlik politikalarının belirleyicileri arasında yer almıştı. Bu belirleyiciler ekseninde bu dönemde devlet güvenliğinin temel kavram olarak merkeze alınması ve güvenlik politikalarının ulusal çıkarlar ekseninde şekillendirilmesi realist teorisyenlerin odaklandığı temel konular olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitmesi sonrasında siyaset ve akademi dünyasında güvenliğin öznesi, güvensizliğin kaynakları, yeni tehditler, devletlerin ve uluslararası kuruluşların güvenliğin sağlanmasındaki rolü hakkında tartışmalarında başladığı görülmüştür. Risklerin arttığı ve çeşitlendiği bir dönemde yaygın olarak görülen tehditlerden insanların korunması entelektüel söylem ve politika tartışmalarının bir alanı haline gelirken bu durumların aynı zamanda insani güvenlik

yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1990'lı yılların akademik çalışmalarında da yoğun ilgi gören insani güvenliğin uluslararası siyaset gündemini de etkilemeyi başardığı görülmüştür. Bu temelde UNDP Başkanı'nın Özel Danışmanı Mahbub ul Haq, insan güvenliği anlayışına uluslararası toplumun dikkatini çekmek için 1995'te Kopenhag'da düzenlenen BM Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi'nde sunmak üzere 1994'te *İnsani Güvenliğin Yeni Zorunlulukları (New Imperatives of Human Security)* isimli makalesini yayınladı. UNDP, aynı yıl *Güvenliği Yeniden Tanımlamak: İnsani Boyut (Redefining Security: The Human Dimension)* başlıklı ayrı bir bölüm içeren *İnsani Gelişme Raporunu (Human Development Report)* yayınladı. Raporda Haq'ın öne sürdüğü insan merkezli güvenlik anlayışı yinelenmiş, bireysel refah ve güvenliğin evrensel bir duyarlılık konusu olduğu ileri sürülerek uluslararası güvenlik stratejileri bağlamında öncelikli konulardan biri olarak ele alınması önerilmiştir.

Ayrıca bu rapor ile siyasi, ekonomik, toplumsal, gıda, sağlık, bireysel, çevre olmak üzere insan güvenliğinin yedi temel boyutunun belirlendiği görülmüş, aynı zamanda bu sayede güvenliğin analizi ve politikasının kapsamının genişletildiği görülmüştür. *Korkudan uzak olmak (freedom from fear)* ve *ihtiyaçtan uzak olmak (freedom from want)* gibi iki temel ilkeye dikkat çeken bu yaklaşımın temelinde insanların tüm temel haklarından yararlanma ve kendi potansiyellerini tam olarak geliştirme fırsatına sahip olma, özgür ve saygın bir biçimde yaşama hakkı olduğu fikri yatmaktadır. İnsani Gelişme Raporu'nda ayrıca insan güvenliğini tehdit eden sorunların bir birine bağlı olarak geliştiği ve daha geniş alana yayıldığı vurgulanarak onlarla tek başına mücadele edilemeyeceği ifade edilmiştir. Fakat son yıllarda yaşanan krizler uluslararası toplumun insani güvenliğin sağlanması mekanizmalarının yetersiz olduğunu ortaya koymuş ve daha fazla işbirliğinin gerekliliğini öne çıkarmıştır.

2003'te Sadako Ogata ve Amartya Sen başkanlığında İnsani Güvenlik Komisyonu tarafından hazırlanarak BM'ye sunulan *İnsani Güvenlik Şimdi (Human Security Now)* isimli raporda devletlerin güvenliğe dair temel sorumluluklarını

yerine getirmede sık sık başarısız olduğu, zaman zaman kendi halkları için tehdit unsuru haline geldiği, başarısız veya iç düzenini sistematik insan hakları ihlalleri ile sürdüren devletlerin her yerde insanlar için risk teşkil ettiği belirtilmiştir. Bireyleri devlet politikalarının araçları olarak kullanılmaktan çıkartarak onların devlet politikalarının amacı olarak görülmesini öneren bu rapor ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesini teşvik etmektedir. Bu bağlamda insani güvenlik devletlerin kendi vatandaşlarının korunmasında temel rolü ve sorumluluğu üstlendiği bir anlayışa dayanmaktadır ancak devletlerin kendi sorumluluklarını yerine getirmekte başarısız olduğu durumlarda ise uluslararası toplumun yardımıyla efektif mekanizmalarının geliştirilmesini önermektedir.

İnsani güvenlik kavramı uluslararası düzeyde yoğun ilgi görmüş, Kanada, Japonya ve Norveç gibi bir çok devletler tarafından dış politika stratejilerine dahil edilmiştir. Onların arasında Kanada yaklaşımı insani güvenliğin kavramsallaştırılmasında önemli rol oynamaktadır. Kanada'nın insani güvenlik yaklaşımı *korkudan yoksun olmak* ilkesine dayanmakta ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına odaklanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için Kanada çatışma önleme, mülteci hukuku, çocuk hakları, uluslararası insan haklarının teşvik edilmesi gibi konularda uluslararası işbirliğini teşvik etmektedir.

İnsani güvenlik savunucularının ve küresel sivil toplum baskısının artması uluslararası insani normların geliştirilmesi sürecini de tetikledi. İnsan haklarının korunması mekanizmalarında önemli değişiklikler yapılması çağrıları bu alanda normatif bir çerçeve ve strateji olarak koruma sorumluluğu kavramını ortaya çıkardı. Francis Deng'in *sorumluluk olarak devlet egemenliği* fikrinden beslenen koruma sorumluluğu bir devletin kendi halkını her türlü tehditlerden korumakla sorumlu olduğu egemenlik aynı zamanda uluslararası sorumluluk anlayışını ön plana çıkardı. 2001'de Kanada Hükümeti'nin inisiyatifi ile oluşturulan Müdahale ve Devlet Egemenliği üzerine Uluslararası Komisyon (ICISS) tarafından hazırlanan *Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect - R2P)* raporu ile gündeme gelen

R2P, insan güvenliği, devlet egemenliği, ulusal ve uluslararası sorumluluk anlayışlarına yeni bakış açısı sundu. ICISS raporuna göre egemenlik hak olmakla birlikte bir devletin kendi halkını ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinden koruma sorumluluğunu da ifade etmektedir. Uluslararası toplum devletleri kendi sorumluluklarını yerine getirme konusunda teşvik etme ve gerektiğinde yardım etme sorumluluğuna sahiptir. Devletler kendi sorumluluklarını yerine getirmekte açıkça başarısız olursa uluslararası toplumun zamanında ve kararlı bir şekilde BM Şartına uygun olarak kolektif eylemlerde bulunmaya hazır olması gerekmektedir.

Ayrıca R2P kavramı, 2005'te BM Dünya Zirvesi toplantısının sonuç belgesine eklenerek devletlerce oybirliği ile kabul edildi. Ancak söz konusu belgede, bu kavram ICISS raporu tarafından önerilen bazı hususları içermese de uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin önlenmesi ve onlara müdahale ile ilgili raporun temel ilkelerini korumaktadır. Günümüzde koruma sorumluluğu kavramı siyasi söylemleri ve güvenlik çalışmalarını önemli derecede etkilemekte, insani krizlere yol açan kitlesel şiddet olaylarını önlemek veya durdurmak üzere ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde sorumlulukların geliştirilmesini ve uygulanmasını teşvik etmektedir. Kavram, 2005'ten bu yana Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararlarında yer almış ve konu ile ilgili BM Genel Sekreter'i tarafından dönemsel olarak çeşitli belge ve raporlar yayınlanmıştır.

Özünde insan haklarının en üst düzeyde korunmasını amaçlayan R2P'nin uluslararası politikada uygulanma girişimleri iç işlerine müdahale olasılığı ve egemenlik ile ilgili bazı ülkelerin kaygılarını gündeme getirmiştir. Bu nedenle kavramın öne sürdüğü devlet sorumluluğu ve uluslararası sorumluluk anlayışlarının pratikte uygulanması umulduğu kadar kolay olamamaktadır. Bazı ülkeler R2P ile başlayan süreci desteklerken, bazıları ise bunun egemenliğe saldırı olduğuna ve devletlerin iç işlerine müdahale için geliştirildiğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda kavramın içeriğinin tam anlaşılmadığı ve bahsedilen sorumluluk anlayışının yeterince açıklığa kavuşturulmadığı ifade edilmektedir.

R2P, kabulünden bu yana dünyanın çeşitli bölgelerinde uygulanması denenmiştir. İlk kez Kenya'da 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrası şiddetlenen etnik çatışmaların önlenmesi amacıyla uygulanmış, daha sonra R2P kapsamında Libya müdahalesi gerçekleştirilmiştir. Kenya'da başarılı bir şekilde uygulanırken Libya'da rejim değişikliği ile sonuçlanması R2P ile ilgili ciddi eleştirileri gündeme getirmiş ve kavramın gerçekten de insan haklarının korunması amacıyla uygulanıp uygulanmadığı konusunda tartışma doğurmuştur. Bir yandan R2P'nin uygulama stratejileri ve meşruiyeti yönünde tartışmalar devam ederken diğer yandan da Güneydoğu Asya bölgesinde Myanmar'ın Rohingya krizinin önlenmesi için bir strateji olarak da sıkça gündeme gelmiştir.

50 yılı aşkın bir süre askeri cunta rejimi tarafından yönetilen Myanmar'da aşırı milliyetçi politikalar hakim olmuştur. Devletin Müslüman azınlıklara karşı uyguladığı asimilasyon, tehcir ve katliam politikaları sonucunda binlerce Rohingya öldürülmüş, çok sayıda insan komşu ülkelere göç ettirilmiş ve yüzlerce Müslüman kadın tecavüze maruz kalmıştır. Aynı zamanda askeri yönetimin 1982'de uyguladığı vatandaşlık yasası ile Rohingya halkının vatandaşlığı iptal edilmiş, yüz binlerce Rohingya *vatansız (stateless)* duruma düşmüştür. En son 2017'de Myanmar ordusu ile Rohingya silahlı birimleri arasındaki çatışma, devlet güvenlik güçleri tarafından halka karşı orantısız kuvvet kullanımı sonrasında 600 binin üzerinde Rohingya halkının komşu ülkelere kaçması ile sonuçlanmıştır. Uluslararası kuruluşlarca bölgede yapılan incelemeler sonucunda tespit edildiği üzere Myanmar hükümeti tarafından Rohingya'lara karşı gerçekleştirilen ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri ciddi bölgesel güvenlik sorunlarına yol açmıştır.

Rohingya halkına karşı uygulanan insanlık suçları ulusal ve bölgesel etkileriyle birlikte uluslararası toplumun dikkatini çekmekte ve R2P kapsamında değerlendirilmektedir. Fakat Myanmar hükümetinin ve ASEAN ülkelerinin Rohingya sorununun çözümü için uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapma konularında yeteri kadar siyasi irade göstermediği görülmektedir. Bölgede R2P, egemenliğe ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerine aykırı bir kavram olarak

algılanmaktadır. Bu yaklaşım, Güneydoğu Asya ülkelerinin çoğunun sömürge geçmişine sahip olması, sıkıntılı bağımsızlık mücadelesinden geçmeleri ve insan hakları konularında Batılı kavramlara güvenmemelerinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu durum, insani güvenliğin sağlanması stratejilerinden biri olarak koruma sorumluluğunun nasıl uygulanacağına dair soruları gündeme getirmektedir. Bu tez çalışması bahsi geçen sorulara odaklanmıştır.

Tezin amacı: R2P'nin geleneksel düzenle nasıl uyum sağlayabileceğini, kitlesel şiddet suçlarının önlenmesindeki rolünü ve Güneydoğu Asya'da insani güvenliğin sağlanması stratejilerini nasıl etkilediğini incelenmektedir. Tez çalışmasının yürütülmesi sırasında insani güvenlik ve R2P kavramlarına dair yeni bir literatür topluluğunun olduğu fakat mevcut literatürün konunun genel kapsamına odaklandığı ve kavramsal içeriğinin netleştirilmesine daha az dikkat etme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. İnsani güvenlikle ilgili yeteri kadar çalışmaların bulunmasına rağmen kavramın tanımı ve kapsamı konusunda fikir birliğinin sağlanamamış olması kavramın politika önceliklerinin belirlenmesi konusunda sıkıntılar yaratmaktadır. Aynı şekilde R2P'nin öne sürdüğü *sorumluluk olarak egemenlik ve uluslararası toplumun sorumluluğu* ilkeleri ile egemenlik konusunda oldukça hassas olan eski sömürge ülkelerinin siyasi kültürleri arasındaki çelişkiler R2P'nin uygulanmasını engellemektedir. Bu tez, söz konusu çelişkilere açıklık getirilmesi için yürütülen çalışmalara katkı sağlama amacı taşımaktadır.

Tezin sorusu: Devletleri güvenliğin hedefi olarak gören ve güvenlik kavramını genişletme girişimlerini reddeden geleneksel güvenlik yaklaşımının aksine insani güvenlik, bireyleri güvenliğin tek referans nesnesi olarak kabul etmekte, devlete ve uluslararası topluma önemli sorumluluklar yüklemektedir. Bu yaklaşım, insani güvenliğin sağlanması stratejilerinin geleneksel egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerine aykırı olduğuna yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir. İnsani güvenlik sorunlarının daha fazla yaşandığı fakat egemenlik ve dış müdahale konusunda oldukça hassas olan eski sömürge ülkeleri kavrama mesafeli yaklaşmaktadır. Bu durum, kavramın nasıl uygulanacağına

yönelik sorular ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmanın temel soruları şu şekildedir: *İnsani güvenliğin uygulanma stratejilerinden biri olarak geliştirilen R2P kavramının öne çıkardığı “sorumluluk olarak egemenlik” ve “uluslararası sorumluluk” ilkeleri geleneksel düzenle nasıl uyum sağlayacak? R2P, Güneydoğu Asya bölgesinde insani güvenliğin sağlanması stratejilerini nasıl etkilemiştir?*

Yöntem: Tez çalışmasında belirlenen amaçları gerçekleştirebilmek için farklı yöntemler kullanılmıştır. Öncelikle tezin kavramsal çerçevesini oluşturmak için alana dair geniş literatür incelemesi yapılmış, BM ve ASEAN’ın yanı sıra düşünce kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin belge ve raporları incelenmiştir. Bu çalışmalara paralel olarak uzmanlar, gözlemciler ve insan hakları savunucuları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Konu ile ilgili eğitim programlarına, konferanslara ve toplantılara katılmak, araştırma için büyük bir avantaj sağlamıştır.

Yeni güvenlik yaklaşımları, insani güvenlik ve koruma sorumluluğuna yönelik literatür incelemesi kavramların içeriğinin netleştirilmesine yardımcı olmuştur. Alandaki mevcut tartışmalar güvenliğin referans nesnesinin devletten bireye geçmesinin devrimci bir yaklaşım olduğu ve bu görüşün kabul edilebilmesi için güvenliğin tanımının ve kapsamının net olarak belirlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle çalışmada insani güvenliğin dar anlamda tanımlanması önerilmiştir. Egemenlik ve sorumluluk ilişkisine dair klasik literatür R2P’nin kavramsallaştırmaya çalıştığı sorumluluk olarak egemenlik anlayışının somut dayanağının olduğunu ve aslında R2P’nin egemenliğe aykırı olmadığını aksine egemenliği pekiştirdiğini savunmuştur.

Tez çalışmasının bir kısmı Avustralya’nın Queensland Üniversitesi’ne bağlı Koruma Sorumluluğu üzerine Asya-Pasifik Merkezi’nde yürütülmüş, bu süre içerisinde R2P uzmanları ve Güneydoğu Asya uzmanları ile konuyu tartışma fırsatı olmuştur. Bununla birlikte Avustralya’daki Rohingya topluluğu ve Asya ülkelerindeki mülteci kamplarından Avustralya’ya kaçan Rohingyalarla kişisel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Malaysiya, İrlanda, İngiltere’de bulunan Rohingya topluluğu üyeleri ile skype görüşmeleri yapılmıştır. Görüşmeler

esnasında elde edilen bilgilerin analizi bölgedeki gelişmeleri, insani güvenlik yaklaşımı ve R2P'nin uygulanma potansiyelini anlayabilmek için kolaylık sağlamıştır. Örnek incelemesi zamanı güncel durumu değerlendirmek için basın haberleri ve diğer elektronik veri tabanları kullanılmıştır.

R2P'nin uygulanması yönündeki en önemli zorluk, kavramın III. sütununun öngördüğü insani müdahale bağlamında ortaya çıkmıştır. Güneydoğu Asya örneğinin incelenmesi, eski sömürge ülkelerinde Batı merkezli kavramlara güvensizlik ve R2P'nin yeni emperyalist bir girişim olduğu yönündeki algı nedeniyle kavramın kapsamlı bir şekilde uygulanmasının oldukça zor olduğunu göstermiştir. Bu anlamda çalışma, R2P'nin yanlış kullanıma açık bir kavram olduğunu kabul etmekle birlikte, Rohingya sorununda olduğu gibi soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı diğer suçların işlendiği durumlarda egemenliğin bir kalkan olarak kullanılmaması gerektiği düşüncesini de savunmuştur.

Bu tez çalışmasından elde edilen sonuçlar Güneydoğu Asya ülkelerinin R2P'nin III. sütunu çerçevesinde önerilen zorlayıcı önlemler ve insani müdahale konularında oldukça hassas ve mesafeli olduğu, bölge ülkelerinin yalnız I. sütun (sorumlu egemenlik) ve II. sütun (uluslararası toplumun zorlayıcı olmayan önlemler aracılığıyla yardımı) bağlamında gerçekleştirilen politikaları desteklemeye eğilimli olduklarını göstermektedir. Bu nedenle tez, yalnız söz konusu koşulların dikkate alındığı taktirde R2P'nin Güneydoğu Asya siyasi kültürü ile uzlaştırılabileceğini, uluslararası toplumun sorumluluğu adına gerçekleştirilen eylemlerin ASEAN aracılığıyla yapılması gerektiğini ve genel olarak ülkelerin kendi bölgesel kuruluşlarına daha fazla güvendiği dikkate alınarak R2P'nin uygulanmasında bölgesel kuruluşların rolünün arttırılmasını önermiştir.

Tezin kapsamı: Çalışmanın *birinci bölümünde*, öncelikle güvenlik anlayışının tarihsel süreç içerisindeki evrimi, Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamı, insani güvenlik düşüncesinin gelişimi incelenmiştir. İnsani güvenlik konusunda literatür incelemesi, kavrama yönelik çok sayıda tanımın olduğu ve şimdiye kadar

insani güvenliğin tam olarak ne anlama geldiği konusunda fikir birliğinin sağlanamadığını göstermiştir. Bu bölümde, insani güvenliğin geniş ve dar anlamlar içeren farklı tanımları ve insani güvenliğin kapsamına alınabilecek tehdit unsurları ile ilgili mevcut literatürdeki tartışmalar incelenmiştir. Ardından insani güvenliğin devlet egemenliğine etkileri, iki kavram arasındaki etkileşime dair temel argümanlar incelenmiş, egemenlik ve sorumluluk arasındaki ilişki tarihsel bağlamda ele alınmiştir.

İkinci bölümde, dar anlamda insani güvenliğin yaklaşımlarından yola çıkarak gelişen koruma sorumluluğu anlayışının kavramsal erevesi, kapsamı, onun pratikte uygulanma stratejileri ve koruma sorumluluğunun kavramsallaştırmaya çalıştığı uluslararası sorumluluk anlayışı ele alınmiştir. Aynı zamanda BM ve uluslararası kuruluşların koruma sorumluluğunun uygulanmasındaki rolü, kavramın uygulanma sürecindeki zorluklar ve eleştiriler incelenmiştir.

nc bölümde, Güneydoğu Asya lkelerinin güvenliğin algısı, ASEAN'nın insan hakları ve insani kriz yönetimi ile ilgili mevcut mekanizmaları incelenmiştir. Ayrıca ASEAN siyasi kültürünün anlaşılması için bölgedeki siyasi gelişmeler tarihsel perspektiften ele alınmiş, eski sömürge ülkelerinin egemenlik algısı, aynı zamanda iç işlerine müdahale etmeme ilkelerine dayalı *ASEAN Yolu* kavramı incelenmiştir. Daha sonra insani güvenliğin ve koruma sorumluluğu kavramları ile Güneydoğu Asya'da mevcut olan güvenliğin algısı ve stratejileri arasındaki ilişki ele alınmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü, Güneydoğu Asya bölgesindeki insani güvenliğin sorunları ve ağır insan hakları ihlalleri Rohingya krizi örneğinde incelenmiştir. Son yıllarda, uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan raporlara dayanarak Rohingya durumunda soykırım ve insanlığa karşı diğer suçlara dair ciddi delillerin olduğu ileri srlmştir. Rohingya sorunu, aynı zamanda mülteci akını nedeniyle tüm bölgeyi istikrarsızlaştırmış ve bölgesel güvenliğe tehdit oluşturmuştur. Bu bölümde, Myanmar devletinin mevcut siyasi yapısı ve kapasite eksikliği nedeniyle Rohingya krizini ele alma konusunda başarısız olduğu ve

sorunun R2P kapsamına girdiği ileri sürölmüştür. Daha sonra, Güneydoğu Asya ölkelerinin, ASEAN'nın ve uluslararası toplumun Rohingya krizine verdiği yanıt incelenmiş ve öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ VE İNSANİ GÜVENLİK: GENEL KAVRAMLAR VE TANIMLAR

1.1. Güvenlik Düşüncesinin Evrimi

Güvenlik kavramının evrimi uluslararası sistemin tarihsel gelişimi ve sosyal bilimlerdeki entelektüel ilerlemeyle sık bağlı olan teorik ve siyasi varsayımlara dayanmaktadır. Uluslararası ilişkilerin tarihsel süreçlerine, bu süreçleri yorumlayan insanların düşüncelerine, farklı kültürlere ve dünya görüşlerine bağlı olarak güvenlik anlayışları sürekli değişime uğramıştır. Tarihin farklı evrelerinde insan doğası, devletlerin davranışı, toplumsal olaylar ve uluslararası sistemin yapısı ile ilgili farklı düşünceler güvenliğe farklı anlamlar yüklemiştir. İngiliz Okulu'nun önde gelen isimleri Martin Wight ve Hedley Bull güvenlik çalışmalarındaki kavramsal tartışmaları şekillendiren dünya görüşlerini Hobbescu, Grotiuscu ve Kantçı şeklinde sıralanan üç gelenek üzerinden sınıflandırmıştır. Bu geleneklerden her birinin güvenlik anlayışının temel konularından olan devlet ve uluslararası toplumun doğası ile ilgili sorulara farklı yorumlar geliştirmiştir.¹ Hobbescu geleneği takip eden düşünürler, uluslararası toplum anlayışına kuşkulu yaklaşmakta, uluslararası hukuk sistemi, uluslararası kuruluşlar ve işbirliği gibi girişimleri ütopya olarak görmektedir. Hobbescu realist düşünceye göre, uluslararası ilişkiler aslında devletlerin birbirine karşı savaştığı bir anarşi ortamıdır.

Kurumsallaşma ve işbirliği konularına odaklanan Grotiuscu geleneğe göre, uluslararası topluluk içerisinde devletler ahlaki ve yasal sınırlamalardan, genel kurallardan bağımsız değildir.² Bu nedenle onlar arasında sadece savaş değil, aynı zamanda işbirliği olabilir. Diplomasi, uluslararası hukuk, güç dengesi gibi

¹ Thomas Kleinlein, "International Legal Thought: Creation of a Tradition and the Potential of Disciplinary Self-Reflection", **The Global Community Yearbook of International Law and Jurisprudence**, Ed. Giuliana Ziccardi Capaldo, New York, Oxford University Press, 2016, s. 814-815

² Ursula Vollerthun, **The Idea of International Society: Erasmus, Vitoria, Gentili and Grotius**, Ed. by James L. Richardson, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, s. 21

mekanizmalarla denetlenebilir bir uluslararası sistem inşa etmenin mümkün olduğunu ileri süren Grotiuscu gelenek, Wight tarafından rasyonalist olarak sınıflandırılmıştır.³

Kantçı pozitivistler, uluslararası ilişkileri devletler arasındaki savaş olarak yorumlayan Hobbescu veya devletler arası savaş ve işbirliğini içeren bir sistem olduğunu öne süren Grotiuscu yorumları reddederek bu yaklaşımların uluslararası sistem ile ilgili yüzeysel anlam taşıdığını belirtmektedir. Onlara göre aslında uluslararası sistem daha derin anlamıyla devletleri değil onları oluşturan bireyler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Bunun yanında, Kantçı gelenek, uluslararası ahlaki değerleri Grotiuscu gelenekten farklı bir şekilde yorumlayarak, bu değerlerin devletlerin uluslararası sistemin sorumlu bir üyesi olmasına değil tüm insanların ortak yararına, kardeşliğine ve iyiliğine hizmet etmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Doğa bilimleri, sosyal bilimler, hukukun evrimi gibi bilim dallarına önemli katkılarda bulunmuş düşünürler olan Thomas Hobbes, Hugo Grotius ve Immanuel Kant'ın düşünceleri kendi dönemlerinin siyasal ve bilimsel gelişmelerinden etkilenmişti. Bu temelde, mesela, İngiltere'deki sivil savaşlar Hobbes'un, Avrupa'daki 30 yıl savaşları Grotius'un, Fransız Devrimi'nin sonuçları Kant'ın görüşlerini biçimlendirmişti. Machiavelli'den sonraki dönemde siyaset düşüncesine yön veren düşünürlerden olan Hobbes'un çalışmaları, iç savaşlara son verilmesi, barış, istikrar, huzur özlemini yansıtmaktadır. Hobbes'a göre insanlar ortak bir otoriteye itaat etmek için anlaşmışlardır temel öncelik insanın korunması ve güvenliği olmuştur. Bu egemenliğin kurulmasının meşru yoludur ve ister iç savaş isterse de yabancı işgalciden kaynaklanan korku insanların itaat eyleminin altında yatan temel motivasyonlardır.

Grotius'un yapmış olduğu katkılardan en önemlisi egemen devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen yasaları geliştirmek adına ortaya koymuş olduğu çabalarıydı. Onun *Savaş ve Barış Hukuku Üzerine (On the Law of War and Peace)*

³ Harald Kleinschmidt, **The Nemesis of Power: A History of International Relations Theories**, London, Reaktion Book, 2000, s. 213

adlı eseri döneminin en eksiksiz çalışması olarak anılmaktadır. O uluslararası ilişkilerin şiddet ve haksızlıklarını rasyonel ve hukuk alanı içinde ortaya koyma konusundaki çalışmalarından dolayı çok takdir edilmiştir. Onun uluslararası topluma bakış açısı, Grotiuscu gelenekte uluslararası ilişkilere dair enternasyonalist anlayışın en ayırt edici özelliği olmuştur.

Grotius'a göre uluslararası politikalar devletlerin yalnızca sağduyulu ya da uygunluk kurallarıyla değil, aynı zamanda ahlak ve hukukla bağlı olan uluslararası toplum anlayışına dayanmaktadır. Onun uluslararası toplum anlayışını formüle eden ilk kişi olduğu belki de tartışılabilir fakat devletler topluluğu fikrini açıkça tanımlayan ve bu topluluğun güç veya savaşla değil, yasalar ve bu yasaları uygulamak için geliştirilen anlaşmalarla yönetilebileceği fikrini somut çalışmalarla ortaya koyan ilk düşünürlerdendi. Grotius'un ileri sürdüğü uluslararası toplum fikri, Westphalia Barış Antlaşması'nda somut bir şekilde ifade edilmiş ve hatta kendisi Westphalia Barış'ının entelektüel babası olarak anılmaktadır.⁴

Kant, ahlaki değerler, ebedi barış, dünya yurttaşlığı ve kozmopolit idealleri ile liberal geleneğe rehberlik etmiştir.⁵ Kant'a göre devletler barışı sürdürmek için ahlaki yükümlülük taşımaktadır. Bu anlamda o hükümetlerin iç işlevleri ile uluslararası sorumlulukları arasında bir bağ çizmektedir. Kendisinden önce gelen Grotius, Pufendorf ve diğer savaş-karşıtı düşünürler gibi Kant, egemen devletleri doğada var olan ahlaki varlıklar olarak görüyordu. Kant'a göre, doğa durumunda insanlar, egemen bir güç olmadan güvensizlik içerisinde yaşadığı gibi devletler de savaş durumunda varlığını sürdürmektedir. Böyle bir ortamda devletler her zaman savaş tehdidi ve korkusu içerisinde yaşayacak ve bu durum genellikle savaşa neden olacaktır. Söz konusu bu durum, devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek ve barışı sağlamak için uluslararası bir mekanizma olmadığı sürece devam edecektir. Kant'a göre:

⁴ Renee Jeffery, **Hugo Grotius in International Thought**, Palgrave Macmillan, New York, 2006, s. 15

⁵ Helga Haftendorn, "The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security", **International Studies Quarterly**, Vol. 35, No. 1, 1991, s. 6-7

“Devletler, doğa durumunda, yani yasalarca kontrol edilmeyen bir ortamda varlığını sürdürdüğü için birbirlerine zarar veren bireyler gibi düşünülebilir. Bu nedenle devletler kalıcı bir barışı sağlamak ve kendi güvenliği için her bir bireyin hakkının güvence altına alındığı, toplumsal sözleşmeye benzer koşullara hukuksal bir sistem içerisine girebilirler.”⁶

Kant, dolayısıyla egemen devletler arasındaki çatışmaları çözme yetkisine sahip, kalıcı barışı sürdürmekten sorumlu milletler birliği veya kendisinin tanımladığı gibi barış birliği düşüncesini somutlaştıran uluslararası bir mekanizmanın oluşturulmasını önermiştir. Dünya barışını ve huzurunu korumanın ahlaki bir sorumluluk olduğunu savunan Kant’a göre egemen devletlerin uluslararası bir anlaşma veya üst bir otoritenin kurallarına bağlı olmadığı sürece ister ulusal isterse de uluslararası olsun çatışma durumu devam edecektir.

Bilimsel devrimler, iç savaşlar, aşırı şiddet ve toplumsal ayaklanmalar dönemlerinde yaşamış olan bu düşünürlerin çalışmalarında ana odak noktası iyi yönetim, hukuki düzenlemeler, ahlaki sorumluluk, barış ve güvenlik arasında ilişki kurma girişimleriydi. Fakat güvensizlik ortamının sona erdirilmesi için onların ileri sürdüğü yöntemler farklıydı. Hobbes ve Grotius çalışmalarında egemen, güç ve egemen devletler arasındaki ilişkileri belirleyen normlara odaklanırken, Kant devletler arasındaki iç ve dış siyasi ilişkileri, birey ve devlet ilişkilerini, aynı zamanda bireyler ve dünya toplumu arasındaki ilişkileri düzenleyen pozitif hukuk sistemine inanıyordu.⁷ Hugo Grotius, Thomas Hobbes ve İmmanuel Kant’ın gibi düşünürlerin barış, güvenlik, uluslararası toplum ile ilgili fikirleri sonraki yüzyıllarda güvenlik çalışmalarını önemli derecede etkileyen temel yapıtaşları oldu.⁸

Tarihsel süreç içerisindeki siyasal ve toplumsal olaylar, güvenlik düşüncesinin gelişmesini ve çeşitlenmesini sağladı. 17. yüzyılda uluslararası siyaset ve diplomatik ilişkilerin gelişmesi ile uluslararası barış ve güvenlik için yeni bir dönem başladı. Westphalia Barış Antlaşması, ortaçağ hukuk düzenini yıkarak

⁶ Immanuel Kant, **Perpetual Peace**, New York, Cosimo Classics, 2010, s.14

⁷ Harald Kleinschmidt, **a.g.e.**

⁸ Renee Jeffery, s. 1

modern uluslararası ilişkiler sisteminin ortaya çıkmasına öncülük etti.⁹ Bazı yorumculara göre Westphalia sistemi kalıcı bir barış ve ya istikrarlı siyasi süreç başlatmadı, aksine egemen devletler sistemine dayanan “sıcak savaş” ve “soğuk barış” süreçleri ile tanımlanan anarşik bir siyasi düzeni oluşturdu.¹⁰

Westphalia sisteminin esas sonuçlarından biri sonraki yüzyıllarda devletlerin uluslararası ve bölgesel güvenlik için bir mekanizma olarak uluslararası sistemde güç dengesi aramaları ve ittifak sisteminin bu dengeyi sağlamak için bir önkoşul olduğuna yönelik inancın ortaya çıkmasıydı. Bu bağlamda, ulusal çıkarların takip edilmesi, merkezi otoritesi olmayan bir uluslararası sistemde istikrara kavuşmanın en etkili yolu olarak görülüyordu. Güç politikaları, güç dengesi, ittifaklar sistemi, egemenlik, iç işlerine karışmama ilkelerine göre şekillenen güvenlik politikaları devletlerin uluslararası sistemde varlığını sürdürebilmeleri açısından önemliydi. Bu geleneksel yaklaşım G. Kennan’a göre bir ülkenin dışarıdan herhangi bir müdahale veya müdahale tehdidi olmaksızın varlığını sürdürmeye devam etme yeteneği anlamına gelen ulusal güvenlik düşüncesi idi.

Westphalia sisteminin temel ilkelerinden biri de devletlerin güç kullanımı konusunda meşru bir otoriteye ve diğer devletlerle ilişkilerinde hareket özgürlüğüne sahip egemen varlıklar olarak kabul edilmesiydi. Sonraki yıllarda gelişen demokratikleşme ve anayasallaşma süreci egemen devletlere iç düzen ve güvenliğin sürdürülmesi açısından önemli sorumluluklar yükledi. Avrupa’da art arda gerçekleşen devrimlerin sonuçları ifade özgürlüğü, şiddet, keyfi ceza yasağı dahil olmak üzere bireylerin güvenliğini ve belirli haklarını anayasal güvence altına aldı. Bu gelişmeler ile birlikte devletin gücü ve yetkilerine anayasal olarak sınırlamalar getirdi. Fakat Theda Skocpol’un deyimiyle, tarihsel süreç içerisinde devrimler her ne kadar devletin gücünü azaltmayı veya yetkilerini sınırlamayı hedeflese de, sonuç

⁹ Randall Lesaffer, **Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One**, New York, Cambridge University Press, 2004, s. 46

¹⁰ Volker Rittberger, **Strategies for Peace: Contributions of International Organizations, States and Non-State Actors**, Ed., Martina Fischer, Leverkusen, Barbara Budrich Publishers, 2008, s. 26-27

olarak daha merkezileşmiş daha güçlü bir devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır.¹¹ Zira iç düzen ve güvenliğin sağlanmasından, aynı zamanda dış tehditlere karşı korumadan sorumlu olan devletin kendine yönelen tehlikeleri bertaraf etmesi için yeteri kadar güçlü olması gerekmektedir.

Modern dönemin demokratikleşme süreci güvenlik anlayışına sosyal boyut kazandırdı. Liberal ekonomi bir yandan kapitalizmi tetiklerken diğer yandan da kitlesel anti-kapitalist hareketleri beslemişti. 19. yüzyılın sonlarından başlayarak bireysel kapitalizmden büyüyen tekellere doğru ilerleme ve küresel ekonominin işleyişindeki derin ve sürekli bozulma dünya çapında ekonomik ve sosyal krizler için ortam hazırladı. 20. yüzyılda, I. Dünya Savaşı'nın ve 1929 krizinin yıkıcı sonuçları tüm dünyayı etkisi altına aldı. Klasik liberal ekonomiye dayalı sınırlı devlet anlayışının mevcut sorunları ele alma kapasitesi yetersizdi.¹² İstihdam, eşitlik, ekonomik ve siyasal adaletin sağlanacağı yeni bir anlayışa ihtiyaç vardı. 1929 krizi sonrası benimsenen sosyo-liberal politikalar aracılığıyla uygulanan gıda, sağlık hizmetleri, yeni iş yerlerinin oluşturulması ve diğer sosyal programlar devletin vazgeçilmez politikası haline gelmişti. Bu gelişmeler, günümüzde tartışılan insan güvenliğinin bir anlayış veya siyaset biçimi olarak yeni olmadığını göstermektedir. Fakat 20. yüzyılın koşulları, özellikle dünya savaşları, devletlerin varlığı için tehdit olarak görülmüş, dolayısıyla devlet güvenliği anlayışının öncelikli bir konu olarak akademik tartışmaların ve siyasi uygulamaların odak noktası haline gelmesini sağlamıştı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra başka bir savaş olasılığının önlenmesi amacıyla yeni güvenlik sistemi geliştirilmesi arayışları kapsamında kolektif güvenlik yaklaşımları ortaya çıkmıştır. George Schwarzeberger'e göre kolektif güvenlik, yerleşik bir uluslararası düzene ve devletlerin varlığına karşı herhangi bir tehdidi önlemek amacıyla ortak eylem için düşünülen bir mekanizmadır. Kavramsal olarak

¹¹ Jerome, Michael, "States and Revolutions: The Implications and Limits of Skocpol's Structural Model", **American Journal of Sociology**, Vol. 86, No. 5, 1981, s. 1149-1150

¹² Armando Navarro, **Global Capitalist Crisis and the Second Great Depression: Egalitarian Systemic Models for Change**, Maryland, Lexington Books, 2012, s. 15-16

kolektif güvenlik, saldırganlığı caydırmak veya baskı yoluyla engellemek için bir grup devlet tarafından askeri güç oluşturularak tehditlerin önlenmesi ve mevcut düzeni zorlayacak güçlülere karşı güvenlik sağlamak için ortaklaşa işbirliğinin yapıldığı bir düzenlemedir.¹³ Bu düşünce pratikte ilk kez Milletler Cemiyeti (MC) uygulamalarında denendi. 28 Nisan 1919'da kabul edilen MC Sözleşmesi, üye ülkelerin dış saldırganlığa karşı toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına saygı göstermeyi taahhüt etmesini şart koşmuş ve herhangi bir üyeye karşı gerçekleştirilen savaş eyleminin, MC'nin diğer tüm üyelerine karşı gerçekleştirmiş olduğunu kabul etmiştir.¹⁴ Ancak iki savaş arası dönemin şartları, aynı zamanda MC'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin üstlenmiş olduğu taahhüdü yerine getirme konusundaki araçlarının sınırlı olması nedeniyle kolektif güvenlik düşüncesinin pratikteki ilk denemesi 1930'larda başarısızlıkla sonuçlandı.

Realist yorumculara göre küresel ekonomik sorunlar, uluslararası düzenin dışında konumlanmış güçlü ve küskün devletlerin varlığı ve uluslararası düzenin sorumluluğunu üstlenecek kapasiteye sahip bir güçlü kurumun olmaması iki savaş arası dönemde uluslararası siyasetteki krizin temel sebepleri idi. Edward H. Carr'a göre bu durumda asıl soru savaş sonrasında barışın nasıl inşa ve muhafaza edebileceğiydi. Zira kalıcı ve başarılı bir barış, sadece savaşların durdurulması stratejilerinin değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik koşulların yaratılmasını gerektirir. Bu sürecin önemli sonuçlarından birisi de ekonomik ve sosyal güvenliğin bireylerin vazgeçilmez hakkı olarak kabul edilmesi, aynı zamanda bu hakların korunmasından sorumlu devlet anlayışının ortaya çıkmasıdır.

Kolektif güvenlik ilkesi BM tarafından bir kez daha benimsendi. Siyasi bağımsızlık, egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme konuları BM Antlaşması'nın temel ilkelerinden oldu. BM Güvenlik Konseyi, kolektif güvenliğin

¹³ Gary Wilson, **The United Nations and Collective Security**, New York, Routledge, 2014, s. 5

¹⁴ Martyn Housden, **The League of Nations and the Organization of Peace**, New York, Routledge, 2012, s. 11

ve uluslararası barışın korunması amacıyla önemli sorumluluklar üstlendi.¹⁵ Fakat Soğuk Savaş döneminin koşullarına bağlı olarak büyük güçler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, kolektif güvenlik mekanizmasını bir kez daha zayıflattı. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerine veto hakkının verilmesi tartışılırken süper güçlerden uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında ortak bir sorumluluk üstlenecekleri bekleniyordu. Ancak BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit algısı konusunda fikir ayrılıkları, BM'nin kolektif güvenlik projesini başarılı bir şekilde yürütebileceğine olan güveni sarstı.

1.2. Güvenlik Ve Güvensizlik Üzerine Kavramsal Tartışmalar

20. yüzyıl güvenlik çalışmalarına damgasını vuran realizm, uluslararası kuruluşları, devletlerin belirli güvenlik çıkarlarını ilerletmek için kullanabilecekleri devletçilik araçları olarak görmüştür. Realistlere göre uluslararası kuruluşlar, temel güç dengesini ve en güçlü devletlerin çıkarlarını yansıtırlar ve dolayısıyla temel güvenlik sorununa güçlü bir çözüm sunmazlar.¹⁶ Uluslararası siyasetin en eski teorisi olarak tanımlanan realizm, uluslararası sistemi kendi kendine yardım alanı olarak tanımlamaktadır. Böyle bir ortamda devletler, kendileri için güvenlik sağlamalı, hiçbir kurum veya aktöre güvenmemelidirler. Realistler, güvensizliğin nedenleri ile ilgili insanın doğuştan gelen güç arzusu, ekonomik sistemler ve siyasi düzenler arasında ortaya çıkan çıkar çatışmaları, uluslararası anarşik ortam gibi farklı açıklamalar sunar.¹⁷ Onlar aynı zamanda, genel güç dengesindeki değişimler, saldırı-savunma mekanizmaları ve iç politika gibi temel güvenlik sorununu arttırabilecek veya hafifletebilecek birçok stratejiler önermektedirler.

¹⁵ Dan Sarooshi, **The United Nations and the Development of Collective Security: The Delegation by the Security Council of its Chapter VII Powers**, New York, Oxford University Press, s. 14-15

¹⁶ Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 51-52

¹⁷ John Mowitz, "In/Security and the Politics of Disciplinarily", **Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger**, Ed., Jutta Weldes, Mark Laffey, Hugh Gusterson, Raymond Duvall, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1999, s. 340

Devletlerin anarşi ortamında varlığını sürdürmesi, bu nedenle onların güç arayışında olması ve birbirinin güvenliğini tehdit etmesi realizmin modern yorumları için ortak bir fikirdir. Farklı realist yaklaşımlar güvensizliğin nedenleri hakkında farklı açıklamalar sunarlar, farklı temel mekanizmalara ve nedensel faktörlere odaklanırlar. Machiavelli, Reinhold Niebuhr ve Hans J. Morgenthau gibi realistler için güvensizliğin en temel dayanağı, insan doğası ve özellikle insanın doğuştan gelen güç arzusudur.¹⁸ Bu yaklaşıma göre, insan doğası sabit ve değiştirilemez olduğundan çatışma, siyasi yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır ve önlenemeyecektir. Buna karşılık E. H. Carr, güvenlik sorununu farklı kaynak donanımı, ekonomik sistemler ve siyasi düzenlere sahip olan devletler arasında kaçınılmaz çıkar çatışmaları ile açıklamaktadır. Carr'ın başlıca çalışması olan *20 Yıl Krizi: 1919-1939 (The Twenty Years' Crisis: 1919-1939)*, uluslararası hukuk, küresel düşünce ve MC gibi kurumların devletler arasındaki çatışmayı ve güvensizliği etkin biçimde ortadan kaldırayabileceği idealist inancın bir eleştirisiydi. Carr'a göre etkili bir merkezi otoritenin yokluğu, güç politikalarının devam etmesi ve devletlerin diğer devletlere, özellikle de revizyonist güçlere karşı savunmasız kalmasını sağlamıştır. Carr, güvenlik rekabetini tetikleyen temel nedenleri doğuştan gelen bazı insani içgüdülerle değil yönetim sistemleri, baskın ideolojiler veya bireysel liderlerin tutumları ile açıklamaktadır.¹⁹

Yapısal realistlere göre ise merkezi bir otoritenin yokluğu devletlerin rekabet etmelerini zorunlu kılar. Böyle bir ortamda devletler, silahlanma veya bir ittifak kurma yoluyla kendi güvenliğini arttırmak eğiliminde olduğu için güvenlik ikilemine yol açar ve böylece her iki taraf için de güvensizlik durumu ortaya çıkar. Bu anlamda Kenneth Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi (Theory of International Politics)* adlı eserinde yapının aktif bir nedensel güç olarak algılanmasını incelemiştir. Morgenthau ve diğer bazı realistlerin kararsız olduğu noktalarda Waltz,

¹⁸ Jack Donnelly, **Realism and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 9

¹⁹ Kenneth W. Thompson, **Political Realism and the Crisis of World Politics**, Princeton, Princeton University Press, 1960, s. 25

realist teoriyi daha katı bir bilimsel temele dayandırarak tamamen sistemik bir teori geliştirmek amacıyla çağdaş bilim felsefesi, ekonomi ve sistem teorisi üzerine çalışmıştır.²⁰

Waltz, bazı devletlerin daha iddialı hedefleri olabileceği ihtimalini kabul ederken, bütün devletlerin ise hayatta kalmak için mücadele ettiğini varsaymaktadır. Çünkü bu devletler anarşik bir ortamda var olduğu için ancak kendi kaynaklarını ve stratejilerini geliştirerek varlıklarını sürdürebilirdi. Waltz'a göre, uluslararası sistem liderlerin iktidar yarışı veya devletlerin ulusal çıkarlar peşinde olduğu pasif bir ortam değil. Aksine devletleri, belirli koşullarda davranmaya ve sonuçlarına katlanmaya zorlayan anarşik uluslararası bir düzen söz konusudur. Uluslararası sisteme vurgu yapmasına rağmen Waltz, güvenlik sorunu açısından devlet ile ilgili faktörlere dayanıyordu. Mearsheimer'ın ifade ettiği gibi, Waltz devletlerin rasyonel olduğunu varsayıyordu ancak büyük güçlerin çoğu zaman iç politik sebeplerden ötürü agresif davranışlarına odaklanmıştı.²¹

Neorealist yazarlara göre güvenlik veya güvensizlik, büyük ölçüde uluslararası sistemin anarşik yapısının bir sonucu olduğu için uluslararası politika gelecekte de geçmişteki gibi şiddete eğilimli olacaktır. John Mearsheimer, *Geleceğe Dönüş: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da İstikrarsızlık (Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War)* başlıklı makalesinde, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin, aşırı milliyetçilik ve etnik çatışmaların geniş istikrarsızlık ve çatışmalara yol açacağını, geçmişteki çok kutuplu geleneksel güç dengesi politikalarının geri dönüşüne sebep olacağını savunmuştur.²² Mearsheimer, Soğuk Savaş'ı hakim iki kutuplu güç yapısının neden olduğu barış ve istikrar dönemi olarak değerlendirmiş ve bu sistemin çöküşüyle, on yedinci yüzyıldan beri uluslararası ilişkilerde felaketlere yol açan büyük güç rekabetine dönüş olacağı tahmininde bulunmuştu.

²⁰ Joan Schmidt, **Due Process of Inquiry, says Waltz**, Denmark, University of Copenhagen, 2016, s. 425

²¹ Wagner R. Harrison, **War and the State: The Theory of International Politics**, Michigan, University of Michigan Press, 2007, s. 15-16

²² John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War", (çevrimiçi), <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0017.pdf>, 22 Nisan 2016.

Mearsheimer gibi neorealist yazarlar için uluslararası politika, savaşın her zaman mümkün olduğu acımasız bir rekabet sürecini içermektedir. Onlara göre, uzun süreli istikrarlı bir barışın veya devletlerin güç için rekabet etmediği bir dünyanın sağlanması mümkün değildir. Geçmişte uluslararası sistem büyük ölçüde şiddete eğilimli olduğu için geleceğin de bu şekilde devam etmesi muhtemeldir. Geçmişten çıkarılan dersler, güvenliği sağlamanın en iyi yolunun, güç yönünde çabalamak olduğunu göstermektedir.

Robert Keohane, *Hegemonya Sonrası: Dünya Politik Ekonomisinde İşbirliği ve Uyuşmazlık (After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy)* eserinde neorealizmi eleştirmiş ve “bağımsız ülkeler hangi koşullar altında dünya siyasi ekonomisinde işbirliği yapabilir?”, “devletler merkezi bir otoritenin yokluğunda işbirliği yapabilir mi?” gibi temel sorulara odaklanmıştır.²³ Keohane’nin temel argümanları, işbirliğinin tamamlayıcı çıkarlar temelinde gelişebileceği ve uluslararası kurumların işbirliği şekillerini ve stratejilerini etkileyebileceğidir. Bu bağlamda, kurumlar neorealizmin ileri sürdüğü varsayımların aksine, uluslararası işbirliğini teşvik etmede önemli bir faktör olabilir. Keohane, uluslararası sistemin doğası ile ilgili neorealizmin yaptığı temel varsayımları kabul ederek böyle bir ortamda da işbirliğinin mümkün olduğunu, ayrıca işbirliği için potansiyel alanlar genişlediğinden ve gücün rolü ile devletlerin uluslararası sistemdeki göreceli güç konumlarına yaptıkları vurgu azaldığından, devletler arasında askeri tehditlerin önemsiz olabileceğini vurgulamaktadır.

Mearsheimer’in geliştirdiği ve uluslararası siyasette yapısal teori olarak nitelediği saldırgan realizmin incelenmesinde sistemik baskıların etkisi daha da belirginleşiyor. Devletlerin, hayatta kalmak için varlığını sürdürdüğünü, birbirlerini tehdit edebilecek kapasiteye sahip olduğunu ve birbirlerinin niyetlerinden asla emin olamayacak rasyonel aktörler olduğunu ifade etmektedir. Devletler, hiçbir devletin belirli bir anda herhangi bir tehlikeli niyet taşımadığı konusunda ikna olmuş olsa

²³ Robert O. Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984, s. 11-16

bile, başka bir devletin gelecekte düşmanca veya agresif olamayacağından emin olamaz. Bu nedenle, Mearsheimer, hayatta kalmak isteyen devletlerin, güçlerini arttırmak için sürekli fırsatlar aramaları gerektiği, böylece gelecekte bir noktada ortaya çıkması durumunda bir saldırıyı engelleyebilecek en iyi konumda olmaları gerektiği sonucuna varıyor. Klasik realizmin bir tamamlayıcısı olarak saldırgan realizm, güvenlik sorununu doğrudan dünya siyasetinin anarşik durumu ve devletlerin niyetlerinin belirsizliği ile ilişkilendirir ve iç politikanın her devletin kendine özgü güvenlik stratejisini şekillendirmede önemli bir rol oynadığını savunuyor.²⁴ Güvenlik rekabetini ve güç maksimizasyonunu, merkezi otoritenin eksik olduğu, niyetlerin öngörülemediği ve devletlerin birbirine zarar verme konusunda önemli kapasiteye sahip olduğunu ileri sürüyor.

Posen'e göre, merkezi bir otoritenin yokluğu, belirli grupların kırılabilirliklerinin ve hızlı değişimlerin etkilerinin egemen olduğu sistemde var olan bazı çok milletli toplumların çatışmalara yatkın olabileceğini savunmuştur.²⁵ Devletler arası savaşların genel seviyesi Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana çarpıcı bir şekilde azalmış olsa da sivil savaşlar artarak önemli güvenlik sorunlarına yol açtı. Bu koşullar realizmin eskimiş ya da yeni güvenlik sorunlarını açıklamakta yetersiz olduğuna inanan düşüncelerin popülerleşmesi için ortam hazırladı. Geleneksel olmayan tehditlerin ortaya çıkması, özellikle sivil veya etnik savaşlarla, aynı zamanda terörizm ile ilgili artan bir endişe güvenlik çalışmalarının kapsamlı bir şekilde yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kıldı.

Geleneksel olmayan tehditlerin ortaya çıkması, özellikle sivil veya etnik savaşlarla aynı zamanda terörizm ile ilgili artan bir endişe güvenlik çalışmalarının kapsamlı bir şekilde yeniden gözden geçirilmesi gerektiği öne sürüldü. Yeni dönemin şartları, geleneksel güvenlik yaklaşımlarının yeni güvenlik tehditlerini

²⁴ Konstantinos Kostagiannis, **Realist Thought and the Nation-State: Power Politics in the Age of Nationalism**, Maastricht, Palgrave Macmillan, 2018, s. 141

²⁵ Tom Dyson, **Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe**, London, Palgrave Macmillan, 2010, s. 111

açıklayacak ve onlara çözüm üretecek kapasitede olmadığını göstermişti.²⁶ Siyasi ve akademik çevrelerde bu yönde giderek artan tartışmalar, devlet merkezli ve askeri odaklı güvenlik anlayışının analitik, politik ve normatif açıdan sorunlu olduğunu ileri sürmekteydi. Bu eleştiriler bağlamında güvenlik çalışmaları, kavramsal olarak geçiş sürecine girmiş ve yeniden düşünülme ihtiyacı doğurmuştur.

Çeşitli alternatif yaklaşımlar güvenlik sorunu ile ilgili realist yorumlara, özellikle de rekabet ve güvensizliğin anarşik sistemde varlığını sürdüren egemen devletler için kaçınılmaz bir koşul olduğu düşüncesine itiraz etmiştir. Bu alternatif yaklaşımlar, anarşinin devletler arasındaki rekabeti teşvik edebileceği fikrini kabul etse de realizm tarafından ileri sürülen güvenlik rekabeti anlayışının yeteri kadar eksik olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşımlara göre bağımsız devletlerden oluşan anarşik bir düzende güç rekabeti önemli ölçüde zayıfladığında liberal veya demokratik devletlerin kalıcı ilişkiler kurabileceğini savunuyor.²⁷ Bu düşüncenin temeli demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmadığı inancı yatmaktadır.

Neo-liberal ekonomi ve karşılıklı bağımlılık teorileri realizmin güvenlik sorunu ile ilgili yorumlarını eleştirmektedir. Bu yaklaşımlar, ulus devletlerin önceliğini ve uluslararası sistemde merkezi otoritenin yokluğunu kabul eder. Ancak yüksek düzeyde ticaret veya yatırımların devletlerin birbirleriyle savaşmasını çok pahalı hale getirebileceğini ileri sürer. Bu görüşe göre, rasyonel kişisel çıkarlar savaşı güçlü bir şekilde engellemektedir. Ayrıca üst düzeyde ekonomik ticaret veya yatırımın uluslararası ilişkileri teşvik ettiğine ve devletler arasında bağları yarattığına, böylece şüpheleri azalttığına ve yabancı düşmanlığını en aza indirdiğine inanılıyor.

Sosyal inşacılar, uluslararası güvensizliğin temel nedeni ile ilgili realist perspektife daha derin eleştiriler getirdi. Onlar anarşi ve güvensizlik arasında gerekli bir bağlantı olmadığını ileri sürer. Alexander Wendt'e göre anarşi mantığı diye bir

²⁶ Barry, Lene, **The Evolution of International Security Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s. 187

²⁷ Simone Wisotzki, "Gender, Democracy and Peace: An Ambivalent Triangle?", **Democracy, Peace, and Security**, Ed., Heinz Gärtner, Jan Willem Honig, Hakan Akbulut, Maryland, Lexington Books, 2015, s. 121

şey söz konusu değildir. Ona göre anarşi bir anlamı olmayan boş bir araçtır ve öyle ki, ona göre anarşiye anlam veren bu ortamdaki ilişkilerin yapısıdır, dolayısıyla, anarşi ortamını yaratan devletlerin kendisidir. Bu görüşe göre liderleri ve toplulukları rekabetçi politikalar izlemeye ikna eden etken realist anlayıştır. Bu konular yeniden düşünülür ve yorumlanırsa farklı sonuçlar ortaya çıkabilir.

İnşacılar güvenlik alanında yeni yaklaşımların devlet uygulamalarında önemli bir değişikliğe yol açabileceğini ve daha istikrarlı veya barışçıl sonuçlar verebileceğini öne sürüyorlar. Bazı inşacılar, söylem ve kimlikteki kaymaların mevcut çatışmaları dönüştürebileceğini ve uluslararası rekabetin temel nedenlerini ortadan kaldırmabileceğini savunmaktadır. Onlara göre devletler sadece fiziksel güvenlik değil, aynı zamanda mevcut bir kimliğin korunması ve başkalarıyla tekrar eden bir ilişki kümesi olarak tanımlanan ontolojik güvenlik aradığını savunuyor. İkinci görüş, devletler güvenlik ikilemelerinde sıkışık değil, devletin kendi kimliğini korumaya yardım eden çelişkili ilişkilere bağlı olarak görüyorlar.

Güvenlik alanında alternatif yaklaşımlar Barry Buzan, Ole Wæver, Ken Booth, Wyn Jones, Keith Krause, Michael C. Williams gibi teorisyenlerin entelektüel yolculuğu ile geliştirilerek klasik güvenlik düşüncesi ve uluslararası sistemin işleyişi ile ilgili geleneksel bakış açısına meydan okuyan farklı bir alana dönüştü. Geleneksel güvenlik çalışmalarının modern tehditlerin yorumlanması ile ilgili yarattığı tatminsizlik “Kimin güvenliği?”, “Hangi tehditlere karşı ve hangi değerler için güvenlik?” ve “Güvenlik sağlayıcısı kimdir?” gibi temel sorular ekseninde farklı cevapların gelişmesine yol açtı. Keith Krause ve Michael C. Williams’a göre, sadece devletin güvenliği ve devlete yönelik tehditlerin güvenlik konusu olarak ele alınması geleneksel askeri stratejiler dışındaki alanların güvenlik çalışmalarından dışlanması için temel oluşturmuştur. Oysa siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel sorunların yarattığı tehditler de potansiyel savaş tehlikeleri kadar büyük bir etkiye sahiptir.

Barry Buzan *İnsanlar, Devletler ve Korku: Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Gündemi (People, States, and Fear: An Agenda*

for International Security Studies in the Post-Cold War Era) adlı eserinde güvenliğin nesnesini sorgulayarak güvenlik çalışmalarına önemli katkıda bulunmuştur.²⁸ Buzan, eserinde, caydırıcılık, silah kontrolü ve silahsızlanma, askeri teknoloji ve stratejiler, ittifaklar, kriz yönetimi ve milli güvenlik politikaları gibi geleneksel güvenlik konularını tartışmakla birlikte iki temel soruya odaklanmıştır: “Güvenliğin öznesi nedir?” ve “Güvenlik için önemli koşullar nedir?” Buzan’a göre güvenlik, öznesi net olarak tanımlanması gereken bir kavramdır ve “Kimin güvenliği?” sorusuna sadece “devlet” olarak cevap vermek sorunu çözmemektedir.²⁹ Devlet ve bireyin güvenlikleri birbirine bağlı olduğundan, güvenlik için tek bir referans nesnesi aramak çok az anlam ifade ediyor. Zira devletin güvenliği onun vatandaşlarının ve temel kaynaklarının güvenliğinden ayrı bir kavram olarak düşünülemez. Bu bağlamda, devletin ideolojik varlığı ve kurumsal kimliği ile fiziki varlığını teşkil eden unsurların güvenliği bir biri ile dengelenmesi gereken bir bütün olarak görülmektedir. Devleti güvenliğin öznesi olarak merkezde gören realist perspektife karşı eleştirel güvenlik kuramcıları bireyi ön plana çıkararak güvenlik çalışmalarında diğer nesnelere de yer verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Eleştirel güvenlik kuramcılarında bazıları güvenlik kapsamının genişletilmesi ve güvenlik nesnesinin sorgulanması konusunda Buzan’ın çalışmalarını takdir etse de, onun yine de devletin birincil aktör olduğu fikrine odaklandığını ifade etmektedir. Onlara göre devleti güvenlik çalışmalarında birincil aktör olarak gören ontolojik bir varsayım ulusal güvenliğin yine de önde gelen bir değer olduğunu gösteren politik yönelime yol açmaktadır.

Ken Booth ve Wyn Jones’a göre askeri, politik, çevresel, ekonomik ve toplumsal tehditler ilk sırada insanları etkilemektedir.³⁰ Devletler temelde insan topluluklarıdır, bu nedenle güvenliğe ilişkin temel referans nesnesi devlet değil onu oluşturan insanlar olmalıdır. Devlet yalnız güvenliğin sağlanmasında başat aktör

²⁸ Ken Booth, **Dünya Güvenliği Kuramı**, Çev. Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, 2016, s. 225

²⁹ Barry Buzan, **People, States and Fear**, Sussex, Wheatsheaf Book LTD, 1983, s. 13

³⁰ **Democracy and Security in the 21st Century: Perspectives on a Changing World**, Ed. Valentin Naumescu, Newcastle, Cambridge Scholars Publishing, 2014, s. 368

olarak görülebilir ve birey güvenliğin referans nesnesi olarak tanımlandığı zaman güvenlik düşüncesi bir anlam ifade etmektedir. Booth'un öncüllüğünde gelişen Aberystwyth Okulu, birey ve toplum esaslı özgürleştirici güvenlik düşüncesini benimseyerek güvenliğin yeniden nasıl kavramsallaştırılacağına odaklandı. Onlara göre güvenlik çalışmaları insan yaşamı ve refahı üzerindeki geniş çaplı kısıtlamaları kaldırmayı hedeflemelidir.

Marksist teoriden esinlenen ve Frankfurt Okulu tarafından geliştirilen özgürleşme kavramı, daha sonra Habermas tarafından toplum ve etkileşim bağlamında tartışılarak sınırsız iletişim önünde duran tüm kurum ve uygulamalardan kurtulma potansiyeli olarak tanımlanmıştır. Sonradan özgürleşme kavramı, eleştirel kuramcılar tarafından mevcut yaklaşımları sorgulayan herhangi bir analiz yönteminin zorunlu bir unsuru olarak görülmüştür. Booth, özgürleşmeyi güvenlik çalışmalarına uygulayarak bireyin savaş tehditleri, siyasi baskılar, yoksulluk gibi tehditlerden bağımsız hale getirilmesini güvenlik çalışmalarının temel amacı olarak görmüştür. Booth'a göre güvenlik, tehditlerin olmaması anlamına gelmektedir. Özgürleşme ise insanları kendi tercihleri ile yaşayacağı hayat koşullarından alıkoyan sınırlamaların yokluğu demektir. Güvenlikle özgürleşme arasında ilişki kuran Booth, insanları bireyler veya gruplar olarak savaş ve yoksulluk gibi baskılardan kurtararak güvenli bir ortam sunmanın özgürleştirici siyaset yoluyla gerçekleştirebileceğini savunmaktadır. Booth'a göre, güvenliğin uygulanması, yani insanları hayatı etkileyen güvensizlik koşullarından kurtarmak, özgürleştirici alanı genişletmek, özgürleşmeyi idrak etmek ve başkalarına karşı değil başkaları ile birlikte yaşamayı öğrenmek insanlığı keşfetmek için bir imkandır.

Eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında bireysel güvenlik ve özgürlük konuları temel alınarak yoğunlaşan tartışmalar insani güvenlik kavramının geliştirilmesine yol açtı. İnsan güvenliği düşüncesi aslında yeni olmayıp geleneksel güvenlik çalışmaları kapsamında ihmal edilmiş ancak 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran insani felaketlerle önem kazanarak güvenlik çalışmalarının ana konularından biri haline gelmiştir. Kavramın alana en önemli katkıları güvenliğin

öznesini sorgulayarak bireyi güvenlik çalışmalarının merkezine koymasdır. Bu anlamda geleneksel güvenlik çalışmalarından radikal bir biçimde ayrılan insani güvenlik, insan hakları ve temel ihtiyaçları ile ilgili kaygıları ele almakla birlikte devletlerin ve uluslararası toplumun sorumluluğu anlayışlarına atıfta bulunarak onların siyasi uygulamalara taşınmasını desteklemektedir. Bu çalışmanın temel konusu olan R2P'nin teorik olarak karşılığını bulduğu kavramlardan biri olduğu için insani güvenlik izleyen kısımda detaylı incelenecektir.

1.3. İnsani Güvenlik Kavramı

XX. yüzyılda yaşanan büyük savaşlar ve ekonomik krizlerin insanlık üzerindeki yıkıcı etkisi güvenlik algısının daha insani unsurlar içererek yeniden şekillenmesine neden oldu. Haziran 1945'te San Francisco konferansından dönen Amerikan Devlet Sekreteri Edward Stettinius, konferansın sonucu ile ilgili raporunda aşağıdakileri belirtti:

“Barış için mücadele iki cephede yürütülmeli. İlki, zaferin “freedom from fear” (korkudan uzak olma) anlamına geldiği güvenlik cephesi; ikincisi, zaferin “freedom from want” (ihtiyaçtan uzak olma) anlamına geldiği ekonomik ve sosyal cephe. Yalnız, her iki cephede elde edilen zafer, kalıcı bir barış dünyasını inşa edebilir. Erkeklerin ve kadınların kendi evlerinde, işlerinde güvenliği olmadıktan sonra dünyayı daha güvenli hale getirmek için BM Şartına yazılabilecek herhangi bir hüküm bulunamaz.”³¹

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde BM'nin dünya genelinde insan, çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki ağır bozulmalardan kaynaklanan endişeleri ve bununla ilgili yaptığı çalışmaları insan kaynaklı güvenlik anlayışına giderek artan ilgiyi göstermektedir. Bununla birlikte, dönemin güvenlik ve gelişim yaklaşımlarına yönelik 1960-80'li yıllar boyunca yükselmekte olan eleştiriler hem siyaset dünyasını, hem akademik çevreleri alternatif güvenlik arayışlarına itti. ABD Başkanı Dwight Eisenhower'in “Barış için Değişim” başlıklı demecindeki “yapılan

³¹ Shiro Okubo, “Globalization, Human Security and the Right to Live in Peace”, **Human Security, Transnational Crime and Human Trafficking: Asian and Western Perspectives**, Ed. Shiro Okubo, Louise Shelley, Abingdon, Routledge, 2011, s. 22

her silah, savaş gemisi ve ateşlenen roketler aç, beslenmeden mahrum ve soğukta giyinik olmayan insanları temsil eder” deyimini güvenlik anlayışını insani prizmadan yeniden düşünebilme fikirlerinin giderek daha çok ilgi gördüğünü gösteren örneklerden biridir.³²

1977 yılında Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara, dünya sorunlarını ele alan bağımsız bir komisyonun kurulmasını önermişti. Bu fikirden yola çıkan Batı Almanya’nın eski Başbakanı Willy Brandt, aynı yılda Uluslararası Gelişim Sorunları üzerine Bağımsız Komisyon’un kurulduğunu ilan etti. Komisyon’un “Kuzey-Güney” (1980) ve “Ortak Sorunlar” (1983) isimli raporları açlık, hastalık, çevresel bozulma, askeri harcamalar, silah yarışı, küresel ekonominin belirsiz olasılıkları gibi sorunlara odaklanarak onlarla mücadele için çözümler aradı. Komisyon’un önerileri tüm ulusların yaşamını tehdit eden söz konusu sorunlara kolektif yaklaşım ileri sürerken geleneksel güvenlik anlayışının başta bireyler düşünülerek yeniden formüle edilmesi gerektiğini önerdi.

Üçüncü dünya sorunlarını iyi bilen ve 1982-1992 yılları arasında BM Genel Sekreteri olarak beş milyarlık dünya nüfusunu temsilen kendisini “uluslararası herkes” olarak tanımlayan Perulu Javier Perez de Cuellar açlık, hastalık, savaş ve nükleer tehdidi gibi sorunlardan duyduğu endişeyi sürekli dile getirmiş ve mevcut sorunlarla giderek daha anarşik hale gelen dünyada hukukun üstünlüğünü teşvik ederek uluslararası sistemi daha sivil ve daha güvenli hale getirmek için BM üye ülkelerini sürekli uyardı. Perez de Cuellar’in önerisi üzerine Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland tarafından 1984 yılında BM Genel Kurulu kararıyla insani gelişim ve çevre sorunlarına odaklanan Çevre ve Gelişme üzerine Dünya Komisyonu kuruldu. Daha yaygın adıyla Brundtland Komisyonu olarak bilinen kuruluşun ilk raporu 1987 yılında yayınlandı.³³

³² Robert Worley, **Aligning Ends, Ways, and Means: An Examination of U.S. National Security System**, North Carolina, Lulu Press, 2006, s. 112

³³ Oxford Yayınları tarafından basılan rapor BM Genel Kurulu’nun 4 Ağustos 1987 tarihli, A42/427 sayılı kararıyla onaylandı.

Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) adlı raporda yoksulluk, çevresel felaketler, az gelişmişlik, adaletsizlik, siyasi istikrarsızlık, uluslararası göç, savaş gibi sorunların yıkıcı etkisini vurgulayarak onların geleneksel güvenlik yaklaşımlarının gölgesinde ihmal edildiği ifade edilmiş ve hükümetlerin kendi güvenlik politikalarını geleneksel tanımlarla şekillendirme eğiliminde olduğu eleştirilmiştir. Sadece savaşın yokluğu ile barış ve istikrarın oluşturulamayacağı belirtilerek silahlanmaya yapılan harcamaların insani gelişim üzerindeki negatif etkisine dikkat çekilmiştir. Küresel askeri harcamaların yıllık tutarının yaklaşık bir trilyon dolar olduğu ve pek çok ülkede bu harcamaların GSMH'yı yüksek oranda tüketmekle toplumların istikrar ve kalkınma çabalarına büyük zarar verdiği ifade edilmiştir.³⁴

İnsani güvenlik ilk kez ayrı bir kavram olarak daha geniş izahıyla 1994 yılında UNDP'nin İnsani Gelişim Raporunda (İGR) sunuldu.³⁵ Söz konusu rapor, güvenlik politikalarının ülkelerin silahlarının değil, bireylerinin hayatlarına yönelik formüle edilmesi gerektiğini önermekteydi. Ayrıca bu raporda, devlet merkezli kolektif güvenlik paradigmasından toplum merkezli insani güvenlik anlayışına doğru değişen ve derinleşen söz konusu yaklaşım farklı ülkelerin devlet politikalarına da dahil edildi.

1990'lı yıllar boyunca BM öncülüğünde insani güvenlik kavramının geliştirilmesi yönünde girişimlerin devam ettiği görülmüştür. Öyle ki, 1999 yılında Japon Hükümetinin girişimiyle İnsani Güvenlik için Teminat Fonu oluşturuldu. İzleyen yıllarda, kavramla ilgili daha net bir anlayış geliştirmek ve onun üye ülkelerin ortak çabasıyla uygulanmasını teşvik etmek amacıyla İnsani Güvenlik Şebekesi, İnsani Güvenlik Komisyonu, İnsani Güvenliğin Dostları gibi çeşitli platformlar oluşturuldu. BM'nin 2005 Dünya Zirvesi ve Genel Kurul'un insani güvenliğin tanımlanması ile ilgili kararı kavrama yönelik bilinç ve ilginin artırılmasında önemli aşama oldu.

³⁴ "Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future", (çevrimiçi), <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>, 12 August 2016

³⁵ Georg, Berma, "Human Security: Mapping the Challenges", **Human Security and International Insecurity**, Ed. Georg Frerks, Berma Klein Goldewijk, Wageningen, Wageningen Academic Publishers, 2007, s. 21

BM 2005 Dünya Zirvesi'nin nihai bildirgesinin 143. paragrafında belirtilen “tüm bireylerin, özellikle, savunmasız insanların kendi haklarına ve onuruna yakışır biçimde yaşama ve insani potansiyelini geliştirme hakkına sahiptir” hükmü tüm üye ülkeler tarafından oybirliği ile kabul edildi. Böylece, üye ülkeler insani güvenlik kavramının daha ayrıntılı bir tartışma konusunda anlaşmaya vardılar.³⁶ Devletlerin yanı sıra diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve akademisyenler konunun geliştirilmesi ve özellikle kavramsal içeriğinin somutlaştırılması için çaba göstermektedir.

1.3.1. İnsani Güvenlik ve Eleştirel Güvenlik Çalışmaları

İnsani güvenliğin, akademik çalışmalarda da giderek artan boyutta ilgi gördüğü görülmüştür. Bazı bilim adamları insani güvenlik düşüncesini teorik perspektiften anlamayı ve eleştirel güvenlik çalışmalarına entegre etmeyi denemektedir. Ken Booth'a göre insani güvenlik kavramı siyasi odağı, temel güvenlik öznesi olan devletlerden evrensel insan özgürleşmesinin yerel özneleri olan devletlere doğru gerçekten kaydırılabilirse ve insanları devlet politikasının araçları olarak kullanılmaktan çıkartarak onlara devlet politikasının amacı olarak davranılmasını sağlarsa, o zaman onun gelişi hem siyasi, hem de psikolojik anlamda tarihsel bir önem arz edecektir.³⁷ Booth, böylece kendi deyimiyle eleştirel çalışmalarının kalbi olan özgürleşme ilkesi ekseninde insani güvenlikle geleneksel olmayan güvenlik çalışmaları arasında köprü oluşturmaktadır.

Özgürleşme, Latince emancipare sözcüğünden türeyerek kölelik veya vesayetten kurtulmak anlamına gelmektedir. Modern tanımıyla özgürleşme bireylerin ve toplumların ne yapmak istediklerine dair serbest seçimlerini engelleyen fiziki, siyasi, sosyal, ekonomik gibi kısıtlamalardan serbest bırakılmasıdır.³⁸ Savaş, savaş tehdidi, kötü eğitim ve siyasi baskı bu kısıtlamalardandır. İnsani güvenliğin

³⁶ “Human Security”, Report of the Secretary General, UN General Assembly (A/64/701), 2010, s. 2

³⁷ Booth, **Dünya Güvenliği Kuramı**, s. 387

³⁸ Ken Booth, “Security and Self: Reflectins of a Falling Realist”, **Critical Security Studies: Concepts and Cases**, Ed. Keith Krause, Michael C. Williams, Minnoseta, University of Minnesota Press, 1997, s. 110

temel ilkeleri olarak kabul edilen *korkudan uzak olma* ve *ihtiyaçtan uzak olma* bahsi geçen engellerden uzak bir yaşamı ifade etmektedir. İkisi arasındaki fark eleştirel güvenlik çalışmalarında onların kısıtlama, insani güvenlik kavramında tehdit olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Kozmopolit idealler ile uyum içinde Booth, özgürleşme kavramının direniş için strateji ve taktikler geliştirdiğini, toplumsal ilerleme teorisi sunduğunu ve ortak insanlık için umut siyaseti vaat ettiğini savunur. Bu düşünceler, devlet, onun çıkarları ve temel değerleri için soyut tehditlere karşı, daha somut tehditler olan çevresel bozulma, yoksulluk ve yapısal şiddetten kaynaklanan çok yönlü güvensizlik ortamı açısından uluslararası güvenlik politikasının yeniden formüle edilmesi için öneriler sunmaktadır.

İnsani güvenliğin normatif boyutu bireyin tüm kısıtlamalardan özgür, kendi seçimlerini özgürce gerçekleştirebileceği bir yaşam önermekte, egemen devletlerin uluslararası sistemde yüce ahlaki topluluk olarak korunması düşüncesini reddetmektedir. Bu yaklaşım, devletin hakları ile bireysel hakların çatışmasından ibaret ahlaki ikilemi ortaya çıkarmaktadır. Bireyi küresel sisteme bağlayan diğer yaklaşım devletler topluluğu üzerinde insanlık topluluğunun inşa edilmesini ve uluslararası politikada tüm aktör ve birimlerin dayanışmasını ifade eden küresel bir bilinç önermektedir. Son olarak, milli değerlerden evrensel değerlere kayan, tüm bireylerin temel haklarına, insan onuruna ve hukukun üstünlüğüne saygı duyulan yeni bir dünya inşa edilmesine umut edilmektedir. İnsani güvenliğin normatif sütununu oluşturan bu çerçeve uluslararası politikaya entegre edilmeye çalışılan etik kaygıları yansıtmaktadır.

Edward Newman, eleştirel güvenlik çalışmaları ile insani güvenlik aynı değerleri paylaşmakta, ve her iki kavram, askeri tehditlere karşı savunma stratejilerinedayanan devlet merkezli uluslararası güvenlik veya neorealist yaklaşımları eleştirmektedir.³⁹Newman, insani güvenlikle ilgilenenlere, kavramın eleştirel güvenlik çalışmalarından daha fazla beslenmesini, savunduğu değerleri ve

³⁹ Naumescu, **Democracy and Security in the 21st Century**, s. 368

insani refahın sağlanmasından sorumlu kurum ve kuruluşların politikalarını sorgulamasını, daha kritik metotların geliştirilmesini önermektedir.⁴⁰

1.3.2 İnsani Güvenliği Tanımlama Girişimleri

Güvenliğin referans nesnesinin bireye doğru kaydığı fikri ile ilgili geniş fikir birliği oluştuktan sonra, bireyin hangi tehditlerden korunması ve bu korumanın hangi araçlarla gerçekleştirileceği sorularının cevabına yönelik ikna edici argümanlar geliştirerek konuyu kavramsal açıdan somutlaştırmak, ilgili akademik ve siyasal çevrelerin odak noktası oldu. Kavrama yönelik çok sayıda tanımlar geliştirilse de günümüze kadar net bir tanım konusunda fikir birliği oluşturulamamıştır.

Daha önce belirtildiği gibi, insani güvenlik kavramı dar ve geniş anlamlarda olmak üzere iki yönde tanımlandı. Kavramın geniş anlamı UNDP, İnsani Güvenlik Komisyonu ve Osler Hampson, Caroline Thomas, Kofi Annan'ın katkılarıyla geliştirildi. Dar anlamıyla Stephen MacFarlane ve Keith Krause gibi bilim adamları tarafından ele alınarak daha somut bir çerçevede tanımlanmıştır. İnsani güvenliğin gelişimine önemli katkı sağlayan ülkelerden Kanada dar anlamı desteklerken, Japon hükümeti geniş anlamı benimsemektedir.⁴¹ İki kesimin ileri sürdüğü tanımlar, politika öncelikleri açısından farklılık göstermektedir. Bu nedenle, kavramın analitik değerini anlamak için her ikisinin de kullandığı argümanları incelemek gerekmektedir.

1.3.2.1. Geniş Anlamda İnsani Güvenlik

BM kuruluşlarının öncüllük ettiği çalışmalarda ekonomik, çevresel, siyasi ve sosyal alanlarda mevcut olan kronik sorunlara dikkat çekilmekte, insani güvenliğin bu gibi sorunlardan bağımsız, yoksulluk ve umutsuzluktan uzak, onurlu ve refah

⁴⁰ Edward Newman, "Critical Human Security Studies", **Review of International Studies**, Vol. 36, Issue 1, 2010, s. 93

⁴¹ David, Nik, **Critical Perspectives on Human Security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations**, New York, Routledge, 2011, s. 101

içerisinde, özgürce yaşanabilecek bir dünya tasarladığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar, korkudan ve ihtiyaçtan uzak olma ilkeleri arasında köprü oluşturmaktadır. Genel olarak, insani güvenlik, bireylere kendi seçim olanaklarından güvenli ve özgür bir biçimde yararlanabilmeleri ve sahip oldukları fırsatları ileride kaybetmeyeceğinden emin bir şekilde yaşayacağı hayat vaat etmektedir. Bu açıdan sağlanan olanaklar, bireylere gerekli ihtiyaçlarını karşılama ve kendi seçimlerini özgürce gerçekleştirme fırsatı vermekle birlikte kendilerinin, yerel toplumlarının, ülkelerinin ve dünyanın gelişimine katkıda bulunabilme konusunda eminlik duygusuna yol açmaktadır.

UNDP'nin İnsani Gelişim Raporu'nda insani güvenliğin tanımı aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

“... insani güvenlik ölmeyen bir çocuk, yayılmayan bir hastalık, kesilmeyen bir iş, şiddet patlamasıyla sonuçlanmayan bir etnik gerilim, susturulmayan bir muhalefettir. İnsan güvenliği silahlarla ilgili bir duyarlılığı değil, insan hayatı ve onuruyla ilgili duyarlılığı yansıtmaktadır.”⁴²

İnsani Gelişim Raporu'nda dört temel özellik (evrensel, insan merkezli, işbirliği ve erken önleme) ve yedi alan (ekonomik, gıda, sağlık, çevre, kişisel, toplumsal ve siyasal güvenlik) kavramının ana unsurları olarak belirlenmiştir. Rapora göre, iş olanakları, temel gıda ürünlerine fiziksel ve ekonomik erişim, sağlıklı ortam, sağlık hizmetleri ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele, çevre kirliliği ve doğal afetlerin önlenmesi, insan hayatının devlet veya başka gruplar tarafından uygulanan şiddetten korunması, etnik ve siyasi gruplar arasındaki çatışmaların önlenmesi, insan hakları ve demokrasinin güvence altına alınması genel olarak insan güvenliğinin sağlanması için temel ilkeleri ifade etmektedir. Raporu, Myanmar, Afganistan, Haiti, Irak, Mozambik, Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti gibi ülkelerinin mevcut durumu incelenerek onların insan güvenliği açısından belirli risk aşamasında olduğuna dikkat çekilmiş, ulusal ve uluslararası düzeyde önleyici tedbirlerin alınması konusunda uyarılmıştır.

⁴² UNDP, **Human Development Report**, s. 23

Rapor, özetle, dünyayı *korkudan ve ihtiyaçtan uzak olma* idealleri ile yeniden biçimlendirme ve uluslararası topluma bu amaca ulaşma konusunda yeniden düşünme çağrısında bulunmuştur. Bu yaklaşımın, Soğuk Savaş sonrası dönemde kalıcı barışın sağlanması için kaçınılmaz olduğu ifade edildi. Raporda, bir yandan korkudan ve ihtiyaçtan uzak olma ilkelerinin, dar anlamda şiddet ve yoksulluktan özgürlük olarak tanımlanmasının mümkün olduğunu ifade ederken, diğer yandan da devletlerin insani güvenliği daha geniş anlamda desteklemesini önerdi. Çünkü insani güvenlik, sadece bireylerin yaşamını değil, aynı zamanda onların onurunu, refahını ve sosyal özgürlüklerini de korumayı hedeflemektedir.⁴³

İnsani güvenlik literatüründe kavramın tanımı ile ilgilenen pek çok yazarlarca UNDP tarafından sunulan kapsamlı insani güvenlik anlayışının benimsendiği görülmektedir. Fakat çok boyutlu konuları güvenlik gündemine taşımaya çalışan bu yaklaşım, aynı zamanda kavramsal netlikten yoksun olduğu ileri sürülerek eleştirilmektedir. UNDP'nin insani güvenlik tanımını destekleyen ve eleştiren kesimleri ortak noktada buluşturan unsur onların devlet merkezli geleneksel güvenlik paradigmasından uzaklaşarak bireyi güvenlik politikalarının kaynağı olarak inşa etme çabalarıdır.

Rapor hükümetlere ve uluslararası kuruluşların yetkililerine “kendi politikalarını devletin varlığı için değil, insanların güvenli yaşamı için, hatta sadece kendi sınırları içindeki insanların değil, aynı zamanda dünyadaki tüm insanların yaşamının güvenliği için inşa etmesi ve yeni ihtiyaçlara uygun olarak belirlemesi konusunda uyarıda bulunmuştur. UNDP'nin insani güvenlik tanımı devleti birey güvenliğinin sağlanması konusunda başat aktör olarak görmektedir.

Japon hükümetinin girişimiyle Sadako Ogata ve Amartya Sen tarafından kurulan İnsani Güvenlik Komisyonu raporu insani güvenliği hayatın özü olan temel özgürlüklerin güvence altına alınması, bireylerin fiziksel ve yapısal şiddetlerden korunması, onlara güvenli ve haysiyetle, yoksulluk ve umutsuzluktan uzak

⁴³ James K. Wellman, Jr., “Human Security: A Secularized Social Gospel and the Rediscovery of Religion”, **The Routledge Handbook of Religion and Security**, Ed. Chris, Dennis, Pauletta, New York, Routledge, 2013, s. 195

yaşayacağı bir dünya vaat eden siyasi, ekonomik, askeri, kültürel ve sosyal sistemlerin inşa edilmesi olarak yorumlamaktadır.⁴⁴ Rapor, insanları korumak adına güç kullanımı da dahil hiçbir yöntemi dışlamamakta, insani yardım, barış operasyonları ve sürdürülebilir kalkınmayı kapsayan geniş yelpazede bir anlayışı içermektedir.

1.3.2.2. Geniş Anlamda İnsani Güvenliğe Eleştirel Yaklaşımlar

Krause ve MacFarlane gibi akademisyenler kavramsal açıdan daha net ve siyaset yapımı sürecindeki başarılilik ihtimalinin daha yüksek olması nedeniyle insani güvenliğin dar tanımını tercih etmektedirler.⁴⁵ Krause'a göre insani güvenliğin temel ilkesi korkudan uzak olmaktır. İhtiyaçtan uzak olma ilkesinin sunduğu geniş vizyonu alışveriş listesine benzeten Krause, çok boyutlu güvenlik tehditleri algısıyla insani güvenliğin olası tüm kötü olaylar için gevşek sinonim haline geldiğini ve siyaset yapımı sürecinde işlevselliğini kaybettiğini ileri sürmektedir. Krause, dar tanımın bireyi doğrudan tehdit eden durumlarla mücadelede daha net siyaset hedeflerinin belirlenmesi açısından önem taşıdığını savunuyor.

MacFarlane, insani güvenliğe ek kavramlar yükleyerek onu genişletmenin siyaset yapımı sürecinde önceliklerin belirlenmesini imkansız hale getirdiğini ileri sürmektedir. İhtiyaçtan özgürlük ilkesinin ileri sürdüğü geniş tanım daha çok gelişme güvenliği olarak ifade eden MacFarlane, bu tanımın pratikte uygulanabilirlik açısından başarısız olduğunu ileri sürmektedir. O Yuen Fong Khong ile kaleme aldığı çalışmasında günlük hayata dair her şeyin güvenleştirilmesinin insani güvenliğe devlet merkezli bir anlam yüklediğini ileri sürmektedir. Bu çalışmada doğrudan bireyin yaşamına yönelmiş fiziksel ve kasıtlı

⁴⁴ Commission on Human Security Report, "Human Security Now: Protecting and Empowering People", CHS, New York, 2003, s. 4

⁴⁵ Shahrbanou, Anuradha, **Human Security: Concepts and Implications**, New York, Routledge, 2007, s. 48

şiddet unsurları güvenlik tehdidi olarak görülmektedir.⁴⁶ MacFarlane, dar anlamda, insani güvenliğin şimdiye kadar mevcut politikayı değiştirmekte daha başarılı olmadığını da kabul etmekle birlikte, fakat onun amaca yönelik daha net ve anlaşılır olduğunu iddia etmektedir.

Roland Paris, güvenlik tehditlerinin soncu gelmeyen liste gibi sunulmasının kavramı muğlaklaştırdığını ve içeriğini belirsizleştirdiğini ileri sürmektedir.⁴⁷ Paris, insani güvenliği sürdürülebilir gelişme kavramı ile karşılaştırarak her kesin bu yönde çalıştığını fakat birkaçının onun ne anlama geldiğine dair daha net fikri olduğunu ileri sürmektedir. Geniş tanımın bu yönünü eleştirenlerin fikri geleneksel güvenlik savunucularının geniş güvenlik gündemine yönelik eleştirileri ile benzerlik teşkil etmektedir. Örneğin, S. Walt'a göre askeri olmayan sorunlar da akademisyenler ve siyaset yapıcılarının sürekli ilgisini hak ediyor. Fakat tüm tehditlerin güvenlik kapsamına alınması güvenlik çalışmalarını aşırı genişletme riskini taşımaktadır. Alanı bu bakış açısından tanımlamak onun entelektüel tutarlılığını yok ederek önemli sorunlara çözüm üretebilmesini zorlaştırmaktadır.

1.3.2.3. Dar Anlamda İnsani Güvenlik

İnsani güvenliğin dar anlamda ele alınması çabaları yapısal şiddet türlerinden daha çok bireylerin yaşamını doğrudan tehdit eden fiziksel şiddet unsurlarına odaklanmakta, bireyin ve toplumun bu tehditlere karşı korunması arzusunu yansıtmaktadır. Bu bağlamda insani güvenliğe yönelmiş tehditler tanımlanırken savaşlar, baskıcı rejimler ve başarısız devletler konularına vurgu yapılmaktadır. Söz konusu tehditler çok sayıda sivilin yaşamını yitirmesi, mağdur olması ve mülteci sorunu gibi ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bu yaklaşıma göre geleneksel güvenlik çalışmaları bahsi geçen tehditleri ve onların insan yaşamı üzerindeki etkisini ihmal etmekle birlikte bu tehditlerle mücadele ve önleyici tedbirler alma konusunda da

⁴⁶ S. Neil MacFarlane, Yuen Foong Khong, **Human Security and the UN: A Critical History**, Bloomington, Indiana University Press, 2006, s. 245-247

⁴⁷ Roland Paris, "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?", **International Security**, Vol. 26, No.2, 2001, s. 88

yetersiz kalmıştır. Özellikle, iç savaşlar, soykırımlar, ağır insan hakları ihlalleri gibi sorunların önlenememesi ciddi endişelere neden olmuştur.

İnsani güvenliği, insan haklarına, hayatına ve güvenliğine yönelmiş yaygın tehlikelerden özgürlük olarak tanımlayan Kanada eski Dışişleri Bakanı Lloyd Axworthy, Soğuk Savaş sonrası dış politikanın insani güvenlik ilkelerini esas alarak şekillenmesini önerdi. Buna göre aşağıdaki öncelikler dikkate alınacaktı:

“Sivillerin korunmasına yönelik uluslararası iradenin oluşturulması ve silahlı çatışmalarda insan kaybının azaltılması için norm ve kapasitenin güçlendirilmesi; barışı destek operasyonlarına yönelik BM kapasitesinin geliştirilmesi; çatışmaların önlenmesine yönelik uluslararası toplumun kapasitesinin güçlendirilmesi ve çatışma yönetimi amacıyla yerli kapasitenin inşa edilmesi; demokrasi ve insan hakları normlarının geliştirilmesi açısından devlet ve özel sektörlerin sorumluluklarının geliştirilmesini teşvik eden yönetim ve sorumluluk anlayışının inşa edilmesi; uluslararası organize suçların yükselişi ile ilgili giderek artan tehditlere karşı kamu güvenliğinin sağlanmasına yönelik uluslararası uzmanlık, kapasite ve araçların geliştirilmesi.”⁴⁸

Dar anlamın savunucuları, geniş anlamda insani güvenlik kapsamında değerlendirilen örneğin gıda, sağlık hizmetleri, eğitim gibi faktörlere nadiren vurgu yapmaktadır. Onlara göre, korkudan uzak olma ilkesinin ötesine geçip çok boyutlu tehditleri içeren geniş tanım insani güvenliği pratikte işlevsiz hale getiriyor. Kanada Hükümeti, UNDP'nin 1994 yılında sunduğu tanımı oldukça geniş bir yaklaşım olduğundan dolayı hantal bir politika aracı olarak nitelemiş ve dar tanımın siyaset yapımı sürecinde başarı olasılığının daha yüksek olabileceğini ifade etmiştir. Böylece insani güvenliğin 1990'lı yıllarda uluslararası gündeme taşınmasında önemli görevler üstlenen Kanada Hükümeti kavramın dar anlamda tanımlanmasını teşvik etmekte, silahlı çatışmalardan ve devlet başarısızlığından kaynaklanan şiddet, insan hakları ihlalleri ve organize suçları insani güvenlik tehditleri olarak tanımlamaktadır. BM'nin barışı koruma operasyonlarına önemli katkı sağlayan Kanada iç çatışmalar ve ağır insan hakları ihlalleri zamanı sivillerin korunması için

⁴⁸ Jürgen Dedring, “Human Security and the UN Security Council”, **Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century**, HSHES series, Vol. 3, s. 46

uluslararası toplumun sorumluluk üstlendiğini savunmakta ve insani müdahale kavramının yeniden düşünülmesini teşvik etmektedir. Bu ülkenin insani güvenlik yaklaşımı esasen kriz önleme, müdahale ve çatışma yönetimi stratejilerini kapsamaktadır.⁴⁹

1.4. İnsani Güvenlik, Egemenlik Ve Sorumluluk Olarak Devlet Egemenliği

İnsan haklarının evrensel olarak korunması, devletlerin egemen gücünü zayıflatması ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirdi. Bu bağlamda insani güvenlik kavramının devlet egemenliğine etkileri de tartışma konusudur. Bu iki önemli kavram arasındaki etkileşime dair temel argümanlar, genel olarak, bu iki kavramdan birinin güçlenmesinin diğeri zayıflattığı iddiasıyla ortaya çıkmaktadır. Tek bir bireyin mi yoksa devletin mi uluslararası hukukun konusu olması ve hangisinin daha fazla ayrıcalığa sahip olması gerektiği gibi sorular her iki yaklaşım arasındaki tartışmanın merkezinde yer almaktadır.

Literatürde yaygın olarak bulunan genel tartışmalar iki karşıt yorumlar ekseninde şekillenmiştir. İlk görüş, insani güvenlik kavramının devlet egemenliğini ihlal ettiğini iddia ediyor. Bu yaklaşıma göre bireylerin ve sosyal grupların çıkarlarının ve güvenliğinin devletten üstün olduğu algısı, devlet egemenliğinin zayıflamasına yol açacaktır. Bu da uluslararası toplumun özellikle büyük güçlerin siyasi, ekonomik ve askeri olarak diğeri devletlerin iç işlerine müdahale etmesine yol açacaktır. Bu yaklaşımı savunanlara göre devlet uluslararası sistemde temel aktördür ve egemenlik uluslararası sistemin istikrarını güvence altına alan temel ilkedir. Dolayısıyla, egemenlik kutsaldır ve insani müdahale bahanesiyle ihlal edilemez.

İkinci yaklaşım, insan haklarının korunmasının devlet egemenliğini zayıflatmak yerine güçlendirdiğini iddia etmektedir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerdeki otoriter rejimler tarafından uygulanan insan hakları ihlallerine karşı

⁴⁹ Brendan Howe, **The Protection and Promotion of Human Security in East Asia**, London, Palgrave Macmillan, 2013, s. 155

gerekli koruma göz önünde bulundurularak, egemenlikle ilgili kaygıların ağır insan hakları ihlalleri durumlarında ödenmesi gereken bir bedel olduğu savunuluyor. Bu konu, İngiliz Okulu içerisinde de geniş tartışma konusudur. Okulun dayanışmacı geleneği güvenliğin referans nesnesi konusunda insani güvenlikle aynı görüşü savunmakta ve devletlerin değil insan haklarının uluslararası toplum tarafından korunması fikrine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, evrensel insan hakları esas alınarak birey haklarının devletlerin egemenlik haklarından daha öncelikli bir konu olduğu ve bireylerin korunması için uluslararası müdahalenin gerekliliği savunulmaktadır.

Dayanışmacılara göre egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri temelinde şekillenen geleneksel güvenlik yaklaşımları devlet ve uluslararası toplum içerisinde bireylerin güvenliğini sağlayamamıştır. Onlar başarısız devletlere atıfta bulunarak birçok devletin kendi vatandaşlarına baskı ve şiddet uyguladığını ve bunun da uluslararası sistemde adil olmayan bir düzenin ortaya çıkmasına yol açtığını ileri sürmektedir. Böyle bir düzenin sürdürülemez olduğu ifade edilerek devlet ve uluslararası toplum düzeyinde ahlak standartları ve sorumlulukların önemine vurgu yapan dayanışmacılar, uluslararası insani müdahale için meşru gerekçeler sunmaktadır.⁵⁰ Onlara göre devletin sadece mevcut olması yeterli değil onun aynı zamanda meşru ve etik olması, aynı zamanda var olma nedenlerine dair tarihi sorumluluklarını üstlenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım *sorumluluk olarak devlet egemenliği* anlayışının kavramsallaştırılmasına önemli katkı sağlamaktadır.

İnsani güvenlik ve devlet egemenliği kavramları arasındaki etkileşime dair temel iddiaları incelemek aynı zamanda egemenlik ve sorumluluk arasındaki ilişkinin tarihsel bağlamda ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın izleyen kısmı egemenlik kavramının düşünsel temellerini inceleyerek *sorumluluk olarak egemenlik* anlayışının aynı zamanda ikinci bölümde ele alınacak olan R2P kavramının dayanağını anlamaya yardımcı olmayı hedeflemektedir.

⁵⁰ Christopher Daase, “English School”, **Theories of International Relations**, Ed. Siegfried Schieder, Manuela Spindler, New York, Routledge, 2014, s. 157

1.4.1. Egemenlik Ve Sorumluluk İlişkisi: Teorik Tartışmalar

Egemenlik ve sorumluluk anlayışları arasındaki karşılıklı ilişkiyi analiz etmek konuya dair tarihi ve kavramsal incelemeyi gerektirmektedir. Bunun için mutlak egemenlik söyleminin düşünsel temellerine dayanarak yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkiyi tartışmak, merkezileşmiş ve sürekli bir yönetim için güçlü gerekçeleri araştırmak yerine yönetimin keyfi ve gaddarca kullanımının doğurduğu sonuçları incelemek gerekmektedir. Egemenliğin tarihsel ve kavramsal bağlamda incelenmesi mutlak yönetim savunucularının bile egemenlik ve sorumluluk anlayışlarının birbiri ile bağlı olduğuna inandığını göstermiştir.⁵¹

Tomas Hobbes'a göre ortak bir egemen gücü oluşturmanın tek nedeni bireylerin güvenlik kaygıdır. O egemenin kontrolü altında olan halkın güvenliğini sağlama sorumluluğunu yerine getirdiği sürece meşru olduğuna inanmıştır.⁵² Aynı zamanda egemenin kendi eylemlerinden dolayı Tanrı karşısında sorumlu olduğu ve sorumluluklarını yerine getirmedeği zaman Tanrı tarafından yargılanacağı fikrini ileri sürmüştür. Böylece, egemen kendi halkına karşı sorumlu olmasa da kendi halkından sorumlu bir yönetici olarak anlaşılmaktadır. Egemen, Tanrı karşısında önemli sorumluluklarla donatılmış, aynı zamanda yöneten ve yönetilen arasında karşılıklı yükümlülükleri ifade etmektedir.

Birçok klasik yorumculara göre dış egemenlik iç egemenliğin doğal bir uzantısı olarak algılanmakta, devlet uluslararası toplumun bağımsız bir üyesi olma hakkı ile birlikte meşru devlet olabilmek için gerekli sorumlulukları da üstlenmektedir. Bazı düşünürler halkların sorumsuz yöneticilerden korunması amacıyla dış müdahalenin mümkün olduğundan bahsetmişler. Bu anlamda, devletler topluluğu bir dizi hak ve yükümlülükleri ihtiva eden meşru devletçilik ilkelerine dayalı sistem inşa etmek amacıyla kurulmuştur.

⁵¹ Glanville, Luke, **Sovereignty and the Responsibility to Protect: A New History**, Chicago, University of Chicago Press, 2014, s. 43

⁵² Joshua, Kassner, **Rwanda and the Moral Obligation of Humanitarian Intervention**, Edinburg, Edinburgh University Press, 2013, s. 93

Egemenliği uluslararası hukuk disiplinine taşıyan Hugo Grotius, Emerich de Vattel, Baron S. von Pufendorf gibi düşünürler egemenin temel sorumluluğunun kendi halkını koruması olduğu fikrini desteklemekte hatta egemenin yükümlülüklerini ihlal etmesi söz konusu olduğunda antlaşmanın geçerliliğini kaybettiği ve halkın direnme hakkının doğduğundan bahsetmiş, aynı zamanda o halka yardım amacıyla yabancı güçlerin belli ölçülerde müdahalesinin söz konusu olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Fakat Westphalia Barış Antlaşmaları kavramın içte yüksek otorite, dışta bağımsızlık ve diğer devletlerle eşit haklar anlamlarını benimseyerek egemenliğe mutlak bir nitelik kazandırmıştır. Egemenlik düşüncesi uluslararası siyaset pratiğine bu anlamıyla dahil olmuş ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

R2P ilkesini savunanlar, geleneksel egemenlik anlayışının günümüzde pek çok anlaşmazlıkların kaynağı olduğunu düşünmekte, onun günümüz toplumsal yaşamının yeni koşulları ile uyum içinde olmadığını ileri sürmektedirler. Bu yaklaşıma göre egemenlik, devletlerin sadece kendi kabul ettiği kurallara bağlı olduğu eski hukuk düzenine göre tasarlanan ve her devletin mutlak ve bireysel hakkı olarak görülmemelidir. Bu bağlamda tartışmalar devam etse de R2P'nin öne sürdüğu *sorumluluk olarak egemenlik* anlayışı kavramsal olarak belirsizlikler içermektedir. Kavramın muğlak tanımını kaçınılmaz olarak uluslararası sorumluluk anlayışını da etkilemekte ve onun uygulanmasında zorluklar yaratmaktadır. “Devlet sorumluluğu, hukukun mecburi ve doğal sonucudur” diyen James Crawford'a göre devlet sorumluluğunun egemenlik düşüncesi ile çatışma içerisinde olduğundan dolayı reddedilmesi, uluslararası hukuk düzeninin varlığının reddedilmesi ile aynı anlamı ifade etmektedir.⁵³

Egemenlik kavramına ilk olarak Fransız hukukçusu Jean Bodin tarafından ciddi önem verilmiş ve kapsamlı bir şekilde kavramsallaştırılmıştır. O, devleti, ortak sorunların egemen bir gücün aracılığıyla doğru bir düzenle yönetimi olarak

⁵³ James, Alain, Simon, **The Law of International Responsibility**, Oxford, Oxford University Press 2010, s. 4

tanımlamaktadır. Ayrıca Jean Bodin tarafından egemenliğin özellikleri şu şekilde özetlemektedir: Egemenlik mutlak, sürekli ve bölünmezdir, aynı zamanda bağımsızlığı ifade etmektedir. Egemenliğe yönelmiş herhangi bir sınırlama kavramın doğasına aykırıdır. Egemenliğin kaynağı Tanrıdır, yasalar hükümdarın iradesinin ürünüdür, yabancı güçlerin devletin sınırları içerisindeki sorunlara karışmasına izin verilmemektedir.⁵⁴

Bodin *Devletin Altı Kitabı (Six Books of the Commonwealth)* adlı eserini din savaşlarının arka planı üzerine yazmıştır. Onun temel kaygısı resmen kilise ve İmparatora bağlı çok sayıda fakat kriz döneminde onu bastırarak güce sahip olmayan beylikler, loncalar ve ticaret birliklerini kapsayan feodal düzenin yol açtığı kaos ve savaş sonlandırmanın bir yolunu bulmak olmuştur. Bodin'e göre tüm üyeleri ve onların parçalarını, bütün aileleri ve yapılanmaları tek bir beden şeklinde birleştiren, egemen bir erki olmayan bir yapı devlet olamaz. Bu bağlamda parçalanmış siyasal yapılanmaların tek bir merkezde birleşmesini öneren Bodin, egemenliği devletin özü ve onun var olmasını sağlayan temel ilke olarak tanımlamıştır.⁵⁵ Bodin'in yeni egemen düzeni sadece devletten ve bireylerden ibarettir ve ortak hükümdara bağlı olan bireylerin oluşturduğu soyut topluluktur. Bu düzende, insan birliklerinin önemi bir dereceye kadar kabul edilir ama egemenin gücünü tehdit edeceği gerekçesiyle güç iddia etme veya kendini yönetme yetkisinden mahrum bırakılır.

Bodin devletin güçlü olması için meşru olması, meşru olması için ise doğal hukuk yoluyla adalet ve aklın belli kurallarına uyması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda o egemenliğin sınırlarını belli noktada çizmiştir:

“Yeryüzünün bütün prensleri tanrısal ve doğal yasaların uyruklarıdır ve bu yasalara karşı çıkmak onların erki içinde değildir; yoksa yeryüzündeki bütün hükümdarlar korkuyla ve saygıyla boyun eğmek zorunda oldukları Tanrı'ya karşı savaş açarak en ağır suçu işlemiş olurlar. Bu nedenle

⁵⁴ Ernest Bankas, **The State Immunity Controversy in International Law: Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts**, Berlin, Springer, 2005, s. 3

⁵⁵ Mehmet Ağaoğulları, **Sokrates'ten Jakobenlere: Batı'da Siyasal Düşünceler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 407

prenslerin ve egemen senyörlerin mutlak erki kesinlikle Tanrı'nın ve doğanın yasalarına kadar uzanmaz.”⁵⁶

Bodin'in egemenlik ve devlet üzerine düşüncesinin temelinde adem-i merkeziyetçi feodal düzenin merkezileştirilmesi yolu ile artan savaşların meydana getirdiği istikrarsızlığa son vermek, adalete ve barışa işaret eden evrensel yasalarla uyum içinde bir toplumsal düzen oluşturma arayışı yatmaktadır. O *Devletin Altı Kitabı* adlı eserinin “Egemenliğin Gerçek Özellikleri” başlıklı bölümünde egemenliğin içeriğini kanun yapmak, adalet dağıtmak, vergi almak, para basmak, savaş yapmak ve barış sağlamak gibi özelliklerle belirlemiştir.

Thomas Hobbes, 1651 yılında yayınladığı “*Leviathan*” eserinde savunduğu görüşe göre egemenlik hükümdarın şahsı ile değil yapay insan olan devletle özdeştir. Devlet düşüncesi halk arasında karşılıklı anlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Burada yapay insan egemendir ve onun yetkilendirilmesi eylemi çoğunluğun tek kişide temsil edilmesi anlamına gelmektedir. Hobbes mutlak yönetimin laik savunucusuydu. O Tanrının yer yüzündeki siyasal hayatı kontrol eden üstün bir güç olduğu fikrini reddetti.⁵⁷ Hükümdarın otorite kaynağı halkın bir araya gelip oluşturduğu genel rızaydı. Egemen temsilci olarak bu yetkiyi kullanan hükümdar Tanrı tarafından emredildiği için değil, halk tarafından yetkilendirildiği için meşrudur. Hobbes egemene çok geniş haklar tanımış fakat onun yasalar tarafından yönlendirilmesi gerektiğini kabul etmiştir.⁵⁸

Hobbes'in egemenlik anlayışındaki en önemli ayrıntılardan biri onun bireysel güvenliği özellikle vurgulamasıdır. Hobbes'a göre bireysel güvenlik doğa yasasının temel yükümlülüğüdür. Kişisel güvenlik hakkı insanların doğa durumundan sivil toplum durumuna geçtiği andan itibaren değişmez ve devredilmez

⁵⁶ Preston King, **The Ideology of Order: A Comparative Analysis of Jean Bodin and Thomas Hobbes**, New York, Routledge, 2013, s. 136

⁵⁷ Mark Stephen, **Explaining the English Revolution: Hobbes and His Contemporaries**, Lexington Books, 2002, s. 122

⁵⁸ Norberto Bobbio, **Thomas Hobbes and the Natural Law Tradition**, Chicago, The University of Chicago Press, 1993, s. 56

olarak kalmaktadır. Bu bağlamda, halkın güvenliğinin devletin sorumluluğu olduğu ve sivil hukuk tarafından iptal edilemeyeceğini kabul etmektedir.

Bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları sözleşme onların barış ve güvenlik arzusu üzerine kurulmuştur. Hobbes'a göre insanların, doğal haklarının bir bölümünü teslim etmeleri karşılığında kendilerine ne istediklerinin verileceğine inanmaları için yeterli nedenleri olmadığı sürece bir itaat sözleşmesine girme ihtimalleri yoktur. O, yöneticilerin tüm görevlerinin bu tek cümlede özetliyor: Halkın güvenliği en yüksek yasadır ve devlet sadece var olmak için değil ona itaat edenlerin iyiliği için kurulmuştur. Doğa durumunu savaş, korku, yoksulluk, yalnızlık, barbarlık, cehalet zulmünün egemen olduğu bir ortam olarak özetleyen Hobbes, sosyal sözleşme yoluyla örgütlenmiş yapıyı barış, güvenlik, zenginlik, nezaket, iyilik ortamı olarak ifade etmektedir.⁵⁹ Bu anlamda bir iktidarın siyasi meşruiyeti ona itaat etmeye razı olanları etkili bir şekilde koruyup korumayacağına bağlıdır. Bu şekilde örgütlenme, Hobbes zihniyetinde insanın uygar bir toplumun kurulmasına doğru ilerlemesinin daha yapılandırılmış bir yoldur.

Hobbes'a göre bireylerin yükümlülüğü egemenin onları koruyabildiği sürece devam eder. İnsan doğası gereği sahip olduğu kendini koruma içgüdüsü nedeniyle onu koruyacak kimsenin olmadığı durumda hiç bir antlaşmaya gerek kalmadan feragat edebilir. Hobbes, bireylerin kendilerini tehlikede hissettiği zaman direnme hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Egemenin temel yükümlülüğü vatandaşlarını koruma yükümlülüğüdür; egemen bu yükümlülüğünü yerine getirmekte başarısız olduğu zaman meşruluğunu kaybediyor.⁶⁰

Hobbes, tüm gücün hükümdarın elinde toplanmasının toplum içinde barışı güvence altına almanın en etkili yolu olduğuna inanmaktadır. Toplum sözleşmesinin en temel nedeni olan barış ve güvenliğin sağlanması arzusu devlet yetkililerinin yüce ve kapsayıcı siyasi hedefi haline gelir. Egemen iç savaşları ve korkunç

⁵⁹ George Shelton, **Morality and Sovereignty in the Philosophy of Hobbes**, New York, Palgrave Macmillan, 1992, s. 218

⁶⁰ Nagan P. Winston, Haddad M. Aitza: "Sovereignty in Theory and Practice", **San Diego International Law Journal**, Vol. 13, 2012, s. 444

felaketleri önlemek, aynı zamanda istikrarsızlık ve şiddetle karakterize edilen doğa durumunu sonlandırmak için sözleşmeli olarak yüce güç ile donatılır. Bu fikirleri dikkate alındığında Hobbes'un tanımladığı egemenin daha az gaddar olduğu ifade edilmektedir.⁶¹ Van Mill, Hobbes'un egemenlik teorisini yorumlarken bir kere barış kurulduktan ve savaş tehdidi ortadan kalktıktan sonra barışı koruyan yasaların çiğnenmediği sürece halk özgür bırakıldığını ifade etmiştir.⁶²

Grotius'a göre herkesin kendi başına güçsüz olması ve rahat yaşayabilmesi için birçok şeyin yokluğunu duyması yüzünden doğa insanları diğerleriyle ilişki kurmaya zorlar.⁶³ Bu yüzden insanlar toplumda yaşamayı sürdürmek için kendi istekleriyle birçok yükümlülükler kabul eder ve ortak bir güce boyun eğmek zorunluluğu ortaya çıkar. Bu yüzden de toplum düşüncesinin dayanağını insanların karşılıklı istekleri doğrultusunda kabul ettikleri yükümlülük oluşturmaktadır.

Uluslararası alanda aynı durumun geçerli olduğunu ileri süren Grotius *Savaş ve Barış Hukuku Üzerine (On the Law of War and Peace)* isimli eserinde her devletin kendi çıkarlarını sağlamak için diğer devletlerle anlaşmak ve iyi ilişkiler kurmak istediğini, bunun için devletlerin kendi aralarında bir takım kurallar kabul ettiğini ifade etmiştir. Bu kurallar devletlerin sadece kendi çıkarlarını değil aynı zamanda devletlerin evrensel birliğinin çıkarlarını ifade eder. Bu kurallar bütününe ise uluslararası hukuk adı verilmektedir. Grotius hukukunun amacının sadece çıkar sağlamak olmadığını da vurgulamıştır. Öyle bir insan veya devlet yoktur ki diğerleriyle barış içinde ilişkiler kurmaya ve kendisine karşı tehdit oluşturan yabancı güçlere karşı diğerinin yardımına muhtaç olmasın.

Grotius'a göre egemen güç, Tanrı yasası, doğa yasası ve milletler hukuku ile sınırlanır, fakat bu yasaların üstünlüğünü pratikte fark etmek zordur. O

⁶¹ Tarlton, Charles, "The Despotical Doctrine of Hobbes, Part I: The Liberalization of Leviathan", **History of Political Thought**, 2001, s. 594

⁶² Van Mill, Davi, "Civil Liberty in Hobbes's Commonwealth", **Australian Journal of Political Science**, 37:1, s. 32

⁶³ Andrew Fitzmaurice, **Sovereignty, Property and Empire**, Cambridge, Cambridge University Press, 2014, s. 90

çalışmalarında en iyi yönetim şeklini değil mümkün meşru yönetim şeklini tartışmaktadır. Grotius, birçok anayasal düzenlemeleri göz önünde bulundurarak egemenliğin çeşitli yollarla sınırlandırıldığını açıkça ifade etmiştir. Öncelikle, hükümdarın egemenliği kullanma yetkisi kendi vaatleri ile sınırlandırılır. İnsanlar haklarını devrederek egemen gücü oluştururken bazı haklarını kendinde saklayabilir. Çünkü insan doğası gereği kendini savunma içgüdüsüne sahiptir. Böylece herkes öncelikle kendi haklarının savunucusudur. Bu nedenle egemenin fiziki varlıkları ile yaptığı sözleşmeyi ihlal ettiği durumda halkın direnme hakkı doğar. Fakat bu doğal direnme hakkı sivil toplum oluşturulduktan sonra sınırlandırılır ve devlet toplumsal huzuru sağlamak ve sürdürmek adına bireyler ve onların mülkiyeti üzerinde büyük haklara sahip olur.⁶⁴ Direnme genelde *kendini koruma (self-defence)* hakkı ile sınırlandırılmıştır. Grotius'un ayrıca "bir devletin açık bir şekilde kendi öznelere zulüm etmesi gibi bir durum söz konusu olursa ezilen halklar adından diğer devletler hareket etme hakkına sahip olurlar" fikri insani müdahale ilkesinin ilk ifadesi olarak kabul edilmektedir.⁶⁵

Devlet kavramı ve devlet çıkarlarının yönetiminde hükümetin rolü ve ülke topraklarının belirlenmesi sorularına odaklanan bir başka düşünür Emerich de Vattel'e göre halklar veya devlet birleşik gücünün ortak çabaları ile karşılıklı güvenlik ve ortak yararı teşvik etmek amacıyla bir araya gelen insanların siyasi topluluğudur. Bu topluluğun kendi çıkarları vardır, o düşünür ve ortak kararlar alır. Bu yüzden söz konusu topluluk kendisine özgü anlayış ve iradeye sahiptir, aynı zamanda yükümlülüklerine ve haklarına duyarlı olan ahlaki bir kişiliğe dönüşüyor. Bu yaklaşımda halk ve devlet sözcüklerini bir birinin sinonimi olarak kullanılmakla birlikte onları sosyal sözleşme ve ahlaki varlıklar kavramları ile temellendirilmektedir.

⁶⁴ Brian Tierney, **The Idea of Natural Rights: Studies on Natural Rights, Natural Law, and Church Law 1150-1625**, Michigan, William Eerdmans Publishing Company, 2001, s. 337

⁶⁵ Michael Pugh, **The UN, Peace and Force**, London, Frank Gasa and Company Limited, 2011, s. 147-148

İnsanların bir araya gelerek oluşturduğu topluluğu ifade eden siyasi yapı, kendi ortak çıkarlarını korumak ve istikrarlı düzeni sağlamak için güce sahip olmalıdır. Böyle bir siyasi yönetim egemenliktir. Herhangi bir yabancı güce bağımlı olmadan kendi kendini yöneten her ulus egemen bir devlettir. O diğer herhangi bir devlet ile doğal olarak aynı haklara sahiptir. Doğal toplulukta birlikte yaşayan bu ahlaki kişiler devletler hukukuna tabidir. Bu büyük toplulukta herhangi bir ulusa bu karakteri oluşturma hakkını vermek için kendisini yönetecek yetki ve kanunlara sahip gerçekten egemen ve bağımsız olması yeterlidir. İnsanlardan ulusa aktarılan kamu otoritesi yönetme gücünü sınırlayan temel yasaları emreden Anayasa'ya uygun kullanılmalıdır. Sözü geçen temel yasalar hükümdar tarafından değiştirilemez. Dahası, yönetme yetkisi bireylerin bütününden kaynaklanıyor ve insanlar hükümet reformu, Anayasa değişikliği yapabilir, hatta zalim hükümdardan kendilerini kurtarabilirler.

Vattel tanımladığı ahlaki varlığın kendisini bir takım yükümlülüklerle donattığını ileri sürmüştür. Bu yükümlülükler kendi doğasını korumak ve mükemmelleştirmekle ilgilidir. Burada koruma bireylerin hayatta kalması, mükemmellik ise onların mutluluğudur. Sivil toplumun amacı vatandaşlara mutluluğu oluşturan her türlü genel ihtiyaçlar, kolaylıklar, barışçıl yolla mülk edinme, güvenli adalet elde etme yöntemleri ve son olarak dış şiddete karşı ortak savunmayı sağlamaktır.⁶⁶

Vattel teorisinin en önemli özelliklerinden birisi insanların yararına yönetme gücünü elinde toplayan ahlaki kişinin bu yetkiyi devlet sınırlarının hem içerisinde, hem de dışarısında kullanabileceğini vurgulamasıdır. Vattel'e göre devletle ilgili yükümlülükleri ve hakları üstlenen ahlaki kişi egemene atfedilen temsili karakterdir, o bir hükümdar olarak gerekli olan tüm işlerde ulusu temsil eder. Böylece devlet bireyleri sadece iç konularda değil aynı zamanda bir ulus olarak yabancı kişi veya milletleri kapsayan konularda da temsil etmektedir.⁶⁷

⁶⁶ Minkkinen, Panu, **Sovereignty, Knowledge, Law**, Abingdon, Routledge, 2009, s. 68-69

⁶⁷ **Ibid.**

Vattel'in bağımsızlık ilkesi uluslararası düzende halk tarafından emanet edilen ahlaki kişinin herhangi bir dış müdahale olmadan yönetme hakkına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Halkların özgür iradesinin sonucu olarak ortaya çıkan egemen kendi doğru bildiği şekilde yönetebilir ve hiç bir devlet başka bir devletin iç işlerine müdahale etme hakkına sahip değildir.⁶⁸ Egemenlik bir ulusun siyasal yapılanmasının en temel ve kıymetli özelliği olarak diğer devletlerin zorunlu saygısını hak etmektedir.

Nitekim egemen halkını sadece kendi sınırları içinde değil aynı zamanda diğer devletlerin oluşturduğu topluluk arasında da temsil etmek ve yönetmek gibi özel hakka sahiptir. Ülkelerin devlet bağımsızlığı ilkesi gereği başka devletin iç işlerine karışmasının yasak olduğunu göz önüne alarak egemen onun iç meselelerine müdahale etme girişimlerinde bulunan tarafı tehdit olarak algılayıp düşmanca davranabilir. Fakat Vattel bu durumun her zaman geçerli olamayacağını ve iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin bir devletin sınırları dahilinde geniş ölçekli iç savaş çıktığı zaman geçerliliğini kaybedebileceğini de belirtmiştir. Bu anlamda o fikirlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Eğer bir prens, temel yasaları ihlal ederek, halkın kendisine karşı direnmesine yasal bir neden verirse ve kontrol edilemeyen zorbalığıyla, kendisine karşı ulusal bir isyan çıkarırsa, herhangi bir yabancı güç, yardım isteyen ezilenlere haklı olarak yardım verebilir.”⁶⁹

Görüldüğü üzere siyaset felsefesinde insani müdahaleye atfedilen meşruluk doğa yasası, doğal haklar ve haklı savaş doktrinlerinden türemiş ve onun temel referans noktası insanlık için endişe olmuştur. Bundan önemli derecede etkilenmiş düşünürler doğal hakların evrensel olduğuna inanmış ve hükümdarın yetkilerini kötüye kullanarak kendi halkına zulüm ettiği durumlarda insanlık yararına yabancı müdahale ve cezalandırmanın gerekli olduğunu savunmuşlar. Fakat

⁶⁸ Whelan, Frederic, “Political Thought of Hume and His Contemporaries”, **Enlightenment Projects**, Volume 2, Abingdon, Routledge Routledge, 2015, s. 17

⁶⁹ Nikolai Krylov, “Humanitarian Intervention: Pros and Cons”, 17 Loy. L.A. Int'l and Comp. L. Rev. 365 (1995), (çevrimiçi), <http://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol17/iss2/3>, 20 Kasım 2016

uluslararası hukuk pratiğinde egemenlik, siyasi bağımsızlık ve yabancı aktörlerin iç meselelere müdahalesini dışlayan anlamlar ifade eden Westphalia modelinde somutlaştı.

1.4.2. Geleneksel Egemenlik: Westphalia Modeli

Egemenliğin uluslararası sistemde resmen ortaya çıkışının Westphalia Barış Antlaşması ile başladığı kabul edilmektedir. 1648 yılında gerçekleştirilen Münster ve Osnabrück Kongreleri, uluslararası ilişkiler tarihinde devletlerin egemen birimler olarak katıldığı ilk forum ve modern çağın başlangıcı olarak kabul edilmiştir.⁷⁰ Avrupa’da Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdiren Westphalia Barış Antlaşması, o zamana kadar mevcut devletler sisteminin gelişiminde bir paradigma değişimi teşkil etmiş ve devletlerin dış müdahalelerden bağımsız bir şekilde kendi halkını yönetme hakkını meşrulaştırmıştır.⁷¹ Bu anlamda, Westphalia sonrası dönem, devletler tarafından oluşturulan uluslararası sistemde yeni diplomatik düzenlemeyi ve devletler açısından yeni hiyerarşik düzenlemeyi temsil eden tarihi süreç olarak resmedilmektedir. Yeni düzenin temel unsurlarını içte hiyerarşik otorite, dışarıda egemen eşitlik ilkeleri oluşturdu. Uluslararası alanda kendi egemenliğini korumak tüm devletler için temel bir önceliğe dönüştü.⁷²

Westphalia sistemi ile ulus devletlerin yükselişi başlamış ve egemen devletler uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olarak algılanmıştır. Bu süreç egemenlik, egemen eşitlik, sınırlar ve iç işlerine müdahale etmeme gibi ilkelere dayanan modern devletler sistemi anlayışını pekiştirmiştir. “Westphalia modeli” ifadesi uluslararası toplumun ortak bilinci içerisindeki siyasi kültürü tanımlamak için kullanılan ve uluslararası sistem açısından organik bir araç olarak görülmüştür. Bununla birlikte, insanlık bilincinde asırlardır etkili bir güç olarak varlığını

⁷⁰ Volker, Martina, **Strategies for Peace: Contributions of International Organizations, States and Non-State Actors**, Leverkusen, Barbara Budrich Publishers, 2008, s. 26

⁷¹ Beaulac Stephane, **The Power of Language in the Making of International Law: The Word Sovereignty in Bodin and Vattel and the Myth of Westphalia**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, s. 68

⁷² Evren Balta, **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 35

sürdürmekte olan Westphalia modeli egemenlik anlayışının modern dönemin gerçeklikleri ile örtüşmediği, kavramın düşünsel olarak ilk ortaya çıkışından itibaren bir dizi sorumlulukları içerdiği ileri sürülerek kimi zaman eleştirilmektedir.

Andreas Osiander'e göre Westphalia Barış Antlaşması, sadece devletlerin bir biri ile ilişkisini onaylayan bir ittifaktır.⁷³ Derek Croxton, Westphalia barışının egemenliğe teorik ve pratik olarak çok az katkı sağladığını düşünmektedir. O bunu anlamak için Antlaşmayı yapan dönemin devlet adamlarının görüşlerini dikkate almanın, onların egemenlik konusundaki düşüncelerini ve barış görüşmeleri sırasında kendi fikirlerini somutlaştırma umutlarını sorgulamanın yeterli olacağını ileri sürmüştür. Croxton'a göre konuyu bu şekilde değerlendirmek Westphalia modelinin geleneksel tanımı konusundaki belirsizlikleri ve çelişkileri açıklamaya yardımcı olacaktır.⁷⁴

1.4.3. Milletler Cemiyeti ve Egemenlik

20. yüzyıl egemenlik açısından pek çok gelişmelere sahne oldu. Dünya savaşları sonucunda ülke sınırlarının yeniden çizilmesi, insani dramlar, sömürgelerin çözülmesi, emperyalizm, insancıl unsurların öne çıkması egemenliğin anlamını belirleyen önemli etkenler, aynı zamanda uluslararası hukuk tartışmalarının ve düzenlemelerinin temel konuları oldu. Uluslararası hukukun yeniden yapılandırılması ve etkinliğinin artırılması görevi onun temel ilkelerinden bazılarını nasıl değiştirilmesi gerektiği sorusunu gündeme getirdi. Mevcut uluslararası hukuk anlayışını gerçeklere ve adalete daha da uyumlu hale getirmek amacıyla onun temel ilkeleri olarak kabul edilen egemenlik ve iç işlerine karışmama ilkelerinin yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğu ortaya çıktı.

Egemenlik dogması, alandaki birçok bilim insanları tarafından defalarca saldırıya uğradı. Egemenliğin uluslararası sistemde üstün kişi veya hukuktan

⁷³ Sanford Silverburg, **International Law: Contemporary Issues and Future Developments**, New York, Routledge, 2011, s. 17

⁷⁴ Derek Croxton, "The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty", **The International History Review**, Vol. 21, No. 3, Sep., 1999, s. 584

bağımsız aynı zamanda niteliksiz ve denetlenmeyen bir karaktere sahip olup anarşiyi ifade ettiğine atıfta bulunarak egemenliği mutlak değil, *göreceli (relative sovereignty)* bir kavram olarak değerlendirmenin daha doğru olabileceği ileri sürüldü. Hans Aufiucht'e göre iç meselelerde "egemenlik ve ulusal hukukun üstünlüğü" kavramlarından bahsetmek kesinlikle doğrudur fakat uluslararası hukukun iç hukuktan daha üstte olduğu varsayılarak⁷⁵ iç hukuk egemenliğinin mutlak olmadığı açıktır. Bu yaklaşım, içte egemen ama uluslararası hukuka bağımlı bir devlet anlayışını karakterize etmektedir. Bu anlamda, devlet, uluslararası hukuka doğrudan bağlı olan hukuki bir birim olarak tanımlanır aynı zamanda çeşitli antlaşmalar ve bu antlaşmalardan doğan yükümlülüklerle sınırlandırılır.⁷⁶

Göreceli egemenlik anlayışı ayrıca bağımsız devletlerin iç yetki alanını da etkiler. Bu ilke uluslararası mahkemeler tarafından da teyit edilmiştir. 1923 yılında Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın Tunus ve Fas meselesi üzerine kararında insan haklarına atıfta bulunarak belirttiği üzere "bir konunun bir devletin yetki alanı içinde olup olmadığı sorusunun cevabı esasen muğlaktır: çünkü bu uluslararası hukukla ilgili gelişmelere bağlıdır."⁷⁷

XX. yüzyılın ilk yarısında devletlerin yetki alanının sınırlanması ile bazı konuların iç meseleden uluslararası alana aktarılması önemli tartışma konularındandı. Milletler Cemiyeti himayesinde azınlıkların korunması ile ilgili antlaşmalar ve insan hakları meselelerinin giderek uluslararası boyut kazanması bu yöndeki çabaları göstermektedir. Michael Reisman'a göre artık insan haklarının devletlerin iç meselesi olduğu ve bundan dolayı uluslararası hukukun dışında tutulduğu fikrini destekleyen ciddi bir düşünür bulunmamaktadır.⁷⁸

⁷⁵ Hans Aufiucht, devletlerin kendi Anayasa'larında iç hukukla uluslararası hukukun çeliştiği durumlarda uluslararası hukukun esas alınacağına dair madde yer aldığı ifade ederek bu fikri ileri sürmüştür. Bkz. Hans Aufriicht, "On Relative Sovereignty", 30 Cornell L. Rev. 137, (çevrimiçi), <http://scholarship.law.cornell.edu/clr/vol30/iss2/1>, 27 Aralık 2016

⁷⁶ Andrew, Amelia, Simon, **International History and International Relations**, Abingdon, Routledge, 2012, s. 115

⁷⁷ Sandra Mantu, **Contingent Citizenship: The Law and Practice of Citizenship Deprivation in International, European and National Perspective**, Leiden, Brill Nijhoff, 2015, s. 56

⁷⁸ Barker, J. Craig, **International Law and International Relations**, London, Continuum, 2000, s. 44

Göreceli egemenlik düşüncesinin pratiğe geçmesi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Devletlerin uluslararası kuruluşta katılması prensip olarak gönüllü esasa dayansa da devletler söz konusu kuruluşun amacından doğan yükümlülükleri üslenirler. Böylece, devlet bazı yetki ve ayrıcalıklarını uluslararası kuruluşta devrederek onun kendi amacına ulaşmasını ve işlevsellik kazanmasını sağlar. Devletlerin bu şekilde yetkilerini sınırlaması egemenliğe aykırı olarak değil, tam tersi kendi egemenliğini meşrulaştırması ve pekiştirmesi olarak yorumlanmaktadır. Egemenliğin ihlali bir devletin ve onun öznelinin diğer devletin özel çıkarına konu olduğu zaman gerçekleşmektedir. Bir uluslararası kuruluş şemsiyesi altında yetki devri ve sorumlulukların üstlenilmesi konularından teorik olarak her devlet aynı derecede etkilenmekte, ayrıca bu bir diğer devletin yararına değil ortak çıkarlara, yani uluslararası toplum yararına yapılmaktadır.

I. Dünya Savaşı döneminde ABD Woodrow Wilson'un Milletler Cemiyeti (MC) aracılığıyla ileri sürdüğü egemen işbirliği düşüncesi uluslararası hukukta kısmen hiyerarşik itaati gerektiriyordu. Fransız siyaset bilimci Antonio Pilet, MC düşüncesini "devletlerin siyasal egemenliğinin sonu", İngiliz uluslararası hukukçu James W. Garner "egemenliğin ve devletler eşitliği ilkesinin terkedilmesi" olarak yorumladı. Dönemin İngiliz resmi kaynaklarından yapılan bir yoruma göre ise, MC Antlaşması herhangi bir süper devletin kurulmasını değil, fakat kuruluşun isminin de ima ettiği gibi, devletler arasında kendi varlıklarını sürdürmenin yanı sıra tüm uluslararası toplumun korunmasına yönelik belli konularda hareket özgürlüğünü sınırlayan ciddi bir anlaşmayı ifade etmektedir.

Fakat MC'ye üye devletlerin kendilerini mutlak egemen olarak görmesi ve kendi egemenliklerinden kısmen de olsa taviz vermeye yanaşmaması, aynı zamanda MC'nin oybirliği ilkesi ile kurulması onun işleyişini önemli derecede etkiledi. MC Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nde tüm kararlar oybirliği ile alınmakta ve veto hakkı tüm üye devletlere tanınmaktaydı. Herhangi bir konu ele aldığı zaman üye devletlerden birinin karşı oy kullanması, MC'nin faaliyetini olanaksız kılması için yeterli nedendi. MC'nin bu koşullar altında oluşturulması

göreceli egemenlik anlayışını ortadan kaldırdı. MC düşüncesinin destekleyicilerinden olan ve MC Antlaşması'nın hazırlanmasında önemli görev üstlenen Jan C. Smuts, oybirliği ilkesinin kabul edilmesi ile ilgili düşüncelerini ifade ederken MC'den hiç bir zaman herhangi bir kararın çıkmayacağı, kimsenin onu ciddiye almayacağı, onun yakında yok olup tarihe gömüleceği ve geride daha kötü bir dünya bırakacağı öngörüsünde bulunmuştu.⁷⁹

1.4.4. Mutlak Egemenlik, Totaliter Rejimler Ve Nürnberg Mahkemesi

20. yüzyılın Apartheid rejimleri, Franko rejimi, Nazi mutlakiyeti, Stalinist totalitarizm egemenliğin sınırsız derecede kötüye kullanımının sadece birkaç örneğiydi. Bu gelişmelerin oluşturduğu huzursuzluğa ilk tepkilerden biri II. Dünya Savaşı'nın sonunda gerçekleştirilen Nürnberg Mahkemesi oldu. 1945 yılının Ekim ayında Amerika, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından Nazi Partisi'ne karşı açılan bu davanın önemi insan haklarının ülke sınırlarını aşan bir konu olduğunun karşılıklı olarak tanınması ve insanlığa karşı işlenen suç türlerinin dünya barışını tehdit eden suçlar kapsamına alınarak değerlendirilmesiydi. Mahkeme insanlığa karşı suçlardan dolayı hükümetlerin uluslararası sorumluluğunu ifade eden ilk hukuki prosedürleri temsil etmektedir.⁸⁰ Nürnberg Mahkemesi çerçevesinde kabul edilen uluslararası insan haklarının tüm dünya çapında benimsenmesi ve tüm bireylerin yaşam, özgürlük ve güvenlik haklarının garanti altına alınması amacıyla 1948 yılında BM Soykırım Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edildi. Bu gelişmeleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi gibi bölgesel yapılanmalar izledi.

Nürnberg ilkeleri, insanlığa karşı suçlar konusunda devlet egemenliğini sınırlayarak uluslararası insan haklarının devletler tarafından ihlal edilemeyeceğini tanıdı, aynı zamanda devletleri kendi eylemlerinden dolayı uluslararası hukuk

⁷⁹ Djura Nincic, **The Problem of Sovereignty in the Charter and in the Practice of the United Nations**, Hague, Martinus Nijhoff, 1970, s. 105

⁸⁰ Keith Shimko, **International Relations: Perspectives, Controversies and Readings**, Boston, Cengage Learning, 2014, s. 240

karşısında sorumlu kıldı. Buna göre, yöneticiler uluslararası hukuk karşısında sorumludur ve insanlığa karşı suç türlerinden herhangi birini işlediği zaman uluslararası mahkemelerce yargılanacaktır.⁸¹ Bu bağlamda, Nürnberg'in devlet egemenliğini birçok yönden sınırlayan ilk uluslararası düzenleme olduğu ileri sürülmektedir.

Modern koşullarda insan hak ve özgürlüklerine saygı ilkesinin evrensel olarak tanınması bir kez daha 1975 yılında AGİK-in Helsinki Nihai Belgesi'nde onaylandı. AGİK'in 1991 yılında İnsani Boyut Konferansı'nın Moskova toplantısının nihai belgesinde kabul edilen anlayışa göre insan hak ve özgürlükleri, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi konular uluslararası nitelik taşımakta ve onların yerine getirilmesi uluslararası düzenin temelini teşkil etmektedir. Devletler aynı zamanda insan haklarının korunması ile ilgili sorumluluklarını ve söz konusu hakların devletin iç meselesinin olmadığını fikrini kabul ettiler.⁸²

İnsan hak ve özgürlüklerine saygı ilkesinin önceliği konusundaki gelişmeler, uluslararası hukukun temel ilkeleri olan egemenliğe saygı ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerini zorlamakta ve onların belli durumlarda meşru kısıtlamalara tabi tutulması konusunda tartışmaların önünü açmaktadır.

1.4.5. Birleşmiş Milletler Antlaşması Ve Egemenlik İlkesi

Önceki kısımlarda anlatılardan görüldüğü üzere 20. yüzyılda uluslararası insan hakları alanındaki düzenlemeler egemenliğin devletlerin siyasal kimliği olarak uluslararası sistemi ve uluslararası hukuki düzeni oluşturan gerekli bir özellik olduğunu kabul etmekle birlikte onun belli koşullar gereğince sınırlamaya tabi tutulması yönünde zorlamaktadır. Bu yaklaşım BM çerçevesinde de benimsenmiş, fakat BM Antlaşması'ndaki çelişkiler nedeniyle muğlak anlamlar ifade etmektedir.

⁸¹ King T. Henry, "Nuremberg and Sovereignty", Case **Western Reserve Journal of International Law**, Case Western Reserve University School of Law, Vol. 28, Issue 1, 1996, s. 137

⁸² Outcome Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, (çevrimiçi), <http://www.osce.org/node/14313>, 23 Kasım 2016

BM Antlaşması ırk, cinsiyet, ya da milliyet temelinde ayrımcılık yapmadan her kesin temel insan haklarına saygının geliştirilip güçlendirilmesi açısından uluslararası işbirliğini teşvik etmek amacı taşımaktadır.⁸³ Bununla ilgili Antlaşmada aşağıdakiler ifade edilmektedir:

“Biz Birleşmiş Milletler Halkları (We the Peoples of United Nations)’ olarak “yaşamımız içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketlerinden gelecek kuşakları korumaya, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye, adaletin korunması ve antlaşmadan doğan yükümlülüklere saygı gösterilmesi için gerekli koşulları yaratmaya ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya, sosyal bakımdan kolaylaştırmaya; ve bu erklere ulaşmak için güçlerimizi birleştirmeye istekli olarak karar verdik.”⁸⁴

Daha sonra ise “hükümetlerimiz uygun görülen temsilcileri aracılığıyla işbu Antlaşmayı kabul etmiş ve Birleşmiş Milletler adı ile anılacak bir uluslararası örgüt kurmuşlardır” diye eklenmiştir. Giriş notunda kullanılan “halkları” olarak “karar verdik” ifadeleri ve birinci maddenin üçüncü fıkrasında her kesin temel insan haklarına saygıya atıfta bulunulması dünyadaki tüm halkların ve bireylerin uluslararası yönetimin doğrudan kaynağı ve muhatabı olduğunu ifade etmektedir.⁸⁵ Burada, aynı zamanda önemli olan diğer konu uluslararası yönetimin öznelere olarak halkların karar vermesine atıfta bulunulması ve halkların iradesinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla uluslararası toplum içerisinde egemenliğin meşruluk kaynağı devletin fiziki unsurlarını teşkil eden halktır. Antlaşmada egemenliğin tanımı belirtilmemiş, fakat onun ilgili maddelerinde devletlerin egemen eşitliği ve iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri güvence altına alınmıştır.

BM Antlaşması üye devletler tarafından gönüllü esasa göre kabul edilmiş olsa da uluslararası sorumluluk örneğini teşkil etmektedir. Bir ülkeye BM üyeliğinin

⁸³ UN Charter, Article 1(3).

⁸⁴ UN Charter, Preamble.

⁸⁵ Nagan P. Winston, Haddad M. Aitza: “Sovereignty in Theory and Practice”, **San Diego International Law Journal**, Vol. 13, 2012, s. 461

verilmesi ile uluslararası toplum söz konusu devleti uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak kabul ediyor. Öte yandan, devlet kendisi Antlaşmayı imzalayarak üyelik sorumluluklarını gönüllü olarak kabul eder. BM'ye üyeliğin Antlaşmanın yükümlülüklerini kabul eden ve onları yerine getirme konusunda yetenekli ve istekli olan tüm barışsever devletlere açık olduğu 4. maddede belirtilmiştir. Bu üye ülkeleri uluslararası barış, güvenlik ve insan hakları gibi temel ilkelere saygı anlayışını içeren sorumluluk ile yükümlü kılmaktadır. 6. madde Antlaşmanın temel ilkelerini çiğneyen üye devletlerin BM Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesiyle BM Genel Kurul'u tarafından örgütten çıkarılmasını önermektedir.

Uluslararası toplumun Anayasa'sı olarak yorumlanan BM Antlaşması ve BM öncülüğünde kabul edilen uluslararası insan hakları belgeleri teorik olarak dünyadaki tüm bireylerin en temel hakkı olan "yaşam" ve "tüm korkulardan özgürlük" hakkını güvence altına almakta ve korumaktadır. Fakat ağırlıklı olarak dünya siyasetine her zaman yön veren realizm, BM politikasının da kaderini belirlemektedir. Güvenlik Konseyi'nin veto sistemi BM'nin temel ilkelerine değil, realist çıkarılara hizmet etmekte ve örgütün faaliyetini bloke etmektedir. Bu bağlamda, egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri kalkan olarak kullanılmakta, BM politikası kapsamında belirlenen devletin ve uluslararası toplumun sorumluluğu çoğu zaman yerine getirilememektedir.

İKİNCİ BÖLÜM KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMI

2.1. Koruma Sorumluluğu Düşüncesinin Gelişimi

Yeni dünya düzeninde savaşların artık çağdışı olarak görüleceği yönündeki tahminlerin aksine, silahlı çatışmalar gittikçe şiddetlenerek uluslararası güvenlik gündeminin fenomeni haline geldi. Fakat, kuşkusuz, yeni dönemin en karakteristik özelliği devlet içi çatışmalardı. Soğuk Savaş'ın bitimiyle devletler arasındaki savaş döneminin sona ereceği tahmininde bulunan Martin Shaw, bu durumun yeni dünya siyasetinin en belirleyici özelliği olacağını belirtmişti.⁸⁶ Shaw'ın gözlemlediği gibi, devletler arasında çatışmalar azaldı ancak yerini din ve etnisite unsurlarına dayalı iç savaşlar gibi yeni güvenlik tehditlerine bıraktı.

Günümüzde de devam etmekte olan ve benzeri görülmemiş insan felaketlerine yol açan şiddetli iç savaşlar, dünyanın her bölgesinde binlerce insanın hayatını yıkmaya devam etmektedir. Dünya, Balkanlar'dan Doğu Timor'a, Afrika'dan ve Orta Doğu coğrafyasına rutin bir şekilde sivillerin katledilmesi, ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri ile sonuçlanan dini ve mezhep çatışmalarına tanıklık etmektedir. Çoğunlukla devlet içerisinde olsa da bu çatışmalar, devlet sınırlarının ötesine yayılmış, kitlesel mülteci akını, silahların yayılması ve yasa dışı silahlı grupların artması ile uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturmaktadır.

Kitlesel şiddet olaylarının giderek artması küresel mülteci krizini önemli derecede tetikledi. 2017 yılında dünyanın farklı bölgelerinde evlerini terk etmeye zorlanan insan sayısı 65.6 milyona ulaşarak kayıtlı tarihte en yüksek göstericiyi teşkil etti.⁸⁷ Mevcut durum, uluslararası toplumun mültecileri yerleştirme kapasitesini zorlamaktadır. Mülteci akını, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Eritre, Irak, Nijerya, Somali, Güney Sudan, Sudan,

⁸⁶ Martin Shaw, **Global Society and International Relations: Sociological Concepts and Political Perspectives**, Cambridge, Cambridge Polity Press, 1994, s. 60

⁸⁷ UNHCR, "Figures at a Glance", <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, (çevrimiçi), 13 Eylül 2016

Suriye, Yemen, Myanmar gibi kitlesel şiddetin sık yaşandığı ülkelerden kaynaklanmaktadır.

Araştırmalar, son yıllarda gerçekleşen silahlı çatışma ve şiddet suçlarının neden olduğu ölüm sayısının II. Dünya Savaşı'ndan beri en yüksek seviyeye ulaştığını ve büyük oranda sivil halkın hedef alınmasıyla arttığını gösterdi. Bazı devletlerin düzenli olarak kendi halklarını tehdit ettiği, kendi halkları karşısındaki yasal yükümlülüklerini ve koruma sorumluluklarını göz ardı ettiği görülmektedir. Yaşanan trajediler ve korkunç şiddet olaylar, uluslararası toplumun sorumluluğu anlayışını çağdaş uluslararası politika ve uygulamalarına dahil ederek egemen ülkelerde şiddete maruz kalan sivilleri korumak için zorlayıcı olan ve olmayan yollarla uluslararası müdahale tartışmasını gündeme getirdi. Akademik ve siyasi alanda bu yöndeki gelişmeler, uluslararası toplum tarafından sivillerin korunması amacıyla gerçekleştirilecek olan zorlayıcı önlemleri ısrarla savunanlar ve dış müdahaleyi ulusal egemenliğin ihlali olarak görenler arasında derin fikir ayrılıklarına yol açtı. BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan, Ruanda durumunda olduğu gibi insani felaketlere müdahale edilmemesi durumunda, BM'nin kendisini riske attığını belirterek üye ülkelerin kolektif uluslararası eylem için gerekli hukuki ve siyasi çerçeve üzerinde anlaşmaya varması gerektiği konusunda uyarıda bulundu.

1999'da BM Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan NATO'nun Kosova müdahalesi, insani, siyasi ve hukuki ciddi tartışmalara neden oldu. NATO, bu müdahaleyi Kosova halkına yönelik şiddetin durdurulması, mültecilerin güvenli bir şekilde evlerine dönmesi ve bölgede istikrarın sağlanması amacıyla gerçekleştirdiğini iddia etti.⁸⁸ Söz konusu müdahaleyi eleştirenler, Güvenlik Konseyi'nin onaylamadığı müdahalenin meşru olmadığını savunurken, bazı kesim kitlesel katliamı önlemek için gerçekleştirilen bir müdahale durumunda ahlaki zorunluluğun meşruluktan daha önemli olduğunu savundu. Diğer yandan, insani müdahalenin sivillerin öldürülmesini önleyebileceği, ancak uzun vadeli barış için

⁸⁸ "NATO's Role in Relation to the Conflict in Kosovo", (çevrimiçi), <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>, 7 Ekim 2016.

güvenilir bir strateji olamayacağı yönünde eleştiriler de seslendirildi. Bu tartışmaların devam ettiği süreçte ICSS'in 2001'de yayınladığı raporu ile alternatif bir yaklaşım olarak R2P'yi sundu.⁸⁹

R2P, kitlesel şiddet suçlarına maruz kalan insanların korunması ile ilgili sorumluluğun herkese ait olduğu düşüncesine odaklandı. Kavramın savunucuları onu, kitlesel zulümlerin gerçekleşmesine bir daha asla izin verilmemesi üzere uluslararası toplum tarafından kabul edilmiş bir taahhüt olarak yorumlamaktadır. R2P, soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı tüm suçların önlenmesine yönelik uluslararası iradenin geliştirilmesini hedeflemekte ve risk altında olan tüm halkların korunması için kolektif bir sorumluluk inşa etmeye çalışmaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları, aynı tecrübelerin tekrarlanmasını önlemek amacıyla uluslararası kolektif iradenin geliştirilmesi ve güçlendirilmesini zorunlu kıldı. Kitlesel şiddetler ve insanlığa karşı suç türleri, BM Soykırım Sözleşmesi, Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, Mülteci Sözleşmesi, bölgesel düzenlemeler, Uluslararası Ceza Mahkemesinin (ICC) Roma Statüsü gibi uluslararası belgelerce yasaklandı. Fakat, kitlesel şiddet ve sistematik insan hakları ihlallerinin yakın tarihte ve günümüzde yaşanan örnekleri, bu yöndeki çalışmaların devam ettirilmesinin gerekliliğini ortaya koydu.

R2P, bir devletin kendi sorumluluklarını yerine getirmede açıkça başarısız olduğu durumlarda BM'nin uluslararası toplum adına gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğunu ifade etmektedir. Bu önlemler kapsamında, söz konusu devlete iç düzenin sağlanması amacıyla yardım gösterilmesi, gerektiğinde yaptırımların uygulanması; fakat tüm önlemlerin başarısız olduğu durumlarda insani müdahale önerilmektedir. Bu bağlamda R2P'nin BM Şartı'nın egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme gibi temel ilkeleri ile çelişki yarattığına yönelik eleştiriler gündeme gelmiştir.

⁸⁹ William Maley, "Humanitarian Law, Refugee Protection and the Responsibility to Protect", **Theorising the Responsibility to Protect**, Ed. Ramesh Thakur, William Maley, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, s. 253

Alex J. Bellamy, R2P ilkesinin, uluslararası insan haklarının korunması ve insani güvenliğin sağlanması, aynı zamanda kitlesel insani krizlere duyarlı uluslararası toplum anlayışının inşası açısından en etkin bir mekanizma olabileceğini savunmaktadır. Kavramın diğer savunucuları, egemenlik ve onun egemenlik hakkı ile sorumluluk arasında denge oluşturmayı amaçladığını belirtmektedir.⁹⁰ Kofi Annan'ın 2000 yılında BM Genel Kurulu'na sunduğu 21. yüzyılda BM'nin rolüne yönelik milenyum raporunda belirtilen aşağıdaki sorusu egemenlik ilkesinin bir hak ile birlikte sorumluluk anlayışını da içerecek şekilde yeniden tanımlanması gerektiğine yönelik düşüncelerin önünü açtı:

“İnsani amaçlı müdahale bir devletin egemenliğine yönelik kabul edilemez bir saldırıysa, o zaman bir Rwanda'ya veya bir Srebrenica'ya, veya insan haklarının buralarda olduğu gibi geniş çaplı ve sistematik bir biçimde ihlal edildiği durumlara nasıl tepki vermeliyiz?”⁹¹

Ruanda ve Srebrenitsa soykırımları, insan hakları ihlalleriyle sarsılan devletlerin egemenliğini ve sivilleri kitlesel katliamlardan önlemeye yönelik etkin bir mekanizması bulunmayan uluslararası toplumun kolektif güvenlik anlayışını sorgulama yönünde gelişmelerin önünü açtı. Bu bağlamda, zamanımızın en tartışmalı kavramlarından biri olarak gündeme gelen R2P, insan güvenliği ve ahlaki sorumluluk anlayışlarını ön plana çıkararak, siyaset yapımcılarına izlenmesi gereken bir yol olarak sundu. Kavram, insan hakları düşüncesinin gölgesinde saklanan Batı hegemonyası olarak da yorumlanarak ciddi eleştirileri beraberinde getirdi.⁹² R2P'nin, III. sütunda öngörülen müdahale ve zorlayıcı önlemler nedeniyle, kitlesel şiddetlerin en sık yaşandığı eski sömürge ülkelerinde Batı etkisinin sürdürülmesi, devletlerin iç işlerine karışma, rejim değişikliği vs. gibi amaçlara hizmet ettiği

⁹⁰ Julia, Andre, Isabelle, **Responsibility to Protect: From Principle to Practice**, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2012, s. 14

⁹¹ Norrie MacQueen, **Humanitarian Intervention and the United Nations**, Edinburg, Edinburgh University Press, 2011, s. 73

⁹² Alex J. Bellamy, **The Responsibility to Protect: A Defense**, Oxford, Oxford University Press, 2015, s. 2

düşünüldü. Bu anlamda R2P, bir grup devletin, başka bir devletin iç işlerine müdahaleyi meşru kılmak adına her türlü eyleme kapıyı açacağı ileri sürülmektedir.

R2P'ye yönelik eleştiriler, aynı zamanda onun kavramsal boyutundaki boşluklar, BM çerçevesinde, siyasi ve akademik alanlarda yoğun tartışmalara neden olmaktadır. Özellikle, insani müdahalenin devlet egemenliği ve uluslararası hukuk düzenini nasıl etkileyeceği ile ilgili sorular bu tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Çalışmanın izleyen kısmında R2P'nin kavramsal içeriğine katkı sağlayan gelişmeler incelenecektir.

2.2. Müdahale ve Devlet Egemenliği üzerine Uluslararası Komisyon

2000 yılında egemenlik ve insani müdahale çelişkilerine çözüm önermek amacıyla Kanada hükümeti tarafından Müdahale ve Devlet Egemenliği üzerine Uluslararası Komisyon kuruldu.⁹³ Avustralya eski Dışişleri Bakanı Gareth Evanth ve dönemin BM Genel Başkanının özel danışmanlarından olan Mohamed Sahnoun'un eş başkanlığı ile yürütülen komisyon, 2001 senesinde R2P'un en önemli belgelerinden biri olan *Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect)* raporunu yayınladı. Söz konusu raporda, egemenliğin yeniden yorumlanması ve uluslararası toplumun egemen devletlere yardımı ve gerekli önlemler koşullarının belirlenmesi açısından somut bir çerçeve sunuldu.

Rapor, bir halkı kontrol etme hakkı olarak bilinen egemenlik anlayışından sorumlu egemenliğe doğru yönelen yeni bir yaklaşım önermekte, aynı zamanda, sorumlu egemenlik anlayışının üç boyutunu belirlemektedir: ilk olarak, devlet yetkilileri vatandaşlarının yaşamının korunması, ülkede refah ve güvenliğin sağlanması gibi işlevlerden sorumlu olduğunu kabul edecek; ikinci, ulusal hükümetler kendi vatandaşlarına ve BM aracılığıyla uluslararası topluma karşı sorumluluk taşıyacak; üçüncü, devlet kurumları kendi eylemlerine göre üstlenecektir.⁹⁴ Rapora göre, egemenliğin bu kriterleri içerecek şekilde yeniden

⁹³ ICISS, "Responsibility to Protect", s. 2

⁹⁴ **Ibid.**, s. 11

düşünülmesi, uluslararası insan hakları normlarının ve insani güvenlik kavramının gittikçe artan etkilerinden kaynaklanmaktadır.

Rapor, insani müdahale ve egemenlik tartışmaları ile ilgili olarak, “müdahale hakkı” yerine uluslararası toplumun koruma yükümlülüğü düşüncesine odaklanılmasını önermekte ve aşağıdakileri eklemektedir:

1. R2P, açık bir şekilde kitlesel şiddete ve ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmış ve korumaya ihtiyacı olan halkları dikkate almaktadır;
2. R2P, bir halkın korunmasındaki esas sorumluluğun o halkın devletine ait olduğunu kabul etmekte; fakat, söz konusu devletin kendi sorumluluğunu yerine getirmekte başarısız olduğu veya devletin kendisi halkının maruz kaldığı suçların sorumlusu olduğu durumlarda, uluslararası topluma o devletin yerine hareket etme yetkisi vermektedir;
3. R2P, sadece “tepki verme sorumluluğu” değil, aynı zamanda “önleme sorumluluğu” ve “yeniden inşa etme sorumluluğu” anlamına gelmekte; yardım, müdahale ve yeniden yapılandırma arasında kavramsal ve normatif bir bağ kurmaktadır.⁹⁵

Yukarıda belirtildiği üzere, rapor, R2P'nin hedeflerini netleştirmeye çalışmakta ve kolektif eylemin aşamalarını belirlemektedir. Şöyle ki, insani kriz durumlarında uluslararası toplum adına gerçekleştirilen eylemler önleme, tepki verme ve yeniden inşa etme aşamalarını kapsamakta ve bu aşamalar çerçevesinde diplomatik yollarla sorunun çözülmesi, devletin güvenlik sektörünün desteklenmesi ve güçlendirilmesi, demokrasinin teşvik edilmesi, gerektiğinde siyasi ve ekonomik yaptırımların uygulanması ve en son çare olarak insani müdahale ve barış operasyonları önerilmektedir.

Tartışma ve eleştirilerin daha çok insani müdahale ilkesi üzerinden yapıldığı dikkate alınarak, ICISS raporunda müdahale koşullarının net olarak belirlenmesi denenmiştir. Buna göre, insani amaçlarla gerçekleştirilen müdahalenin aşağıdaki temel hedefleri karşılaması zorunludur:

1. İlk olarak, müdahalenin ne zaman ve nasıl gerçekleştirilmesinin belirlenmesi amacıyla net kurallar, prosedürler ve kriterlerin oluşturulması gerekmektedir;

⁹⁵ Ibid., s. 17

2. Müdahale istisnai ve olağanüstü önlem olarak kabul edilmekte, sadece büyük ölçekli hayat kaybına ve etnik temizliğe neden olabilecek durumlarda uygulanması uygun görülmektedir;⁹⁶
3. Askeri müdahale tüm diğer yaklaşımlar başarısız olduktan sonra gerçekleştirilmeli ve onun meşruiyeti sağlanmalıdır;
4. Müdahale gerektiren durum ortaya çıktığında onun sadece insani kayıpları ve kurumsal zararı en aza indirmek amacıyla yapılması gerekmektedir. Müdahale ile, devamlı ve sürdürülebilir bir barış sağlanmalı, mümkün olduğu kadar çatışma nedenlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir.⁹⁷

ICISS raporu, kuvvet kullanımının BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmesini önermekte, fakat Güvenlik Konseyi'nin başarısız olduğu durumlarda alternatif çözümler önermektedir. Şöyle ki, BM Genel Konseyi Barış için Birlik kararı kapsamında olağanüstü oturum gerçekleştirebilir, aynı zamanda bölgesel kuruluşlar BM Şartı'nın VIII. Bölümü esas olarak hareket edebilir.⁹⁸

ICISS raporuna göre bu eylemler arasında en önemli aşama önleme çalışmalarıdır. Risk değerlendirilmesi ve erken uyarı mekanizmalarının geliştirilmesi R2P'nin temel konularıdır. Kuvvet kullanımı tüm önlemlerin başarısız olduğu durumlarda kitlesel insan kaybının önlenmesi amacıyla dikkate alınabilir. R2P'nin savunucularına göre, raporda bu açıkça belirtilmesine rağmen, bazı akademisyen ve siyasetçiler R2P'yi askeri müdahale ile eşit anlamlı olarak görmeye devam etmektedirler.⁹⁹

ICISS raporunu izleyen yıllarda, R2P'nin geliştirilmesi açısından Komisyonun faaliyetini diğer önemli adımlar takip etti. R2P ilkeleri, 15 Eylül 2005 yılında BM Dünya Zirvesi'nin Nihai Belgesi oybirliği ile kabul edildi.¹⁰⁰ Belgenin 138 ve 139. maddeleri, üye devletlerin kendi halkını bahsi geçen suçlardan koruması ve bu tür suçların önlenmesi ile ilgili sorumluluk üstlendiklerini,

⁹⁶ Bellamy, *The Responsibility to Protect: A Defense*, s. 133

⁹⁷ ICISS, "Responsibility to Protect", s. 13

⁹⁸ Cristina Gabriela Badescu, **Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Security and Human Rights**, New York, Routledge, 2011, s. 5

⁹⁹ *Ibid.*, s. 10

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 3

uluslararası toplumun BM aracılığıyla, BM Şartı'nın VI-VIII bölümleri uyarınca uygun diplomatik, insani ve diğer barışçıl yolları kullanarak insanlığı soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğunu kabul etti. BM üyeleri, aynı zamanda Genel Sekreterin Soykırımların Önlenmesi üzerine Özel Danışman misyonunu desteklediklerini ifade etti.¹⁰¹

2009 yılından itibaren BM Genel Sekreteri R2P'nin nasıl uygulanacağını inceleyen yıllık raporlar yayınlamaktadır. Her sene raporun yayınlanmasının ardından BM Genel Kurulu, konu ile ilgili bulgu ve önerileri tartışmak üzere gayri resmi diyalogda düzenlemektedir. Söz konusu tartışmalar, R2P'nin kavramsal olarak gelişmesine, içeriğinin netleşmesine, aynı zamanda, daha çok ülkelerce kabul görmesine önemli katkı sağlamaktadır.

2.3. R2P Kapsamına Alınan Suçlar

Kitlesel şiddet suçları, insanlığa karşı gerçekleştirilen en ağır suçlar olarak kabul edilmektedir. R2P bağlamında sıkça kullanılan “kitlesel şiddet suçları” terimi soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları olmak üzere tanımlanmış üç uluslararası suç kategorisini ifade etmektedir. Söz konusu suçlar ile birlikte etnik temizlik suçu da BM Dünya Zirvesi'nin Nihai Belgesinde R2P kapsamına alınmış, böylece kitlesel şiddet suçları etnik temizliği de içerecek bir şekilde genişletilmiştir. Bunların en ağır uluslararası suç statüsü kazanması, söz konusu suç türleri ile ilişkili eylemlerin savaş ve barış zamanlarında insanların onurunu ve en temel hakkı olan yaşam hakkını tehdit ettiği inancına dayanmaktadır.

Son yıllarda yaşanan kitlesel şiddet olaylarına dair incelemeler onların hangi suç kategorisine dahil olduğuna dair fikir ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Myanmar'da devlet güvenlik güçleri tarafından Rohingya halkına karşı on yıllardır işlenen suçların hangi suç kategorisini oluşturduğuna dair fikir birliği sağlanamamıştır. Böyle bir belirsizlik, R2P'nin uygulanması stratejilerini de olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte, son yıllarda kurulan uluslararası

¹⁰¹ UN General Assembly, “2005 World Summit Outcome Document”, A/60/L.1, 15 September 2005

mahkemelerin kararlarında söz konusu suçların kapsamının genişletildiği görülmektedir. Çalışmanın izleyen kısmında, daha sonra Rohingya krizinin hangi suç kategorisini oluşturduğuna ışık tutmak amacıyla yukarıda belirtilen suç kategorilerinin her birinin uluslararası hukuk belgelerindeki tanımları uluslararası mahkemelerin kararları ile birlikte incelenecektir.

2.3.1 Soykırım Suçu

11 Aralık 1946'da BM Genel Kurulu'nun oy birliği ile aldığı 96(I) sayılı kararıyla soykırım eyleminin uluslararası hukuk çerçevesinde bir suç olduğunu beyan ederek Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bir soykırım sözleşmesi taslağının hazırlanması talebinde bulundu. İki sene sonra, 9 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu tarafından 260A(III) sayılı kararla Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi oy birliği ile kabul edildi.¹⁰² Bu Sözleşme ile soykırımın önlenmesi ve soykırım faillerinin cezalandırılması için devletlere yasal yükümlülükler getirdi. Böylece, insanların mensup oldukları etnik ve dini kimlikleri nedeniyle kasıtlı olarak yok edilmesi en ağır suç olduğu kabul edildi. Bu unsurlar, 1990'lı yıllarda Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTR) ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri (ICTY) kararlarında, aynı zamanda, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statü'sünde tekrarlanmış ve onların yasaklaması uluslararası teamül hukukunun bir parçası haline getirilmiştir.¹⁰³

Ruanda ve Bosna'da yaşanan kitlesel tecavüz ve ölüm kampları ile ilgili korkunç olaylar tecavüzün cinsiyet ile birlikte etnisite ile de ilgili bir suç olduğu, aynı zamanda toplu tecavüzün belirli amaçla yapıldığı gerçeğini ortaya çıkardı.¹⁰⁴ Bu farkındalık, uluslararası mahkemelere de yansıdı. ICTR'in Eylül 1998 tarihinde sonuçlanan Akayesu davası, tecavüz ve cinsel şiddetin bireyler, aileler ve toplumlar üzerindeki bedensel ve zihinsel açıdan yıkıcı sonuçları nedeniyle soykırım suçu

¹⁰² Arthur, Richard, "Time to Act on the Genocide Convention", **American Bar Association Journal**, Vol. 58, No. 2, 1972, s. 141-145

¹⁰³ Kayishema and Ruzindana, Case No. ICTR-95-1-T, 21 May 1999, para. 88

¹⁰⁴ Sherrie L. Russell-Brown, "Rape as an Act of Genocide", **Berkeley Journal of International Law**, Vol. 21, Issue 2, 2003, s. 351

oluşturduğunu ifade eden ilk uluslararası ceza mahkemesi davası oldu. Bu nedenle, Akayesu davası soykırım hukukunun geliştirilmesi açısından önemli katkı oluşturmaktadır.¹⁰⁵

2.3.2. İnsanlığa Karşı Suçlar

İnsanlığa karşı suç kavramı, Nürnberg Mahkemesi Şartı'nda ortaya çıkmış,¹⁰⁶ savaş öncesi ve sırasında sivil halka karşı cinayet, yok etme, köleleştirme, sürgün ve diğer insanlık dışı muameleleri insanlığa karşı suç olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁷ Bu suç kategorisi, daha sonra Nürnberg Şartı'ndaki temel ilkelerini korumakla birlikte ICC Roma Statüsünün 7. maddesinde daha da genişletilerek herhangi bir sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olarak cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri; zoraki kayıplar; ırk ayrımcılığı (apartheid) suçu; kasıtlı olarak ciddi zulme ya da bedensel, zihinsel veya fiziksel sağlıkta ciddi hasara neden olan benzer nitelikteki diğer insanlık dışı eylemleri kapsayacak şekilde yeniden tanımlandı.¹⁰⁸

ICTR'in Kayishema ve Ruzindana davaları kapsamında soykırım ve insanlığa karşı suçlar arasındaki ayırım "soykırım suçu bir etnik grubun (tamamen veya kısmen) ortadan kaldırılması amacıyla belirli bir niyeti gerektirirken, insanlığa karşı işlenen suçlar sivil nüfusun yaygın veya sistematik bir saldırının bir parçası olarak hedeflenmesini gerektirir" şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ William A. Schabas, **Genocide in International Law: The Crimes of Crimes**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 164

¹⁰⁶ Leila N. Sadat, "Crimes Against Humanity in the Modern Age", **The American Journal of International Law**, Vol. 107, No. 2, 2013, s. 337

¹⁰⁷ United Nations, "Charter of the International Military Tribunal - Annex to the Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis" (London Agreement), 8 August 1945, (çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b39614.html>, 23 Kasım 2017

¹⁰⁸ Rome Statute of the International Criminal Court, (çevrimiçi), https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-57524f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf, 23 Kasım 2016

¹⁰⁹ Kayishema and Ruzindana., s. 42

2.3.3. Savaş Suçları

Savaş suçlarının en belirgin ayırt edici özelliği bu suçu oluşturan eylemlerin silahlı çatışmalar zamanı sivil nüfusa karşı işlenmiş olmasıdır. 1907 Hague Sözleşmesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokolleri sivil kaybın önlenmesi amacıyla silahlı çatışmaların belli kurallar çerçevesinde yürütülmesini hükmetmiştir. Bu belgelerde belirlenen kurallar bütünü savaş hukukunu oluşturmakta ve onların ihlali savaş suçunu meydana getirmektedir. Söz konusu suç kategorisi, Nurnberg Askeri Ceza Mahkemesinde aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Savaş suçu, savaş hukuku ve geleneklerine aykırı olarak işgal edilmiş alanlarda sivil halkın öldürülmesi, kötü muameleye tabi tutulması, sınır dışı edilmesi, köle işçi olarak kullanılması, aynı zamanda savaş esiri veya denizcilerin öldürülmesi ve kötü muameleye tabi tutulması, rehinenin öldürülmesi, kamu ve özel mülkiyetin yağmalanması, şehir, kasaba ve köylerin ve askeri amaçla kullanılmayan diğer objelerin yıkımı gibi eylemleri içermekte, fakat bunlarla sınırlanmamaktadır”¹¹⁰

Nurnberg Mahkemesi savaş suçunu uluslararası suç olarak belirlemiş ve yukarıda gösterilen eylemleri gerçekleştirenlerin cezalandırılmasını hükmetmiştir. ICC'nin Roma Statüsünde savaş suçu, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin hükümleri uyarınca korunan kişilere karşı kasıtlı öldürme, işkence, keyfi tutuklama, yasadışı tehcir, askeri amaçlarla kullanılmayan mülklerin tahrip edilmesi vs. gibi eylemlerin gerçekleştirilmesi, aynı zamanda, uluslararası hukuk çerçevesinde belirlenmiş uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanan diğer yasa ve geleneklerin ciddi ihlalleri olarak tanımlanmıştır.¹¹¹

Statünün 8(2)(c) maddesi uluslararası nitelik taşımayan silahlı çatışmalar durumunda, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddelerinin ciddi bir biçimde ihlal edildiği, yani silahsız kişilere yönelik herhangi bir şiddet eylemi, aynı zamanda, uluslararası hukuk çerçevesinde belirlenmiş uluslararası bir nitelik

¹¹⁰ London Agreement, **a.g.e.**

¹¹¹ Rome Statute of the International Criminal Court, **a.g.e.**

taşımayan silahlı çatışmalara uygulanan yasa ve geleneklerin ihlalinin savaş suçu oluşturduğu ifade edilmiştir.¹¹²

Savaş hukukunu oluşturan yasalar bütünü uluslararası teamül hukukunun bir parçası olarak kabul edilmekte ve uluslararası silahlı çatışmalarda, aynı zamanda uluslararası nitelik taşımayan çatışmalarda uygulanmaktadır. ICC'nin Roma Statüsüne göre, Mahkemenin savaş suçları ile ilgili yargı yetkisi vardır. Bunun için bireysel cezai yargılamaya dair gerekli mekanizma belirlenmekte ve savaş suçlarının özellikle bir plan veya politikanın bir parçası olarak işlendiği durumlara öncelik tanınmaktadır. ICC, devletlerin değil, bireylerin eylemleri üzerinde yargı yetkisine sahiptir. Ancak, Roma Statüsü devlet başkanları ve diğer yetkililerin ICC'nin yargı yetkisinden muaf olmadığını açıkça belirtmektedir. Sudan Cumhurbaşkanı Ömer Al-Beşir davasında mahkeme tarafından verilen tutuklanma emrinde görüldüğü gibi savaş suçları karşısında kimse dokunulmazlık hakkına sahip değildir.

2.3.4. Etnik Temizlik Suçu

Etnik temizlik suçu uluslararası hukuk belgelerinde bağımsız bir suç olarak tanımlanmamış, fakat, 1990'lı yılların başlarında Balkan coğrafyasında gerçekleşen kitlesel sınır dışı ve zorla göç ettirme olaylarından sonra sıkça kullanılmaya başlamıştır. Gareth Evans'a göre uluslararası hukukta etnik temizlik suçunun hukuki çerçevesi net olarak çizilmemiş, ayrıca bu suçun temel unsurları savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar kapsamında da sınıflandırılmıştır. Konuya yönelik tanımlamaların ortak yanı, etnik temizliğin bir etnik grup üyelerinin kitle halinde sınır dışı ve zorla göç ettirilmesi sonucunda ortaya çıkan durumu ifade etmesidir. Fakat ICTY, 27 Eylül 2006 tarihli Krajišnik davasında etnik temizlik suçunu hukuki olarak anlamlı bulmadığını ifade etmiştir.¹¹³

Etnik temizlik kavramının içerik olarak diğer suç türlerine oldukça yakın anlamlar ifade etmesi aynı zamanda literatürde de kavramsal temelli belirsizliğin

¹¹² **Ibid.**

¹¹³ Krajišnik Trial Judgement, 2006, s. 111

yaşanmasına neden olmaktadır literatürde kavram karışıklığı meydana getirmektedir. Bu belirsizlikler nedeniyle, söz konusu suçun R2P kapsamına alınması eleştirilmektedir. Hukuki parametrelerinin net olarak belirlenmediği bir suç kategorisinin uygulamaya yönelik geliştirilen bir ilkenin temel unsurlarından biri olarak belirlenmesi anlamsız bulunmakta ve R2P'nin uygulanmasında önemli sıkıntılar ortaya çıkaracağı ifade edilmektedir. Zira, ilgili belgelerde, R2P'nin önlemeyi ve durdurmayı hedeflediği yasadışı fillerin belirlenmesine net olarak belirlenmesi şartı vurgulanmıştır.

2.4. R2P ve Kadınların Korunması

Son yıllarda yapılan araştırmalarda ve raporlarda savaşın kadınları ve erkekleri farklı etkilediğini göstermektedir. Aynı zamanda, kadınlara karşı kasıtlı olarak işlenen sistematik cinsel şiddet ve tecavüzün askeri bir strateji olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Örneğin, Ruanda, Bosna Hersek, Darfur, Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde (KDC) binlerce kadının cinsel şiddet kurbanı olduğu belgelendi. Bu çalışmalar, uluslararası toplum karşısında toplumsal cinsiyet esaslı şiddet ve savaş önleme stratejilerinin geliştirilmesinin önemini ortaya koydu.

Ruanda için ICC'nin Akayesu Davası'ndan bir yıl sonra tecavüz, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma ve cinsel şiddetin diğer türleri soykırım veya insanlığa karşı suç kategorilerine de dahil edildi.¹¹⁴ Tecavüzün bir etnik grup üyelerine zarar verme niyeti ile gerçekleştiriliyorsa soykırım suçu oluşturmaktadır. Myanmar'ın Rakhine eyaletinde Rohingya kadınlarına karşı devlet güvenlik güçleri tarafından işlenen tecavüz olaylarının kasıtlı olarak onlara öldürücü zarar vermek, korku ve şiddet ortamı oluşturmakla ülkeyi terk etmeye zorlamak ve bölgeyi bir etnik gruptan temizlemek amacıyla

¹¹⁴ The Rome Statute of the International Criminal Court, Article 7-8

yapıldığı belgelenmiştir. Bu nedenle Rohingya'lara karşı işlenen tecavüz ve cinsel şiddet olayları soykırım oluşturuca unsur olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁵

Kadınların cinsel şiddete karşı korunması diğer uluslararası belgelerde de güvence altına alınmıştır. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (1995), aynı zamanda, ilgili Güvenlik Konseyi kararları, savaşan taraflar karşısında kadınların her türlü cinsel şiddetten korunmasına yönelik gerekli önlemleri almak sorumluluğunu koydu. Kadınların hassas gruplar olarak korunması için uluslararası düzenlemeler aracılığıyla yasal önlemler alınmakla birlikte, barış çalışmalarında kadınların rolünün artırılması BM'nin son yıllarda öncelik verdiği konulardan biridir. Pekin Deklarasyonu, savaş zamanı kadınların rolünün önemini vurgulamakta ve kriz önleme çalışmalarında toplumsal cinsiyet perspektifinin daha aktif ve görünür bir siyasete dönüştürülmesi, aynı zamanda barış ve güvenliğin korunması alanında karar verme mekanizmasının kadınların aktif katılımını içerecek bir şekilde geliştirilmesini önermektedir.

Kriz önleme çalışmalarına toplumsal cinsiyet yaklaşımını geliştirmek, aynı zamanda kadınların korunmasını teşvik etmek amacıyla bölgesel kuruluşlar düzeyinde önlemler alınmaktadır. Bu amaçla, ASEAN, Kadınların Geliştirilmesi (1988) ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi (2008) deklarasyonlarını yayınlamaya bölgede kadınların cinsel şiddetten korunması ve kadın haklarının korunması için gerekli boşlukların tespit edilmesini ve uygun önlemlerin alınmasını teşvik etti.¹¹⁶ Amerikan Devletleri Örgütü'nün İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu üye devletlerin Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırması ve Ortadan Kaldırılması hakkında İnter-Amerikan Sözleşmesi'nde belirlenmiş kadınların korunmasına yönelik yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetlemek amacıyla 1994 yılında Kadın Hakları Raportörlüğünü kurdu. Afrika Birliği'nin başlattığı 2010-2020 yıllarını "Afrika Kadınları On Yılı" projesi barış, güvenlik ve

¹¹⁵ Yale Law School International Human Rights Clinic, "Persecution of the Rohingya Muslims: IS Genocide Occuring in Myanmar's Rakhine State? A Legal Analysis", **Yale Law School**, 2015, s. 15-16

¹¹⁶ ASEAN Secretariat, "ASEAN Regional Plan of Action on the Elimination of Violence Against Women", **ASEAN**, 2016, s. 6

kadına yönelik şiddetin önlenmesi, aynı zamanda barışı sağlama sürecinde kadınlarının rolünün artırılması konularına odaklanmaktadır.¹¹⁷ Bu konuda Afrika, önceki yıllardan başarılı tecrübeye sahiptir. 2001 yılında Batı Afrika’da kurulan Barış Sağlama Ağındaki Kadınlar grubu, Liberya iç savaşı zamanı barış sürecine doğrudan katılarak isyancıları silah bırakmaya ikna etmekle silahsızlanma çalışmalarının hızlandırılmasında önemli rol oynadı.

Yeni uluslararası düzenlemeler kadına adalet güvencesini sağlamakla birlikte cinsiyete dayalı suçların kapsamını genişleterek kadınların korunması stratejilerinin geliştirilmesini önemli kıldı. Fakat bu gelişmelere rağmen, R2P’nin ilk önemli belgesi olan ICSSI raporunda kadına yönelik cinsel şiddet ve barış sürecinde kadınların rolü konularına değinilmemesi söz konusu ilkenin gelişim sürecinde önemli boşluk olarak tespit edildi. Bu eksiklik Genel Sekreter Ban-Ki Moon tarafından 2009 yılında hazırlanan *R2P’nin Uygulanması (Implementing the Responsibility to Protect)* adlı raporda giderilmeğe çalışılmış ve cinsiyete dayalı şiddetin insanlığa karşı suç, soykırım ve savaş suçu oluşturduğu belirtilerek üye ülkeleri gerekli önlemler alması yönünde uyardı.¹¹⁸ Bununla birlikte, R2P çerçevesinde kadınların özel bir grup olarak korunması uluslararası, bölgesel ve yerel mekanizmaların yetersizliği nedeniyle etkin olarak sağlanamamaktadır.

Kriz bölgelerinde olası şiddetlere dair erken uyarı sistemlerinde kadına yönelik özel mekanizmaların geliştirilmemesi, dünyadaki kriz bölgelerinde cinsiyete dayalı sistematik şiddetin devam etmesi nedenlerinin ihmal edilmesi ve barış çalışmaları süreçlerinde kadınların azınlık teşkil etmesi ciddi eleştirilmektedir. Bu bağlamda, BM ve devletlerin kadın, barış ve güvenlik konularının R2P çerçevesinde genişletilmesi, kadınların siyasal hayata ve barış süreçlerine entegre edilmesi yönünde kapasite geliştirme çalışmalarının yürütülmesi, R2P ve toplumsal cinsiyet yaklaşımının geliştirilmesi üzerine etkin çalışma gruplarının oluşturulması önerilmektedir.

¹¹⁷ “African Women’s Decade 2010-2020”, MEWC, 2012, s. 4-5

¹¹⁸ Report of the UN Secretary-General, “Implementing the Responsibility to Protect”, **UN General Assembly**, 2009, s.11

2.5. R2P'nin Uygulanma Çerçevesi

2009 yılında yayınlanan R2P'nin Uygulanması başlıklı rapor, R2P'nin uygulanma stratejileri açısından üç sütunlu bir çerçeve önermektedir:

Tablo 1. R2P'nin kapsamı.

Sütunlar	Devletin ve uluslararası toplumun sorumluluğu
I. Sütun	Her devletin kendi halkını soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik gibi kitlesel şiddet suçlarından koruma sorumluluğu vardır.
II. Sütun	Uluslararası toplum devletleri kendi sorumluluklarını yerine getirmede teşvik ve destek vermekle sorumludur.
III. Sütun	Devlet kendi halkını korumada açıkça başarısız olursa, o zamanda uluslararası toplum, zamanında ve kararlı bir şekilde, BM Şartına uygun olarak uygun kolektif eylem için hazır bulunmalıdır.

Kaynak: [http://responsibilitytoprotect.org/SGRtoPEng%20\(4\).pdf](http://responsibilitytoprotect.org/SGRtoPEng%20(4).pdf)

Rapor, yukarıdaki tabloda belirtilen üç sütunlu uygulama stratejisi çerçevesinde belirlenen önlemlerin sırayla çalışacak şekilde tasarlanmadığını belirtse de önleme ve tepki verme araçlarının kullanımı ardışık bir mantığı izlemektedir. Örneğin, üye devletler, öncelikle mevcut riskin değerlendirilmesi, daha sonra ihtiyaç duyulduğu ve talep edildiği halde kapasite geliştirme çalışmaları için uluslararası yardıma başvurabilir. III. sütun çerçevesindeki önlemler düşünülürken uluslararası toplum, söz konusu devletin ulusal makamlarının rızasını dikkate alarak hareket etmesi gerekmektedir.

R2P ile ilgili bazı tartışmalarda, insanlığı tehdit eden güvenlik sorunları daha geniş kapsamda sunulmakta ve sağlık tehditleri, gıda ve barınak yetmezliği, ağır cinayetler, çevre sorunları ve doğal afetler gibi tehditleri içermektedir. Bu bağlamda, R2P'nin her türlü koruma veya yardıma muhtaç kişilerin insani ihtiyaçlarına odaklandığı ifade edilmektedir. Ban Ki-Moon, 2009 raporunda R2P kapsamında belirlenen önlemlerin hangi durumlarda uygulanacağı ile ilgili çok net çerçeve çizdi:

“R2P sadece dört suç türünde uygulanır: soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar. Onu, HIV/AIDS, çevre sorunları, veya doğal afetlere müdahale gibi diğer tehditler kapsamaya kadar genişletmek, 2005 dünya konsensüsünü ihlal etmek ve kavramın tanınırlığına ve uygulanmasına zarar vermek sonucunu doğurur.”¹¹⁹

R2P'nin uygulanması sadece yukarıda bahsi geçen suç türlerinin gerçekleştiği veya gerçekleşme ihtimali olan durumlarda geçerlidir. Bazı yorumculara göre, ilkenin en önemli özelliği onun yeterince dar kapsamlı olmasındadır.

Her sene, R2P üzerine interaktif diyaloglara katılan BM üye ülkeleri, kendi halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumak sorumluluklarını kabul etmiş ve üç sütunlu uygulama stratejisini desteklemiştir. Üye ülkeler, aynı zamanda, şiddet önleme çalışmalarının R2P'nin öncelik verdiği konu olması gerektiğini ifade etmekte ve kriz durumundaki devletlerin koruma sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olmaya yönelik uluslararası çabaların egemenlik ilkesine saygı çerçevesinde gerçekleştirilmesi, herhangi bir uluslararası eylem öngörülürken öncelikle diplomatik ve siyasi yollara başvurulması, askeri gücün en son çare olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır.

Üye devletler, aynı zamanda, şiddet önleme çalışmaları için risk değerlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Bunun için, bağımsız ve tarafsız aktörler tarafından sağlanan güvenilir bilgilerin değerlendirilmesinin R2P kapsamında alınacak önlemler için en iyi temel sağlayabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, soruşturma ve olgu bulma komisyonları, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, İnsan Hakları Konseyi üyeleri, İnsan Hakları Beyannamesi organları, Genel Sekreter Özel Danışmanları, Elçileri ve Temsilcileri dahil çeşitli mekanizma veya aktörlerin böyle bilgileri sağlaması önerilmektedir.

Ülkeleri ilgilendiren diğer konu, devletlerin kendi halkını korumakta başarısız oldukları durumlarda dikkate alınacak kolektif eylemin hangi koşullarda

¹¹⁹ Report of the UN Secretary-General, Implementing the Responsibility to Protect, s. 8

uygulanacağı ile ilgilidir. Bu bağlamda, askeri gücün kullanılmasına kimin ve hangi gerekçelerle karar vereceği tartışılmaktadır. BM Dünya Zirvesi nihai belgesinin 139. paragrafında belirtilen uluslararası toplumun kitlesel şiddet suçlarının önlenmesi amacıyla korumaya yönelik eylemlerin BM aracılığıyla gerçekleştirilmesinin gerektiği ifade edilmiş ve kolektif bir eylem ile ilgili kararın Güvenlik Konseyi aracılığıyla tüm barışçıl yöntemlerin yetersiz kaldığı durumlarda alınması gerektiği beyan edilmiştir.¹²⁰ Dolayısıyla, BM Şartı'nın mevcut kolektif güvenlik anlayışı çerçevesinde Güvenlik Konseyi'nin belirli yetki ve sorumluluklarına uygun olarak toplumların kitlesel şiddet suçlarından korunması için askeri gücün kullanılması uygun görülmektedir. Çalışmanın izleyen kısmında, R2P'nin uygulanması için üçlü sütunu çerçevesinde öngörülen uygulama stratejiler incelenecektir.

2.5.1. I. Sütun: Sorumluluk Olarak Egemenlik Anlayışı

R2P'nin I. sütununa göre devlet sorumluluğu, temel olarak kitlesel vahşet suçlarının önlenmesi ve suçlularının cezalandırılmasına yönelik uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri ve genel anlamda uluslararası insancıl hukuka ve uluslararası insan hakları hukukuna saygıyı ifade etmektedir.¹²¹ Bu bağlamda, devletin kendi halkını kitlesel şiddet türlerinden korumak ile sorumlu olduğu vurgulanarak egemenlik hakkı ve sorumluluk arasında bir denge kurulmaya çalışılmaktadır.¹²² Söz konusu yaklaşım, toplumsal şiddet sırasında sivilleri korumaya yönelik geleneksel devlet politika ve uygulamalarının kavramsal bir değişim gerektirdiğini savunuyor. Bu nedenle, öncelikle, sorumlu egemenlik anlayışını inşa etmek R2P'nin uygulanması yönünde başlangıç adım olarak önem taşımaktadır.

¹²⁰ UN General Assembly, "2005 World Summit Outcome Document", (çevrimiçi), http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, 24 Aralık 20016

¹²¹ Gentian Zyberi, **An Institutional Approach to the Responsibility to Protect**, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, s. 15

¹²² Jared Censer, Irwin Cotler, **The Responsibility to Protect**, New York, Oxford University Press, 2012, s. 379

I. sütun kapsamında öngörülen sorumlu egemenlik anlayışı, insan haklarının korunması, farklı grup üyelerine karşı ayrımcılığın ve kitlesel şiddete karşı hedefli önlemlerin devlet yönetiminde siyaset geleneğine dönüştürülmesini önermektedir. Bu bağlamda, başta savunmasız ve korumaya muhtaç kitle olmak üzere tüm farklı grup üyelerine yönelik koruma sağlamak suretiyle ulusal düzeyde etnik, dini ve diğer farklılıkları içeren kapsayıcı toplumsal düşüncenin inşa edilmesi, etnik ve siyasi gerginliklere hitap etme hususunda önemli adım olabilir.¹²³ Devletler, aynı zamanda, devlet ve topluluklar arasında diyalogu sağlamak için siyasal iletişim mekanizmalarını güçlendirerek taraflar arasında güven inşa etmeyi sağlayabilir. Bununla birlikte, toplumun tüm kesimlerinin katılımını sağlayan ve uluslararası insan hakları standartlarına uygun kapsayıcı ve adil seçim süreçlerinin geliştirilmesi, siyasal çoğulculuğun desteklenmesi, kitlesel şiddet suçlarının işlenmesine ilişkin hesap verme sorumluluğunun güvence altına alınması, ilgili uluslararası hukuk araçlarının onaylanması ve uygulanması yoluyla devletlerin önleme kapasitesi daha da güçlendirilebilir.

Diğer yandan, kitlesel şiddetin önlenmesi amacıyla güvenlik sektöründe reformlarının gerçekleştirilmesi önerilmektedir. R2P stratejisinin uygulanması çabalarını koordine etmek amacıyla kurumlar arası mekanizmanın oluşturulması, aynı zamanda risk unsurlarının belirlenmesi ve gelişmelerin takip edilmesi için uyarı mekanizmalarının oluşturulması reformlar açısından önem taşımaktadır.¹²⁴ BM Genel Kurulu tarafından 2013'te yayınlanan *R2P: Devlet Sorumluluğu ve Risk Önleme (Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention)* adlı rapor, risk değerlendirme ve önleme hususunda ulusal kapasitenin geliştirilmesini önermiş ve R2P suçlarına dair potansiyel risk unsurlarını belirlemiştir. Bu bağlamda, etnik, ırksal veya dini temelde belirli bir grubun üyelerine karşı uzun tarihe yayılmış ayrımcılık ve insan hakları ihlalleri, belirli bir grubun üyelerini hedef alan ideoloji, nefret söylemleri ve buna dayalı devlet politikası, iş çatışmaları gerçekleştirme

¹²³ Noele Crossley, **Evaluating the Responsibility to Protect: Mass Atrocity Prevention as a Consolidating norm in International Society**, Abingdon, Routledge, 2016, s. 22

¹²⁴ Andy, Frazer, **The Routledge Handbook of the Responsibility to Protect**, s. 135

kapasitesine sahip silahlı grup veya militanların varlığı, devletin önleme ve koruma kapasitesindeki boşluklar, aynı zamanda, güvenilir adli sistem, insan hakları ve güvenlik sektörü kurumlarının eksikliği önemli risk unsurları arasında yer almaktadır. Özetle, erken yapısal önleme girişimleri olarak yoksulluk, kötü yönetim, dini ve etnik ayrımcılık, adil olmayan gelir dağılımı, etkin olmayan devlet kurumları, anti-demokratik uygulamalar, şiddet kültürünü besleyen eğitim sistemi ve diğer potansiyel risk unsurları ile mücadele kitlesel şiddetin önüne geçebilecek önemli adımlar olarak sayılabilir.

Özetle, I. sütunda yer alan devlet sorumluluğu anlayışı, bir çok hukuki yükümlülükleri, aynı zamanda, ahlaki ve siyasi sorumlulukları içermektedir. Bu sorumluluklar kapsamında gerçekleştirilecek önlemleri devletin kendisi üstlenebilir veya BM kuruluşları, diğer uluslararası veya bölgesel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile birlikte uygulayabilir. Bunun için devlet, öncelikle uyguladığı insan hakları politikasını gözden geçirmeli, ilgili BM kuruluşlarıyla işbirliği yapmalı, insani güvenliğin sağlanması açısından ilgili uluslararası belgelere katılmalı ve onların uygulanmasını sağlamalıdır.

2.5.2. II. Sütun: Devletin Kriz Önleme Kapasitesinin Geliştirilmesinde Uluslararası Toplumun Yardımı

R2P'nin II. sütunu, devletin kendi sorumluluklarını yerine getirebilme kapasitesinin güçlendirilmesi açısından uluslararası toplumun sorumluluğuna odaklanmaktadır.¹²⁵ BM Genel Sekreteri'nin 2009 raporu, koruma sorumluluğunun II. sütununda uluslararası desteğin nasıl gerçekleştirileceğine yönelik adımları belirlemekte, özellikle, devletleri I. sütunda belirtilen sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda teşvik etme, koruma kapasitelerinin geliştirilmesine katkı sağlama, aynı zamanda, çatışma öncesi ve sırasında devletlere gerekli yardımı gösterme gibi üç temel unsur üzerinde durmaktadır.¹²⁶ Yardımın ilk aşaması,

¹²⁵ Genser, Cotler, *The Responsibility to Protect*, s. 379

¹²⁶ Report of the UN Secretary-General, 2009, s. 15-20

devletleri sorumluluklarını yerine getirme konusunda ikna etme anlamına gelirken, diğer aşamalar karşılıklı taahhüt ve uluslararası toplum ile devlet arasında aktif bir ortaklık gerektirmektedir.

Devletleri R2P kapsamında belirlenen sorumluluklara uyma ve potansiyel krizlere cevap verebilme için teşvik çalışmaları, taraflar arası diyalog, önleyici diplomasi, yerel ve bölgesel mekanizmaların güçlendirilmesi, insan hakları ve insani standartlar üzerine eğitim gibi önlemleri kapsamaktadır. Bu açıdan, güvenlik alanında kapasite geliştirme çalışmalarının önemli olduğu belirtilmektedir. Öncelikle, risk değerlendirme ve erken uyarı mekanizmalarının oluşturulmasının etkin önleme ve koruma eylemlerine kolaylık sağlayabileceği dikkate alınarak devletlerin erken uyarı kapasitesinin geliştirilmesinde uluslararası toplumun yardımı tavsiye edilmektedir. Bunlar yapılırken, erken uyarı ve risk değerlendirilmesinin herhangi siyasi müdahaleden bağımsız yerine getirilmesi koşullarının sağlanması ve R2P kapsamına alınan suçlara dair tahrik ve sinyaller ile ilgili doğru bilginin ilgili makamlara ve BM Genel Kurulu'na zamanında sunulması gerektiği dikkate alınmalıdır.

Genel Kurul tarafından 2010'de yayınlanan *Erken Uyarı, Değerlendirme ve Koruma Sorumluluğu (Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect)* adlı rapor, erken uyarı alanındaki mekanizmaların kapasitelerini ve bu alandaki boşlukları değerlendirerek mevcut düzenlemelerin potansiyel şiddetlere yönelik uyarı ve bilgi paylaşımı konusunda yetersiz olduğunu belirtmektedir.¹²⁷ Rapor, erken uyarı amacıyla bilgi toplamak ve değerlendirmek için mevcut mekanizmaların R2P odaklı olarak değil, daha geniş anlamda çalıştığını belirtmiş, özellikle, R2P konusunda üye ülkeler de dahil BM sistemindeki ilgili aktörler arasında bilgi paylaşımının yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle, R2P durumlarında uygulanacak önlemlerin geliştirilmesi ve sistem bütünlüğünün

¹²⁷ UN General Assembly, "Early warning, assessment and the responsibility to protect", (çevrimiçi), <https://www.un.org/ruleoflaw/files/SGReportEarlyWarningandAssessmentA64864.pdf>, 29 Aralık 2016

sağlanması için R2P odaklı risk değerlendirme araç ve kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

R2P'nin II. sütunu kapsamında, toplumsal şiddet sorunlarına çözüm üretmek ve uzlaşmayı sağlamak amacıyla devlet kurumları ve sivil toplum örgütlerinin arabuluculuk potansiyelinin güçlendirilmesi, katılımcı ve kapsayıcı diyalog kapasitenin geliştirilmesi ve mevcut sorunların tartışılabilmesi için uygun platformun inşası, yerel uyuşmazlıkların çözümü için ulusal ve yerel seviyede toprak, kaynaklar, din ve etnik esaslı anlaşmazlıkların giderilmesi açısından barış için altyapı çalışmaları, aynı zamanda, yukarıda bahsi geçen aşamaların toplum içerisinde ve siyasal kültürde yerleşmesi ve ülkeyi yönetecek yeni jenerasyonların kitlesel şiddete yol açabilecek durumların önlenmesi konusundaki kapasite ve becerilerinin geliştirilmesi önerilmektedir.¹²⁸

Özetle, II. sütun, kitlesel şiddet suçlarını önlemeye yönelik etkin, meşru ve katılımcı yönetimin inşası ve devlet kurumlarının ve yönetimin risk önleme potansiyelinin güçlendirilmesine odaklanmakta ve bu anlamda aşağıda belirtilen yedi spesifik sektörün dikkate alınmasını önermektedir:

Profesyonel ve sorumlu güvenlik sektörü;
Siyasi geçiş süreçlerini denetlemek için tarafsız kuruluşlar;
Bağımsız yargı ve etkin insan hakları kuruluşları;
Risk değerlendirmesi ve erken müdahale kapasitesi;
Uyuşmazlıkların çözümü için yerel kapasite;
Nefret söylemi ve önyargının giderilmesi için medya;
*Etkin ve meşru adalet sistemine geçiş;*¹²⁹

II. sütun kapsamında bahsi geçen alanların geliştirilmesi açısından uluslararası toplum, devletlerin yapısal önleme mekanizmasının oluşturulması ve uygulanma girişimlerine destek amacıyla önemli sorumluluklar üstlenir ve söz konusu devletin talebi üzerine uyuşmazlıkların çözümüne yönelik uzmanlar, insan

¹²⁸ Gareth Evans, **The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All**, Washington, Brooking University Press, 2008, s. 88

¹²⁹ Gallagher, AM, "The promise of pillar II: Analysing International Assistance under the Responsibility to Protect", **International Affairs**, 91 (6), 2015, s. 1259-1275

haklarının denetlenmesi ve cezai soruşturma ekibi, sivillerin ve mültecilerin korunması için yardım ekibi, aynı zamanda, mevcut duruma uygun olarak barışı koruma misyonu gönderebilir. Bu bağlamda, Güvenlik Konseyi iç barışın sağlanması açısından yerli kapasitenin geliştirilmesine katkı olarak önleyici barış misyonlarını yetkilendirmektedir. Geçmişte yaşanmış örnekler, barış misyonlarının etnik tansiyonun düşürülmesinde önemli rolü olduğu ifade edilmektedir. 1992’de Makedonya için görevlendirilmiş BM Önleyici Barış Misyonu (UNPREDEP), AGİT’in de desteğiyle ülkede siyasi partiler arasındaki karşılıklı diyalogun güçlendirilmesine, insan hakları ihlallerinin ve etnik gruplar arasındaki ilişkilerin denetlenmesine ve BM’nin diğer kuruluşlarıyla birlikte ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına yardımcı olarak görev alanındaki uyuşmazlıkların ciddi çatışmalara dönüşmesini önlemiştir.¹³⁰ UNPREDEP örneği, hedefi net olarak belirlenmiş BM barış gücü misyonları doğru bir zamanda konuşlandırılırsa kriz önleme açısından başarılı olabileceğini göstermektedir. Dönemin Genel Sekreteri, 16-19 Ekim 1996 tarihlerinde düzenlenen “Önleyici Diplomasi için bir gündem: Teori ve Uygulama” konulu uluslararası atölye çalışmasında UNPREDEP ile ilgili fikirlerini aşağıdaki gibi ifade etti:

“Önleyici diplomasi uluslararası toplumun yapıcı katılımını gerektirmektedir. UNPREDEP, önleyici barışı koruma operasyonu olan ilk ve tek BM barış gücüdür. O aynı zamanda, iyi misyonlar ve birliklerin konuşlandırılmasının etkin olarak gerçekleştirildiği taktirde, çatışmayı önleme alanında neler yapılabileceğinin bir göstergesidir. Tecrübeler bize, çatışmaların önlenmesi konusunda yapılması gerekenlerin ertelenmesinin felaket için gerçek bir neden olduğunu öğretti. İnsan acısını ve maddi yıkımı sona erdirmek için önleyici diplomasi BM’nin başlıca hedefi olmaya devam etmelidir.”¹³¹

¹³⁰ Henryk J. Sokalski, **An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy**, Washington, United States Institute of Peace Press, 2003, s. 212

¹³¹ “United Nations Preventive Deployment Force for the Former Yugoslav Republic of Macedonia”, (çevrimiçi), http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unpred_b.htm, 30 Aralık 2016

Son yıllarda Güvenlik Konseyi, devletlere insani güvenliği sağlamaya yönelik yerli kapasiteyi güçlendirmek amacıyla çok boyutlu barış operasyonlarını görevlendirdi. Örneğin, Kongo Demokratik Cumhuriyeti BM Misyonu, aynı zamanda Merkezi Afrika Cumhuriyeti ve Çad BM Misyonu son dönemlerin en kapsamlı barış operasyonlarındandır. Bu misyonların amacı yerli kurumlarla işbirliği içinde insan hakları ihlallerini denetlemek, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını teşvik etmek, azınlık grupları ve yerli mültecileri içerecek bir şekilde tüm halk için adaletin sağlanması ve hukuk sisteminin geliştirilmesini teşvik etmektir.

2005 yılında BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından oluşturulan Barış İnşası Komisyonu savaş durumunda olan ülkelerde barışın inşası faaliyetlerini desteklemek amacı taşımaktadır. Bu Komisyon, çatışmaların önlenmesi için gerekli yeniden yapılandırma çabalarına dikkat çekmek ve sürdürülebilir kalkınma için entegre olma stratejilerin geliştirilmesini desteklemek; çatışma sonrasında barış inşası ve iyileştirme çalışmaları için bütünsel stratejiler konusunda öneriler sunmak için tüm ilgili aktörleri bir araya getirmek; BM içindeki ve dışındaki aktörlerin koordinasyonunu sağlamak gibi temel sorumluluklarla görevlendirilmiştir. Komisyon'un insan haklarına saygı anlayışının geliştirilmesi ve devletlerin sorumluluk olarak egemenlik anlayışına uygun hareket etmesini teşvik etmek amacıyla R2P'nin birinci ve ikinci sütununun uygulanmasına önemli katkı sağlayabileceği belirtilmektedir. Ban Ki-Moon, raporlarında R2P ile ilgili devlet yükümlülüklerinin uygulanması konusunda Barış İnşası Komisyonu'nun daha fazla katılımının sağlanması olanaklarının araştırılmasını önermiştir.¹³²

R2P kapsamında öngörülen çalışmaların özellikle, daha çok korumaya muhtaç olan grupların, kadınların ve çocukların korunmasına yoğunlaşması önerilmektedir. 2013'te Genel Kurul tarafından yayınlanan "R2P: Devlet Sorumluluğu ve Önleme" başlıklı raporda silahlı çatışmalar sırasında kadınların ve

¹³² Roland Paris, "The Blurry Boundary between Peacebuilding and R2P", **The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect**, Ed. Alex Bellamy, Timothy Dunne, Oxford, Oxford University Press, 2016, s. 515

erkeklerin farklı etkilendiği belirtilmekte ve konu ile ilgili Güvenlik Konseyi kararlarını hatırlatarak cinsel şiddetin önlenmesi ve kadınların siyaset yapımı ve barış inşası sürecine eşit bir şekilde katılımının önemini vurgulamaktadır. Rapor, Güvenlik Konseyi'nin 1612 ve 1820 sayılı kararlarına atıfta bulunarak, kadınlara karşı tecavüz ve cinsel şiddet savaş suçu, insanlığa karşı suç ve soykırıma yol açabilecek eylemler olarak nitelendirilmekte ve geniş yayılmış sistematik cinsel şiddetin güvenlik tehdidi oluşturduğu nedeniyle Güvenlik Konseyi tarafından denetlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹³³ Konsey, savaş suçu olarak görülen 15 yaşın altındaki çocukların zorla askere alınması dahil olmak üzere silahlı çatışmalarda çocuklara yönelik suçların ve ihlallerin, aynı zamanda, soykırım suçu oluşturabilecek cinsel şiddet olayları ve diğer insanlığa karşı suç türlerinin topluma açıklanması ile ilgili yetkilendirilmiştir.

Belirtilen tüm çabalara rağmen, kitlesel şiddetin önlenemediği takdirde uluslararası toplum daha kararlı bir tepki vermekle yükümlüdür.¹³⁴ Bu tepki, BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla gerçekleştirilmeli ve BM Genel Sekreteri'nin arabuluculuk misyonu ve çatışan tarafların liderlerine kendi siyasi yükümlülükleri ve uluslararası hukuka aykırı davranışlarının cezai durum oluşturduğu yönünde uyarılması gibi acil önlemleri kapsamalı, tüm bu faaliyetlerin başarısız olduğu durumda en son çare olarak kuvvet kullanımı düşünülmeli ve III. sütun kapsamındaki koşullar gereğince uygulanmalıdır.¹³⁵

2.5.3. III. Sütun: Devletin Başarısızlığı ve Uluslararası Toplumun Müdahalesi

R2P'nin III. sütunu çerçevesinde, kitlesel vahşet suçlarının gerçekleştiği zaman uluslararası toplum zamanında ve kararlı bir şekilde tepki vermek

¹³³ Report of the UN Secretary-General, 2009, s. 16

¹³⁴ **Ibid.**

¹³⁵ Jennifer Welsh, "Implementing Responsibility to Protect", **Policy Brief of the Oxford Institute for Ethics, Law, and Armed Conflict**, Oxford, University of Oxford, 2009, s. 6

sorumluluğunu taşımaktadır.¹³⁶ III. sütunun uygulanma stratejisi barışçıl yöntemlere öncelik vermek koşulu ile BM Şartı'nın VI ve VIII. Bölümleri uyarınca zorlayıcı olmayan önlemler ve VII. Bölümü uyarınca zorlayıcı önlemler dahil olmak üzere, BM Şartı'nda mevcut olan çok sayıdaki araçları kapsamaktadır. R2P suçlarının söz konusu olduğu durumlarda, VI ve VIII. Bölüm uyarınca tavsiye edilen eylemler kapsamında önleyici diplomasi, müzakereler, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, adli çözüm, bölgesel kuruluşlara başvurma ve diğer barışçıl araçların kullanımı önerilmektedir.¹³⁷

BM kuruluşları tarafından insan hakları ihlallerini tespit etmek, şiddet nedenlerini ve söz konusu devletin bu ihlallerin önlenmesi konusundaki kapasitesini belirlemek ve rapor sunmak amacıyla olgu bulma misyonları ve soruşturma komisyonları oluşturulabilir ve BM İnsan Hakları Antlaşması birimleri ve bölgesel kuruluşlar bu konuda destek amacıyla faaliyette bulunabilir. Bununla birlikte, insan hakları ihlallerinin izlenmesi, denetlenmesi amacıyla BM Şartı'nın VI. Bölümü uyarınca uluslararası ve bölgesel kuruluşlar tarafından izleme ve gözlemci misyonlar oluşturulabilir. ICC'nin en ciddi suçların faillerine dokunulmazlığın sona erdirilmesi için çalışması önerilir. ICC ile işbirliği, suçları belirli derecede önleyebilir ve uluslararası ceza adaleti sisteminin ortaya çıkması R2P'nin gelişimini de olumlu yönde etkileyebilir.

Söz konusu devlet, diplomatik ve diğer barışçıl yollara cevap vermediğinde BM Şartı'nın 41 ve 42. maddeleri uyarınca uygun görülen ekonomik, siyasi ve askeri yaptırımları içerebilecek zamanında ve kararlı bir kolektif eylemde bulunulması önerilmektedir. Yaptırımlar ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu kesimlere yöneltilmeli ve sivil nüfus üzerinde en ufak bir etkiye sahip olmamalıdır. Yaptırımların, hedeflerinin açık ve net olarak belirlendiği ve tutarlı bir strateji aracılığı ile kullanıldığı zaman en etkili bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

¹³⁶ Genser, Cotler, *Responsibility to Protect*, s. 379

¹³⁷ Jennifer M. Welsh, "The Responsibility to Protect and Humanitarian Intervention", **Responsibility to Protect: From Principle to Practice**, Ed. Julia, Andre, Isabelle, Amsterdam, Pallas Publications, 2012, s. 191-193

Kolektif askeri güç kullanımı güvenlik bölgelerinin, uçuşa kapalı hava alanlarının ve koruma amacı ile askeri varlıkların oluşturulması dahil olmak üzere kitlesel vahşet suçlarını durdurmak veya önlemek için sadece BM Güvenlik Konseyi tarafından çeşitli şekillerde yetkilendirilebilir.

2.6. BM ve Bölgesel Kuruluşların R2P'nin Uygulanmasındaki Rolü

Hangi BM organının uluslararası toplum adına R2P sorumluluklarının yerine getirmek için harekete geçmesi gerektiği sorusu, BM Antlaşması'na atıfla cevaplandırılmaktadır. Bu Şartı'n hükümleri, R2P sorumluluklarının uygulanmasının çeşitli BM organlarının yetki alanına girdiğini göstermektedir. Bu anlamda, Güvenlik Konseyi, R2P çerçevesinde esas sorumluluğu üstlenmekte, Genel Kurul, diğer BM kurumları ve bölgesel kuruluşlar da kavramın uygulanmasında önemli rol oynamaktadır. Aktörlerin her birine yasal hak tanıyan farklı prosedürler, uluslararası hukuk çerçevesinde geleneksel düzenlemelere uygun olarak belirlenmektedir.¹³⁸

2.6.1. BM Güvenlik Konseyi ve R2P'nin Uygulanması

2005 Dünya Zirvesi Bildirgesi'nin 139. maddesi, uluslararası toplumun Güvenlik Konseyi aracılığıyla insanların soykırım, savaş suçları, etnik temizlik suçlarından koruması için hazır bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. ICISS raporu da benzer bir şekilde, uluslararası toplum adına sorumluluğun üstlenmesi için en uygun organ olarak Güvenlik Konseyi'ni görmektedir. R2P belgelerine göre Güvenlik Konseyi, II ve III. sütun gereğince diplomasi ve zorlayıcı olmayan eylemlere, aynı zamanda bağlayıcı yaptırımlar ve güç kullanımı gibi zorlayıcı araçlara başvurabilir. Güvenlik Konseyi sivillere yönelik söz konusu suçların gerçekleştiğinden emin olduğu durumda hiçbir BM kurumuna başvurmadan hareket etmek yetkisine sahiptir.

¹³⁸ Julia, Andre, Isabelle, Responsibility to Protect: From Principle to Practice, s. 161-162

Zorlayıcı eylemler ancak iki koşulda gerçekleştirilebilir: devletlerin kendi halkını söz konusu dört suç türünden korumakta açıkça başarısız olduğu ve yardım için tüm barışçıl yöntemlerin yetersizliğinin tespit edildiği durumlarda. Bu koşullar tespit edildiğinde, Güvenlik Konseyi BM Antlaşması'nın 34. maddesi uyarınca söz konusu ülkeye özel misyonlar ve soruşturma komisyonları göndere ve özel raportör atayabilir. Aynı zamanda, konu üzerine uzmanlar paneli oluşturularak uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturacak durumlar incelenebilir. Güvenlik Konsey'i, yine kendi yetkisi dahilinde, ilgili taraflara çözüm önerileri sunabilir; aynı zamanda, BM'nin ilgili ihtisas kuruluşlarını kendi alanlarına uygun olarak potansiyel çatışma bölgelerinde tehditlerin önlenmesi faaliyetlerine katkı sağlamaları için davet edebilir. Soruşturma misyonları ilkin aşamayı oluşturup mevcut durum hakkında karar verme mekanizmalarına eylem yöntemlerinin belirlenmesi konusunda tavsiyeler sunabilir.

BM Antlaşması'nın 39. maddesi gereğince, uluslararası barışın tehdit edildiği veya bozulduğuna yönelik bir durum saptanırsa, Güvenlik Konseyi, barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesis edilmesi için tavsiyelerde bulunabilir veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırır. Bunun için öncelikle, silahlı kuvvet kullanımını içermeyen her türlü önlemlerin alınması gerekmektedir. Güvenlik Konsey'i, söz konusu önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden inşa edilmesi için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Soykırım suçunun ani ve keskin bir şekilde başladığı ve barışçıl önlemlerin başarılı olma ihtimalinin düşük olduğu nedeniyle, bu suçun önlenmesi için Güvenlik Konseyi, 41. maddede belirtilen önlemleri almadan doğrudan 42. maddeye uygun hareket edebilir ve kuvvet kullanımına başvurabilir.¹³⁹

¹³⁹ Alex J. Bellamy, "The Three Pillars of the Responsibility to Protect", **Pensamiento Propio**, Vol. 20, 2015, s. 54

2.6.2. BM Genel Kurulu ve R2P'nin Uygulanması

BM Antlaşması'nın verdiği yetkiye dayanarak, Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından önemli rol üstlenmektedir. 2009 tarihli *R2P'nin Uygulanması* raporunda Ban Ki-Moon, Genel Sekreter'in kendi devletleri tarafından temel insan hakları ihlal edilen ve korumaya muhtaç kişilerin yanında olması gerektiğini ve R2P ile ilgili suçların işlendiği tespit edildiğinde Güvenlik Konseyi'ni uyarmakla yükümlü olduğunu ifade etmiş ve Kamboçya, Ruanda ve Srebrenitsa'da yaşananların ahlaki sorumluluğunu hatırlatarak, böyle durumların bir daha yaşanmaması için Konsey üyelerinin soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suç ve savaş suçları durumunda veto hakkını kullanmaktan kaçınması yönünde tavsiyede bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri arasında uzlaşmanın sağlanamaması nedeniyle Konsey'in uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile ilgili üstlenmiş olduğu sorumluluğunu yerine getiremediği durumlarda, Genel Kurul, *Barış için Birlik* kararı çerçevesinde sorunun çözümüne yönelik uygun önlemler alabilir.¹⁴⁰

3 Kasım 1950'de Genel Kurul tarafından kabul edilen *Barış için Birlik* kararında (377A(V)), Güvenlik Konseyi'nin başarısız olduğu durumlarda, Genel Kurul'a konuyu derhal ele alma hakkını tanımaktadır. Karara göre:

“Genel Kurul uluslararası barış ve güvenliği korumak veya tekrar tesis etmek için, barışın ihlali veya saldırı fiilinin varlığı halinde, kuvvet kullanımı dahil üye devletlere kolektif tedbirlerin alınmasına yönelik uygun tavsiyeleri belirlemek üzere konuyu derhal ele alacağını kararlaştırır. Genel Kurul toplantı halinde değilse, söz konusu talebi takiben yirmi dört saat içinde olağanüstü toplanabilir. Bu tür bir olağanüstü toplantı, Güvenlik Konseyinin herhangi bir yedi üyesinin oyu veya BM üyelerinin çoğunluğu tarafından talep edildiği takdirde yapılacaktır.”¹⁴¹

¹⁴⁰ Peter Hilpold, *The Responsibility to Protect: A New Paradigm of International Law?*, Leiden, Brill Nijhoff, 2015, s. 187

¹⁴¹ General Assembly Resolution, “Uniting for Peace,” (çevrimiçi), [http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf), 8 Nisan 2017

BM'nin kolektif bir güvenlik sistemi oluşturduğu dikkate alındığında, *Barış için Birlik* kararı, kitlesel şiddetlerin önlenmesi sorumluluğunun Güvenlik Konseyi tarafından yerine getirilemediği durumlarda Genel Kurul'a, R2P'nin III. sütunu çerçevesinde önlemler alma olanağını sağlamaktadır. Kararın, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması çabalarının Güvenlik Konseyi tarafından çıkmaza girme riskini gidermek ve potansiyel olarak R2P konseptini güçlendirmek ve meşrulaştırmak için kullanılabilmesi düşünülmektedir. Diğer yandan da, Genel Kurul'da çoğu üye ülkelerin, *Barış için Birlik* kararı tarafından benimsenmiş olan, barış misyonlarının yasal dayanağı olarak devlet rızası ilkesinin ihlaline ve Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmemiş insani müdahalelere karşı olduğu nedeniyle, kararın uygulanmasının ikna edici olmadığı ifade edilmektedir.¹⁴²

BM Genel Sekreteri tarafından 1992 senesinde yayınlanan *Barış Gündemi (Agenda for Peace)* raporuna göre, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik kolektif sorumluluk, BM sistemine dahil kuruluşların, üye devletlerin, bölgesel ve sivil toplum örgütlerinin, BM Şartı'nın gerektirdiği denge ve uyum içerisinde işbirliği, özen ve gayret talep etmektedir. Bu bağlamda, Güvenlik Konseyi'nin, Şarta uygun olarak, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için temel sorumluluğu üstlendiği yinelenmekte, fakat bu sorumluluğun Genel Kurul ve dünyadaki barış ve güvenlik için çalışan fonksiyonel unsurlar ile paylaşılması önerilmektedir. Bu kuruluşların her birinin, insani güvenliğe bütünsel yaklaşım olmak üzere özel ve vazgeçilmez bir role sahip olduğu belirtilmekte, Genel Sekreter'in katkısının, kendisiyle BM'nin müzakereci organları arasında kurulan güven ve işbirliğine dayandığı ifade edilmektedir.¹⁴³

2.7. R2P'nin Uygulanmasında Bölgesel Kuruluşların Rolü

Bazı bölgesel kuruluşlar, dünyanın çeşitli bölgelerinde barışı koruma ve sürdürme faaliyetlerine katkı için tasarlanmış olsa dahi, onların kendi amaçlarına

¹⁴² Julia, Andre, Isabelle, *Responsibility to Protect: From Principle to Practice*, p. 162

¹⁴³ The UN Secretary-General Report, "An Agenda for Peace", A/47/277, 12 Haziran 1992

uygun değerlendirilmediği ifade edilmektedir. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde, BM'nin Körfez Savaşı, Somali, Ruanda, Balkanlar ve Haiti gibi yerlerde çatışmaları sona erdirmek için bölgesel kuruluşlarla yaptığı başarılı işbirliği nedeniyle günümüzde onlar yeni bir anlam ifade etmekte ve kitlesel şiddetin durdurulması açısından etkin mekanizma olabileceği düşünülmektedir. Kendi bölgelerine has özellikleri ve mevcut ya da potansiyel tehdit nedenlerine dair daha fazla bilgi sahibi olduğundan, bölgesel düzenlemeler, kriz yönetiminin doğru planlanmasına sağladığı katkılar nedeniyle BM kurumları için önemli bilgi kaynağı olabilir.

BM Antlaşması, bölgesel kuruluşlar ile ilgili kesin bir tanım sağlamamaktadır. Bu tür kuruluşlar, güvenlik ve savunma, genel bölgesel kalkınma veya belli bir çok alana dair işbirliği için oluşturulan antlaşma temelli örgütleri içerebilir ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında bölgesel eylem için uygun olan bir konuyu ele alma teşebbüsünde bulunabilir. Bölgesel düzenlemeler birçok durumda önleyici diplomasi, barışın sağlanması ve çatışma sonrası barışın tesis edilmesi gibi işlevlere hizmet etmek için gerekli potansiyele sahiptir. Bu bağlamda, bölgesel düzeyde alınan önlemler, Güvenlik Konseyi'nin yükünü hafifletmekle kalmayıp, uluslararası siyaset yapımı sürecine daha derin bir katılım, fikir birliği ve demokratikleşme sağlayacaktır.

BM Şartı'nın VIII. Bölümüne göre, Güvenlik Konseyi, yerel uyuşmazlıkların Konsey'e sunulmadan önce, bölgesel anlaşmalar veya kuruluşlar aracılığıyla ve barışçıl yollarla çözülmesini teşvik etmektedir. Konsey gerekirse, kendi yetkisine dahil zorlayıcı önlemlerin uygulanması zamanı bölgesel kuruluşlardan yararlanabilir. 1993'de Güvenlik Konseyi, BM Şartı'nın VIII. Bölümüne uygun olarak, bölgesel kuruluşların temsil ettikleri bölgelerde uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması açısından kendi işlevlerini güçlendirmeye yönelik gerekli yol ve araçların geliştirilmesini önerdi.¹⁴⁴ 1995 tarihinde yayınlanan "Barış Gündemine Ek" isimli belge, BM ile bölgesel kuruluşlar

¹⁴⁴ Security Council, S/25859, Mayıs 28, 1993

arasındaki işbirliği alanlarını danışma, diplomatik ve operasyonel destek, barış güçlerinin yerleştirilmesine destek ve ortak operasyonlar şeklinde belirledi.

1990'lı yıllar boyunca bölgesel kuruluşlarla BM kurumları arasında, çatışmaların önlenmesi alanında işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik uluslararası ve bölgesel inisiyatifler, barışın sağlanması için etkin mekanizmaların oluşturulmasına önemli katkı sağladı. Bu işbirliği, krizlerin önlenmesi, insani yardım ve barış inşasına yönelik etkin stratejilerin, aynı zamanda, ortak sorumluluk anlayışının geliştirilmesine olanaklı kıldı.

BM'nin Afrika Birliği Teşkilatı ile koordineli bir şekilde gerçekleştirdiği Burundi Operasyonu, Güneydoğu Asya Halkları Birliği (ASEAN) ile Kamboçya'da çatışmaların çözümüne yönelik siyasi ve diplomatik diyalog, Amerika Devletleri Teşkilatı ile birlikte Haiti Misyonu, Avrupa Birliği, AGİT ve Asya-Afrika Yasal Danışma Örgütü ile Afrika, Asya ve Ortadoğu sorunlarına yönelik gerçekleştirilen misyonlar barış inşası ve barışla ilgili işbirliği faaliyetlerine bazı örneklerdir. 1990'lı yıllarda, siyasi ve ekonomik durumu, soykırım öncesi Ruanda ile karşılaştırılan Burundi'de barış sürecini başlatan BM misyonu, bölgesel kuruluşlarla işbirliği çerçevesinde ülkedeki iç savaş ve kitlesel şiddetin önlenmesi açısından önemli rol oynadı. Tüm bu örnekler, Güvenlik Konseyi'nin bölgesel kuruluşlar ile işbirliği içerisinde etkin diplomatik diyalog aracını kullanarak krizin önlenmesine önemli katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

7 Temmuz 2011'de, Ban Ki-Moon'un *R2P'nin Uygulanmasına yönelik raporda Bölgesel Düzenlemelerin Rolü (The Role of Regional and Subregional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect)* başlıklı raporu, bölgesel inisiyatiflerin R2P'nin üç sütunlu yaklaşımının uygulanmasındaki rolünün belirlenmesi ve işbirliği alanlarına dair fikirler sunmaktadır.¹⁴⁵ Bu bağlamda, küresel standartların yerel ve milli düzeye taşınması, mülteci krizi gibi bir devletten

¹⁴⁵ UN General Assembly, "The role of Regional Organisations in implementing the R2P Principle", (çevrimiçi), <http://www.responsibilitytoprotect.org/RtoP%20Info%20Note%20and%20Programme%20-%20SG%20Report%20-%206%20July%202011.pdf>, 13 Mart 2016

kaynaklanıp bölgesel etki yaratan krizlerin önlenmesi için söz konusu devlet ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde acil önlemlerin alınması, kapasite geliştirme ve farkındalık artırma amacıyla eğitim programlarının düzenlenmesi, devletlerin bölgesel ve uluslararası antlaşmalardan doğan sorumluluklarının yerine getirmesi için teşvik edilmesi, insan haklarının korunması amacıyla bölgesel norm ve mekanizmaların geliştirilmesi, erken uyarı ve diplomasi araçlarının işlevselliğinin artırılması, bölgesel ve uluslararası adaletin teşviki gibi faaliyetler bölgesel kuruluşların, devletlerin kendi sorumluluklarını yerine getirmelerine desteği olarak dikkate alınabilir.

Rapor, insani krizlerin önlenmesi açısından bölgesel kuruluşlarla işbirliğinin en acil önceliklerden biri olduğunu belirtmekte ve bu bağlamda, II. sütun çerçevesinde milli yapıların kriz önleme potansiyelindeki boşlukların belirlenmesi, aynı zamanda, doğal afetler ve çatışmalar dahil olmak üzere insani krizlere hazırlık kapasitesinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesinde etkin işbirliğini önermektedir. Bununla birlikte, hedeflenen yaptırımların uygulanması, çatışmaların durdurulması ve şiddetin önlenmesi amacıyla askeri yardım ve barış gücü operasyonlarına destek gibi önlemler bölgesel kuruluşlar tarafından III. sütun kapsamında dikkate alınabilir. Genel olarak, bölgesel kuruluşların kitlesel zulümlerin önlenmesi ve onlara tepki verme konusundaki avantajları R2P belgelerinde vurgulanmış ve erken uyarı, bilgi analizi, aynı zamanda, yaptırımlar veya ceza önlemleri konusunda koordinasyon da dahil olmak üzere daha fazla işbirliğine ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.

2.8. R2P'nin Uygulanması ve Riskler

R2P'nin uygulanması bazı riskleri ve istenmeyen sonuçları da beraberinde getirebilir. Örneğin, hedefi net olarak belirlenmeyen herhangi bir uluslararası müdahale, daha da genişleyen veya uzun süren savaflara yol açabilir veya söz konusu devletin geçici veya kalıcı olarak bölünmesi durumu ile sonuçlanabilir. Bununla birlikte, zorlayıcı önlemlerin uygulandığı eski örnekler, askeri eylemlerin yanlışlıkla sivillerin zarar görmesine yol alabileceğini, aynı zamanda, ekonomik

yaptırımların hedeflenen nesne ile birlikte halkı da etkileyebileceğini göstermiştir. Örneğin, 1990'de, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından Güvenlik Konseyi'nin 661 sayılı kararla Irak'a karşı uyguladığı kapsamlı yaptırımlardan Irak halkı etkilenmiş ve başta çocuklar olmak üzere çok sayıda sivil açlık ve yoksulluktan hayatını kaybetmiştir. Bu nedenle, söz konusu yaptırımların insani güvenliği desteklemediği, aksine Irak halkını cezalandırdığı iddia edilerek insanlık suçu iddialarına kadar varan ciddi eleştirilere neden oldu.

Diğer önemli konu, devletlerin müdahale karşıtı hassasiyeti ve R2P ile ilgili ciddi eleştirel yaklaşımlarıdır. Bu bağlamda, R2P'nin uluslararası hegemonik düzeninin yeni entelektüel, yasal ve politik bir ürünü olduğuna inanılmaktadır. R2P'nin belirli siyasi amaçlar için bir gerekçe olarak kullanıldığına yönelik tutum, müdahale için söz konusu ülke rejiminin ve rejimi destekleyen kitlenin müdahaleyi bir işgal olarak algılaması ve ona karşı direnişlere neden olabilir. Bu durumun, ülkede siyasi bölünmeleri ve iç savaşı tetikleyen unsur olabileceği ifade edilmektedir.

R2P stratejisinin uygulanması beraberinde getirebileceği riskler ile birlikte çeşitli zorlukları da içermektedir. Uluslararası toplum, üstleneceği sorumluluğun ilgili aktörler arasında paylaşımı veya R2P stratejisinin uygulanması şartları ile ilgili anlaşmazlık içerisine girebilir. R2P kapsamında gerçekleştirilen önlemler, çeşitli siyasi kaygılarla iç içe geçebilir ve insani yardım dahil tüm R2P çabaları tartışmalı siyasi sonuçlar doğurabilir.

Çözülmesi zor olan sorunlar nedeniyle önleme, tepki verme ve toplumun yeniden inşası daha kapsamlı çabalar gerektirebilir. Bu çabalar, kaynak yetersizliği, etkisiz uygulama veya geç kalma nedeniyle yetersiz kalabilir. Bu açıdan, krizin çözümü için müdahale öncesi ve sonrası gereksinimlerin doğru hesaplanması ve değerlendirilmesi dahil, sorunun tüm kapsamının yeterince ele alınması gerekmektedir.

2.8.1. R2P'nin Uygulanması: Kenya Örneği

R2P, ilk kez Kenya'da 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrası şiddetlenen etnik çatışmaların önlenmesi için uygulandı.¹⁴⁶ Kenya'nın siyaset gündemini demografik özellikler belirlemektedir. 42 etnik gruptan oluşan ve hiç birisinin çoğunluk teşkil etmediği bir etnik yapıya sahip olan Kenya'da seçimler, genelde Başkanlık kampanyasına katılan etnikler arasında gerginliğe neden olmaktadır. Aralık 2007'de Kenya seçimleri görevdeki Başkan Mwai Kibaki ile ana muhalefet lideri Raila Odinga'nın destekçileri arasında şiddetli çatışma ile sonuçlandı. Etnik Kikuyu olan Başkan Kibaki, görevi süresinde tüm Kenya halkına değil kendi etnik halkına hizmet etmişti. Uzun süredir devam eden yoksulluk ve yolsuzluk ülkede siyasi değişim ihtiyaçlarını gündeme getirmişti. Seçim öncesi yapılan anketler ana muhalefet lideri ve etnik Luo olan Odinga'nın önde gittiğini göstermesine rağmen, Aralık 2007 seçimlerini görevdeki Başkan Mwai Kibaki'nin kazandığı ilan edildi. Sonuçları kabul etmeyen muhalefetle Kibaki taraftarları arasında çıkan çatışma sivil savaşa dönüştü. Seçimi izleyen ilk iki ay içerisinde, sivillere karşı kasıtlı öldürme, tecavüz, sivil hedeflerin yok edilmesi, zorla yerinden edilme vs. gibi kitlesel şiddet cinayetleri işlendi.¹⁴⁷ Çatışmalar 7.800 kişinin yerinden edilmesine ve 1.133 kişinin öldürülmesine yol açtı.¹⁴⁸

İnsanlığa karşı suç unsurlarını oluşturan Kenya krizine uluslararası toplum hızlı tepki gösterdi. BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, Kenya'daki seçimler sonrası etnik çatışmaları, R2P ile ilgili konu olarak nitelendirdi ve Kofi Annan liderliğinde arabuluculuk çabaları teşvik edildi.¹⁴⁹ Öncelikle, BM, komşu ülkeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenen Afrika Birliği'nin arabuluculuk misyonu başlatıldı. Tüm çabalara rağmen çatışan tarafların bir araya getirilememesi

¹⁴⁶ Serena Sharma, **The Responsibility to Protect and the International Criminal Court: Protection and Prosecution in Kenya**, Abingdon, Routledge, 2016, s. 56

¹⁴⁷ Sosteness Francis Materu, **The Post-Election Violence in Kenya: Domestic and International Legal Responses**, Hague, ASSER Press, 2015, s. 5

¹⁴⁸ "The Commission of Inquiry into Post-Election Violence", (çevrimiçi), http://www.kenyalaw.org/Downloads/Reports/Commission_of_Inquiry_into_Post_Election_Violence.pdf, 18 Mart 2017

¹⁴⁹ Serena Sharma, **a.g.e.**

üzerine Üst Düzey Afrikalı Yetkililer Paneli ekibi Kenya'ya geldi. 40 gün süren yoğun müzakerelerin ardından Başkan Mwai Kibaki ve ana muhalefet lideri Raila Odinga arasında anlaşma sağlandı ve Mart 2008'de Kenya Ulusal Mutabakat ve Uzlaşma Kanunu yürürlüğe girdi.

Kanun, anayasa reformları, seçim sonrası süreci iyileştirmek için bağımsız bir değerlendirme komitesinin oluşturulması, şiddet olaylarında faillerin belirlenmesi ve cezalandırılması amacıyla soruşturma komisyonunun kurulması gibi temel konularını kapsamaktadır. Kanunda belirtilen koşulların Kenya'da başarılı bir şekilde uygulanması, aynı zamanda ülkede yaşanan krizin çözümünde önemli rol oynadığı görülmüştür. Mart 2008'de Kenya parlamentosu, Uzlaşma Kanunu gereğince Başbakan ve iki Bakan Yardımcısı pozisyonlarının oluşturulması için anayasa değişikliğini onayladı. Ana muhalefet lideri Odinga, Başbakan atanarak koalisyon hükümetini oluşturdu ve muhalefet yeni hükümette daha geniş temsil edildi. Koalisyon hükümeti için gündemde olan konu hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı ilkelerini temel alan demokratik yönetim mekanizmasının oluşturulması, aynı zamanda, mültecilerin güvenli bir şekilde kendi yerlerine dönmelerinin sağlanmasıydı.

Yine kanuna uygun olarak, Kofi Annan liderliğindeki Üst Düzey Afrikalı Yetkililer Paneli tarafından Seçim Sonrası Şiddet üzerine Soruşturma Komisyonu oluşturuldu. Nihai raporunu Ekim 2008'de yayınlayan Komisyon, seçim sonrası şiddet olaylarından en çok sorumlu olduğu düşünülen her iki taraftan toplam altı kişinin ismini UCM Savcısına gönderdi. Savcı Luis Moreno-Ocampo, Mwai Kibaki ve Raila Odinga ile görüşükten sonra Kasım 2009'da UCM soruşturmasının resmen başlatıldığını ilan etti.¹⁵⁰

Anlaşma koşullarının başarıyla yerine getirilmesi uluslararası toplum tarafından takdirle karşılandı. R2P'nin uygulanmasında başarılı bir örnek teşkil ettiği Kenya misyonu, şiddetin önlenmesinde uluslararası toplumun erken tepki

¹⁵⁰ Global Policy Forum, "International Criminal Court Investigations Kenya", (çevrimiçi), <https://www.globalpolicy.org/international-justice/the-international-criminal-court/icc-investigations/kenya.html>, 22 Temmuz 2017

verme ve diplomatik müdahale araçlarının önemini bir daha hatırlatmış oldu. Kenya örneği, aynı zamanda, her hangi bir zorlayıcı önleme veya Güvenlik Konseyi müdahalesine gerek kalmaksızın sorunun çözülebileceğini de gösterdi. Kenya, uluslararası alanda kendisine gösterilen tepkilere zamanında ve olumlu yanıt vererek ülkedeki konunun Güvenlik Konseyi tarafından siyasallaşmasının da önüne geçmiş oldu.

2.8.2. R2P'nin Uygulanması: Libya Örneği

R2P, kapsamlı bir şekilde Libya krizinde uygulandı. 2011'de senesinde Libya'da başlayan ayaklanmaların sivil savaşa dönüşmesi ve devlet güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanması uluslararası toplum tarafından büyük bir endişeyle izlendi. Olaylar sırasında, Trablus'ta bir konuşma yapan Muammer Kaddafi kendi taraftarlarını sokaklara çağırıp muhalif güçlere saldırmasını ve Libya'daki her evin onlardan temizlenmesini istemişti. 20 Şubat'ta BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, telefonda Muammer Kaddafi ile konuşarak sivillere yönelik şiddetin hemen durdurulması gerektiğini konusunda uyardı. İki gün sonra, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Navi Pillay, Libya yetkilileri tarafından işlenen ve büyük ihtimalle insanlığa karşı suç oluşturan ciddi insan hakları ihlallerinin derhal durdurulması çağrısında bulundu.¹⁵¹ Pillay, aynı zamanda, İnsan Hakları Konseyi üyelerine kendi halklarını korumakla yükümlü olduklarını ve bir devletin kendi halkını kitlesel şiddetten korumakta açıkça isteksiz veya başarısız olduğu durumda, söz konusu halkı korumak için üye devletlerin kolektif sorumluluk üstlendiklerini hatırlattı.

Tüm uyarılara rağmen, Libya'da çatışmalar devam etti. ICC 2011'in Şubat ayında 500 ile 700 arasında sivil nüfusun katledildiğini ileri sürdü. 25 Şubat'ta Ban Ki-Moon'un ülkede gerçekleşmekte olan sistematik insan hakları ihlalleri ile ilgili BM Güvenlik Konseyi'ni uyarması üzerine, konu Konsey'de

¹⁵¹ Alex Bellamy, Tim Dunne, The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect, s. 769

görüldü.¹⁵² 26 Şubat 2011 tarihinde Güvenlik Konseyi tarafından dönemin Libya yönetimine kendi halkını koruma sorumluluğunu hatırlatan 1970 sayılı karar kabul edildi. Kararda sistematik insan hakları ihlalleri ve sivil halka yönelik tehditlerden duyulan rahatsızlık ifade edilmiş, aynı zamanda, silah ambargosu, sorumluların mal varlıklarının dondurulması, seyahat yasağı, durumun ICC'ye sevk edilmesi gibi bir dizi zorlayıcı tedbirler önerilmişti. 1970 kararı Güvenlik Konseyi'nin R2P kapsamında ilk kez zorlayıcı tedbirleri öneren ilk kararıydı.¹⁵³

Karara rağmen Libya'da krizi şiddetlendi. Bunun üzerine bölgesel ve uluslararası kuruluşlar Kaddafi rejimini sivillere yönelik şiddetin durdurulması ve sorunun diyalog yolu ile çözülmesi konusunda tekrar uyardı. Fakat tüm önlemlere rağmen devam eden krize müdahale amacıyla Güvenlik Konseyi tarafından 17 Mart 2011 tarihinde 1973 sayılı ikinci karar kabul edildi. Söz konusu karar, sivillere yönelik saldırıların hemen durdurulması ve tehlike altında olan halkın korunması için askeri müdahale dahil tüm gerekli önlemlerin alınmasını önermekteydi.¹⁵⁴ Ban Ki-Moon 1973 sayılı kararın, Güvenlik Konseyi için tarihi bir karar olduğunu ve uluslararası toplumun, sivillerin kitlesel şiddet türlerinden korunması için üstlenmiş olduğu sorumluluğu yerine getirme kararlılığını açık ve net bir biçimde ortaya koyduğunu belirtti.¹⁵⁵ Dönemin BM Genel Sekreter Yardımcısı Ramesh Thakur, 1973 sayılı kararın Libya halkı ve R2P ilkesinin zaferi olduğunu ifade etti.¹⁵⁶

Kararın kabulünden iki gün sonra, ABD, İngiltere ve Fransa'dan ibaret geçici koalisyon güçleri Libya'daki askeri hedeflere karşı hava saldırısı başlattı.

¹⁵² **Ibid.**

¹⁵³ Don Wallace, "International Criminal Court", **International Organizations and the Implementation of the Responsibility to Protect: Humanitarian Crisis in Syria**, Ed. Daniel Silander, Don Wallace, Abingdon, Routledge, 2015, s. 64

¹⁵⁴ Keating, Tom, "The UN Security Council on Libya: Legitimation or Dissimulation?", **Libya, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention**, Ed. A. Hehir, R. Murray, New York, Palgrave MacMillan, 2013, s. 174

¹⁵⁵ Ban Ki-Moon, UN Secretary-General, "Statement by the Secretary-General on Libya", UN Secretary-General Portal, (çevrimiçi), <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2011-03-17/statement-secretary-general-libya-scroll-down-arabic-version>, 21 December 2017.

¹⁵⁶ Kjell Engelbrekt, "Why Libya? Security Council Resolution 1973 and the Politics of Justifications", **The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign**, Ed. Kjell Engelbrekt, Marcus Mohlin, Charlotte Wagnsson, Abington, Routledge, 2014, s. 58

Mart sonunda NATO, Libya'daki uluslararası askeri operasyonun komutasını devraldı. Kısa bir süre sonra, uluslararası sorumluluğun operasyon sonrası aktörler arasında nasıl paylaşılacağı ve uygulanacağı konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıktı. R2P'nin ilk kez kapsamlı bir şekilde uygulanma girişimi karmaşık siyasi tartışmalara yol açtı.

Bir yandan ABD, İngiltere ve Fransa kararın tam olarak uygulanması için yetkili olduklarını ve sivillerin korunması için gerekli olan tüm araçların kullanılması gerektiğini savundu. Operasyonlar başladıktan kısa bir süre sonra, müdahale güçleri Kaddafi hükümetinin devam ettiği sürece sivillerin korunmasına yönelik eylemlerin başarısız olacağını ve bu nedenle onun iktidarda kalmasına izin verilmemesi gerektiğini belirtti. 14 Nisan 2011 tarihinde, ABD Başkanı Barack Obama, İngiltere Başbakanı David Cameron ve Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, birlikte yayınladıkları bir demeçte, 1973 sayılı kararın uygulanması ile ilgili müdahale güçlerinin tutumunu aşağıdaki gibi ifade ettiler:

“1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'na göre görevimiz sivilleri korumaktır ve bunu yapıyoruz. Amaç Kaddafi'yi zorla kaldırmak değil. Ancak Libya'yı Kaddafi ile hayal etmek imkansız. UCM, sivillere karşı işlenen suçları ve uluslararası hukuka aykırı diğer eylemleri araştırmaktadır. Kendi halkını katletmeye çalışan birinin, gelecek hükümette rol alması düşünülemez.”¹⁵⁷

Bunun aksine olarak, Rusya ve Çin (P2) NATO'nun BM mandatını Libya'da rejim değişikliği amacıyla kullandığını iddia etti. Çin hükümeti, 1973 sayılı kararın uygulanma biçimini Amerikan ve Avrupalı güçlerin Libya'ya saldırısı gibi yorumlayarak pişmanlık ifade ederken, Rusya, müdahale biçimini kınadı. NATO eylemlerinin BM Libya misyonunun sınırlarını aştığı belirtilerek müdahale güçleri, görevin yanlış yorumlanmaması ve kullanılmaması gerektiği konusunda uyarıldı.

1973 sayılı kararın uygulanmasından sonra ortaya çıkan sonuç, Güvenlik Konseyi'nin kutuplaşmasına, aynı zamanda, Suriye ve Myanmar'da yaşanan insani

¹⁵⁷ Barack Obama, David Cameron and Nicolas Sarkozy, “Libya's Pathway to Peace”, (çevrimiçi), <http://www.nytimes.com/2011/04/15/opinion/15iht-edlibya15.html>, 27 Mayıs 2011

krizlere tepki vermek konusunda BM'nin işlevsizleşmesine neden oldu. Suriye'deki durumun Güvenlik Konseyi'nde Libya deneyiminden ayrı olarak değerlendirilemeyeceğini ifade eden Rusya'nın BM'deki eski Daimi Temsilcisi Vitaly Churkin, Libya üzerine Güvenlik Konseyi kararları ile ilgili NATO tutumunun, söz konusu teşkilatın R2P'nin uygulanmasına yönelik gelecekteki eylemleri için bir model teşkil ettiğine dair ifadelerden uluslararası toplumun rahatsız olduğunu belirtti.¹⁵⁸

NATO, Libya misyonunun R2P ilkeleri çerçevesinde uygulanan ve sivillere yönelik büyük tehdidi ortadan kaldırmayı amaçlayan hızlı ve kararlı bir müdahale olduğunu savundu. BM İnsan Hakları Konseyi'nin Libya üzerine Uluslararası Soruşturma Komisyonu, NATO'nun müdahaleyi yürütürken sivil kayıplardan kaçınmak için kararlılık gösteren bir kampanya yürüttüğünü ileri sürdü.

Libya'da R2P'nin uygulanma stratejisi, akademik literatürde eleştirildi. Güvenlik Konseyi'nin 1970 ve 1973 sayılı kararları arasındaki sürenin üç hafta olduğu ve bu kısa zaman süresinin II. sütun çerçevesinde öngörülen zorlayıcı olmayan önlemlerin uygulanması için yeterli olmadığı ifade edildi. Bu nedenle, III. sütun çerçevesindeki zorlayıcı önlemler ve askeri müdahale konusunda acele edildiği, müdahale zamanı ICSS 2001 raporunda öngörülen müdahale şartlarına uyulmadığı, müdahale güçlerinin rejim değişikliğine odaklandığı, müdahale sırasında ve sonrasında sivillerin korunması sorumluluğunun yerine getirilmediği iddia edilerek eleştirildi.

R2P'nin savunucuları, eleştirileri kavramın kendisine değil uygulanma biçimine yönelterek Libya'daki başarısızlığın R2P ilkesinin kapsamlı olarak uygulanışının ilk deneyimi olduğundan kaynaklandığını ileri sürdü. Bu bağlamda, kavramın içeriğindeki belirsizliklerin giderilmesi, sınırlarının net olarak çizilmesi ve müdahale zamanı sorumluluk konusunda çalışmaların devam etmesi gerektiği savundu.

¹⁵⁸ Ramesh, William, **Theorising the Responsibility to Protect**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, s. 114

2.9. R2P Kavramı Üzerine Eleştiriler: Brezilya İnisiyatifi Ve Korurken Sorumluluk Kavramı

Libya müdahalesi, R2P'nin nasıl ve hangi koşullar altında uygulanması gerektiği konusunda politik tartışmalara yol açtı. Bu tartışmalar üzerine, 2011'de Brezilya'nın BM heyeti, Güvenlik Konseyi'ne "Korurken Sorumluluk" (Responsibility while Protecting-RwP) başlıklı rapor sundu.¹⁵⁹ Söz konusu rapora göre Libya misyonu, uluslararası sorumluluğun yerine getirilebilmesi için hedef ve müdahale araçlarının daha net belirlenmesi ihtiyacını ortaya koymuştur. RwP, aynı zamanda BM tarafından R2P'nin uygulanması amacıyla onaylanmış müdahalelerin daha fazla hesap verebilirliğini sağlamayı önermiştir.¹⁶⁰ Bu bağlamda, koruyucu ve zorlayıcı önlemlerin geliştirilmesi ihtiyacı ve askeri müdahalenin yetkilendirilmesi için daha spesifik kriterlerin oluşturulması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Diğer önemli konu, güç kullanımının üçüncü aktöre devredildiği zaman, Güvenlik Konseyi'nin krizin yönetilmesinde pratik yetkiye sahip olmamasından duyulan endişeydi. Yeni teklif, müdahaleyi üstlenen üçüncü aktörlerin Güvenlik Konseyi'ne hesap verebilirliğinin sağlanmasını, aynı zamanda, Konsey mandatının denetlenmesini önermektedir. Brezilya'nın sunduğu reform teklifi, R2P'nin kavramsal içeriğinin geliştirilmesi açısından yararlı bir başlangıç olarak kabul edildi. RwP, insani amaçlı kuvvet kullanırken sorumluluk anlayışına dikkat çekmesi açısından önem taşımaktadır.

Ban Ki-Moon'un "R2P: Zamanında ve Kararlı Tepki" başlıklı raporunda, Libya deneyimi sırasında tüm çabalara rağmen hava operasyonu zamanı sivil kayıpların olduğu belirtilmiş ve askeri güç kullanırken sivillere risk oluşturacak eylemlerden kaçınmak için mümkün olan her türlü önlemin alınmasını önerilmiştir. Bu bağlamda, Brezilya inisiyatifi memnuniyetle karşılanmış ve RwP girişiminin, farklı perspektifleri birleştirerek R2P kapsamındaki suç ve ihlallere zamanında ve

¹⁵⁹ Conor Foley, "Defining Protection of Civilliaans in the Context of Armed Conflicts", **By all means necessary: Protecting civilians and preventing mass atrocities in Africa**, Ed. Dan Kuwali, Frans Viljoen, Pretoria, Pretoria University Press, 2017, s. 69-70

¹⁶⁰ Cedric, Hanne, "The General Assembly", **An Institutional Approach to the Responsibility to Protect**, Ed. Gentian Zyberi, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, s. 123

kararlı bir tepki için stratejiler geliştirmeye katkı sağlayabileceği ifade edilmiştir.¹⁶¹ R2P ile ilgili uluslararası konsensüsün, NATO'nun Libya müdahalesinin ardından zayıfladığını belirten BM Genel Sekreteri'nin R2P üzerine Özel Danışmanı Jennifer Welsh, R2P normunun gelişmesinde yeni bir aşamaya işaret eden Brezilya önerisinin BM sisteminde nasıl daha da ileriye götürüleceği ve etrafında fikir birliğinin nasıl sağlanabileceği konusunda Brezilya'nın liderlik etmesi gerektiğini savunmaktadır.

Libya müdahalesi sonrası insani müdahalenin meşru olup olmadığı veya hangi koşullarda kabul edilebilir olduğu sorusu tartışılmaktadır. 2005 Dünya Zirvesi sonrasında BM'de Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'daki savunucuların yapmış oldukları çabalar sayesinde R2P'nin normatif olarak pekişmesi, insanların kitlesel şiddet türlerinden korunması amacıyla belirli koşullar altında zorlayıcı önlemlerin kabul edilebilirliğine dair anlaşmaya varıldı. R2P'nin uygulanışının ilk deneyimi, uluslararası kolektif güvenlik sisteminin insani güvenlik sorunlarının çözümü için yeterli olup olmadığını yeniden gözden geçirmeye zorladı. Bu nedenle RWP, koruma sorumluluğu kavramının evrimindeki en önemli gelişme olarak değerlendirilmektedir.

RWP'nin uluslararası düzeyde ilgi görmesine ve R2P uzmanları tarafından memnuniyetle karşılanmasına rağmen son yıllarda gündemden uzaklaştı. Bu, belli ölçüde Güvenlik Konseyi'ndeki kutuplaşma ile ilgiliydi. P3 ülkeleri (ABD, İngiltere, Fransa), RWP yaklaşımının Libya müdahalesini hedef aldığını ve Güvenlik Konseyi'nin geleneksel yapısını korumaya yönelik bir girişim olduğunu ileri sürdü. Diğer yandan, Küresel Güney ülkelerinin müdahale karşıtı tutumu RWP'ye olan ilgiyi azaltmaktadır. Sömürge işgallerinden kurtulmuş bu ülkeler için ulusal egemenlik oldukça önem taşımakta ve askeri müdahale, büyük güçler tarafından

¹⁶¹ Leonie Maes, "The role of regional and sub-regional arrangements in implementing the Responsibility to Protect: A critical outlook based on the Libyan case", (çevrimiçi), <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/67ff8199-2506-4a40-bca1-924db84c5f6f.pdf>, 25 Temmuz 2017

egemenlik ihlallerini haklı çıkarmak amacıyla kullanılabilir tehlakeli bir araç teşkil etmektedir.

R2P, insani müdahale ve egemenlik tartışmaları, R2P literatürünün en önemli konularındandır. Bir yandan, BM Şartı'nın egemenlik ilkesini adeta dokunulmaz kılması ve egemen devletlere dayalı uluslararası sistemin geleneksel yapısı, aynı zamanda, bağımsızlığını daha XX. yüzyılda kazanmış ülkelerin egemenlik konusundaki hassaslığı, uluslararası müdahale yaklaşımını zorlamaktadır. Diğer yandan, 1990'lı yıllarda Ruanda ve eski Yugoslavya coğrafyasındaki trajik olaylar ve bir çok ülke sınırları içerisinde gerçekleşen sivil savaş ve insan hakları ihlalleri egemenlik ilkesinin belli derecede sınırlanması ve sorumlu egemenlik anlayışının geliştirilmesi çabalarını arttırdı. Bu girişimin benimsediği inanca göre, egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri, ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinin gerçekleştirilmesi için bir kalkan olarak kullanılmamalıdır. Zira bir devletin temel amacı ve var olma nedeni kendi halkı için güvenlik ve refah sağlamaktır. Bu yaklaşım, R2P'nin ön plana çıkarmaya çalıştığı sorumlu egemenlik anlayışının esasını teşkil etmektedir.¹⁶²

2.10. BM Güvenlik Konseyi Uluslararası Toplumu Temsil Edebilir mi?

Son yıllarda yaşanan krizler, BM'nin uluslararası insan haklarını koruma açısından etkili bir mekanizma olması ve dünyadaki tüm halkları temsil etmesi ihtiyacını güçlendirdi. BM Antlaşması, temel insan haklarına olan saygıyı ifade etse de, kitlesel şiddet riski altında olan insanları koruma konusunda net bir tutum belirlememiştir. Hatta Antlaşma'nın 2. maddesine göre üye ülkelerin siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanımına başvurmaktan kaçınılması gerekmekte ve BM Şartı'nın hiçbir hükmünün, BM'ye herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üye ülkeleri de bu türden konuları

¹⁶² Theresa Reinold, **Sovereignty and the Responsibility to Protect: The Power of Norms and the Powerful**, Abingdon, Routledge, 2013, s. 59

Şart uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz. BM Şartı'nın yasal niteliği, uluslararası toplumu Güvenlik Konseyi'nin egemen devlet sınırları içerisinde ne olursa olsun müdahale etme yetkisinin olmadığını savunanlar ile insani felaket durumlarında müdahale hakkının kullanılması gerektiği konusunda ısrarcılar arasında ikiye böldü.¹⁶³

Başarısız olarak nitelendirilen devletlerde günlük yaşam, ağır insan hakları ihlalleri ile kendini belli ediyor. Bu devletler kendi ülkelerinde barışçıl ve adaleli toplumsal ilişki kuramamakla birlikte uluslararası topluma da tam olarak katılamıyorlar. Söz konusu toplumları tahrip eden savaş türünün kendine özgü niteliği ve sonuçları, insani güvenlik kavramı üzerine tartışmaları doğal olarak tetiklemektedir. Söz konusu tartışmalar, mevcut dünya siyaseti ve sistemi ile ciddi mücadele içerisindedir. Bu bağlamda, uluslararası hukuktaki mevcut yasal sorumluluk rejiminin geleneksel çerçevesi içerisinde, Güvenlik Konseyi'nin uluslararası toplumun korunma sorumluluğunu üstlenmek için gerçekten uygun bir organ olup olmadığı sorusu gündeme gelmektedir.

Klasik güvenlik yaklaşımına göre uluslararası barış ve güvenlik kavramı, egemen devletlerin siyasi ve toprak bütünlüğünü koruma şeklinde ifade edilir. Bu anlamda, devlet güvenliği, egemen devletin dış tehditlerden korunması üzerine odaklanmıştır. BM Şartı uyarınca, devlet güvenliği, Güvenlik Konseyi'nin birincil sorumluluğu olmakta ve kolektif güvenlik kavramı ile desteklenmektedir. Burada “kolektif” anlayışı uluslararası sistemde daha kapsayıcı ve devletlerin birlikte hareket etmesini sağlayan bir mekanizma olarak değil, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ile sınırlandırılmıştır. Özetle, kolektif güvenlik anlayışı, bir devlet tarafından başka devlete karşı tek taraflı güç kullanılmasına karşı bir koruma olup, beş daimi üyenin kolektif eylem ile ilgili mutabık kalması ile somutlaşır.

II. Dünya Savaşı ve sonrası dönem koşullarının bir ürünü olarak Güvenlik Konseyi'nin oluşturulmasının arkasındaki mantık, halkların kitlesel şiddetten

¹⁶³ United Nations Report, “A More Secure World: Our Shared Responsibility”, New York, United Nations Publications, 2014, s. 65

korunması değil, egemen devletler arasındaki ilişkiler bağlamında uluslararası barış ve güvenliğin korunması idi. Dolayısıyla, Güvenlik Konsey'i, devletler arasındaki çatışmaları yönetmek açısından siyasi ve diplomatik sorumluluk taşımaktadır. Ancak BM'nin kuruluşundan beri, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditlerin değişmesine rağmen Güvenlik Konseyi'nin değişimi söz konusu dönüşümlere ayak uyduramadı. Ayrıca, veto gücünün dayattığı sınırlamalar ve karar verme sürecinin daimi üyelerin geleneksel realpolitik çıkarları doğrultusunda çalışmaya devam etmesi, Konsey'in itibarını önemli derecede zedeledi, bununla birlikte, toplumları tehdit eden kitlesel risklerle mücadeledeki başarısızlığı, onun uluslararası sorumluluğu temsil edebileceği konusunda şüphe uyandırdı.

2005 yılından bu yana kitlesel şiddetlerin önlenmesi ile ilgili sorumluluk anlayışının teşvik edilmesi ve geliştirilmesi yönündeki çalışmalarında BM'nin, Güvenlik Konsey'ini efektif hale getirmek konusunda istekli olduğunu göstermektedir. Bu alandaki çalışmaların, koruma sorumluluğu kavramından da etkilenmiş olduğunu söylemek mümkün. R2P fikri ortaya çıktığından bu yana, Güvenlik Konseyi için reform teklifleri önerilmekte ve daimi üyeler, ağır insan hakları ihlalleri ve kitlesel şiddet durumlarında veto haklarını kullanmamaları yönünde uyarılmaktadır.

Tehditler, Zorluklar ve Değişime dair BM Üst Düzey Paneli'nin "Daha Güvenli Bir Dünya: Ortak sorumluluğumuz" başlıklı raporunda, uluslararası güvenliğin sağlanması yönündeki kararların sadece Güvenlik Konseyi daimi üyelerin değil, aynı zamanda, diğer devletlerin de kapsamlı katılımını gerektirdiği belirtmiştir. Rapor, Genel Sekreter'in çoğu zaman Güvenlik Konseyi'nde bir konunun görüşülüp karara bağlanması ve söz konusu kararların uygulanması için adeta yalvarma görevini yerine getirdiğini belirtmiş, aynı zamanda daha geniş bir üyeliğin temsil edilmemesi nedeniyle Güvenlik Konseyi kararlarına olan destek ve güvenin azaldığını ifade etmiştir.¹⁶⁴ Panel, özellikle gelişmekte olan ülkelerin daha geniş temsil edileceği bir şekilde Konseyin genişlemesinin artık bir zorunluluk

¹⁶⁴ **Ibid.**, s. 79

olduğunu ileri sürmüş ve A ile B modelleri olmak üzere aşağıda belirtilen iki alternatifini sunmuştur:

Tablo 2. BM Güvenlik Konseyi için Reform Önerisi: Model A.

Bölge	Mevcut koltuk sayısı	Daimi üyelerin koltuk sayısı	Teklif edilen daimi koltuk sayısı	Teklif edilen iki senelik koltuk sayısı (yenilenemez)	Toplam
Afrika	53	0	2	4	6
Asya-Pasifik	56	1	2	3	6
Avrupa	47	3	1	2	6
Amerika	35	1	1	4	6
Toplam	191	5	6	13	24

Tablo 3. BM Güvenlik Konseyi için Reform Önerisi: Model B.

Bölge	Mevcut koltuk sayısı	Daimi üyelerin koltuk sayısı	Teklif edilen dört senelik koltuk sayısı (yenilenebilir)	Teklif edilen iki senelik koltuk sayısı (yenilenemez)	Toplam
Afrika	53	0	2	4	6
Asya-Pasifik	56	1	2	3	6
Avrupa	47	3	2	1	6
Amerika	35	1	2	3	6
Toplam	191	5	8	11	24

Kaynak: http://providus.lv/article_files/931/original/HLP_report_en.pdf?1326375616

Model A, veto hakkı vermeden altı yeni daimi koltuk ve bölgelere göre bölünmüş iki yıllık süreyi kapsayan on üç koltuk öngörüyor. Model B, daimi üyelik önermemekte, fakat sekiz dört yıllık süre ile sekiz yenilenebilir, iki yıllık süre ile on bir koltuk oluşturulmasını öngörmektedir. Görüldüğü üzere, hiç bir model veto hakkının genişletilmesini önermemektedir. Her iki modelde, BM Şartı'nın 23. maddesi dikkate alınarak üye devletlerin uluslararası barış ve güvenliğe daha fazla katkıda bulunmasını teşvik eden bir yöntem izlemektedir. Güvenlik Konseyi'nden

Fransa, Meksika ile birlikte, Konseyi'n felce uğramamasını sağlamak için veto kullanımını düzenleyen davranış koduna öncüllük etmektedir. Bu teklif, kitlesel şiddet durumlarında daimi üyelerin veto hakkını kullanmaktan kaçınmalarını önermektedir. Fransa, aynı zamanda, Güvenlik Konseyi'nin Almanya, Brezilya, Hindistan, Japonya, bir Arap ülkesi ve Afrika ülkelerinin de daimi temsilciliğe kabul edilerek genişlemesini savunmaktadır.¹⁶⁵

Veto ile ilgili davranış kodu, Konsey'in meşruluğunu arttırmak, güvenilirliğini sağlamak, insanların kitlesel şiddet türlerinden korunmasını öncelik haline getirebilmek, Konsey'e yapıcı müzakereler ortamını yeniden kazandırmak ve daimi üyelerin kendi çıkarlarının tutsakları haline gelmesini önlemek amacı taşımaktadır. Fransa ve Meksika'nın BM Daimi Temsilciliği, BM Genel Kurulu'nun 70. oturumunda veto hakkının kaldırılmasıyla ilgili üst düzey bir bakanlar toplantısı organize etti. Fransa Dışişleri Bakanı Laurent Fabius, yetmiş üye ülkenin bildirgeyi imzaladığına dair açıklama yaparak destekleyici ülke sayısının daha da artacağına umut ettiğini belirtti. Fabius, vetonun bir ayrıcalık değil, sorumluluk ifade ettiğini de vurguladı. Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden İngiltere reform önerisini desteklemekte, fakat veto hakkının yeni daimi üyelere kadar genişlemesini uygun görmemektedir. Bu girişimlere karşılık, ABD, Rusya ve Çin herhangi bir reformun Konsey'de olan dengeyi bozabileceği gerekçesi ile mevcut statükodan memnun bir tutum sergilemektedirler.

¹⁶⁵ Permanent Mission of France to the UN, "France and the UN Reform", (çevrimiçi), <https://onu.delegfrance.org/France-and-UN-Reform>, 13 Eylül 2017

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEYDOĞU ASYA BÖLGESİ: GÜVENLİK VE İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARI

3.1. Güneydoğu Asya: Genel bilgiler

Siyasi ve ekonomik kararları nedeniyle Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemden izole olan Güneydoğu Asya, Soğuk Savaş'ın bitimiyle küresel güçlerin büyük ilgi duyduğu bölgeler sırasında yer almıştır.¹⁶⁶ En kullanışlı deniz ticareti yollarının kesişme noktasında yer alması bölgenin stratejik önemini arttırmaktadır. Diğer yandan, zengin doğal kaynakları, büyük coğrafi alana sahip olması ve nüfusu büyüklüğü Güneydoğu Asya'yı küresel çıkarların odak noktası haline getirmiştir. Tahminlere göre, 21. yüzyılda en önemli küresel rekabetin Çin ve ABD arasında yaşanacağını, bu durumun kötü yönetilmesi durumunda çatışma ve ekonomik travma ihtimalinin yüksek olacağını, iyi yönetilmesi durumunda ekonomik refah ve dünya barışı açısından faydalar getirecektir.¹⁶⁷

Güneydoğu Asya, Çin'in etkisinin genişleyebileceği bir bölge olarak yorumlanmaktadır.¹⁶⁸ Çin, diğer ülkeler tarafından, özellikle ABD tarafından bölgede stratejik rakip olarak görülmektedir. Güneydoğu Asya bölgesinin başka bir gücün etkisi altına geçmemesi, bölgenin deniz ticareti yollarında seyir özgürlüğünün korunması, ticaret, yatırım alanları ve ucuz iş gücü, insan haklarının korunması gibi stratejik konular geleneksel olarak farklı güç veya güç gruplarının temel bölgesel çıkarları olarak kabul edilmektedir. Fakat Güneydoğu Asya'da tarihsel nedenlerden dolayı oluşan direnişçi siyasi kültür, bölgesel ve küresel çıkarların kolay bir biçimde gerçekleştirilmesini zorlaştırmakta ve uluslararası siyasete olan güveni azaltmıştır. Aynı zamanda, zengin ekonomik ve doğal kaynaklarının bölge refahı ve güvenliğine katkı

¹⁶⁶ Albert Lau, "Introduction: Southeast Asia and the Cold War", **Southeast Asia and the Cold War**, Ed., Albert Lau, Abingdon, Routledge, 2012, s. 4-5

¹⁶⁷ Michael Chambers, "China's Military Rise to Great Power Status: Its implications for the United States in Southeast Asia", **China, the United States, and South-East Asia: Contending Perspectives on Politics, Security and Economics**, Ed. Sheldon, Evelyn, Abingdon, Routledge, 2008, s. 177

¹⁶⁸ **Ibid.**

sağlamak açısından başarısız olduğu görülmektedir. Güneydoğu Asya'nın genel anlamda gelişimi için engel oluşturan önemli nedenler bölgedeki güvenlik ortamı, siyasi ve etnik sorunlardır.

Güneydoğu Asya'daki insani güvenlik sorunları ve kriz yönetimi bu çalışmanın ana konusunu oluşturduğu için bu bölümde daha detaylı incelenecek, özellikle yıllardır dünya gündemini meşgul eden Myanmar'ın Rohingya krizi koruma sorumluluğunun kapsamına uygun olarak ele alınacaktır. Fakat bundan önce, Güneydoğu Asya'yı küresel ve bölgesel çıkar çatışmalarının odak noktası yapan özellikler, daha sonra insani güvenlik ve koruma sorumluluğu kavramlarının Güneydoğu Asya'da mevcut olan güvenlik algısı ve yönetimi ile ilişkisini anlamak için bölgeye has olan siyasi kültür tarihsel perspektiften incelenecektir.

3.1.1. Coğrafi, Sosyokültürel Ve Ekonomik Yapı

Güneydoğu Asya, coğrafi açıdan Çin'in güneyi, Hindistan'ın doğusu, Avustralya'nın kuzeyinde Hint ve Pasifik okyanusları arasında yer alan anakara ve adalara ayrılmış alt bölgelerden oluşmaktadır.¹⁶⁹

Harita 1: Güneydoğu Asya haritası.

Kaynak: https://www.nationsonline.org/oneworld/map_of_southeast_asia.htm

¹⁶⁹ Joachim, Eric, **History of Humanity: Scientific and Cultural Development**, Routledge, 1996, s. 403
105

Yaklaşık 4,5 milyon km² alanı işgal eden bölgede 11 ülke bulunmaktadır. Doğu Timur dışındaki tüm ülkeler ekonomik, siyasi ve kültürel bütünleşme amacıyla kurulmuş bölgesel bir örgüt olan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) üyesidir. 2017 tahminlerine göre bölgenin toplam nüfusunun 655 milyon olacağı tahmin edilmektedir.¹⁷⁰ Dünyanın en kullanışlı deniz şeritlerinin kesişme noktasında yer alan Güneydoğu Asya, Doğu-batı yolu Hint ve Pasifik Okyanuslarını birbirine bağlarken, Kuzey-güney yolu Avustralya ve Yeni Zelanda'yı Kuzeydoğu Asya'ya bağlıyor. Her iki yol, Kuzeydoğu Asya ülkeleri için petrol ve diğer doğal kaynakların ithali ve kendi ürünlerini dünya pazarlarına ihracı açısından ekonomik hayat çizgilerini oluşturmaktadır. Tüm sevkiyatlar bölgedeki Malacca Boğazı, Sunda Boğazı, Lombok ve Makassar Boğazlarından geçmektedir. Endonezya, Malezya ve Singapur dünya deniz ticaretinin önemli bir yüzdesi üzerinde potansiyel kontrole sahiptir. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tahminlerine göre, dünyadaki toplam yıllık deniz ticaretinin neredeyse yarısı bu kavşaktan geçmektedir.¹⁷¹

Güvenlik deniz yolları ve iletişim hatlarının yanı sıra bölge, doğal kaynaklar, özellikle maden, enerji kaynakları ve değerli taşlarla zengindir.¹⁷² Bölgedeki en büyük petrol ve doğal gaz rezervleri Bruney, Endonezya ve Malezya'da bulunmaktadır. Bu ülkeler, enerji ihracatı alanında dünya kategorisine girmese de buldukları bölgenin ana petrol ve gaz ihracatçısıdır. Bölge nüfusunun hızla büyümesi alternatif enerji ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, bölgenin büyük bölümü yenilenebilir enerji teknolojileri için hedefler belirlemiş ve bu politikaları etkin ve verimli hale getirme için projeler uygulamaktadır. Myanmar, Kamboçya, Laos ve Filipinler önemli yenilenebilir jeotermal ve hidro-enerji potansiyeline sahiptir.¹⁷³

Dünya Ekonomik Forumu, geniş nüfusu ve 2.6 trilyon dolarlık yatırım potansiyeli ile bölgenin 2020'ye kadar dünyanın beşinci büyük ekonomisine sahip

¹⁷⁰ "ASEAN infographics: demography, top cities, urbanization", (çevrimiçi), <https://aseanup.com/asean-infographics-demography-top-cities-urbanization/>, 16 Ağustos 2017

¹⁷¹ UNCTAD, "Review of Maritime Transport", New York, United Nations Publications, 2011, p. 38

¹⁷² Herminina Francisco and David James, "Introduction", **Cost-Benefit Studies of Natural Resource Management in Southeast Asia**, Ed. David, Herminia, Singapore, Springer, 2015, s. 4-5

¹⁷³ OECD, "Towards Green Growth in Southeast Asia", OECD Publishing, 2014, s. 137

olacağını öngörüyor.¹⁷⁴ Ekonomik büyüme oranları bölge genelinde farklılık göstermektedir. Tahminlere göre Filipinler ve Vietnam, önümüzdeki yıllarda bölge ülkeleri arasında ekonomik büyümeye öncülük edecektir. Malezya, 2016'dan itibaren daha yüksek yıllık büyüme oranları kaydederken Kamboçya, Lao ve Myanmar, benzer şekilde bölgesel ortalamanın üzerinde oranlarda büyümeye devam etmektedir. Bruney'in daha yavaş olmasına rağmen 2016 yılından itibaren beklentilere paralel olarak ilerlemesi bekleniyor.¹⁷⁵ Ekonomik büyüme potansiyeli ve jeopolitik konumu Güneydoğu Asya'nın dünya siyasetinde stratejik önemini arttırmaktadır.

Güneydoğu Asya'nın en ayırt edici özelliklerinden biri etnik ve kültürel farklılıklarıdır. Hindistan ve Çin'in büyük tarihi uygarlıkları arasındaki deniz kavşaklarında yaşamış Güneydoğu Asya nüfusu sürekli olarak çeşitli müdahaleci kültür ve inanç sistemlerine maruz kalmıştır. Bölgenin Kuzey ve Doğu kısmında Çin'in, Batı ve Güney kısmında ise Hintlilerin nüfuzu belirgin olarak hissedilmektedir. Bazı akademisyenlere göre, bu kültürlerle yönelik çekiciliğin başlıca nedeni, onların bağlı oldukları Budizm ve Hinduizm'in Güneydoğu Asya'da yerel inanç ve dünya görüşleri ile uyumlu olmasından kaynaklanmıştır.

Bölgede yerel inançlar, Ticaret Çağı (1450-1680) döneminde Theravada Budizm'ine büyük dönüşüm geçirirken diğer yandan da Müslümanların gelişiyle yeni kültür grubuyla karşılaşmıştır. 13. yüzyıldan başlayarak Arap tüccarların bölgeye seferleri sonucunda önce Sumatra adasının kuzey limanları İslamlaştırılmış, daha sonra İslam Malay yarımadası, Java ve Filipinler'e yayılmıştır. İslami eğitim kurumları ve modern tip medreselerin oluşturulması bölgenin İslamlaşması sürecinde merkezi bir rol oynadı. Günümüzde dünya Müslümanlarının yaklaşık 250 milyonu Güneydoğu Asya'da yaşamaktadır. Endonezya nüfusuna göre dünyanın en büyük Müslüman ülkesi, Malezya dinamik ve modern, Bruney en zengin Müslüman ülkelerinden biridir. Bu üç Müslüman

¹⁷⁴ Melissa Cheok, "Fifty Years On, Southeast Asia Emerges as Global Growth Leader", (çevrimiçi), <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-08-06/fifty-years-on-southeast-asia-emerges-as-global-growth-leader>, 12 Ağustos 2017

¹⁷⁵ OECD, "Economic Outlook for Southeast Asia, China and India 2017: Addressing Energy Challenges", (çevrimiçi), <http://dx.doi.org/10.1787/sao6-2017-en>, 12 Ağustos 2017

çoğunluğa sahip ülke dışında Myanmar, Tayland, Filipinler, Singapur ve bölgenin diğer ülkelerinde büyük sayıda Müslüman topluluklar vardır.

Bölgede Hristiyanlığın gelişmesi ticaret, göç, sömürgecilik ve misyonerlik yoluyla ortaya çıkmıştır. 16. yüzyılda Portekizliler ve İspanyolların bölgeye gelişini 17. yüzyılda Hollandalılar, Fransızlar ve Amerikalılar izledi. Portekizli misyonerler, kraliyet himayesi altında bölgede kiliselerin kurulmasına öncüllük etti, daha sonra Fransız misyonerleri Katolik inancının sürdürülmesi ve genişletilmesinde önemli rol oynadı. İspanyol misyonu bölgenin tek Hristiyan ülkesi olan Filipinler'i etkiledi. Ülkede, 19. yüzyıldan itibaren Amerikalılarla Protestantlık inancı yayıldı. Dünyanın farklı yerlerinden insanların ve malların akını, bölgede çeşitli etnik ve dini grupları, aynı zamanda, zengin sınıf ve tüccar gruplarının ortaya çıkması, siyaset ve devlet yönetiminin doğasını ve yöneten ile yönetilen arasındaki ilişki kalıplarını değiştirebilmişti.

Bölge, 20. yüzyılda ideolojik kutuplaşmanın bölücü etkisine maruz kalmıştır. Bununla birlikte, yeni ulus-devletlerin sosyo-politik uyumsuzluğu, bölgedeki birçok sömürge sonrası hükümetin meşruiyet sorunları, devletlerarası toprak anlaşmazlıkları, bölge içi ideolojik kutuplaşma ve dış güçlerin müdahalesi, Güneydoğu Asya'nın jeopolitik manzarasını belirlemekteydi. Bölgesel bir kimliğin oluşmasını engelleyen bu özellikler, aynı zamanda bazı devletlerde ulus devlet kavramının zayıflamasına ve ulus inşasının siyasi zorluklarına neden olmuş, bölgesel düzenin bütününe yönelik beklentilere de tehdit oluşturmuştu.¹⁷⁶

Güneydoğu Asya için karakteristik olan farklı siyasi, etnik ve dini oluşumlar, ulusal ve bölgesel istikrar açısından büyük zorluklar ortaya çıkarmıştır. Bölgede var olan toplumsal yapıların dönüştürülmesi ve sömürge güçlerine ekonomik ve siyasi kontrol sağlayan yapıların oluşturulması, Güneydoğu Asya'daki sorunları açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bölgede çağdaş siyasi yapıların şekli, sömürge güçlerinin uzun yıllar boyunca Güneydoğu Asya'ya girmesi ve bölgeden çekilmesine kadarki süreçte

¹⁷⁶ Amitav Acharya, **Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order**, London, Routledge, 2014, s. 4

izledikleri politika yöntemlerine dayanmaktadır. Devlet sisteminin Avrupa'dan Asya ülkelerine kadar genişlemesi, sömürge ülkelerinin arzuladığı kurumsal altyapıyı oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda bu devletlerin iç şeklini büyük ölçüde etkilemişti. Bu ülkelerdeki yerel bürokrasilerin gelişimi, hükümetin yapısı gittikçe artan bir şekilde Avrupa kurumsal uygulamalarının etkisini yansıtmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa sömürge güçlerinin birçoğu bölgeden ayrılrsa da yeni bağımsız ülkelerin devlet ve ulus inşası sürecine yön vermeye devam etti. Bu süreç, bölge liderlerinin sömürgecilikten miras kalan, özellikle etnik ve din temelli çatışmalardan kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya kaldığı bir dönemdi. Bu durum, bölge tarihinin büyük bir bölümüne egemen olan otoriter yapıların oluşması için de ortam hazırladı.

3.1.2. Güneydoğu Asya'nın Siyasi Bağımsızlık Mücadelesi: Tarihsel Arka Plan

Güneydoğu Asya ülkelerinin ortak nitelikleri sömürgecilik tarihi ve bu tarihin mirası olan siyasi sorunlar ile tanımlanabilir. Günümüzde bölgenin egemenlik ve dış müdahale konusunda oldukça hassas ve direnişçi olması ülkelerin siyasi geçmişinden kaynaklanmaktadır. Tayland dışında neredeyse bölgenin tamamı Batı ülkeleri tarafından sömürgeleştirilmiştir.¹⁷⁷ 20. yüzyılın başlarından itibaren Japonya ve Çin'deki gelişmeler, bölgedeki siyasi hareketler üzerinde uzun vadeli etki yarattı. Japonya'nın Rusya'yı yenmesi, bir Asya ulusunun Batı karşısındaki gücünü göstererek sömürge yönetimi altındaki diğer ülkelerin bağımsızlık mücadelesini teşvik etti. II. Dünya Savaşı döneminde Japonya'nın fetihleri ve ayrılıkçı güçleri desteklemesi, bağımsızlık hareketlerine büyük bir ivme kazandırdı. Güneydoğu Asya'da sömürge düzeninden bağımsızlığa geçiş kanlı savaşlarla sonuçlandı.

Önemli deniz ulaşımı yolları üzerindeki bir konumda yerleştiğinden, II. Dünya Savaşı sırasında hem müttefik güçleri, hem Japonya, bölgeye stratejik olarak önem atfetmiştir. Bu nedenle bölge, kanlı savaşlara, şiddet ve vekalet savaşlarına sahne olmuş,

¹⁷⁷ Teresita, James, **Comparative Political Transitions between Southeast Asia and the Middle East and North Africa: Lost in Transition**, Singapore, Palgrave MacMillan, 2016, s. 91

Soğuk Savaş senaryosu, özellikle Hindîçin devletlerinde belirgin olmuştur.¹⁷⁸ II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa kendi imparatorluk mirasını yeniden kontrol etme amacıyla etkisini sürdürmeye çalışırken, bölgede yayılmakta olan komünist güçlerle mücadele etmek zorunda kaldı. Böylece, Vietnam'daki ideolojik kutuplaşma Hindîçin yarımadasını Soğuk Savaş'ın sıcak çatışma alanına dönüştürdü. Vietnam savaşına katılan ABD'nin şüpheli komünist hedefleri yok etmek amacıyla Kamboçya'yı bombalaması, savaşın bu ülkeye de yayılmasına yol açtı.¹⁷⁹

Kamboçya'da ABD destekli hükümeti devirip ülkede kontrolü ele geçiren ütopyik komünist olarak anılan Pol Pot, kapitalizme dair tüm unsurların ve burjuva medeniyetinin yok edilmesi gerektiği inancıyla para, serbest pazar, özel mülkler, yabancı giyim tarzları, dini uygulamaları kaldırmış; okullar, pagoda ve devlet mülkleri gibi binaları cezaevi ve yeniden eğitime kamplarına dönüştürmüştü. Genellikle, entelektüel kesimler ve geçmiş devlet memurları hedef alınarak hapsedilmiş veya öldürülmüştü.¹⁸⁰ Tahminlere göre, Hindîçin iç savaşları üç milyona yakın sivilin ölümü ve yaklaşık üç milyon insanın Güneydoğu Asya'nın diğer ülkelerinde uzatılmış mülteci hayatına mahkum bırakılması ile sonuçlanmıştır.¹⁸¹

Endonezya'nın Ağustos 1945'te ilan ettiği bağımsızlığının Hollanda tarafından tanınmaması, taraflar arasında silahlı mücadeleye dönüştü. Hollanda, Endonezya'daki etnik grupların ve kültürlerin çeşitliliği nedeniyle üniter yapının Endonezya için uygulanabilir bir seçenek olmadığı fikrinde ısrar ederek federal bir Endonezya koşulu ile iktidarı devredeceğini ileri sürdü. 12 Kasım 1946'da imzalanan Linggajati Anlaşması ile Hollanda hükümeti, Java, Madura ve Sumatra'dan ibaret Endonezya Birleşik Devletleri adı ile kurulacak devleti tanıdı, aynı zamanda kendi askeri birliklerinin Java

¹⁷⁸ Jacob Bercovitch, Judith Fretter, **Regional Guide to International Conflict and Management from 1945 to 2003**, Washington, CQ Press, 2004, s. 157

¹⁷⁹ Milton Walter Meyer, **Asia: A Concise History**, Boston, Rowman and Littlefield Publishers INC, 1997, s. 382

¹⁸⁰ Elisa, Mareike, Saskia, **Victims in Trials of Mass Crimes: A Multi-Perspective Study of Civil Party Participation at the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia**, Ed. Claus Krieb, Köln, Institute for International Peace and Security Law, 2013, s. 13

¹⁸¹ Sara E. Davies, "Saving refugees or saving borders? Southeast Asian States and the Indochinese refugee crisis", **Global Change, Peace and Security**, London, Routledge, 2006, s. 3

ve Sumatra'da kalmasında ısrar etti. Endonezya Merkezi Komitesi'nden bazı üyeler, anlaşmanın karşı tarafın çıkarlarına hizmet ettiğini düşünüyordu.¹⁸² Bağımsızlık sonrasında Hollanda'nın ülkede etkisini sürdürmeye devam etmesine ve federal yapıya yönelik keskin itirazlarla başlayan savaş, 1949'da Hollanda silahlı birliklerinin zorla ülkeden çıkarılması ile sonuçlandı ve 1950'de üniter yapılı Endonezya Cumhuriyeti ilan edildi. Diğer yandan da ülke Rusya ve Çin tarafından yürütülen komünist propagandası ve darbe girişimi ile sarsıldı. 1965'te vuku bulan komünist ayaklanmalar yarım milyon insanın katledildiği iç savaşa dönüştü.¹⁸³

ABD, bağımsızlık sonrası Filipinler'de kendi çıkarlarını korumaya ve ülkede askeri üslerini bulundurmaya devam etti. ABD üslerinin, Amerikan emperyalizminin bir kanıtı olduğuna yönelik ülkede artan fikirler iki ülke arasında anlaşmazlığın temel kaynağı oldu. Bağımsızlık sonrasında Filipinler, siyasi ve ekonomik açıdan ABD'ye bağımlılığı azaltmak için Japon yatırımcıları celp etmekle birlikte komşu ülkeler ve Bağlantısızlar ile ilişkilerini genişletti. Fakat ülke, 1966-86 yılları arasında Cumhurbaşkanı olmuş Ferdinand Marcos'un kurduğu otoriter rejim döneminde devlet hazinesinin yağmalanması ve ciddi yolsuzluk layları ile sarsıldı. Sömürge sonrası hükümetlerin ülkeyi yönetmekteki başarısızlığı Filipinliler arasında Amerikan yanlısı harekâtları güçlendirdi. 1970'li yıllarda ayrılıkçı "Filipin-ABD Devleti" harekâtına öncüllük eden Rufino Antonio isimli bir milletvekili, Filipinler'i Amerikan eyaleti yaparak ülkeyi yolsuzluklarla dolu bir hükümetten kurtaracağına inanıyordu. O Mayıs 1972'de, *Manila Times*'a yazdığı bir yazıda kendisine yönelik eleştirilere böyle cevap vermişti:

"Amerika'nın, özellikle, Asya'da komünist genişleme ve saldırganlığı durdurma taahhüdünün yerine getirilmesi için Filipinler'e ihtiyacı var. Bu nedenle, Filipinler ABD'nin bir parçası olursa ülkede askeri, deniz ve hava üsleri inşa

¹⁸² Taufik Abdullah, **Indonesia: Towards Democracy**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2009, s. 132

¹⁸³ Jacob Bercovitch, Judith Fretter, s.158

edecektir. Nükleer savaşı dünyasında hiçbir komünist ülke, Amerika'yı karşısına alamayacağı için Filipinler'in egemenliğine saldıramayacaktır.”¹⁸⁴

Gelişmeler, ülkede güçlü destek bulan “Filipin-ABD Devleti” hareketinin CIA propagandası olduğuna yönelik kuşku uyandırmıştı. Filipin Sivil Özgürlükler Birliği Teşkilatı, söz konusu hareketin arkasında ABD iş dünyasının olduğuna inanıyordu. Zira Amerikan işadamları Filipinlilerle eşitlik ayrıcalıkları 1974'te sona ermesinin ardından, bu sürenin uzatılmasını istemiş ve hareketi kendi çıkarları için bir araç olarak kullanmıştı.¹⁸⁵ Güneydoğu Asya halkları için sömürge güçlerinin birçok post-kolonyal devletten belirgin bir şekilde ayrılması sömürgeciliğin sona erdiği anlamına gelmiyordu. Aksine, eski sömürge yöneticileri, bağımsızlık sonrasında da ekonomik altyapı kontrolleri veya yeni yapılanmalar ile gizli anlaşmalar yoluyla bölge ülkelerini kontrol altında tutmaya çalışmaktaydı.

Sömürge sonrası Güneydoğu Asya'da kaos ortamı devam ederken, diğer yandan da bir çok ülkelerde etnik grupların ayrılıkçı talepleri gündeme geldi. Filipinler'in güney bölgesinde Moros Müslümanlarının kurduğu Moro Milli Özgürlük Cephesi (Moro National Liberation Front-MNLF), Malezya ve Libya'dan aldığı iddia edilen finans ve askeri destekle güçlenerek bağımsızlık mücadelesine girişti. Marcos hükümeti, İslam ülkeleri tarafından dolaylı olarak ileri sürülen petrol ambargosu tehdidi karşısında MNLF ile görüşmelere gitmek zorunda kaldı. 1976'da İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) aracılığıyla Filipinler hükümeti ve MNLF liderleri Libya'da görüşerek ateşkes ve Müslümanlar yaşayan bölgeye özerklik verilmesi konusunda anlaşta.¹⁸⁶ MNLF ile kapsamlı barış anlaşması, 1996 yılında Başkan Fidel Ramos döneminde imzalandı. Yıllar geçtikçe, MNLF zayıflayarak farklı gruplara ayrıldı. Sonradan bu gruplardan bazılarının radikal İslami hareketleri desteklediği öne sürüldü.

¹⁸⁴ Rawlein G. Soberano, “The Philippine Statehood Movement: A Resurrected Illusion, 1970-1972”, **South East Asian Studies**, Vol. 13, No.4, March 1976, s. 582

¹⁸⁵ **Ibid.**

¹⁸⁶ Lela Noble, “The Muslim Insurgency”, **The Philippines Reader: A History of Colonialism, Neocolonialism, Dictatorship, and Resistance**, Ed. Daniel, Stephen, Massachusetts, South End Press, 1987, s. 196

İngiltere, sömürgecilik stratejisine uygun olarak Myanmar topraklarını etnik Birmanların yaşadığı Burma özel bölgesi ve etnik azınlıkların yaşadığı sınır alanları olarak iki ayrı idari sisteme bölmüştü. Burma Özel Bölgesi sömürge hükümeti tarafından direkt yönetilirken, sınır alanları kendi liderleri aracılığıyla dolaylı olarak yönetilmekteydi.¹⁸⁷ Bağımsızlık mücadelesi döneminde Japonlarla işbirliği yaparak İngilizlere karşı savaşan ve ülkenin kurucu lideri olarak öne çıkan Aung San, 1947’de bağımsızlık görüşmeleri için Londra’ya yapacağı ziyaret öncesinde, her iki idari sistemin birleştirilerek Myanmar Federasyon’unun kurulması için gerekli koşulların sağlanması çağrısında bulunmuştu.¹⁸⁸ Londra ziyareti sırasında İngiliz Başbakanı Clement Attlee, sınır alanlarındaki halkların kendi rızaları olmadan Myanmar’a katılmak için zorlanmamaları konusunda Burma Özel Bölgesi delegasyonunu uyardı.¹⁸⁹

Görüşmeler 12 Şubat 1947 yılında Birman, Çin, Kaçin, Şan liderleri arasında federal birlik, siyasi eşitlik, kendini yönetme ve Birliğe gönüllü bağlılık ilkeleri esasında imzalanan Panglong Antlaşması ile sonuçlandı. Sınır alanlarındaki etnik azınlıklar yeni siyasal yapı içerisinde kendi kültürlerini, dillerini, dinlerini özgürce yaşayabileceği umuduyla Birliğin üyesi oldu. Tüm etnik azınlıklar Panglong Konferansı’nda temsil edilmese de, Antlaşma’nın VII. maddesi sınır alanlarındaki vatandaşlara her hangi bir ayırım yapmaksızın demokratik ülkelerde olduğu gibi hak ve ayrıcalıklara sahip olacağı konusunda güvence verdi.¹⁹⁰ Fakat Panglong Antlaşması’nın imzalandığı yıl Aung San ve kabinesi suikastla öldürüldü. Antlaşmanın şartları, Myanmar hükümetleri tarafından hiç bir zaman uygulanmadı. Aung San’ın başlattığı ulus inşası mücadelesi zamanla ardılları tarafından Birman ve Budist unsurlarına dayalı homojen kimlik inşasına dönüştürüldü. 1962 askeri darbesinden sonraki elli yıllık cunta yönetimi döneminde

¹⁸⁷ Ian Holliday, “National Unity Struggles in Myanmar”, *Asian Survey*, Vol. 47, No. 3 May-June 2007, s. 384

¹⁸⁸ Michael, Sumit, **Government Policies and Ethnic Relations in Asia and the Pacific**, Massachusetts, The MIT Press, 1997, s. 176

¹⁸⁹ Nehginpao Kipgen, **Democratisation of Myanmar**, Abingdon, Routledge, 2016, s. 27

¹⁹⁰ Panglong Agreement, (çevrimiçi),

http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MM_470212_Panglong%20Agreement.pdf, 12 Eylül 2017

diğer etnik gruplara karşı asimilasyon ve baskıcı politikalar daha belirgin olarak uygulandı.¹⁹¹

Panglong Antlaşması'nı ilk günden reddederek yeni kurulan Myanmar devletinin sınırlarını tanımayan Karenler, Karen Milli Birliği adı altında bağımsızlığını ilan etti. Karenler altmış yıldan fazla devlete karşı savaşmış ve Myanmar tarihinde en uzun süreli etnik direniş hareketi olarak bilinmektedir. Ülkedeki en güçlü etnik direniş hareketinden diğeri Kaçinler, 1961 yılında Kaçin Bağımsızlık Ordusu'nu kurarak merkezi hükümete karşı savaştı. On yıllar boyunca devam eden iç savaş, önemli derecede sivil kaybına ve çok sayıda Kaçin halkının kendi ülkelerinde mülteci durumuna düşmesine neden oldu. Etnik kaos ortamında Çin, Şan, Rohingya halkları da özerklik veya bağımsızlık talebiyle devlete karşı direniş hareketine katıldı.

Yukarıdaki örneklerden görüldüğü üzere sömürgecilik mirası, Malezya ve Singapur gibi bazı ülkelere çoğulcu toplum ve istikrarlı ekonomik ilerleme bıraksa da, bir çok ülkelerde günümüze kadar devam eden şiddet ve anlaşmazlıkları ortaya çıkardı. Özellikle, Endonezya'da Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki gerginlik, Filipinler'in güney bölgesinde Müslümanlarla merkezi hükümet arasında ve Myanmar'da hükümet ve etnik gruplar arasındaki çatışmalar bağımsızlık sonrasında bölge istikrarını önemli derecede etkiledi. Güneydoğu Asya halkları soykırım, etnik temizlik ve diğeri ağır insan hakları ihlalleri ile sarsıldı. Bölgede sömürge sonrası ulus inşası süreci, iç savaşlar, acımasız diktatör rejimlere karşı halkın direnişi, etnik gerilimler, çok uluslu toplumlarda derin bölünmeler gibi sıkıntılı dönemlerden geçti.

Bölgede egemen olan tüm zor koşullar ışığında kendilerini yeniden tanımaya çalışan devletler, siyasi yapılanma açısından bir deneme sürecine girdi. Bu dönemin üç temel özelliği vardı. Birincisi, yeni kurulan hükümetlerde ordu bir güç olarak yükseldi ve kendisini ulusal birlik ve modernleşmenin sağlayıcısı olarak gördü. Kendilerini demokratik adlandıran, aslında ise oldukça muhafazakar, milliyetçi ve otoriter olan hükümetler ulus inşası sürecinde homojen milli kimliğin önemi üzerinde durdu. İkincisi,

¹⁹¹ Alan Collins, **Security, and Southeast Asia: Domestic, Regional, and Global Issues**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2003, s. 29

tüm Güneydoğu Asya ülkeleri, yabancı devlet ve toplum modellerini reddederek kendi yaşam biçimi ve değerlerine daha uygun bir model geliştirmeyi tercih etti. Üçüncüsü, ulusal egemenliğin inşası, devletlerin iç işlerine müdahalenin engellenmesi ve toprak bütünlüğü kaygıları ekseninde gelişen güvenlik algısı çerçevesinde bölgesel politikalar geliştirildi.

3.2. Güneydoğu Asya'da Bölgesel Yapılanma: ASEAN

II. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını yeni elde etmiş Güneydoğu Asya ülkeleri, dış siyasi ve ekonomik güçlerin müdahaleci eylemleri karşısında savunmasız durumdaydı. Sömürgecilik tecrübesi, bölgenin uluslararası atmosferi nasıl algıladığını önemli derecede etkilemişti. Ülkeler, uluslararası sistemi küçük ve zayıf devletlerin büyük devletler tarafından sömürüldüğü bir ortam olarak görmekteydi. Dış müdahale tehdidi ile ilgili algı, Güneydoğu Asya'da bölgeselleşmenin en temel nedenlerinden oldu. Aynı zamanda, ülkeler arasında siyasi ve teritoryal anlaşmazlıklar, bu sorunların çözümü ile ilgilenecek bölgesel bir örgütün kurulması ihtiyacını ortaya çıkardı.

Bölgede ulus üstü bir yapılanma fikri hep gündemde olmuş ve bu yönde bir kaç deneme girişiminde bulunulmuştu. Daha önceki modeller, dış güçlerin inisiyatifi ile yabancı aktörlerin çıkarlarına hizmet etmek amacıyla oluşturulduğu için başarılı olamadı. 1954'te ABD'nin girişimiyle oluşturulan ve Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) Batı'nın antikomünist güvenlik politikalarının bir ayağını oluşturmaktaydı. Üye ülkelerden sadece Filipinler ve Tayland, Güneydoğu Asya'dan, diğerleri ABD, İngiltere, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda ve Pakistan'dı. Bünyesinde askeri birlik içermeyen örgüt, tamamen siyasi amaçlı faaliyet gösterip ABD'nin bölge siyaseti için çok taraflı bir çerçeve sunmaktaydı.¹⁹² Bölgenin güvenlik kaygılarından oldukça uzak olan SEATO, 1977'de tasfiye edildi.

1960'lı yıllarda uluslararası alanda ABD ve İngiltere ile benzer çıkarları takip eden Filipinler, Tayland ve Malaya (şimdiki Malezya) Federasyonu iç politikalarında

¹⁹² Donald E. Weatherbee, **International Relations in Southeast Asia: The Struggle for Autonomy**, Maryland, Rowman and Littlefield Publishers, Inc., 2009, s. 66

kendi nüfuslarının komünist Çin'den etkilenmesi tehlikesinden endişe ediyordu. Üç ülke arasındaki bu ortak çıkar, 1961'de Güneydoğu Asya Birliği'nin oluşturulmasına yol açtı. Fakat Birlik, daha kuruluşunun ilk yıllarında Filipinlerin kendi topraklarındaki Sulu Sultanlığına bağlı olan ve 19. yüzyılda İngiliz yönetimine geçmiş, daha sonra İngilizlerin bölgeden çekilmesiyle Malezya'ya bırakılmış Kuzey Borneo'nun (şimdi Malezya'ya bağlı olan Sabah Eyaleti) iade talebi nedeniyle aşilamaz engellerle yüzleşti.

İngiliz Borneo topraklarının (Kuzey Borneo ve Sarawak) Singapur ile birlikte Ağustos 1963'te bağımsızlığını elde emesiyle, aynı yıl Eylül ayında Malaya Federasyonu ile birleştirilerek şimdiki Malezya Federasyonu kuruldu. Endonezya Büyük Malezya projesini sömürgeciliğin yeni bir biçimi olarak görmekteydi.¹⁹³ Böylece, bölgede toprak tabanlı yeni anlaşmazlık yukarıda belirtilen toprakların Malezya'ya birleştirilmesi için gereken altyapının hazır olduğu 1962'de Cakarta ve Kuala Lumpur arasında tansiyonun yükselmesiyle başladı.¹⁹⁴ Endonezya'nın, Malezya'nın bir devlet olma iddiasını reddetmesi üzerine 1963 yılında çıkan savaş, Ağustos 1966'da taraflar arasında yapılan bir barış antlaşmasıyla son buldu.

Güneydoğu Asya Birliği, 1960'lı yılların ortalarına kadar bölgedeki anlaşmazlıklar ekseninde varlığını sürdürdü. Ağustos 1965'te Malezya Parlamentosu Singapur'u Federasyondan ayıran bir yasa tasarısını onaylaması üzerine Singapur bağımsızlığını kazanmış ve bir devlet olarak hayatta kalabilme mücadelesi veriyordu. 1966'da Filipinler Cumhurbaşkanı Ferdinand Marcos, Malezya ile ilişkilerin düzeltilmesini sağladı. 1967'de, Endonezya'da iktidarı ele geçiren General Suharto, bölgedeki düşmanlığın sona erdirilmesi ve işbirliğinin teşvik edilmesinden yanaydı. O, Güneydoğu Asya Birliği kurucu üyelerinin Batı ile ideolojik yakınlığından dolayı söz konusu Birliğe üye olmamayı tercih etmekte, onun yerine tüm Güneydoğu Asya ülkelerini içine alan hem anti-emperyalist, hem anti-komünist bir birliğin oluşturulması fikrini savunmaktaydı. II Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez, bölgenin komünist olmayan ülkelerinin aralarındaki çıkar farklılıklarını kısmen uyumlu hale getirilmesiyle daha

¹⁹³ Albert Lau, *Southeast Asia and the Cold War*, Abingdon, Routledge, 2012, s. 81

¹⁹⁴ Matthew Jones, *Conflict and Confrontation in Southeast Asia, 1961–1965: Britain, the United States, Indonesia and the Creation of Malaysia*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 60

geniş çapta bölgesel bir işbirliği için gerçek zemin yaratmıştı.¹⁹⁵ Böylece, 8 Ağustos 1967 yılında Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler ve Singapur Dışişleri Bakanlarının Tayland'da bir araya gelerek imzaladıkları Bangkok Bildirgesi'yle ASEAN oluşturuldu.

ASEAN'ın kurulduğu 1960'lı yıllar, bölgenin bağımsızlığını yeni elde etmiş ülkeleri için zor bir dönemdi. Ulusal kimliklerin oluşumu ve yeni bağımsız devletlerin yapılanması liderleri ilgilendiren önemli konulardı. Bazı ülkeler hala sömürge güçleri ile mücadeleye devam etmekteydi. Malezya ve Singapur'un ayrılması, Myanmar, Bruney ve Endonezya'da etnik gruplar ve azınlıklar arasındaki gerilim dikkate alındığında, etnik farklılıkların yönetimi bölge için en temel sorunlardandı. Yıllarca bölge halklarının demokrasi için verdiği mücadele otoriter rejimlerin zaferiyle sonuçlanmıştı.¹⁹⁶

Bölge ülkeleri arasında toprak ve etnik tabanlı anlaşmazlıklar, sömürgeci güçlerle mücadele, komünizm tehdidi gibi sorunlar ASEAN'ın kurulmasına yol açan en önemli unsurlardı. Birlik üç temel ilke esasında oluşturulmuştu: ilk olarak, tüm üyelerin bağımsız bir devlet olma hakkının tanınması, egemenliğe saygı ve Birlik aracılığıyla üye devletler arasında dostça ilişkilerin kurulması; ikinci, komünist tehlikeye karşı bir ittifakın oluşturulması; üçüncü, yabancı güçlerin iç işlerine müdahalesinin engellenmesi. Bu ilkelerle birlikte ASEAN, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliğinin teşvik edilmesini amaçlamaktaydı.

ASEAN kuruluşunun ilk yıllarında yasal açıdan bağlayıcılığı olmayan bir örgüt olarak faaliyete başladı. Merkezi yönetim biriminin olmadığı, yılda bir kere Dışişleri Bakanlarının toplantısı şeklinde gerçekleşen kurumsal bir yapıya sahipti. Kararlar hükümetler arası müzakereye ve uzlaşmaya dayalı bir mekanizma ile alınmaktaydı. Üye ülkelerin anlaşmaya varamadığı durumlarda kararlar ertelenmekteydi.

¹⁹⁵ C. M. Turnbull, "Regionalism and Nationalism", **The Cambridge History of Southeast Asia: from World War II to the Present**, Ed., Nicholas Tarling, Volume 2, Part 2, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 288

¹⁹⁶ Ann Marie Murphy, **Bridget Welsh, Legacy of Engagement in Southeast Asia**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies Publications, 2008, s. 12-14

1970'li yıllar Birliğin kurumsallaşması açısından önemli bir dönemdi. 1971'de ASEAN üye ülkeleri bir bildiri yayınlarak Güneydoğu Asya'yı tüm yabancı güçlerin herhangi bir müdahalesinden özgür Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi (ZPFN) ilan ettiler.¹⁹⁷ ZPFN projesinin gerçekleşmesi yönünde ilk girişim 1976'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile başladı. Belgenin 2. maddesi devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde izleyeceği aşağıdaki temel prensipleri belirlemektedir:

Bütün ulusların bağımsızlığı, egemenliği, eşitliği, toprak bütünlüğü ve ulusal kimliğine karşılıklı saygı;
Her devletin ulusal varlıklarını dış müdahaleden özgür kılma hakkı;
Birbirlerinin iç işlerine karışmama;
Farklılıkların veya anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü;
Tehdit veya kuvvet kullanımından kaçınma;
*Taraflar arasında etkili işbirliği.*¹⁹⁸

Kuvvet kullanımı ve iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri devletler arası ilişkilerde doğrudan veya dolaylı olarak saldırgan bir politikanın yürütülmesini yasaklamıştır. Bununla bölge ülkeleri bir araya gelerek birlikte barış içinde yaşama ve aralarındaki sorunların barışçıl yollarla çözümüne yönelik taahhütte bulundu.¹⁹⁹ ZPFN için diğer önemli adım, 1995 yılında imzalanan 1997'de yürürlüğe giren Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Anlaşması oldu.²⁰⁰ Anlaşma, bölge ülkelerinin nükleer silahların elde edilmesi, geliştirilmesi, nakliyesi, test edilmesi ve ya kullanımını yasaklamakta ve nükleer silahlarının bölgeye girişini engellemektedir. Bu belgelerle ASEAN, yasal açıdan da bağlayıcı bir örgüte dönüştü.²⁰¹

2005'de Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da düzenlenen 11. ASEAN zirvesinde Birliğin yasal ve kurumsal çerçevesini teşkil edecek ASEAN Şartı'nın hazırlanmasına yönelik Kuala Lumpur Deklarasyonu imzalandı. 2007'de ASEAN Şartı hazırlanarak 2009'da yürürlüğe girdi. ASEAN Şartı'nda barış ve güvenlik konuları

¹⁹⁷ Rodolfo Severino, ASEAN, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies Publications, 2008, s. 13

¹⁹⁸ "Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia Indonesia, 24 February 1976", (çevrimiçi), <http://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/>, 23 Temmuz 2017

¹⁹⁹ Heiner Hanggi, **ASEAN and the ZOPFAN Concept**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies Publications, 1991, s. 31

²⁰⁰ Rodolfo Severino, s. 14

²⁰¹ "History: The Founding of ASEAN", (çevrimiçi), <http://asean.org/asean/about-asean/history/>, 27 Temmuz 2017

vurgulanmış, özellikle bölgenin nükleer ve kitle imha silahlardan arındırılmış hale getirilmesi, tüm güvenlik tehditlerine efektif tepki, organize suçlar ve sınır sorunları gibi konuların değerlendirilmesi ve çözülmesinde kolektif iradenin oluşturulması önerilmiştir. Aynı zamanda, demokrasi, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılık, insan hakları ve temel özgürlüklerin teşvik edilmesi ASEAN Şartında güvence altına alınmıştır.

Şartın 2(2) maddesi ASEAN'ın üye ülkelerin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve iç işlerine karışmama ilkelerine saygı, çatışmaların barışçıl yolla çözümü, bölgesel barışın sağlanmasında kolektif sorumluluk, aynı zamanda farklı dillere, kültürlere ve dinlere saygı ilkelerini içermektedir. Söz konusu belge, ASEAN Genel Sekreterinin yetkilerini güçlendirmekte ve yılda iki kere toplanan ASEAN Zirvesini kurumun en yüksek politika üreten organı olarak belirlemektedir. Belge, aynı zamanda, ASEAN Güvenlik Topluluğu, ASEAN Ekonomik Topluluğu ve ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu olmakla üç sütundan ibaret ASEAN Topluluğu'nun kurulmasını öngördü.²⁰² Topluluğun hedeflerin gerçekleştirmek amacıyla her sütun, ASEAN Zirvesi'nin ilgili kararlarının uygulanması, farklı sektörlerin ve Topluluk Konseyleri işinin koordine edilmesi ve ASEAN Zirvesine ilgili konularda rapor ve tavsiyelerin sunulması gibi görevleri üstlenmektedir. Her Topluluk Konseyi yılda en az iki kere toplanmalı ve ASEAN'ın Başkanlığını yürüten üye ülkenin ilgili Bakanlığı tarafından yönetilmelidir.

3.2.1. ASEAN ve Bölgesel Güvenlik

ASEAN'ın 1990'larda bölgesel işbirliği açısından ev başarılı deneyimlerden biri olduğu ileri sürülmektedir.²⁰³ Bu bağlamda, bölgedeki çatışmaların ve savaş olasılığının önemli ölçüde azaltılması konusunda ASEAN'ın rolüne vurgu yapılmaktadır.²⁰⁴ Birliğin

²⁰² ASEAN Charter, Article 9 (1)

²⁰³ David Martin Jones, M. L. R. Smith, **ASEAN, and East Asian International Relations: Regional Delusion**, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2006, s. 44

²⁰⁴ Devi Fortuna Anwar, "ASEAN's Enlargement: Political, Security and Institutional Perspectives", **ASEAN Enlargement: Impacts and Implications**, Ed., Mya Than, Carolyn L. Gates, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, s. 29

kurucu üyeleri olan Endonezya, Malezya, Singapur, Tayland ve Filipinler 1967'den itibaren birbirlerine karşı savaşmamıştır. Örgüt, 1991 yılında Kamboçya ile ilgili Paris Barış Anlaşması zamanı barış sürecinin yönlendirilmesindeki liderlik rolünden dolayı bölgesel düzeni iyi yönetebilme potansiyelini sergiledi.

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından geleneksel güvenlik tehditlerinin ortadan kalkması, Güneydoğu Asya bölgesindeki çatışmaların çözümü ve çok sayıda mültecilerin kendi ülkelerine geri dönmesi gibi önemli sorunlar, ASEAN'ın hedef ve öncelikleri konusunda değişim reformlarını da zorunlu kıldı. Fakat 1990'ların sonlarına doğru, ASEAN'ın faaliyetlerinde büyük bir durgunluk yaşandı. ASEAN'ın bölgesel uyuşmazlıklar ve çatışma çözümü için somut kurumsal mekanizmalar ve stratejiler geliştirmedeki etkisizliği eleştirilere neden oldu. Bölgenin örgüte üye olmayan ülkeleri ve dış güçlerle ilişkilerinin nasıl düzenlenmesi, devlet içi uyuşmazlıkları çözmek yerine onları görmezden gelme eğilimleri, gelişmekte olan ekonomik işbirliğinin yavaş ilerlemesi, aynı zamanda ASEAN Yolu sınırlamalarının neden olduğu etkisizlik eleştirileri haklı çıkaran nedenler olarak gösterildi. 1990'ların sonlarında, ASEAN'ın insan hakları konularıyla ilgilenmediği, Asya'daki ekonomik krizin ardından küreselleşmenin zorluklarına karşı direniş konusunda örgütün yetersizliği de ASEAN eleştirilenleri tarafından özellikle vurgulandı.

2000'li yılların başında ASEAN liderleri özellikle ticaretin daha da liberalleşmesi üzerine anlaşmaya vardı. Bunu sonraki yıllarda makroekonomi ve finans alanında işbirliğinin genişletilmesi, tek pazar, yüksek rekabete dayalı üretim ve küresel ekonomiye entegrasyon çalışmaları gibi gelişmeler takip etti. Bölgede ekonominin geliştirilmesi için rehber belge olan ASEAN Ekonomik Planı, 2007 yılında kabul edildi. Bu proje bölgenin rekabet gücünü yükseltmeyi ve bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlamaktadır.²⁰⁵

Bölgesel güvenliğe yönelik tehditlerle mücadelede ASEAN, ilgili sektörlerde çeşitli işbirliği mekanizmaları oluşturmuş, işbirliği çerçeveleri ve eylem planları kabul

²⁰⁵ Sanchita Basu Das, "Assesing the Progress and Impediments Towards and ASEAN Economic Community", **ASEAN Economic Community Scorecard: Performance and Perception**, Ed., Sanchita Basu Das, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2013, s. 1

etmiştir. Bununla birlikte, bölge güvenliği ve siyasal alanda en önemli faaliyet mekanizması 2006 yılından itibaren gerçekleştirilen Savunma Bakanları toplantılarıdır. Toplantılar, güvenlik politikalarının üretilmesi ve uygulanması için ortak inisiyatifler ve güven inşa etmek için uygun bir platform niteliği taşımaktadır. Gelecekteki işbirliği faaliyetleri için öngörülen önlemler bölgesel savunma ve güvenlik alanında işbirliğinin güçlendirilmesi; mevcut pratik işbirliğini, aynı zamanda savunma ve güvenlik alanında olası işbirliğinin geliştirilmesi; ASEAN Diyalog Ortakları ile geliştirilmiş ilişkilerin daha da teşvik edilmesi gibi alanları içerecek bir şekilde formüle edilmiştir. Güvenlik gündemi, aynı zamanda deniz güvenliği, terörle mücadele, afet yönetimi ve barışı koruma operasyonlarını kapsamaktadır.

3.2.2. ASEAN, İnsani Güvenlik ve İnsan Hakları

ASEAN nüfus sayısına göre dünyada üçüncü en büyük bölgesel birliği, aynı zamanda büyük çeşitlilik ve zıtlıkları kendisinde barındırmaktadır. Bölgede bir tarafta demokratik ve otokratik rejimler yan yana bulunmakta, diğer yandan gelişmiş ve son derece teknolojik kentsel toplumlar ile kırsal ve gelişmekte olan alanlar bir arada varlığını sürdürmektedir. Azgelişmişlik, gıda sıkıntısı ve doğal afetler bölgedeki eşitsizliği şiddetlendirmektedir. Bazı yerlerde farklı etnik ve dinlerden oluşan topluluklar birlikte barış içinde yaşarken, uzun süren toplumsal ve sosyal çatışmaların kurbanı çok sayıda toplumlar mevcuttur. Bölgede birçok ülkeler kendi insanlarını beslemede zorlanırken diğerler askeri kaynaklarını aşırı beslemekle eleştirilmektedir.

Ülkelerin çoğunda, farklı derecelerde olsa da insanlar yoksulluk, işsizlik, çevre kirliliği, yetersiz beslenme, toplumsal çatışma, terör, siyasi şiddet, insan hakları ihlalleri ve sosyal adaletsizlik gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu tehditlerin etkileri mülteciler ve illegal göçmenler aracılığıyla komşu ülkelere yayılarak bölgesel güvenliği de önemli derecede etkilemektedir. Bu nedenle, insan güvenliğine yönelik tehditler bölgede ciddi ve yaygın olarak kendisini göstermektedir.

Soğuk Savaş sonrası, bölge ülkeleri daha fazla insan odaklı güvenlik anlayışını benimsedi. 1990'lı yılların başından itibaren geleneksel olmayan güvenlik tehditleri

bilincinin yayılması Güneydoğu Asya rejimlerinin kendi vatandaşlarına insani güvenliğin sağlanması bir siyasi zorunluluk olduğunu kabul etti. Fakat kavramın uygulanmasına yönelik çalışmalar Güneydoğu Asya’da oldukça yavaş ilerlemektedir. Ayrıca insani güvenlik ve geleneksel olmayan tehditlerin farkındalık düzeyi bölge ülkeleri arasında önemli farklılıkları içermektedir. Bazı ülkeler insani güvenliği kendi ulusal eylem planına doğrudan eklemiştir. Aynı şekilde, kavrama dair giderek artan ilgi, Güneydoğu Asya ve genel olarak Asya-Pasifik bölgesinde siyasi süreci şekillendirmektedir. Örneğin, ASEAN kendi temel belgelerinde insan odaklı değer ve yaklaşımlara yer vermektedir. Benzer şekilde, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) insani güvenliği kendi politikalarında teşvik etmeye çalışmaktadır. 2007 yılında gerçekleştirilen APEC Zirvesi sırasında kabul edilen Liderler Bildirgesi’nde insani güvenliğin ekonomik büyüme ve refah için gerekli olduğu belirtilmiştir.²⁰⁶

Bölgedeki gelişmeler Güneydoğu Asya’da insani güvenliğe dair artan bir ilginin olduğunu göstermektedir. Fakat kavramın ulusal ve bölgesel politika tercihlerine nasıl yansıdığı önemli sorulardandır. Pratikte insan güvenliği ile ilgili her hangi bir politikanın uygulanıp uygulanmaması, kavramsal perspektiflerin faaliyetlere ve programlara nasıl yansıdığı uzun süren tartışmalara konu olmuştur. Günümüzde bölgenin güvenlik söylemi ve politikaları neo-realist ve devlet merkezli bir görünüm vermektedir. Bu bakış açısı, Güneydoğu Asya hükümetleri için temel belirleyici dünya görüşü olarak kalmaya devam etmiştir. Günümüzde insani güvenliğin bölgede onun uygulanmasını zorlaştıran kavramsal ve politik çelişkiler devam etmektedir. Devlet merkezilik nedeniyle birey odaklı insani güvenlik kavramının bölgede uygulanması siyasi sorun teşkil etmektedir. İnsan haklarını ve demokrasiyi kapsayan insani güvenlik kavramı, bölgenin demokratik olmayan devletlerinin rejim güvenliği üzerinde olumsuz etkileri olabilir ve bu anti-demokratik rejimler için bir tehdit olarak algılanmaktadır.

²⁰⁶ Seong Ryoul Cho, “APEC’S Role in Peace and Security on Koran Peninsula”, **The Journal of East Asian Affairs**, Vol. 19, No. 2, 2005, p. 135-164

3.2.3. ASEAN Yolu Kavramı ve İnsani Güvenlik

Sömürgecilik geçmişi, II. Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın bölgedeki etkileri, Soğuk Savaş döneminde bölge ülkelerinin bir birlerinin iç işlerine müdahale etmesi, Güneydoğu Asya ülkelerini egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme konusunda oldukça hassas hale getirdi.²⁰⁷ Bu durum, sonradan ASEAN Yolu olarak kavramsallaştırılan ASEAN değerlerinin ortaya çıkmasını sağladı. Resmi bir tanımlaması bulunmayan ASEAN Yolu kavramı, Güneydoğu Asya'yı bölge dışı yapılanmalardan, özellikle Batı merkezli düzenlemelerden ayrı tutan, bölge içi siyasi ve ekonomik ilişkilere odaklanan bir kavramdır.²⁰⁸ Bu siyasi kültür, ortak bölgesel sorunların barışçıl yollarla çözümüne, bölge ülkeleri arasında istişarelere ve konsensüse dayalı Asya modeli bir karar verme süreci olarak anlaşılmakta, esasen devlet merkezli olup egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerine dayanmaktadır.²⁰⁹ Bu anlamda, Güneydoğu Asya ülkeleri Westphalia egemenliğinin ve değerlerinin en güçlü savunucularıdır. Bölgede Batı'nın liberal ve evrensel değerlerinin diğer bölgelerdeki kültürel özellikleri ve tarihi şartları göz ardı ettiğine inanılmaktadır. Ayrıca, Batı kendi ekonomik ve güvenlik çıkarları doğrultusunda insan haklarını kullanarak yeni emperyalizmi tetiklemekle suçlanmaktadır.

“İnsan hakları ihlalleri hangi standartlara göre değerlendirilir?”, “Bir ülkede insan güvenliğinin tehdit edildiğinde kim karar veriyor?” soruları Güneydoğu Asya'da cevaplandırılması zor olan sorulardır. Bölge liderlerine göre, mevcut insani güvenlik söylemleri evrensel değerleri temsil etmemektedir ve böylece bir ülke vatandaşların refahını belirlemek için bir standart olarak kullanılamaz. Güneydoğu Asya'da insan odaklı güvenlik yaklaşımları, kavramsal ve siyasi bir dönüşüm olarak değil, neo-realist

²⁰⁷ Alison Duxbury, Hsien-Li Tan, **Can ASEAN Take Human Rights Seriously?**, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, s. 126

²⁰⁸ Amitav Acharya, **Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order**, Abingdon, Routledge, 2001, s. 63-64

²⁰⁹ Elizabeth Siew-Kuan Ng, “Intellectual Property Interoperability in ASEAN and Beyond: An Intergration Model”, **International Intellectual Property and the ASEAN Way: Pathways to Interoperability**, Ed., Elizabeth Siew-Kuan Ng, Graeme W. Austin, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, s. 3

siyasi düşüncenin mantıksal bir evrimi olarak yorumlanmaktadır.²¹⁰ Bu bağlamda, ASEAN Yolu ile insani güvenlik arasında siyasi ve kavramsal açıdan çelişkiler bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo, ASEAN Yolu ve insani güvenliğin temel ilkeleri arasındaki farklılıkları göstermektedir:

Tablo 4: ASEAN Yolu ve İnsani Güvenliğin Temel İlkeleri.

Temel ilkeler	ASEAN Yolu	İnsani güvenlik
Güvenliğin öznesi	Devlet	Birey
Güvenlik sağlayıcısı	Devlet	Devlet ve uluslararası toplum
Çalışma mekanizması	Ad-hoc faaliyetler	Devamlı işbirliği

ASEAN Yolu yaklaşımına göre devletin güçlendirilmesi iç güvenliğin, ekonomik gelişmenin ve bölgesel istikrarın sağlanması açısından en önemli unsurdur. Bu nedenle bölge, devlet merkezli güvenlik tutumuyla bilinmekte, tabloda da görüldüğü üzere, devlet güvenliğin tek öznesi ve güvenliğin sağlanmasında başat aktör olarak görülmektedir. ASEAN Yolu anlayışına göre Güneydoğu Asya’da insani güvenlik sorunları dahil tüm iç sorunlar egemen ulus-devletin koruması altındadır ve uluslararası toplumun müdahalesi üye devletler tarafından kabul edilmemektedir. İç işlerine müdahale etmeme konusunda karşılıklı güvene dayanan ASEAN Yolu siyasi kültürü ASEAN’ın, bölgesel etkilere sahip iç çatışmalar durumlarını ele almaktan kaçınmasına yol açmakta ve bu durum kuruluşun meşruluğu ile ilgili soruları gündeme getirmektedir.

İki yaklaşım arasındaki diğer farklılık, siyaset yapımı ve uygulanması için geliştirilen stratejilerdir. ASEAN Yolu ulusal bazda önleyici devlet politikalarını desteklerken, insani güvenlik bireylere yönelmiş tehditlerin önlenmesi için ulusal, bölgesel ve uluslararası işbirliğine dayalı acil çözümler aramaktadır. Bu farklılık nedeniyle, bölgedeki insani krizlere müdahale veya yardım konusunda uluslararası toplumun çabaları, ASEAN tarafından sürekli ertelenmiştir. Özetleyecek olursak, insani

²¹⁰ Alfred, Belinda, “The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) and Climate Change: A Threat to National, Regime and Human Security”, **Human Security: Securing East Asia’s Future**, Ed. Benny Teh Cheng Guan, Berlin, Springer, 2012, s. 146

güvenlik ASEAN Yolu yaklaşımı ile teorik ve uygulama açısından önemli farklılıklar içermekte ve insani güvenliğin bölgede uygulanması açısından önemli engellerin olduğu görülmektedir. Fakat kavramsal farklılıklarla birlikte, ASEAN'ın mevcut siyasi yapılanmaları, onun siyaset yapımı ve uygulanması sürecinin insan odaklı güvenlik yaklaşımları ile uyumlu hale getirilmesine olanak sağlamaktadır.

3.3. ASEAN, İnsan Hakları ve Alt-Bölgesel Yapılanmalar

1993 yılında Viyana'da gerçekleştirilen insan hakları üzerine BM Dünya Konferansı zamanı yapılan önerilerden sonra bölgede bazı ülkeler insan hakları üzerine milli komisyonlarını kurdu.²¹¹ ASEAN'a üye dört ülkenin (Filipinler, Tayland, Malezya, Endonezya) milli komisyonlarının işbirliği aracılığıyla bölgede insan haklarının geliştirilmesi yönündeki çalışmaları, Güneydoğu Asya'da insan hakları konusunda önemli gelişmelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Ulusal insan hakları komisyonları, bölgesel düzeyde insan hakları politikalarının uygulanması sürecini kolaylaştıracak pratik ve en uygun eylemleri tartışmak üzere düzenli bir foruma sahip olmaları konusunda anlaşmıştır. Bu düzenli forum, uluslararası terörizm, insan kaçakçılığı, özellikle kadınlar ve çocuklar, göçmen işçiler, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve insan hakları eğitimi konuları dahil olmak üzere ortak ilgi konusu olan ve sınır ötesi etkileri bulunan insan hakları sorunları konularını ele almak için ulusal insan hakları mekanizmaları arasındaki işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.²¹²

Bölgesel düzeyde oluşturulan ASEAN Hükümetler arası İnsan Hakları Komisyonu, ASEAN Kadın ve Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Komisyonu (ACWC), ASEAN Barış ve Uzlaşma Enstitüsü (AIPR), ASEAN İnsan Hakları Parlamenterleri Grubu (APHR) gibi yapılanmalar insan hakları alanında bölgesel işbirliğini teşvik edilmesi açısından önemli adımlardır. Ayrıca, AICHR

²¹¹ Kingsbury, Leena, **Human Rights in Asia: A Reassessment of the Asian Values Debate**, New York, Palgrave Macmillan, 2008, s. 5-6

²¹² Alan Collins, **Building a People-Oriented Security Community the ASEAN Way**, Abingdon, Routledge, 2013, s. 89

tarafından 2012’de hazırlanıp üye ülkeler tarafından kabul edilen ASEAN İnsan Hakları Beyannamesi insan hakları alanında önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Güneydoğu Asya’da insan hakları bağlamında yapılan gelişmeler dikkate alındığında, ASEAN’ın aslında R2P amaçlarını desteklemek için kullanılabilecek normlar, kurumsal yapılanmalar ve mekanizmalara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, ASEAN İnsan Hakları Beyannamesi’nin uygulanmasını sağlayacak mekanizmalar geliştirilerek Güneydoğu Asya coğrafyasında güvenli bir topluluk oluşturma sürecine önemli bir katkı sağlanabilir. Belge, insan hakları ve temel özgürlüklerini teşvik etmek ve korumak açısından ASEAN üye ülkelerinin sorumluluğunu kabul etmiştir, ASEAN halklarının ve her bireyin ASEAN’ın güvenlik, istikrar ve özgürlük ilkelerine dayalı güvenli bir ortamda yaşama hakkı vardır.

ASEAN İnsan Hakları Beyannamesi, ASEAN ülkelerinin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde öngörülen tüm sivil ve siyasi haklara saygı duyacağını kabul etmektedir.²¹³ Beyanname, aynı zamanda R2P’nin hedeflerine uygun olarak her kesin ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinden korunma hakkının olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, her bir bireyin yasalarla korunan yaşam hakkı vardır ve kimse bu haktan mahrum edilemez.²¹⁴ Beyanname, bireylerin kişisel özgürlüğünü ve güvenliğini sağlama hakkına sahip olduğunu, aynı zamanda kimsenin keyfi tutuklama, arama, kaçırılma veya özgürlükten mahrum edilmenin diğer herhangi bir biçimine tabi tutulamayacağını,²¹⁵ kimsenin işkenceye, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamayacağını,²¹⁶ her kesin bölgede seyahat özgürlüğü hakkının olduğunu, istedikleri zaman kendi ülkesi dahil olmak üzere her hangi bir ülkeyi terk edip geri dönme hakkının olduğunu belirtmektedir.²¹⁷

R2P’nin uygulanması stratejilerinde, insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde ulusal ve bölgesel insan hakları kuruluşlarının önemine vurgu yapılmıştır. BM Genel Sekreteri, 2013’te R2P üzerine raporunda belirttiği gibi, bu tür

²¹³ ASEAN Human Rights Declaration, Article 10

²¹⁴ ASEAN Human Rights Declaration, Article 11

²¹⁵ ASEAN Human Rights Declaration, Article 12

²¹⁶ ASEAN Human Rights Declaration, Article 14

²¹⁷ ASEAN Human Rights Declaration, Article 15

kurumlar, insan hakları ihlallerinin önlenmesini ve toplumlar arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünü teşvik etmek ve her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yardımcı olmakla ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda mühim rol üstlenebilir. Bu anlamda, ASEAN bünyesindeki yasal ve kurumsal düzenlemeler, sınırlı görev yetkilerine sahip olsalar da barış ve güvenliğin sağlanmasına dair bölge ülkelerinin kapasitelerini geliştirme açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Çalışmanın izleyen kısmında, ASEAN'ın ilgili alt kuruluşlarının R2P hedefleri ile nasıl uyum sağlayabileceği incelenecektir.

3.3.1. ASEAN Hükümetler arası İnsan Hakları Komisyonu

Güneydoğu Asya ülkelerinin bazı liderleri Batı tarafından ileri sürülen değerlerin ve insan hakları konularının Asya ülkelerini temsil etmediği düşüncesiyle bölge özelliklerini içeren bir insan hakları mekanizmalarının oluşturulmasında öncüllük etti. Bu girişimin sonucu olarak 2009'da kurulan ASEAN Hükümetler arası İnsan Hakları Komisyonu (AICHR), bölgede insan hakları alanında radikal bir değişim olarak yorumlandı.²¹⁸ AICHR, insan hak ve özgürlüklerinin korunması, bu alanda ilgili uluslararası belgelerin uygulanmasına yönelik çabaları desteklemek için bölgesel ve uluslararası işbirliğini sağlayabilir. Bu yapı, devlet temsilcilerinden oluşmakta, hükümetler arası istişareler ve ilgili konularda teşvik etme işlevleri için bir platform olup zorlayıcı eylemler için her hangi bir yetkiye sahip değildir. AICHR, aynı zamanda milli-bölgesel özellikleri ve değerler, devlet egemenliği ve iç işlerine müdahale etmeme ilkeleri dikkate alınarak eğitim, diyalog ve müzakereler yoluyla insan hakları standartlarının ve stratejilerinin belirlenmesine yönelik bölgesel işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.²¹⁹

AICHR, R2P'nin hedeflerine uygun olarak bölgede insan haklarının korunması ve güvenli bir toplumun oluşturulması çalışmalarına üç yönden katkı yapabilir. İlk

²¹⁸ Hao Duy Phan, **A Selective Approach to Establishing a Human Rights Mechanism in Southeast Asia: The Case for Southeast Asian court of Human Rights**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2012, s. 91-93

²¹⁹ Ingo Venzke, Li-ann Thio, **The Internal Effects of ASEAN External Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2016, s. 14-15

olarak, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların önlenmesi için ASEAN tarafından üstlenilen uluslararası insan hakları hukukundan doğan yükümlülüklerin etkili bir şekilde uygulanması için üye devletlerle birlikte kapasite geliştirme çalışmaları yürütebilir. İkincisi, düzenli olarak bölgede insan haklarının araştırılması, insan hakları ihlallerinin değerlendirilmesi yoluyla olası insani kriz risklerine karşı erken uyarı mekanizmalarını geliştirebilir. Üçüncüsü, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla ulusal, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla diyalogu teşvik edebilir.

AICHR mevcut potansiyeline rağmen şimdiki durumda bölgedeki hakları durumlarını değerlendirmek ve raporlar sunmakla sınırlıdır. Bir insan hakları kuruluşu olarak, bölgeyi etkileyen insani kriz durumlarının ele alınmasında etkili olamamaktadır. AICHR, insan hakları ihlalleri veya üye devletlerdeki sorunlar konusunda sivil toplum kuruluşları ile birlikte çalışmamaktadır. AICHR, eğitim ve öğretim yoluyla bölgedeki insan haklarının geliştirilmesine ve ASEAN üye devletlerinin ilgili konularda müzakerelerine odaklanıyor.

3.3.2. ASEAN İnsan Hakları Parlamenterleri

ASEAN İnsan Hakları Parlamenterleri (APHR), insan haklarının korunması ile ilgili bölgesel politikaları teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur.²²⁰ APHR, bölgede güvenli bir toplum inşa etmek, ASEAN bölgesinde demokrasiyi, insan haklarını ve temel özgürlükleri teşvik etmek, ayrıca parlamenterler ve diğer etkili kişiler aracılığıyla insan haklarının korunmasını sağlamakla görevlendirilmiştir.²²¹

2014'te BM'nin Soykırımın önlenmesinden sorumlu Özel Danışmanının katılımıyla APHR tarafından Bangkok'ta düzenlenen konferansta, kuruluşun ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinin önlenmesindeki rolü değerlendirilmiştir. Bu anlamda, APHR'in bölgede R2P hedeflerine uygun mekanizmaların geliştirilmesi ve

²²⁰ ASEAN Parliamentarians for Human Rights, "Mission", (çevrimiçi), <https://aseanmp.org/about-aphr/mission/>, 22 Kasım 2017

²²¹ ASEAN Parliamentarians for Human Rights, "History", (çevrimiçi), <https://aseanmp.org/about-aphr/history/>, 23 Kasım 2017

güçlendirilmesinin sağlanması açısından önemi vurgulanmış, bölge ülkeleri arasında ilgili uluslararası antlaşmaların (özellikle Soykırım Sözleşmesi, Cenevre Sözleşmeleri ve Protokolleri, Uluslararası Ceza Mahkemesinin Roma Statüsü, Mülteci Sözleşmesi ve Protokolü) imzalanmasını teşvik etme konusunda önerilerde bulunulmuştur. Bununla birlikte, APhR'in, bölge devletlerini insani krizlere yol açabilecek kitlesel şiddet suçlarının önlenmesi ile ilgili uluslararası düzenlemeleri dikkate alarak iç hukuklarını yeniden gözden geçirmeleri konusunda teşvik edebileceği belirtilmiştir.

BM İnsan Hakları Konseyi tarafından sunulan ilgili raporların takip edilmesi ve onların ulusal parlamentolar tarafından dikkate alınmasının sağlanması, insan haklarının korunmasına yönelik gerekli stratejilerin belirlenmesi amacıyla araştırmaların yürütülmesi APhR'nin gelecek faaliyeti için beklentiler arasındadır. Ayrıca, bölgedeki insani krizler ve kitlesel şiddet suçlarına dair konularını ASEAN Parlamentolar Birliği'nin gündemine getirmesi, bu türlü suçların önlenmesine dair bölgesel bir anlaşmanın yapılması, kitlesel şiddet suçlarının önlenmesi konusunda parlamentolar arası diyalogun ve ASEAN ile diğer bölgesel birlikler arasında işbirliğinin teşvik edilmesi önerilmiştir. Yukarıda belirtilenlere ek olarak APhR'nin bölgedeki insan haklarının korunmasını sağlamak amacıyla Güneydoğu Asya'da Kitlesel Şiddet Suçlarını Önleme Ağı oluşturulması ve aşağıda belirtilenlerin dikkate alınması önerilmiştir:

- 1. Uluslararası insan hakları norm ve standartlarına uygun olarak yeterli mevzuatın geliştirilmesi;*
- 2. Çatışma bölgelerinde kadınların ve çocukların cinsel şiddete karşı korunmasının sağlanmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi;*
- 3. Güneydoğu Asya'da soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlık dışı suçlar ile ilgili yüksek risk faktörlerini ele alan ulusal ve bölgesel diyalogun teşvik edilmesi;*
- 4. Kitlesel şiddet suçlarını önleme amaçlı ulusal kapasitenin desteklenmesine yönelik eylem planlarının geliştirilmesi;*

*5. Kitlesel şiddetin önlenmesine yönelik bölge çapında kapasite geliştirme çabalarının bir parçası olarak ulusal ve bölgesel erken uyarı ve cevap mekanizmalarının geliştirilmesi.*²²²

Yukarıda belirtilenler şimdilik öneriler niteliğini taşımaktadır. ASEAN çerçevesindeki yapılanmalardan görüldüğü üzere, Güneydoğu Asya’da insan haklarının korunması açısından bölgesel kapasitenin geliştirilmesi konusunda önemli ilerleme kaydedilmiş olsa da bazı önemli boşluklar devam etmektedir. Bunlardan en önemlisi, diplomasi ve diğer mekanizmaların etkili bir şekilde kullanılması için gerekli bir araç olabilecek erken uyarı ve önleyici diplomasi alanında tespit edilmektedir. Üye devletlerin mevcut kurumlarının etkili erken uyarı çalışmalarında yeterli kapasiteye sahip olmadığı görülmektedir. Sonuç olarak, insani krizler genellikle ani bir şekilde ortaya çıktığı için zamanında ve kararlı bir tepkinin verilmesi konusunda gecikmeler kriz yönetimini zorlaştırmaktadır. Son yıllarda BM tarafından uluslararası düzeyde erken uyarı kapasitesini iyileştirmek için önemli adımlar atılmış, çeşitli bölgelerde diplomatik ve sivil kapasitelerin güçlendirilmesi konusunda ilerlemeler kaydedilmiştir. Fakat Güneydoğu Asya’nın diğer bölgelerdeki mekanizmalarla aynı kapasitede düzenlemeleri bulunmamaktadır.

3.3.3. ASEAN Kadın ve Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Komisyonu

ASEAN Kadın ve Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Komisyonu (ACWC), bölgede kadın ve çocuk insan haklarını teşvik etmek amacıyla ASEAN Sosyal ve Kültürel Topluluğu’nun bünyesinde 2010’da kurulmuştur.²²³ ACWC, ilgili alanlarda uluslararası belgelere, ASEAN Şartı, Siyasi ve Güvenlik Topluluğu ve Sosyal

²²² “United Nations Office of the Special Advisor on Genocide Prevention and the ASEAN Parliamentarians for Human Rights Seminar in Bangkok”, (çevrimiçi), <https://aseanmp.org/2014/04/17/the-united-nations-office-of-the-special-advisor-on-genocide-prevention-osapg-and-the-asean-parliamentarians-for-human-rights1-aphr-held-a-seminar-in-bangkok-on-27-28-march-2014/>, 18 Aralık 2017

²²³ Aline Wong, “Promoting and Protecting Women’s and Children’s Rights in ASEAN- Some Observations on the AWC”, **50 Years of ASEAN and Singapore**, Ed. Koh Tommy, Chang Li Lin, Seah Sharon Li-lian, Singapore, World Scientific Publishing, 2017, s. 382

ve Kültürel Topluluğunun hedeflerine uygun olarak, ASEAN bölgesindeki kadınların ve çocukların temel hak ve özgürlüklerini korumak, onların barış, eşitlik, adalet ve refah içinde yaşamalarını sağlamak, kadınların toplumda güçlendirilmesinin ve siyasi katılımının sağlanmasını ve bu alanlarda bölgesel ve uluslararası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.²²⁴

ACWC'nin benimsediği ilkeler, R2P'nin hedeflerine uygundur. Bu mekanizma, kadın ve çocuk haklarıyla ilgili uluslararası belgelerin uygulanmasını teşvik etmeyi öngörmektedir. Kadınlara Karşı her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), kadın haklarına yönelik Pekin Eylem Platformu, UNICEF Çocuklarla ilgili mevzuatı, uluslararası insancıl hukuk ve ASEAN üye ülkelerinin taraf olduğu kadın ve çocuk haklarına ilişkin diğer uluslararası belgelerin uygulanmasını teşvik etmekle görevlendirilmiştir. ACWC, insan hakları ihlallerinin önlenmesine yardımcı olabilecek teknik yardım, eğitim ve kapasite geliştirme çalışmaları yoluyla idari, yasama, yargı, sivil toplum, toplum liderleri, kadınlar dahil olmak üzere tüm düzeylerde etkin platformun oluşturulması amacıyla inşa edilmiştir.

ACWC, ASEAN'ın diğer alt kuruluşları ile birlikte Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına dair bölgesel eylem planlarının kabul edilmesine öncüllük etti. Söz konusu eylem planları kadın ve çocukların korunması, sorumluların araştırılması, yargılanması, cezalandırılması, rehabilitasyon çalışmalarının yürütülmesi gibi düzenlemeler, politikalar ve önlemleri içermektedir. Bu kapsamda, üye devletler arasında araştırma ve bilgi paylaşımı, sivil toplum örgütleriyle müzakereler ve BM kuruluşları ilgili alanlarda işbirliği önerilmiştir.

Bölgesel eylem planları, R2P'nin önleyici hedeflerine uygun bir şekilde çatışmalar, fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet, kötü muamele, istismar, insan ticareti, göç, azınlık gruplarına yönelik ayrımcılığa karşı kadın ve çocukların korunmasında

²²⁴ ASEAN, "ASEAN Commission on the Promotion and Protection of the Rights of Women and Children: Terms and Reference", (çevrimiçi), https://www.asean.org/wpcontent/uploads/images/2012/Social_cultural/ACW/TOR-ACWC.pdf, 28 Kasım 2017

devletin başlıca sorumluluğunu kabul etmekte,²²⁵ aynı zamanda uluslararası normlara saygı gösterilmesini, ayrıca üye ülkelerde kadın ve çocuk hakları ile ilgili ulusal yasa, politika ve uygulamaları teşvik etmektedir.

3.3.4. ASEAN Barış ve Uzlaşma Enstitüsü

ASEAN Barış ve Uzlaşma Enstitüsü (AIPR) 2012’de kurulmuştur. AIPR, barış araştırmaları, çatışma yönetimi ve çatışma çözümüne, aynı zamanda APSC’nin ilgili belgelerinin uygulama biçimlerine dair araştırma faaliyetlerini yürütmektedir.²²⁶ Enstitü’nün görevleri, aynı zamanda ilgili konularda başarılı uygulamaların araştırılması, barış inşası süreçleri ve çatışmaların çözümüne kapsamlı bir yaklaşım, anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne yönelik bölgesel mekanizmaların güçlendirilmesi amacıyla ASEAN’ın ilgili politikalarını tartışmak ve değerlendirmek gibi konuları kapsamaktadır. AIPR, ayrıca hükümet görevlilerinin, akademisyenlerin ve düşünce kuruluşlarının çatışma yönetimi ve çatışma çözümü konularında yetiştirilmesini desteklemek yoluyla kapasite geliştirme faaliyetlerine katkı sağlamaktadır.

Enstitü, temel görevlerinin yanı sıra ASEAN Siyasi ve Güvenlik Topluluğu belgelerinin kapsadığı konuların uygulanmasını teşvik etmektedir.²²⁷ Bölgede barış ve güvenliğin sağlanması çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuş AIPR, sadece devletlerarası çatışmaları değil, aynı zamanda R2P ile ilgili araştırma faaliyetlerini üstlenebilir. Enstitü, mevcut kapasitesini kullanarak soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçların önlenmesi ile ilgili farkındalık yaratmak amacıyla yürütülen akademik faaliyetleri desteklemek açısından önemli bir ağ oluştura bilir.

²²⁵ “ASEAN Regional Plan of Action on the Elimination of Violence against Women”, (çevrimiçi), https://www.asean.org/storage/images/2015/November/27th-summit/ASCC_documents/ASEAN%20Regional%20Plan%20of%20Action%20on%20Elimination%20of%20Violence%20Against%20WomenAdopted.pdf, 12 Aralık 2017

²²⁶ ASEAN Institute for Peace and Reconciliation, (çevrimiçi), <https://asean-aipr.org/what-we-do/>, 15 Aralık 2017

²²⁷ Marty Natalegawa, **Does ASEAN Matter? A View from Within**, Singapore, ISEAS Publishing, 2081, s. 56

3.5. ASEAN Ülkelerinin R2P Kavramına Yaklaşımı Ve Kriz Yönetimi Stratejileri

Her sene BM Genel Kurulu tarafından düzenlenen R2P üzerinde diyalog toplantılarında üye devletlerden farklı yorumların ve ilkenin kötüye kullanılması olasılıkları ile ilgili endişelerin seslendirilmesi R2P konusunda ortak anlaşmaya varılamadığını göstermektedir. Bu durum, tüm ülkelerin endişelerinin dikkatlice ele alındığı daha kapsayıcı bir diyalog sürecinin başlatılması ve R2P ile ilgili ortak bir algının oluşturulmasının önemini ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda, R2P'nin gerçek amacına ve BM Şartı'na uygun gerçekleştirileceği konusunda uluslararası toplumun nasıl güvence sağlayacağı konusu tartışılmaktadır.

Diğer önemli konu, kitlesel şiddetin önlenmesi için harekete geçirilecek kolektif eylem veya insani müdahaleyi gerektirecek durumun belirlenmesi konusunda kimin ve nasıl yetkilendirileceği sorusudur. Örneğin, “R2P'nin üçüncü sütunu kapsamında müdahale için kararlı bir eylemin kriterleri nelerdir?”, “Böyle bir müdahalenin gerçekleştirilmesi için prosedürler nelerdir?”, “Söz konusu devletlerin rızası ne kadar dikkate alınacak?” sorularının egemenlik, iç içlerine müdahale etmeme bağlamında BM Şartı ve uluslararası hukuk ilkeleri dikkate alınarak tartışılması ve R2P ile ilgili daha net prosedürlerin belirlenmesi, aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi sorumluluğunun ve şeffaflığının artırılması gerektiği gibi konular gündeme gelmektedir. 2015 toplantısına katılan Tayland delegesi, ülkesinin R2P ile ilgili tutumunu aşağıdaki gibi özetlemiştir:

“Tayland sivillerin korunmasına yönelik çalışmalara büyük önem vermektedir. Genel olarak R2P'yi desteklediğimizi bildirmekle birlikte, söz konusu ilkenin ülke rejimi ve siyasi gündeminin değiştirilmesi için değil, sadece soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar gibi kitlesel vahşetin önlenmesi için uygulanması gerektiğini bildiriyoruz.”²²⁸

2017'de gerçekleştirilen toplantıda Tayland delegesi ülkesinin R2P hedeflerini desteklediğini yinelemiş, fakat III. sütunda öngörülen insani müdahalenin R2P'nin

²²⁸ “Statement by Thailand at the General Assembly informal interactive dialogue on the Responsibility to Protect: A vital and enduring commitment: implementing the responsibility to protect”, (çevrimiçi), <http://www.globalr2p.org/resources/863>, 05 Ocak 2018

yanlış amaçlarla kullanılacağına dair algı oluşturması nedeniyle ağır insan hakları ihlalleri durumlarında uluslararası toplum gerekli adımları atmakta başarısız olmaktadır. Tayland, kitlesel şiddet suçlarının önlenmesinin sadece insani müdahale yoluyla değil aynı zamanda R2P kapsamında kapasite geliştirme, erken uyarı ve önleme çalışmaları yoluyla gerçekleştirilebileceğini ileri sürmektedir.²²⁹

8 Eylül 2015 tarihinde düzenlenen diyalog toplantısında Malezya delegesi ülkesinin R2P'ye desteğini ifade etti. Ülkesinin insani güvenlik tehditlerinin önlenmesi konusunda üye ülkelerle, bölgesel kuruluşlarla ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğine her zaman hazır olduğunu belirten Malezya temsilcisi, R2P kapsamında arabuluculuk, gözlemci misyonları, soruşturma komisyonları dahil olmak üzere, çeşitli askeri olmayan önlemlerin kullanılmasının önemini vurguladı.²³⁰ Malezya temsilcisi, uluslararası toplum tarafından kitlesel şiddetlerin önlenmesi çalışmalarına yatırım yapılması olmak üzere, erken uyarı sistemlerinin ve metodolojilerinin güçlendirilmesi ile ilgili uluslararası inisiyatifleri desteklediklerini belirtmiş, aynı zamanda Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, BM İnsan Hakları Konseyi ve Barış İnşası Komisyonu'nun kitlesel şiddet suçlarının önlenmesi ile ilgili etkinliğinin artırılmasını önermiştir.

Malezya heyeti, ülkesinin özellikle ikinci sütun çerçevesinde devletlerin koruma kapasitesinin güçlendirilmesi için uluslararası desteğin önemini belirtmiş, fakat bunlar uygulanırken egemenlik ve devlet rızası ilkelerinin dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Heyet aynı zamanda, R2P üzerine Genel Kurul tarafından hazırlanan Irak, Afganistan, Kolombiya, Mali, Güney Sudan gibi ülkelerde insan hakları ihlallerinin ele alındığı raporlarda işgal altındaki Filistin topraklarındaki insan hakları ihlallerine değinilmemesi gerektiğini belirterek R2P'nin bu türlü çifte standartlardan arındırılması gerektiğini vurgulamıştır.²³¹

²²⁹ “Statement delivered by Thailand – Informal Interactive Dialogue on R2P”, (çevrimiçi), <http://www.globalr2p.org/media/files/2017-iid-thailand.pdf>, 12 Ocak 2018

²³⁰ “Statement by Malaysia at the General Assembly informal interactive dialogue on the Responsibility to Protect: A vital and enduring commitment: implementing the responsibility to protect”, (çevrimiçi), <http://www.globalr2p.org/resources/868>, 16 Ocak 2018

²³¹ **Ibid.**

Filipinler heyeti, insanların soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korunmasında başlıca sorumluluğun söz konusu devlete ait olduğunu, ancak uluslararası toplumun da sorumluluk taşıdığını belirtmiş, R2P'nin devlet egemenliği ve BM Şartı'nda yer alan temel ilkeler dikkate alınarak uygulanması önerilmiştir. Bu bağlamda Filipinler temsilcisi, iyi yönetim için ulusal mekanizmaların güçlendirilmesi, demokratik seçim sistemlerinin oluşturulması, siyasi-dini baskıların ve organize suçların önlenmesi ve devlet güvenlik sektörünün geliştirilmesinin önemi vurgulamış, aynı zamanda R2P'nin uygulanması sırasında durum incelemelerinin tutarlı kanıtlara dayalı yapılması, uygulanacak önlemlerin tarafsız ve siyasi müdahalelerden bağımsız yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir.²³²

Endonezya'nın BM Temsilcisi Mohammad Anshor, ülkesinin R2P'yi desteklediğini, özellikle ikinci sütun çerçevesinde devletlerin kapasitesinin geliştirilmesinde uluslararası toplumun desteğinin önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda, hukuki çerçeve, kurumsal kapasite ve erken uyarı potansiyelinin geliştirilmesi alanında bilgi ve tecrübe paylaşımının faydalı olabileceğini ileri sürmüştür.²³³ Anshor, aynı zamanda ASEAN Şartı'na göre üye ülkelerin iyi yönetim, insan haklarının korunması, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün teşvik edilmesi konusunda sorumluluk üstlendiğini ve 2009'da kurulan İnsan Hakları üzerine ASEAN Hükümetler arası Komisyonu'nun insan hakları meselelerinde bölgesel işbirliğini güçlendirmek, aynı zamanda ulusal ve uluslararası çabaları desteklemek için görevlendirildiğini belirterek ülkesinin bu yöndeki faaliyetleri desteklediğini belirtmiştir. Endonezya delegesi, önceki yıllarda ASEAN ve BM'nin çatışmaların önlenmesi ve çok milletli toplumlarda barış ve istikrarın korunması alanında gerçekleştirilen işbirliğini hatırlatarak R2P'nin uygulanması için ASEAN ve BM'nin işbirliğinin önemini vurgulamıştır.

Vietnam temsilcileri, ülkesinin soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların önlenmesi konusunda uluslararası toplumla işbirliğine her

²³² "Statement by H.E. Mr. Teodoro L. Locsin, Jr., Ambassador and Permanent Representative of the Philippines", (çevrimiçi), <http://www.globalr2p.org/media/files/2017-iiid-philippines.pdf>, 12 Şubat 2018

²³³ "Statement by Indonesia at the General Assembly informal interactive dialogue on the Responsibility to Protect: A vital and enduring commitment: Implementing the Responsibility to Protect", (çevrimiçi), <http://www.globalr2p.org/resources/825>, 16 Şubat 2018

zaman hazır olduğunu belirtmiştir. Kendi halkını söz konusu suçlardan korumak devletin temel sorumluluğu olduğunu ifade eden heyet, R2P'nin uygulanmasını uluslararası hukuka, özellikle de egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesini önermiştir. Vietnam'ın demecinde, insan haklarının korunması ve insanlığı kitlesel şiddet suçlarından korumaya yönelik düzenlemelerin her devletin iç hukukunda yer aldığı ve bu anlamda devlet sorumluluğunun yerine getirilmesi için uluslararası toplumla işbirliğinin oldukça önemli olduğu ifade edilmiştir.

Vietnam temsilcisi, BM'nin 2005 Dünya Zirvesi nihai belgesinin uluslararası topluma ve devletlere kendi yükümlülüklerini yerine getirmesi için sorumluluklar yüklediğini hatırlatarak, bu sorumluluğun BM Şartı'na ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Vietnam heyeti, uluslararası toplumun sorumluluğu anlayışına özellikle değinerek devletlerin kendi sorumluluklarını yerine getirebilmesi için uluslararası yardımın önemini vurgulamıştır. 2005 Dünya Zirvesi Nihai Belgesinin 138. maddesinde yer alan “uluslararası toplumun devletleri kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri için teşvik etmeli ve desteklemelidir” ifadesini hatırlatarak, BM'nin söz konusu devletlere siyasi iletişim, barışı koruma operasyonları, kapasite geliştirme çalışmaları dahil ilgili önemli konularda yardım etme konusunda önemli rol üstlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Myanmar Daimi Temsilcisi U Kyaw Tin, soykırım, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenmiş suçlardan korumaya yönelik kolektif sorumluluk anlayışına itiraz etmenin zor olduğunu, fakat uluslararası toplumun egemen bir devletin halkını koruma sorumluluğunu nasıl gerçekleştirileceğinin de aynı derecede zor olduğunu belirtmiştir.²³⁴ Bu bağlamda, en önemli sorunun ise insan hakları ihlallerinin söz konusu cinayet boyutuna ulaştığına kim ve nasıl karar verileceği, R2P'nin ne zaman ve nasıl uygulanacağıdır. Myanmar heyeti ülkesinin kitlesel şiddeti kınadığını, fakat böyle durumların ortaya çıktığı taktirde halkı korumada başlıca sorumluluğun söz konusu

²³⁴ “Statement by Myanmar at the General Assembly informal interactive dialogue on the Responsibility to Protect: A vital and enduring commitment: implementing the responsibility to protect”, (çevrimiçi), <http://www.globalr2p.org/resources/875>, 17 Nisan 2018

devlete ait olduğunu ileri sürmüştür.²³⁵ Bu nedenle, R2P öncelikle kendi sorumluluklarını yerine getirebilmek için devletler bünyesinde kapasite geliştirme yoluyla ulusal çabalara ve ilgili ülkelerin rızasında dayalı yardım mekanizmasına dayanmalıdır. Egemen devletlere karşı güç kullanarak müdahale etmeyi öngören için R2P'nin III. sütununun uygulanmasına çok temkinli yaklaşılması gerektiğini ifade edilmiştir. Diğer yandan, belli amaçlar için bu ilkenin kötüye kullanılması konusunda net bir tehlike söz konusudur. Bu, BM Şartı'nın ve mevcut uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırıdır. Diğer yandan, bir durumun R2P kapsamına alınan suç kategorisine dahil edilmesi hakkında kararın tarafsızlık, sağlam delillere dayalı olması gerekmektedir. Bir çatışmada güç kullanmak suretiyle dışarıdan yapılan müdahale, söz konusu ülkede zaten gergin olan bir durumu daha da kötüleştirebilir. Bu nedenle, Myanmar heyeti, bu fikri uygulamaya koymadan önce diğer seçeneklerin ve sonuçlarının dikkatli ve tedbirli bir şekilde incelenmesi gerektiğine inanıyor.

Toplantıya katılan Myanmar delegesi, kendi ülkesinin uluslararası suçların gerçekleşmekte olduğu bir ülke olarak R2P gündemine alınmasına itiraz ederek söz konusu iddiaların asılsız olduğunu savunmuştur. Myanmar'ın her hangi bir gruba karşı soykırım veya etnik temizlik gerçekleştirmek niyetinde olmadığı, Rakhine eyaletinde etnik Rakhinelerin ve diğer etnik grupların da yabancı güçler tarafından kışkırtılan şiddet olaylarının kurbanı olduğu belirtilmiştir. Myanmar temsilcisi, ülkesinin kitlesel şiddet suçlarının önlenmesi ile ilgili R2P ilkelerinin önemini kabul etmekte, ancak bu ilkelerin bazen siyasi amaçlarla kullanıldığını, bu nedenle R2P'nin uygulanması ile ilgili kararların konsensüs esasında alınması gerektiğini ifade etmiştir.²³⁶

Singapur, R2P üzerine tartışmaları hızlandırmak amacıyla Kanada ve Ruanda'nın eş başkanlığı ile yürütülen "R2P'nin Dostları Grubu" inisiyatifine üye olmakla R2P'ye olan bağlılığını göstermiştir. Singapur aynı zamanda Kosta Rika, Ürdün, Lihtenştayn ve İsviçre ile birlikte BM Güvenlik Konseyi'nde soykırım ve toplu katliamlarla ilgili konularda veto kullanımını sınırlamayı amaçlayan bir reform önerisi

²³⁵ **Ibid.**

²³⁶ "Statement delivered by Myanmar", (çevrimiçi), <http://www.globalr2p.org/media/files/2017-iiid-myanmar.pdf>, 15 Nisan 2018

üzerine çalışan Küçük Beşler Grubu'na öncüllük ederek kolektif sorumluluk anlayışının eylemlere geçiş stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.²³⁷

BM Genel Kurulu'nun 60. Yüksek Düzey Genel Toplantısı'nda BM Barışın İnşası Komisyonu üzerine konuşan Singapur Başbakan yardımcısı Shunmugam Jayakumar, bir devletin içerisindeki istikrarsızlığın söz konusu devletle sınırlanmadığına, onun bölgesel, hatta küresel etkiye sahip olduğuna vurgu yaparak, devlet içindeki gelişmelerin artık bir iç mesele olarak görülemeyeceğini belirtmiştir. ASEAN'in kurucu üyelerinden biri ve her zaman iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin savunucularından olan Singapur, devletlerin egemenlik anlayışını bir kalkan olarak kullanmaması gerektiğini savunmakta, bu anlamda sorumlu egemenlik anlayışını benimsemektedir.

Her devletin kendi halkını yönetmek hakkı ile birlikte onları korumakla da yükümlü olduğunu savunan Singapur yönetimine göre, devletler azınlık gruplarını korumalı, onlara yardım etmeli, seçimlerde temsiline olanak sağlamalı ve ırkçılık temelli politikalardan kaçınılmalıdır. Singapur'un BM Daimi Temsilcisi Karen Tan, tüm üye ülkelerin R2P'nin hedeflerine uygun olarak sorumlulukların uygulanması, aynı zamanda uluslararası toplumun kitlesel şiddete maruz kalan halkları korumak için zamanında ve kararlı bir şekilde kolektif eyleme hazır bulunması hususunda siyasi iradeye sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Singapur hükümeti, R2P'nin evrensel ilkelere uygun bir şekilde Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından teşvik edilmesi ve uygulanması gerektiğini savunmaktadır.

Yukarıda anlatılanlardan görüldüğü üzere, ASEAN ülkeleri, R2P'nin III. sütunu kapsamında önerilen zorlayıcı önlemlere karşı olup, devletlerin kendi halklarını koruma ve daha güvenli bir toplum oluşturma kapasitesinin geliştirilmesinde uluslararası desteğin önemine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda, kavramın II. sütununa uygun olarak risk değerlendirmesi, önleme, kriz yönetimi konusunda kapasite geliştirme çalışmaları

²³⁷ Tan See Seng, "Singapore and Global Governance: Free-Rider or Responsible Stakeholder?", **Perspectives On The Security Of Singapore: The First 50 Years**, Ed. Desker Barry, Ang Cheng Guan, Singapore, World Scientific Publishing, 2015, s. 75-76

desteklenmektedir. ASEAN ülkeleri, her hangi bir konuda devletin rızasına, egemenlik ve iç işlerine müdahale ilkelerine saygı duyulmasını talep etmektedir.

3.6. ASEAN Ve Birleşmiş Milletler

R2P kavramını uygulanması ve bölgedeki krizlerin önlenmesi zor bir süreci gerektirdiğinden bölgesel kuruluşların BM ile yakın işbirliği içinde çalışması, bu yöndeki çabaların daha etkili olmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda, ASEAN'ın insan hakları mekanizmalarının güçlendirilmesi için BM ile işbirliğinin geliştirilmesi önem taşımaktadır.²³⁸ Bölge ülkelerinden Filipinler, BM Güvenlik Konseyi'nde BM'nin barış ve güvenlik konularında bölgesel organları güçlendirmesi gerektiğini savunmaktadır. Kamboçya, ortak güvenlik tehditlerine karşı ASEAN ve BM arasında daha güçlü bir ortaklık önermiştir. Endonezya, bölgesel kuruluşların BM ile birlikte çalışması durumunda daha etkili olabileceği ve BM'nin bölgesel kurumlara uyumsuzlukların çözümünde önemli rol üstlenmesi için destek vermesi gerektiğini önermektedir. Endonezya'nın, 2011'de ASEAN Başkanlığı sırasında, toprak anlaşmazlığı yüzünden Kamboçya ile Tayland arasında ortaya çıkan anlaşmazlığa arabuluculuk girişimlerinin başarılı sonuçlanması, bölgesel kuruluşların etkin çalışabildiği durumda başarılı sonuçlar elde edebileceğini göstermiştir. Bu dönemde BM, bölgesel çatışmaların ve insani krizlerin yönetilmesinde ASEAN'ın önemli rolünü vurgulamıştır.

2011'de Bali Liderler Zirvesi'nde ASEAN ve BM arasında kapsamlı işbirliği öneren bir bildiri kabul edildi. ASEAN ve BM yetkilileri, beyannamenin tematik faaliyetlerinin uygulanması için 2011 yılından beri çalışmalar yürütmektedir. Özellikle, barış ve çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi konularında, Nisan 2013'te Jakarta'da yapılan "Çatışma Önleme ve Önleyici Diplomaside Öğrenilen Dersler ve En İyi Uygulamalar" konulu ASEAN-BM çalıştay, R2P'nin uygulanması ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine yardımcı olabilecek aşağıda gösterilen öneriler sunmuştur.

Bölge ve dünya tecrübelerine dayalı çatışma önleme ve önleyici diplomasi konusunda Güneydoğu Asya yaklaşımını geliştirmek ve güçlendirmek için gayret

²³⁸ United Nations, **Striving Together: ASEAN & the UN**, Bangkok, ESCAP Publications, s. 11

gösterilmesi gerekmektedir. ASEAN Genel Sekreterliği, bölge ülkeleri ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla devletlerin erken uyarı, arabuluculuk ve uzlaşma stratejileri için gerekli yöntem ve araçların belirlenmesi, aynı zamanda ASEAN Başkanı'nın rolünün etkinleştirilmesi kriz yönetimi konusunda bölgesel kapasitenin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi ve güvenlik çalışmaları alanında daha ileri eğitim ve çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı zamanda barış inşası, hukukun üstünlüğü ve çatışma önlemede kadınların rolünün arttırılması öncelikli konulardandır. ASEAN üye devletleri arasında eğitim kurumları da dahil olmak üzere toplumun çok düzeylerinde barış kültürünün tanıtımına ihtiyaç duyulmaktadır. Arabuluculuk, anlaşmazlıkların çözümü ve diğer alanlarla ilgili öğrenilmiş dersleri değerlendirmek ve uygulamak önem taşımaktadır.

Yukarıda belirtilen alanların her birinin gerçekleştirilmesinde ASEAN-BM işbirliği önemli rol oynamaktadır. Ekim 2013'te Bruney'de düzenlenen beşinci ASEAN-BM Zirvesinde yukarıdaki öneriler ASEAN liderleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Zirvede, özellikle ilgili BM kuruluşlarının tecrübelerinden yararlanmanın, bu anlamda ASEAN ve BM arasındaki işbirliğinin önemi vurgulanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU VE ROHINGYA SORUNU

4.1. Rohingya Sorunu: Genel Tartışma

Myanmar'ın Rakhine eyaletinde yıllardır hayatta kalmak için mücadele eden Rohingya halkı, BM tarafından dünyanın en fazla zulme maruz kalan nüfusu olarak tanımlanmıştır.²³⁹ Onlara karşı işlenen katliamlar, zorunlu göç, cinsel şiddet biçimleri, keyfi tutuklama gibi kitlesel suçlar çeşitli kuruluşlar tarafından belgelenmiştir. İnsan Hakları İzleme ve Uluslararası Af Örgütleri, yayınladıkları raporlarda Rohingya'ya karşı işlenen sistematik insan hakları ihlallerini insanlığa karşı suç olarak nitelemiş, Londra Queen Mary Üniversitesi Hukuk Okulu'nun Uluslararası Devlet Suçu İnisiyatif'i tarafından hazırlanan "*Yok Etmeye Doğru Geri Sayım: Myanmar'da Soykırım*" başlıklı raporda Rohingya'ların uğradığı şiddetin devlet tarafından bir grubu izole etmek, zayıflatmak ve yok etmek amacıyla gerçekleştirilen uzun vadeli bir strateji anlamına geldiğini ileri sürmüştü; Yale Üniversitesi'nin Hukuk Okulu tarafından Fortify Rights Grubu'nun belgelediği bilgiler esasında hazırlanan "Rohingya Müslümanlarının Zulmü: Myanmar'ın Rakine Devletinde Soykırım mı Gerçekleşiyor?" başlıklı raporda Rohingya konusunda soykırım oluşturabilecek güçlü deliller olduğu belirtilmiştir.

Rohingya sorunu, devamlı olarak uluslararası toplumun ilgisini çekmiştir. Ekim 2012'de BM eski Genel Sekreteri Ban Ki Moon, Myanmar yönetimini Rohingya'ya karşı şiddetin durdurulması ile ilgili uyarıda bulundu. Ağustos 2017'de Rohingya silahlı birimleri tarafından devlet güvenlik birimlerine yapılan saldırıya yanıt olarak Myanmar ordusunun gerçekleştirdiği operasyon sırasında sivil halkın hedef alınması, yaklaşık bin kişinin öldürülmesi ve yüz binlerce Rohingya'ların Bangladeş'teki geçici sığınaklara kaçması ile sonuçlandı.²⁴⁰ 2017'de BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Myanmar hükümetini mevcut gerginliğin bölgesel istikrarsızlığa yol açabileceği konusunda uyardı.

²³⁹ Benjamin McLellan, **Sustainable Future for Human Security: Society, Cities and Governance**, Singapore, Springer Nature, 2018, s. 7

²⁴⁰ "Thousands of Rohingya refugees continue to flee violence", (çevrimiçi), <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23324&LangID=E>, 26 Nisan 2018

Ayrıca, 2017’de BM İnsan Hakları Konseyi, iddia edilen insan hakları ihlalleriyle ilgili gerçekleri ve koşulları tespit etmek amacıyla Myanmar’a bağımsız bir uluslararası olgu bulma misyonu gönderilmesine karar verdi. Misyonun tarafından gerçekleştirilen 15 aylık durum incelemesinin ardından yayınlanan raporda, binlerce Rohingya sivilinin öldürülmesinin yanı sıra zorunlu göç, toplu tecavüz, yüzlerce köyün yakılmasına dair ayrıntılı bilgi verilmiş, söz konusu durumun önlenmesi ile ilgili uluslararası toplum, BM ve Myanmar Hükümetine çözüm önerileri tavsiye etmiştir. Tüm gelişmelere rağmen devam etmekte olan Rohingya krizi, diğer ASEAN ülkelerine de yayılarak bölgesel ve uluslararası bir endişe haline gelmiştir. Çalışmanın izleyen kısmında sorunun nedenleri ve ortaya çıkardığı insan hakları ihlalleri incelenecektir.

4.1.1. Rohingya Sorununun Temel Nedenleri

Rakhine devletindeki Rohingya Müslümanları ve Budistler arasındaki düşmanlık tarihsel köklere dayanmaktadır. İngiliz sömürge döneminde Bangladeşli göçmenlerin Myanmar’a kitlesel akını, ülkenin Müslüman nüfusunun önemli derecede artmasına yol açtı.²⁴¹ Bu durum, Müslümanların hızla artmaya devam edeceği ve Budist-Birman kimliğini tehdit edeceğine yönelik bir inancın ortaya çıkmasına neden oldu. Aynı zamanda, II Dünya Savaşı döneminde Rakine Budistlerinin Japonya, Rohingyaların ise İngiltere tarafından savaşa katılması, Rohingyaların Myanmar’ın bağımsızlık hareketine ihanet ettiği düşüncesine yol açtı ve taraflar arasında kutuplaşmayı tetikledi. 1942 yılında Rakhine eyaletinde Budistlerin Rohingya halkına saldırması sonucunda on binlerce insan hayatını kaybetti.²⁴² Bu olay, iki toplumun bir arada yaşamasını zorlaştıran en önemli tarihsel nedenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Taraflar arasında giderek artan kutuplaşma, düşmanlık, Rohingyaları hedef alan nefret söylemleri, onların toplum içerisinde yabancılaştırılması devlet siyasetini de etkileyerek Rohingyaların Myanmar’ın yerli halkları listesinden silinmesi ile

²⁴¹ Aye Chan, “The Development of a Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma (Myanmar)”, **SOAS Bulletin of Burma Research**, Vol. 3, No. 2, Autumn 2005, s. 400-401

²⁴² “Chronology of Massacres and War Crimes”, **Atrocities, Massacres, and War Crimes: An Encyclopedia**, Ed. Alexander Mikaberidze, Vol. I, ABC-CLIO, 2013, s. 748

sonuçlandı. Myanmar askeri hükümeti tarafından 1982 yılında yürürlüğe giren Vatandaşlık Yasası ile Rohingya halkı, vatandaşlıktan mahrum bırakılarak ülkede siyasi ve anayasal kimliğini kaybetti. 21 Şubat 1992 yılında Myanmar Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan devletin Rohingya halkına karşı tutumunu en iyi açıklayabilecek bir basın bildirisinde aşağıdakiler ifade edilmektedir:

“Aslında Myanmar’da 135 milli ırk olmasına rağmen sözde Rohingya halkı bunlardan biri değildir. Tarihsel süreç içerisinde Myanmar’da hiç bir zaman Rohingya ırkı olmamıştır. 1824’teki Anglo-Myanmar savaşından sonra komşu ülkedeki Müslüman halk yasa dışı yollardan Myanmar’a, özellikle Rakine Devletine girmişlerdir.”²⁴³

Özetleyecek olursak, II. Dünya Savaşı döneminde Myanmar bağımsızlık hareketine ihanet, Müslümanların hızla artması, Rohingyaların Bangladeşli göçmenler olduğuna yönelik yıllardır pekişen inançlar iki halk arasındaki düşmanlığın temel nedenleri olarak görülmektedir. Bangladeş tarafı asla Rohingyaların Bangladeş göçmenleri olduğu ile ilgili fikirleri asla kabul etmemekte, onların Myanmar’ın yerli halkı olduğunu iddia etmektedir. Bu durum, Rohingya sorununun tarihsel perspektiften ele alınmasını önemli kılmıştır.

4.1.2. Rohingya Halkının Myanmar’da Varlığı: Tarihsel Arka Plan

Toplam nüfusu 1 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilen Rohingya halkı Myanmar’ın Rakhine eyaletinde yaşayan Müslüman azınlıktır. Rakhine batı Myanmar’ın Bangladeş ve Bengal körfezi ile olan sınır alanlarını kapsamakta ve Arakan dağları ile merkezi Myanmar topraklarından ayrılmaktadır. 2014’de ülke genelinde yapılan nüfus sayımlarına göre Rakine eyaletinin toplam nüfusu 3.18 milyondur.²⁴⁴

²⁴³ Yang Razali Kassim, **Strategic Currents: Issues in Human Security in Asia**, Rajaratnam School of International Studies Press, 2009, s. 44

²⁴⁴ 2014 senesinde ülke genelinde yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Rakine devletinin toplam nüfusunun 3.18 milyon teşkil ettiği ve sayılan nüfusun 2 milyon olduğu belirtilmektedir. Rohingyaların kendilerini “Bengali” olarak kaydettirmediklerinden dolayı nüfus sayımının dışında tutulduğu ve fakat sayılmayan, yani yaklaşık olarak 1 milyonun üzerinde olan nüfusun Rohingya olduğu tahmin edilmektedir. (çevrimiçi),

<http://countryoffice.unfpa.org/myanmar/drive/SummaryoftheProvisionalResults.pdf>, 16 Haziran 2018

Başkenti Sittwe (eski Akyab) şehri olan eyalet, tarihte Arakan Krallığı olarak bilinmektedir.

Rakhine eyaleti Myanmar'daki en fakir ve en az gelişmiş bölgedir. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, yüzde 78 olan yoksulluk oranı ulusal ortalamanın çok üstünde. Yaygın yoksulluk, zayıf altyapı, istihdam olanaklarının eksikliği ve eşitsizlikler, Rakhine eyaletinde Budistler ve Rohingya Müslümanları arasındaki bölünmeleri günden güne arttırmaktadır. Rakhine eyaletinin aynı zamanda doğal afetlere sık sık maruz kalması, sorunları daha kötü hale getiren nedenlerden biridir.

17. yüzyıla kadar bağımsız krallık olarak yönetilen Rakhine 1785 yılında Birmanlar tarafından işgal edildi.²⁴⁵ I. Anglo-Burman Savaşı sonucunda taraflar arasında imzalanan Yandabo Antlaşması ile Myanmar, Rakhine torakları üzerinde kontrolünü kaybetmiştir.²⁴⁶ Rakhine her zaman Budistlerin çoğunlukta yaşadığı bir bölge olmakla birlikte farklı etnik grupları da kapsamış, 7. yüzyıldan başlayarak tarihin farklı dönemlerinde bölge Müslüman göçlerine sahne olmuştur. İlk kez Arap tüccarlar ve denizcilerle başlayan göçler 15. yüzyılda, daha sonra İngiliz sömürge döneminde artarak devam etmiştir.²⁴⁷

Rohingya halkının Rakhine eyaletinde uzun süreli geçmişine rağmen 1950'li yıllara Rohingya terimi ülkede hiç bir kaynakta kullanılmadı. Hindistan ve Burma İngiliz hükümetlerinin resmi arşivlerinde derin araştırma yapan İngiltere'nin eski Tayland Büyükelçisi Derek Tonkin, Rakhine'nin İngiltere tarafından 122 yıllık fethi dönemine Rohingya isimli bir etnik grup isminin bulunmadığını ve resmi belgelerde herhangi bir Rohingya sözcüğüne referans yapılmadığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte, Tonkin 1901 nüfus sayımında kaydedilen ve "Arakan Muhamedans" diye

²⁴⁵ Jacques P. Leider, "Forging Buddhist Credentials as a Tool of Legitimacy and Ethnic Identity: A Study of Arakan's Subjection in Nineteenth-Century Burma", **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, Vol. 51, No. 3, 2008, s. 409

²⁴⁶ R. H. Taylor, "Anglo-Burmese Wars: 1824-26, 1852, 1885", **A Historical Encyclopedia, from Angkor Wat to East Timor**, Ed. Ooi Kent Gin, Southeast Asia, ABC-CLIO, 2004, s. 155-158

²⁴⁷ Human Rights Watch, "Malaysia/Burma: Living in Limbo Burmese Rohingyas in Malaysia", (çevrimiçi) https://www.hrw.org/reports/2000/malaysia/maybr008-01.htm#P251_41369, 22 Nisan 2017

tanımlanan bir grubun dikkatini çektiğinden bahsederek, 1931 tarihli nüfus sayımında bu grubun toplam sayısının 51,615 olduğunu belirtmiştir.²⁴⁸

Myanmar topraklarında kullanılmış İslam peygamberi Muhammed'in izleyicileri anlamına gelen "Mohamedan" terimi, Rakine Müslümanlarına işaret etmekte, onlardan Myedu ve Kamanlar dışındaki grup kendisini Rohingya olarak tanımlamıştır.²⁴⁹ Rohingyaların kendi etnik kimliklerini belirlemek için seçtikleri isimin ve onların Rakine devletinin yerlileri olduğu bağımsızlık sonrası Myanmar devletinde kabul edilmiştir. Myanmar devletinin ilk Başbakanı U Nu hükümeti, Eylül 1950'li yıllarda Rakhine Müslümanlarını bir yerli etnik grup olarak tanımlamıştır.²⁵⁰ Daha sonra, ülkenin ilk Cumhurbaşkanı Sao Shwe Thaike, 1959 yılında Rakhine Müslümanlarının kesinlikle Myanmar'ın yerli ırklarına ait olduğunu ifade etmiştir. Bağımsızlığın ilk yıllarında, Rohingyalara vatandaşlık kimlikleri ve oy kullanma hakkı verilmiş, Burma Yayın Hizmeti aracılığıyla Rohingya dilinde radyo programı yayınlanmış, Rohingya terimi dergiler ve okul dersliklerinde kullanılmıştır.²⁵¹

Myanmar'ın kurucu lideri olan Aung San'ın başlattığı devlet kuruculuğu mücadelesi, ardılları tarafından zamanla tek kimlik inşası projesine dönüştürülerek dini milliyetçiliğin yükselişine ortam hazırladı. Aung San, din ve siyasetin tamamen ayrı tutulduğu, Budist rahiplerin siyasi rolünün olmadığı ve laik değerlere sahip bir siyasi sistemin dini açıdan farklılıklar içeren ülkede birlik sağlamak açısından en önemli bir araç olduğuna inanıyordu.²⁵² Aung San'ın fikirleri ile çelişkili bir şekilde U Nu, dinin devlet işlerinde önemli rolü olması gerektiğini düşünüyordu. O, II. Dünya Savaşı vahşetlerinin sonucu olarak daha dindar birisi olduğunu, dinin insanları doğru yere

²⁴⁸ Derek Tonkin, "The Rohingya" Identity British Experience in Arakan 1826 1948," (çevrimiçi), https://archive.org/stream/TheRohingyaIdentityBritishExperienceInArakan18261948ByDerekTonkin/The+%27Rohingya%27+Identity+-+British+experience+in+Arakan+1826-1948+by+Derek+Tonkin_djvu.txt, 12 Mart 2017

²⁴⁹ Trevor, Helen, Lindsay, **Rohingyas Insecurity and Citizenship in Myanmar**, Songkhla, Thaksin U Press, 2016, s. 47

²⁵⁰ Kassim, Strategic Currents: Issues in Human Security in Asia, s. 44

²⁵¹ Penny Green, Thomas Macmanus, Alicia De La Cour Venning, "Countdown to Annihilation: Genocide in Myanmar", **International State Crime Initiative, School Of Law**, London, Queen Mary University Of London Publications, 2015, s. 28

²⁵² Stephen McCarthy, **The Political Theory of Tyranny in Singapore and Burma: Aristotle and the Rhetoric Benevolent Despotism**, London, Routledge, 2006, s. 157

yönlendirdiğini, sadece kendisinin değil, temsil ettiği devletin de buna ihtiyacı olduğunu ileri sürmekteydi. U Nu, aynı zamanda halk karşısında din adamı imajı oluşturmanın ulusal kurtuluş açısından gerekli olduğuna inanmaktaydı.²⁵³ O, aynı zamanda ülkedeki kültürel bölünmelerin yapay olarak İngiliz sömürge yönetimi tarafından yapıldığını, tüm halkların aslında tek kimlik oluşturduğunu ileri sürmekte ve bir gün Burman kültürü ve gelenekleri ekseninde tek kimlik oluşacağı fikrini desteklemekteydi.

Burman kimliğinin egemenliği temelinde başlatılan bu süreç giderek diğer etnik grupların siyasal ve kültürel etkinliklerini zayıflattı. AFPFL, tek parti görünümünü veren bir mekanizmaya dönüştü. Diğer etniklerin temsilcileri sayıca azaltıldı, Arakan ve Karen temsilcileri kendi etnik gruplarını değil, sadece partilerini temsil edecek bir şekilde egemen parti tarafından sınıflandırıldı.²⁵⁴ Ülke nüfusunun yaklaşık %40'ı oluşturan diğer etnik ve dini azınlıklar giderek siyasi karar verme sürecinden uzaklaştırıldı. Bu yaklaşım ülkede gerçek bir federal birlik tesisini engelledi. Myanmar, etnik Birmanların tüm siyasal güç ve yönetimi kontrolünde tuttuğu üniter yapıyı çağrıştıran bir devlet modelinde dönüştü. U Nu (1948-1962) döneminde başlatılan kültürel asimilasyon, askeri cunta döneminde daha radikal anlamlar ifade etti. Askeri hükümetin siyasi ve kültürel asimilasyon politikaları ülkede etnik ve dini tansiyonu tetikledi. Bundan en fazla etkilenen gruplardan biri Rohingya oldu. Onlar çeşitli ayrımcı politikaların ve düzenlemelerin kurbanı oldu, ülkede siyasal ve anayasal kimliğini kaybetti.

4.2. Rohingya Halkına Karşı İşlenen Sistemik İnsan Hakları İhlalleri

4.2.1. Vatandaşlık ve Kimliğin İnkarı

1948'de yürürlüğe giren Myanmar vatandaşlık yasasına göre ailesi iki jenerasyon Myanmar'da yaşayan herkes milli kimlik kartına başvuru yapma hakkına

²⁵³ Richard Butwell, U Nu of Burma, Stanford, Stanford University Press, 1963, s. 65

²⁵⁴ "Ethnic Conflict and Problems of Insurgency" (çevrimiçi), http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/15133/10/10_chapter%205.pdf, 23 Şubat 2018

sahipti. Bu vatandaşlık yasasının şartları dahilinde Rohingya halkı ilk başta vatandaşlıkla temin edilse de, 1962 yılındaki askeri darbeden sonra doğan çocukların vatandaşlığı sınırlandırıldı.²⁵⁵ 1982 yılında yürürlüğe giren yeni vatandaşlık kanununa göre tam vatandaşlık devlet tarafından belirlenen yerli ırklara ait edildi.²⁵⁶ Kanununun üçüncü maddesine göre diğer Burman, Kaçin, Karen, Çin, Mon, Rakine, Şan etnik gruplarına mensup olan, ya da ataları 1823 yılından, yani İngiltere'nin fethinden önce Myanmar topraklarında yaşamış kişiler vatandaş olarak kabul edildi.²⁵⁷ Rohingyalar, 1982 Yasası'nın sunduğu vatandaşlık kategorilerinden hiç birisine tabi tutulmayarak vatandaşlıktan mahrum bırakıldı. Bazı yorumculara göre, yeni vatandaşlık yasası Rohingya halkını vatandaşlıktan çıkarmak amacıyla tasarlanmıştı. Rohingyalar kanunun yürürlüğe girmesinden sonraki nüfus sayımlarının dışında tutuldu. Bu hukuki ayrımcılık Rohingyaların eğitim alma, mülk edinme, iş faaliyeti vs. gibi yasal haklarını sınırladı.

Rohingya kimliğinin inkarı ile ilgili uygulamalar günümüze kadar devam etmektedir. 30 Nisan 2012'de BM ile yaptığı anlaşmaya göre Myanmar Hükümeti 2014 yılı için ülke genelinde yapılması planlanan nüfus sayımının tüm etnik grupları içerecek bir şekilde uluslararası standartlara uygun olarak yapılacağı taahhüdünde bulundu.²⁵⁸ Buna göre, ülkede herkesin kendi belirlediği etnik adıyla özgürce kendilerini yetkililere sunmasına izin verilecekti. Fakat nüfus sayımının hemen öncesinde, Myanmar hükümeti Rakine Devleti'ndeki Budistlerin nüfus sayımını boykot etmekle tehdit ettiği gerekçesini ileri sürerek kendisini Rohingya olarak tanımlayan halkın nüfus sayımının dışında tutulacağı belirtildi. 30 Ağustos 2014 tarihinde nüfus sayımının ilkin sonuçlarını ilan ederken dönemin Göç ve Nüfus Bakanı U Khin Ye, Rohingya halkının durumu ile ilgili, onlar kendilerini Rohingya olarak tanımlasa da (ki buna izin verilmemektedir)

²⁵⁵ "Persecution of the Rohingya Muslims: Is Genocide Occurring in Myanmar's Rakhine State? A legal Analysis", **Allard K. Lowenstein International Human Rights Clinic**, Yale Law School, 2015, s. 6

²⁵⁶ Trevor, Helen, Lindsay, **Rohingyas Insecurity and Citizenship in Myanmar**, Songkhla, TSU Press, 2016, s. 82

²⁵⁷ Burma Citizenship Law of 1982, Chapter II, Article 3

²⁵⁸ "UN Population Fund Statement: UNFPA Concerned about Decision Not to Allow Census

Respondents to Self-Identify as Rohingya",

http://countryoffice.unfpa.org/myanmar/2014/04/01/9376/statement_unfpa_concerned_about_decision_not_to_allow_census_respondents_to_self_identify_as_rohingya/, 8 Ağustos 2017

asında Bengali olduklarını gösteren kartlara sahip oldukları için nüfus sayımının dışında tutulduğunu ifade etmişti.²⁵⁹ Bununla Myanmar devleti, Rohingyaların bir etnik grup olduğunu ve kendilerini, kendi belirledikleri kimlikle ifade etme haklarını bir kez daha reddetmiş bulunuyordu.

4.2.2. Katliamlar

Rakhine devletinde ilk çatışma II. Dünya Savaşı döneminde Rakhinelere Japonya tarafından, Rohingyalar İngiltere tarafından savaşa katılmasıyla başladı. Rakhine kaynaklarına göre Japon işgalinden sonra bağımsızlık hareketi liderleri tarafından Müslüman liderlerle görüşüp onları anti-emperyalist ve milliyetçi harekate katılmalarına ikna etmek amacıyla gönderilen iki asker Müslümanlar tarafından öldürüldü.²⁶⁰ Bu durum üzerine, Budist gençlerden örgütlenerek Müslüman köylülere saldırdı. II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen bu gibi olaylar, İngiliz yanlısı Müslümanlar ve Japon yanlısı Rakhineli Budistler arasında çoğunlukta Müslümanların etkilendiği geniş çaplı katliama dönüştü. 1942 katliamı iki halk arasında günümüze kadar devam eden güvensizliğe yol açarak onların bir arada yaşamasını zorlaştırdı.

Rohingya halkına karşı son yılların en kanlı olaylarından biri 2012 yılında gerçekleşti. Bir Budist kadının üç Rohingya tarafından tecavüz edilerek öldürülmesinin ardından, geniş gruptan oluşan Rakhineli Budistler, bir yolcu otobüsünü durdurarak çok sayıda Rohingyanı katlettiği belirtildi. Taraflar arasında devam eden yüksek gerilime devlet güvenlik güçlerinin kasıtlı olarak müdahale etmediği, hatta zaman zaman Rohingyalara karşı şiddet uyguladığı ifade edildi. Devlet medyası olayla ilgili ülke genelinde anti-Rohingya ve anti-Müslüman yorumlarını içeren kışkırtıcı haberler yayınladı.²⁶¹ 10 Haziran tarihinde Budist milliyetçiler başkent Yangon'daki Shwedagon Pagoda'da bir araya gelerek Rohingyaları yok etmeği talep ettiler.²⁶²

²⁵⁹ "Myanmar's Controversial Census", (çevrimiçi), <http://thediplomat.com/2014/09/myanmars-controversial-census/>, 15 Eylül 2017

²⁶⁰ U Shwe; Aye, **Influx Viruses: The Illegal Muslims in Arakan**, United States, Planetarium Station, 2005, s. 23

²⁶¹ "World Report 2013: Events of 2012", Human Rights Watch, 2013, s. 265

²⁶² YLS, Allard K. Lowenstein International Human Rights Clinic, s. 19

23 Ekim 2012 tarihinde binlerce silahlanmış Budist Rakhineler Rohingyaalara tekrar eş zamanlı saldırı düzenlediler. Uluslararası Kriz Grubu'nun 2013 yılında yayınladığı "Geçişin Karanlık Yüzü: Myanmar'da Müslümanlara Yönelik Şiddet" isimli raporuna göre, 2012 katliamı 200 Rohingyanın katli ve 140 bin kişinin yaşadıkları alanları terk etmesiyle sonuçlanmıştı. Şiddetli çatışmalar sonraki yıllarda devam etmiş, 2013 yılında Meiktila katliamı, 2014'te Du Chee Yar Tan katliamı ve en son 2017 yılında çıkan çatışmalar sırasında çok sayıda Rohingyanın öldürüldüğü belgelendi.

4.2.3. Zorunlu Göç

Myanmar'da cunta hükümetinin 1978'de başlattığı Dragon King operasyonu ile 200 bin civarında Rohingya Bangladeş'e göç etmeğe zorlandı. Operasyon sırasında çok sayıda Rohingya, devlet güvenlik güçleri tarafından tecavüze uğrayarak öldürüldü. Uluslararası toplumun baskısı üzerine Myanmar hükümetinin Bangladeş'le yaptığı antlaşma ile Rohingyaların Rakhine eyaletine dönmelerine izin verilse de geri dönen Rohingyalar 1982 Vatandaşlık Kanunu'nun sonuçları ve ülkedeki önyargılar nedeniyle topluma bir daha entegre olamadı. Rohingyaların geri dönmelerine izin verilmesi, Rakineli Budistler tarafından Myanmar devletinin diplomatik başarısızlığı olarak algılandı.²⁶³

İkinci zorunlu göç dalgası 1991-92 senelerinde gerçekleşmiş, 250 bin civarında Rohingya tekrar Bangladeş'e kaçmıştır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 1993'de Myanmar Hükümeti ile yaptığı Mutabakat Anlaşması ile Rakhine devletinde temsilciliğini açarak mültecilerin güvenli bir şekilde geri dönmesini ve yeniden entegrasyon sürecini teşvik etti. Tüm bu girişimlere rağmen, 30 binin üzerinde Rohingya Bangladeş'in Nayapara ve Kutupalong illerindeki mülteci kamplarında yaşamlarını sürdürmeye devam etti. Rohingyaların en büyük göç hareketi 2017 Ağustos olayları sırasında yaşandı.

²⁶³ Center for Diversity and National Harmony, "Rakhine State Needs Assessment", Eylül 2015, s. 4

4.2.4. Evlilik Kısıtlamaları ve Nüfus Kontrolü

Rakhine eyaletinde on yıllardır devam eden mezhepsel şiddetin temel nedenlerinden biri Rohingya Müslümanlarının doğum oranlarının Rakhine halkına kıyasla defalarca yüksek olduğu iddiasıdır. Rakhineliler, Müslüman nüfusun giderek artacağı ve Budistlerin kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşeceğine inanmaktalar.²⁶⁴ 2013’de devlet tarafından oluşturulan Rakhine Araştırma Komisyonu’nun nihai raporunda gösterilen sonuçlara göre, Rohingya nüfusunun son derece hızlı büyüme oranı Rakhine halkı arasında korku ve güvensizliğe yol açmaktadır.²⁶⁵

Müslüman halkın hızla artışı ile ilgili inanç nedeniyle Rohingya üzerinde nüfus kontrolü, evlilik kısıtlamaları ve doğum oranlarına yönelik zorlayıcı sınırlamalar dahil çeşitli önlemler alınmaktadır. Rakhine devletinde evlilik belgesine başvurmadan önce resmi izin alınması zorunluluğu getirilmiş ve bu şart sadece Rohingya halkına uygulanmıştır. Devlet tarafından uygulamaya konulan 31 Ocak 1993, 1 Mayıs 2005, 2 Kasım 2008 ve 11 Ağustos 2009 tarihli resmi belgeler, Rakhine devletinde Rohingya nüfusunun evlilikleri üzerindeki sınırlamalara yönelik düzenlemeleri içermektedir.²⁶⁶ Evlilik izni ve hamilelik üzerine getirilen kısıtlamalar doğum oranlarını kontrol etmek ve Rohingya nüfusunun genişlemesini engellemek amacıyla uygulanmaktadır.²⁶⁷

Fortify Rights, Rohingya çocuk doğumu üzerindeki kısıtlamaların yukarıda bahsedildiği üzere Müslüman nüfusun Rakhine devletinde hızla arttığı ile ilgili düşünceden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bununla ilgili Harvard Kennedy Okulu’nun Ash Merkezi 1955 ve 2010 yılları arasında gerçekleştirilen nüfus sayımına dair resmi verileri kullanarak Rakhine devletindeki Budist ve Müslüman nüfusların artış oranlarını analiz etmiştir. Merkez tarafından hazırlanan raporda, söz konusu tarihler arasında Rakhine’nin Myanmar genelinde en az nüfus artışı gösteren bölge olduğu; Rakhinelilerin 1955’te 1.6 iken 2010 senesinde 3.3 milyon olduğu; Rohingya

²⁶⁴ Harvard Kennedy School, Ash Center for Democratic Governance and Innovation “Creating a Future: Using Natural Resources for New Federalism and Unitary”, July 2013, s. 24

²⁶⁵ Rakhine Inquiry Commission, “Final Report on Sectarian Violence in Rakhine State”, July 8, 2013, s. 5

²⁶⁶ Fortify Rights, “Policies of Persecution Ending Abusive State Policies Against Rohingya Muslims in Myanmar”, February 2014, s. 30

²⁶⁷ United Nations Human Rights Council, “Arakan Project”, UNHRC, 2010, s. 4

nüfusunun 1955 ve 1983 senelerinde aynı sayıda olduğu; 1983 senesinden sonra Rohingya ile ilgili güvenilir kaynakların bulunmadığı ifade edilerek mevcut tarihi ve resmi verilerin Rohingya nüfusunun hızla arttığına yönelik iddialar ile tutarsızlık teşkil ettiği ileri sürülmektedir.²⁶⁸

4.2.5. Cinsel Şiddet ve Tecavüz

Yerli ve uluslararası bağımsız araştırma kuruluşları, Myanmar güvenlik güçleri tarafından on yıllardır Müslüman azınlık kadınları hedef alan tecavüz ve cinsel şiddet olaylarını belgelemiştir. 1992’de Asia Watch’un mültecilerle yaptığı röportaj sonucunda yayınladığı raporda, kadınların çocukları ve akrabalarının gözleri önünde Myanmar ordusu tarafından tecavüze uğradığı ve bazılarının askeri kamplara götürüldüğü belirtilmiştir.²⁶⁹ Rakine devletindeki Müslüman kadınların 1990’lı yıllardan beri Myanmar ordusu tarafından seks kölesi olarak kullanıldığı ve çete tecavüzünden çok sayıda kadının hayatını kaybettiği ileri sürülmektedir.²⁷⁰ Şan İnsan Hakları Vakfı ve Şan Kadınları Eylem Ağı’nın 625 vaka üzerinden yapmış olduğu ortak inceleme sonucunda 2002’de yayınladığı raporda tecavüz olaylarının %85’nin yüksek rütbeli askeri yetkililer tarafından görev başındayken gerçekleştirildiği ve Myanmar’da tecavüzün bir savaş silahı olarak kullanıldığı sonucuna varmıştır.²⁷¹ Çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar, Myanmar’da tecavüz ve cinsel şiddet olaylarını yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri olarak nitelemekte; onların terör ve dini zulüm silahı, işkence, cezalandırma ve etnik temizlik amacıyla yapıldığını ileri sürmektedir.

19 Kasım 2002 tarihinde BM Genel Kurulu Myanmar’da insan haklarına dair oy birliği ile kabul ettiği kararda silahlı kuvvetler tarafından uygulanan tecavüz ve cinsel şiddetin diğer biçimleri ve bu gibi şiddetin etnik azınlıklar, kadınlar ve çocuklar üzerinde yol açtığı orantısız acılar ile ilgili kaygılarını ifade etti. 19 Haziran 2008

²⁶⁸ HKS, Ash Center for Democratic Governance and Innovation, s. 24-25

²⁶⁹ Asia Watch, “Burma: Rape, Forced Labor and Religious Persecution in Nothern Arakan”, Vol 4, Issue 13, 1992, s. 6

²⁷⁰ YLS, Allard K. Lowenstein International Human Rights Clinic, s. 15

²⁷¹ The Shan Human Rights Foundation, The Shan Women’s Action Network, “License to Rape”, (çevrimiçi), http://burmacampaign.org.uk/media/License_to_rape.pdf, 17 Ekim 2017

tarikhinde BM Güvenlik Konseyi Kadınlar, Savaş ve Güvenlik üzerine 1820 sayılı kararının müzakereleri sırasında, çatışma bölgelerinde kadın ve çocuklara karşı cinsel şiddetin sadece bazı vakalardan ibaret olmadığı, yaygın ve sistematik hal alarak vahşiliğin korkunç derecesine ulaştığı ve bu eylemlere acil olarak son verilmesi gerektiği belirtilmiş, aynı zamanda Myanmar ordusu tarafından kadınların düzenli olarak tecavüz edildiğinin uluslararası toplum tarafından iyi bilindiği belirtilmiştir.²⁷² Uluslararası toplum tarafından devamlı olarak kınanmasına rağmen tecavüz olaylarının devam ettiği ileri sürülmektedir. Myanmar Kadınlar Birliği'nin kurucusu Khin Ohmar, kadınlara yönelik cinsel şiddet olaylarının etnik şovenizm ve nefretten kaynaklandığını ifade etmektedir.²⁷³

4.2.6. Serbest Dolaşım Üzerine Kısıtlamalar

Rohingyaların Myanmar vatandaşlığından çıkarıldığı ve ülkedeki hukuki statüsünün yabancı olduğu için onların ikamet ettikleri şehir veya ilçe dışına serbest hareketi yasal olarak sınırlandırılmıştır. Başka şehirlere seyahat etmek isteyen insanların devlet tarafından çıkarılan özel seyahat kartı edinmeleri gerekmektedir. Rohingya seyahat etmeden bir hafta önce göç yetkililerini bilgilendirmeleri gerekmekte, göç kurumunun yetkisi dışında hareket etmek suç sayılmaktadır. Çoğu Rohingya seyahat kartına başvurusu ret cevabı almakta ve bazen seyahat kartları bile hareket güvenliği sağlamamaktadır. 2001'de bir grup Rohingya'nın seyahat kartları ile dolaşırken tutuklanarak yedi yıl hapis cezasına çaptırıldığı belirtilmiştir.²⁷⁴ Seyahat özgürlüğüne getirilmiş kısıtlamalar, toplumların bir birine entegre olmasını, aynı zamanda Rohingya halkının acil tıp hizmetlerine ve eğitime erişimini sınırlamıştır.²⁷⁵

²⁷² "Security Council Demands Immediate and Complete Halt to Acts of Sexual Violence Against Civilians in Conflict Zones, Unanimously Adopting Resolution 1820 (2008)", (çevrimiçi), www.un.org/press/en/2008/sc9364.doc.htm, 12 Aralık 2017.

²⁷³ "Rapes by Burmese security forces may cause more strife in troubled region", (çevrimiçi), <http://www.theguardian.com/world/2013/feb/26/burma-security-forces-rape-arakan>, 24 Aralık 2017.

²⁷⁴ The Norman Paterson School of International Affairs, "Crimes Against Humanity: The Case of the Rohingya People in Burma", 2013, s. 2

²⁷⁵ #InterviewHM

4.3. Rohingya Krizinden Kaynaklanan Göç Sorunu Ve Bölgesel Etkileri

Myanmar'ı terkeden Rohingya halkı yıllardır Asya'nın farklı ülkelerinin mülteci kamplarında yaşamaktadır. Onlar genellikle yetersiz sağlık bakımı, can güvenliği riski, cinsel ve fiziksel şiddet, eğitim ve istihdam olanaklarına erişim engeli gibi güvenlik sorunları ile birlikte yaşamlarını sürdürmektedir. Öte yandan, uzun yıllardır devam eden mülteci durumları, ev sahibi ülkelerde istikrarsızlığa, yerel halkla çatışmalara, devletler arasında anlaşmazlıklara yol açarak çok çeşitli siyasi, ekonomik ve güvenlik kaygılarını doğurmaktadır. Bangladeş ve Tayland'da uzun zamandır Myanmarlı mültecilerin varlığı, bu ülkeler arasında diplomatik gerilim kaynağı olmuştur. Diğer yandan, mülteciler ev sahibi ülkelerde etnik denge üzerinde istikrarsızlaştırıcı bir etki oluşturmuş, tüm yasa dışı faaliyetlerden dolayı suçlanmış, birçok ülkede yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı tetiklemiştir.²⁷⁶

Uzun süren mülteci durumları, iyi yönetilemeyen ve ekonomik açıdan zayıf olan birçok ev sahibi ülke için uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı vs. organize suçlar gibi güvenlik endişelerini arttırmaktadır. Bazı durumlarda, mülteciler kendi ülkelerine karşı savaşmak için silahlı kampanyalara aktif olarak katılmaktadır.²⁷⁷ Bu durumun örnekleri Soğuk Savaş sırasında Güneydoğu Asya'da sıkça yaşanmış ve devam etmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde bazı mülteci veya IDP kamplarının, yasadışı gruplar ve terörist faaliyetleri için üs olarak kullanıldığı bir gerçektir. Rohingya mülteci kamplarının Myanmar'ın terör örgütü olarak ilan ettiği ARSA tarafından, Kenya'da Daadab kampının Al-Shabab teröristleri tarafından, Suriye mülteci kamplarının İslam Devleti ve Jabhat al-Nusra teröristleri tarafından yiyecek, tıbbi bakım, eğitim ve barınak gibi çeşitli amaçlarla kullandıkları belgelenmiştir. Bu nedenle, mülteci sorununun insan

²⁷⁶ James Malner, "Protracted Refugee Situations", **The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies**, Ed. Elena Fiddian-Qasmieh, v. d., Oxford, Oxford University Press, 2014, s. 155

²⁷⁷ Edward Mogire, **Victims as Security Threats: Refugee Impact on Host State Security in Africa**, Surrey, Ashgate, 2011, s. 139

güvenliği konusunun merkezine ve çok çeşitli insan hakları konularını içeren uluslararası koruma gündemine alınması gerekmektedir.²⁷⁸

4.4. Myanmar Devletinin Rohingya Sorununa Yaklaşımı

Myanmar'da 2011'de oluşturulan sivil hükümet, Rakhine eyaletini de kapsayan bir dizi siyasi, sosyal ve ekonomik reformlar başlattı. Eylül 2014'te, Rakhine eyaletinde güvenlik, mülteci sorunu, vatandaşlık ve ekonomik eşitsizlik gibi sorunların çözümü için Rakhine eylem planı uygulamaya konuldu. Fakat bu proje kapsamında Rohingyalar yeniden "Bengali" olarak sınıflandırılarak etnik kimliklerinin reddedilmesine devam edildi.²⁷⁹ 2015'de Aung Sang Suu Kyi'nin liderlik ettiği Ulusal Demokrasi Birliği Partisi'nin (NLD) seçimleri kazanması, Myanmar'da siyasi, demokratik ve ekonomik olarak temel değişiklikler yapmak için çok büyük beklentilere yol açtı. Onun ülkeyi daha demokratik bir şekilde yöneteceği ve Rohingyalara yönelik şiddete son verileceği ile ilgili umutları arttırdı. Fakat yeni hükümetin Rakhine eyaletindeki krize ve Rohingya halkına yönelik şiddete verdiği tepki, Aung Sang Suu Kyi'nin azınlıkları savunmaktan uzak olduğunu veya sorunu çözmek için hazır olmadığını göstermiştir. Çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar, NLD hükümetinin, Rohingyalara karşı işlenen insan hakları ihlallerinin önlenmesinde başarısız olduğunu ileri sürmektedir.

Demokratikleşme yolunda ilerleyen Myanmar devletinin, Rohingya halkına yönelik kitlesel şiddetin önlenmesindeki başarısızlığı, ülkenin defakto lideri Suu Kyi'nin Myanmar ordusu tarafından işlenen şiddet eylemlerini örtmeye çalışan sıradan bir politikacı olduğu yönünde eleştirileri gündeme getirdi. Rohingya krizi 2017'de tekrar dünya gündemine geldiğinde en dikkat çeken noktalardan biri, ülkenin defakto lideri, dünyada demokrasi ve insan hakları sembolü olarak bilinen Nobel Barış Ödülü ödüllü Aung San Suu Kyi'nin Rohingya halkına karşı işlenen suçlara karşı sessizliği

²⁷⁸ Edwin O. Abuya, "From here to where? Refugees living in protracted situations in Africa", **Human Security and Non-Citizens: Law, Policy and International Affairs**, Ed. Alice, Carla, Cambridge, Cambridge University Press, s. 127

²⁷⁹ **Rohingyas Insecurity and Citizenship in Myanmar: Insecurity and Citizenship in Myanmar**, Ed. Trevor Gibson, v. d., Taksin University Press, 2016, s. 104-105

oldu. O uluslararası toplum tarafından Rakhine devletindeki insani krize yönelik ilgisizliği ve Rohingyalara yönelik şiddet olaylarına doğrudan katılan Myanmar ordusunun eylemlerini açıkça kınamamakla suçlanmıştır. Myanmar uzmanı Profesör Jonathan Bogias'a göre siyasi açıdan parçalanmış bir ülkeye barış ve demokrasi getirmek gibi bir zorlukla karşı karşıya olan Aung San Suu Kyi'ye uluslararası toplum tarafından yöneltilen eleştiriler kısmen haklı olması ile birlikte, onunla ilgili ciddi suçlamalar Myanmar'ın şu anki siyasi gerçeklerini görmezden gelmek anlamına gelir.

4.4.1. Myanmar'ın Karmaşık Siyasi Sistemi

NLD'nin zaferi, ülkede tam bir sivil ve demokratik devlet yönetimi geleneğinin oluşmasının yanı sıra, bağımsızlığın ilk yıllarından beri süren etnik çatışmaların çözümü için umut vaatetmiştir. Rohingya sorununu çözme yolundaki ilk olumlu adım olan Eylül 2016'da Suu Kyi'nin isteği üzerine Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın liderliğinde kurulan Rakhine Eyaleti Danışma Komitesi insiyatifi, uluslararası toplum tarafından memnuniyetle karşılandı. Komisyonun ana misyonu, Rakhine eyaletindeki durumu araştırmak ve sorunun çözümü için yapıcı öneriler sunmaktır.

Komisyon, devlet yetkilileri, sivil toplum liderleri, dini liderler, siyasi liderler ve Rakhine'den olan topluluk temsilcileri, uzmanlar, uluslararası ve bölgesel ortaklarla yapılan istişareler sonrasında 24 Ağustos 2017 tarihinde nihai raporunu yayınladı. Danışma Komisyonu, farklı etnik gruplara karşı siyasi ayrımcılığın ortadan kaldırılması, 1982 Vatandaşlık Yasası'nın gözden geçirilmesi, kitlesel şiddet mağdurlarına insani yardım sağlanması, hareket özgürlüğü kısıtlamalarının kaldırılması, topluluklar arasında diyalogu teşvik etmek vb. alanlarda somut adımlar önerdi.²⁸⁰

Komisyon nihai raporunu yayınladığı gün, Aung San Suu Kyi'nin ofisi, hükümetin Danışma Komisyonunun tavsiyelerini derhal uygulamak için bakanlardan ibaret bir kurul oluşturacağını belirtti. Ertesi gün, Rohingya silahlı birlikleri tarafından

²⁸⁰ Advisory Commission on Rakhine State, "Towards a Peaceful, Fair and Prosperous Future for the People of Rakhine", (çevrimiçi), http://www.rakhinecommission.org/app/uploads/2017/08/FinalReport_Eng.pdf, 12 Ocak 2018

polis birimlerine yapılan saldırılar ile ülkedeki etnik gerginlik yeniden şiddetlendi.²⁸¹ Saldırının, lider Suudi Arabistan’da yaşayan ve Rohingya halkının hakları için mücadele ettiğini iddia eden Arakan Rohingya Kurtuluş Ordusu (ARSA) tarafından organize edildiği belirtildi.²⁸² Söz konusu olaydan bir ay önce, devlet güvenlik güçleri, Rakhine eyaletinin Mayo dağlarındaki istihbarat operasyonları sırasında Rohingya köylerinden alınarak insanların eğitildiği şüpheli militan kampların tespit edildiği ve bu nedenle söz konusu bölgeye Tatmadaw (Myanmar ordusu) tarafından ek askeri birliklerin gönderildiği bildirilmişti.

Bazı yorumculara göre, Myanmar ordusu tarafından ARSA saldırılarının fırsat bilinerek silahlı gruplar ve siviller arasında ayırım yapılmaksızın orantısız askeri güç kullanılması ve şiddet mağdurlarına insani yardım sağlanmasının engellenmesi, Rohingyaların kitlesel bir şekilde ülkeyi terk etmeleri için yapılan bir eylemdir. Bu strateji, ordunun Rohingya sorununu çözme konusunda NLD hükümetinin desteği ile oluşturulan Danışma Komisyonu’nun önerileri ile hemfikir olmadığını gösteriyor. Tatmadaw, Myanmar’daki diğer etnik gruplarla yarım asırlık bir iç savaşın çözümünde de yeni hükümetin başlattığı barış sürecine ciddi engeller de yaratmaktadır.

Myanmar siyasi ortamını yakından takip eden gözlemciler, ülkenin iki “paralel hükümet” tarafından yönetildiğini ifade ediyor. Suu Kyi tarafından Mart 2016’da kurulan yeni sivil hükümet, ülkenin yönetimini tam kontrol edememektedir. 2008 yılında askeri rejim tarafından hazırlanan ve kabul edilen Myanmar Anayasası, devletin üç ana organını - Sınır Güvenliği, Savunma ve İçişleri Bakanlıklarını ve Parlatmentonun yüzde 25’ini ordunun kontrolüne devretmiştir.²⁸³ Anayasaya göre orduyu temsil eden milletvekillerinin parlatmentoda efektif veto yetkisi vardır.²⁸⁴ Ayrıca Anayasa, ülkede acil bir durum olması durumunda, orduya hükümetin tam kontrolünü ele geçirme

²⁸¹ Anthony Ware, Costas Laoutides, **Myanmar's Rohingya Conflict**, New York, Oxford University Press, 2018, s. 52-53

²⁸² **Ibid.**

²⁸³ David C. Williams, “What’s So Bad about Burma’s 2008 Constitution? A Guide for the Perplexed”, **Law, Society and Transition in Myanmar**, Ed. Melissa, Tim, Oregon, Hart Publishing, 2014, s. 121

²⁸⁴ Damien Kingsbury, **Politics in Contemporary Southeast Asia: Authority, Democracy and Political Change**, Abingdon, Routledge, 2017, s. 102

olanağı sağlamaktadır. Ülke anayasası, Myanmar uzmanları tarafından askeri darbenin yasal dayanağı olarak yorumlanmaktadır.

Tatmadaw faktörü ile birlikte, ülkedeki aşırı milliyetçi dini bir örgüt olan Ma Ba Tha tarafından teşvik edilen İslamofobi ve milliyetçi ortam dikkate alındığında, Aung San Suu Kyi'nin Rohingya konusunda dikkatsiz davranışları, bir sonraki darbe olasılığını güçlendirmektedir. Bu durum, ülkede laik değerler ve demokratik devlet yönetiminin oluşturulması için mücadele eden grupların en ciddi kaygısıdır. Rohingya halkını korunması ile ilgili başlıca sorumluluk Myanmar devletine ait olsa da ülkedeki siyasi ortamın zorluğu dikkate alındığında, sorunun çözümü yalnızca Myanmar hükümetinin çabalarına bağlı olarak görülmesi yanlış olacaktır. Ayrıca, Rohingya krizi mülteci akını yolu ile komşu ülkelere de yayıldığından, sorun artık Myanmar için bir iç mesele olarak görülmemektedir. Böylece, bölgede devam etmekte olan insani krizin önlenmesi çabaları ASEAN'ın ve uluslararası toplumun sorumluluğunu içerecek kapsamlı bir strateji gerektirmektedir.

Rohingya krizi yol açtığı uluslararası suçlar ve bölgesel etkileri nedeniyle R2P kapsamına girmektedir. Myanmar devletinin kendi halkını koruma sorumluluğunu yerine getirme konusunda başarısız olması, ASEAN'ın Rohingya sorunun çözümüne ciddi önem vermesi gerekliliğini ortaya koymuştur.²⁸⁵ Bu bağlamda, ASEAN ülkelerinin, Rohingya krizini ele alma konusunda bölgesel işbirliğini geliştirerek kapsamlı bir yaklaşım izlemesi gerekmektedir. ASEAN, R2P temel ilkelerinin ve uygulama stratejilerinin siyaset yapımı sürecinde yer almasını sağlamak için kendi insan hakları mekanizmalarının etkinliğini arttırabilir. Kuruluş bunu yaparak, Rohingya sorununun çözümü dahil olmak üzere bölgedeki insani kriz yönetimine yeni ve etkili bir strateji geliştirebilir.

ASEAN, bölgede etkin kriz yönetiminin sağlanması için R2P'nin III. sütununda öngörüldüğu üzere insani müdahale, siyasi ve ekonomik yaptırımlar gibi zorlayıcı önlemleri değil, Myanmar devletinin kendi halkını kitlesel şiddetlerden koruma sorumluluğunu yerine getirme konusunda kapasitesinin geliştirilmesine yardımcı olmak

²⁸⁵ Benjamin McLellan, Sustainable Future for Human Security, s. 8

amacıyla siyasi, ekonomik destek ve diğer gerekli araçları sağlayabilir. Bununla birlikte ASEAN, Rohingya krizini ele alırken Myanmar'ın on yıllarca süren askeri rejimden demokrasiye geçiş sürecinin koşullarını da önünde bulundurmalıdır. Bu nedenle, hem Rohingya krizinin önlenmesi hem de Myanmar demokratik geçiş sürecinin desteklenmesi uzun süren stratejiler gerektirmektedir. Fakat ASEAN'ın Rohingya krizine yaklaşımı, üye devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesini, "ASEAN Yolu" olarak bilinen ASEAN kültürü ve siyasi geleneğini yansıtmaktadır. Bir çok ASEAN ülkesi, Rohingya krizini Myanmar'ın iç meselesi olarak görmekte, ve sorunun çözümü konusundaki kesin ve etkili olmayış, ASEAN dahilinde iç işlerine müdahale etmeme ilkesine bağlı olan fikir ayrılıkları ve anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.

4.5. Uluslararası Toplumun Rohingya Krizine Yanıtı

2008'de Myanmar'ın güneyinde meydana gelen Nargis kasırgası, ülkede resmi rakamlara göre 84 binin üzerinde kişinin ölümü, 54 binin kaybolması ile sonuçlanan büyük insani krize yol açtı.²⁸⁶ Ülkenin cunta yönetimi ilk başta komşu ülkelerden insani yardım kabul etse de kısa süre sonra uluslararası toplumun yardım girişimlerini engelledi. İnsani yardımların, doktorların, sağlık ve yardım görevlilerinin geri çevrilmesi her geçen gün krizin daha da derinleşmesi ile sonuçlandı.²⁸⁷ Myanmar hükümetinin bu tutumu uluslararası toplum tarafından şiddetle kınandı. Şimdiye kadar kaydedilen en kötü insani felaketlerden biri olarak tarihe geçen Nargis kasırgası sonrasında insanların uluslararası yardımdan mahrum bırakılarak ölüme terkedilmesi insanlık suçu olarak değerlendirildi. Dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon durumdan derin rahatsızlığını ifade ederken İngiltere Başbakanı uluslararası yardımın engellenmesini bilinçli olarak gerçekleştirilen insani felaket olarak yorumladı.²⁸⁸

²⁸⁶ Noel M. Morada, "ASEAN and Human Protection in Myanmar: From Non-Interference to Non-Indifference?", **Regionalism and Human Protection: Reflections from Southeast Asia and Africa**, Ed. Charles, Noel, Leiden, Brill Nijhoff, 2016, s. 108

²⁸⁷ **Ibid.**

²⁸⁸ Simone Hutter, **Starvation as a Weapon: Domestic Policies of Deliberate Starvation as a Means to an End under International Law**, Leiden, Brill Nijhoff, 2015, s. 160

Myanmar hükümetinin bu eylemi, R2P'nin Myanmar'da uygulanması ile ilgili tartışmaları gündeme getirdi.

R2P'nin ilk savunucularından olan Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner Myanmar yönetiminden insani yardımların halka ulaştırılması konusundaki tüm kısıtlamaları kaldırmasını istedi, aynı zamanda bölgedeki insani krizin önlenmesi için uluslararası toplumun sorumluluğuna vurgu yaparak R2P kavramının uygulanmasını önerdi. Fakat Çin ve diğer ASEAN ülkeleri R2P'nin doğal afetlere uygulanamayacağını ileri sürerek Kouchner'in önerisini reddetti.²⁸⁹ Kavramın kapsamı ve hedefi ile ilgili belirsizlikler, onun uygulanması ile ilgili tartışmalar sırasında fikir ayrılıklarına yol açtı. ICISS'nin R2P üzerine 2011 raporunda, insani krizler kapsamında soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların yanı sıra, yıkıcı doğal afetler R2P kapsamına alınmış, fakat BM Dünya Zirvesi Nihai Belgesi'nin ilgili bölümü doğal afetlere vurgu yapmamıştır. R2P savunucuları, Nihai Belge'nin 138. maddesinde belirlenmiş suçlar zamanı dikkate alınmasını öngörerek kavramın Myanmar'da uygulanmasını desteklemedi. Fakat Myanmar rejimi tarafından son yıllarda etnik azınlıklara karşı işlenen ağır ve sistematik hakları ihlalleri, uluslararası toplumun sorumluluğu ve R2P'nin uygulanması tartışmalarını yeniden gündeme getirdi.

Ağustos 2017 olayları, dünya gündeminde ciddi yankı uyandırdı. BM Güvenlik Konseyi'nin Rakhine eyaletindeki duruma ilk resmi tepkisi 6 Kasım 2017'de Konsey tarafından bir bildirin kabulü oldu. Myanmar hükümetinden Rohingya halkına karşı aşırı uygulanan askeri gücü ve toplumlar arası şiddeti sonlandırma çağrısında bulunan Güvenlik Konseyi, olaylar sırasında ülkeyi terk edenlerin geri dönüşünün ve onlara gerekli insani yardımların sağlanması konusunda uyarıda bulundu. Konsey, Myanmar güvenlik güçlerinin katılımı ile gerçekleşen sistematik öldürme, cinsel şiddet ve yüz binlerce Rohingyanın yerinden edilmesi ile sonuçlanan olaylarla birlikte Arakan Rohingya Kurtuluş Ordusu'nun Myanmar güvenlik güçlerine yönelik saldırılarını şiddetle kınadı. Belge, Myanmar devletinin kendi nüfusunu korumak için birincil

²⁸⁹ Alex J., Catherine, "Southeast Asia: between Non-interference and Sovereignty as Responsibility", **The Routledge Handbook of the Responsibility to Protect**, Ed. Andy, Frazer, Oxford, Routledge, 2012, s. 250

sorumluluğa sahip olduğunu ve ülkenin demokrasiye geçişinde güvenlik ve adalet sektörlerinde reformun önemini vurgulayarak Rakhine eyaleti Danışma Komisyonu'nun ileri sürdüğü tavsiyelerinin uygulanmasını talep etti.²⁹⁰

Güvenlik Konseyi'nin 12 Aralık 2017 tarihli toplantısında, BM ve sivil toplum kuruluşlarının olaylarından etkilenen tüm insanlara güvenli erişim hakkı tanınmaması konusundaki endişeler bildirilmiştir. İngiltere temsilcisi Jonathan Allen aşağıdakileri ifade etti:

“Myanmar hükümeti, şiddete son vermeyi, sivilleri korumayı ve insan haklarını savunma sorumluluğunu yerine getirmelidir; BM dahil insani yardım kuruluşlarının etkilenen halka erişimine izin verilmelidir... Rohingya halkının korunmasında başlıca sorumluluk Myanmar devletine aittir. Ancak, Güvenlik Konseyi'nin duruma müdahalesi için yeteri kadar neden vardır ve Konsey gerekirse koruma, adaletin sağlanması ve sorunun çözümü için hazır bulunmalıdır.”²⁹¹

İnsan Hakları Yüksek Komiseri Zeid Raad Al Hussein, etnik temizlik ve insanlığa karşı suç teşkil edebilecek ağır insan hakları ihlallerinin ihmal edilemeyeceğini bildirmiştir. O, Myanmar hükümetinden, Rohingyaların kendi evlerine ateş yaktığını iddia etmeyi ve gerçekleri inkar etmeyi durdurmayı önermiştir.

Ağustos 2017 olaylarından sonra, Avrupa Birliği (AB), Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve diğerleri, Myanmar ordusuyla işbirliğini askıya almak ve yüksek düzeyli memurlara yönelik hedefli yaptırımlar uygulamak dahil olmak üzere çeşitli önlemler aldı.²⁹² 20 Eylül 2018'de Kanada Avam Kamarası, Rohingya halkına karşı işlenen suçları soykırım olarak tanıdı ve üst düzey askeri yetkililerin yargılanmasını önerdi. Liberal Milletvekili Andrew Leslie tarafından öne sürülen bu

²⁹⁰ UN Security Council, “Security Council Presidential Statement Calls on Myanmar to End Excessive Military Force, Intercommunal Violence in Rakhine State”, (çevrimiçi), <https://www.un.org/press/en/2017/sc13055.doc.htm>, 11 Mart 2018

²⁹¹ UN Security Council, “The Situation in Myanmar”, (çevrimiçi), https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_8133.pdf, 12 Şubat 2018

²⁹² Global Centre for Responsibility to Protect, “Populations in Myanmar (Burma) continue to face mass atrocity crimes. Atrocities committed against the Rohingya minority may constitute genocide under international law”, (çevrimiçi), http://www.globalr2p.org/regions/myanmar_burma, 22 Şubat 2018

öneri, Myanmar ordusu tarafından Rohingya ve diğer azınlıklara karşı işlenen kitlesel şiddet suçlarına dair BM inceleme misyonunun bulgularını da tanıdı. Kanada Dışişleri Bakanı Chrystia Freeland, ülkesinde Rohingya halkına karşı işlenen suçların soykırım teşkil ettiğine dair kabul edilen bu kararın önemli bir adım olduğunu belirtti.²⁹³

4.5.1. Uluslararası Mekanizmalar

Myanmar'daki insan hakları ihlallerinin araştırılması, sorunun çözümüne yönelik önerilerin geliştirilmesi ile ilgili oluşturulan mekanizmalar, bölgede insani kriz yönetimi ile ilgili stratejilerin geliştirilmesine önemli katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, Kofi Annan liderliğinde oluşturulan Rakhine Eyaleti Danışma Komisyonu, BM İnsan Hakları Konseyi tarafından oluşturulan Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonu ve BM'nin Myanmar'daki insan haklarının durumuna ilişkin özel raportörlüğü misyonunun çalışmaları önem taşımaktadır. İzleyen kısımda söz konusu inisiyatifler kapsamında yürütülen çalışmalar incelenecektir.

4.5.1.1. Rakhine Eyaleti Danışma Komisyonu

2016 senesinde Kofi Annan'ın liderliği ile kurulan Rakhine Eyaleti Danışma Komisyonu Myanmar Hükümeti'ne, Rakhine eyaletindeki karmaşık ve hassas konulara yapıcı çözümler için önerilerde bulunmak; Myanmar hükümeti ile ortaklaşa tespit edilen zorlukları ele almak için gerekli öneriler içeren rapor yayınlamak; olumlu sonuçlara yol açacak şekilde öneriler geliştirmek; gerginliğin azaltılmasına, toplulukların ve aktörlerin bir araya gelmesi için etkilenen tüm taraflarla diyalog için bir platform yaratılmasına yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuştur.²⁹⁴

Danışma Komisyonu, bir yıllık araştırma, inceleme ve ilgili makamlarla müzakerelerden sonra “Rakhine halkı için Huzurlu, Adil ve Güvenli bir Geleceğe Doğru” başlıklı nihai raporunu ulusal makamlara sundu. Nihai rapor, Rakhine eyaletinin

²⁹³ National Post, “House of Commons declares Myanmar treatment of Rohingya a genocide”, (çevrimiçi), <https://nationalpost.com/pmnc/news-pmnc/canada-news-pmnc/house-of-commons-declares-myanmar-treatment-of-rohingya-a-genocide>, 25 Mart 2018

²⁹⁴ The Advisory Commission on Rakhine State, “Mandate of the Commission: Goals and Objectives”, (çevrimiçi), <http://www.rakhinecommission.org/mandate-of-the-commission/>, 15 Şubat 2018

barışı ve refahına engel olan çok çeşitli yapısal sorunları ele almıştır. Raporda, şiddeti önlemek, barışı sağlamak, uzlaşmayı teşvik etmek ve devletin baskısı altındaki nüfusun güvenliği için acil çözüm önerileri sunulmuştur. Rapor, Rakhine eyaletinin karşılaştığı siyasi, sosyo-ekonomik ve insani zorlukları aşmak için yapıcı önerilerde bulunuyor. Öneriler özellikle vatandaşlık konularını, eşitlik, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin durumu, Müslüman nüfusu etkileyen hareket özgürlüğü gibi konulara odaklanmaktadır.

Öncelikle, vatandaşlık sorunlarına odaklanan rapora göre Myanmar hükümeti, ülkedeki tüm halkların vatandaşlık haklarından ve özgürlüklerden yararlanmasını sağlayacak net bir strateji oluşturmalıdır. Bir dizi yasal düzenlemeleri içeren bu reformlar, aynı zamanda hukuk devleti ve demokrasiye geçiş sürecini hızlandıracaktır. Bu strateji şeffaf, verimli ve sağlam bir temelde olmalı, Rakhine eyaletindeki Budist ve Müslüman toplulukların liderleri ile tartışılmalı ve geniş bir sosyal politikalar ile birlikte yürütülmelidir. Komisyon, Rakhine'deki tüm toplulukları, vatandaşlık doğrulama sürecini yeniden canlandırmak için hükümetle birlikte çalışmaya davet etmekte ve hükümete insanların söz konusu sürece katılımını sağlamak için uygun teşvik politikaları geliştirmeyi önermiştir. 1982 vatandaşlık kanununun şu anki vatandaşlık düzenlemelerinin temeli olduğunu kabul etmekle birlikte Komisyon, Myanmar'ın, Çocuk Hakları Sözleşmesinin 7. ve 8. maddeleri dahil olmak üzere taraf olduğu uluslararası standartlara ve anlaşmalara uygun bir şekilde yeniden gözden geçirmesini ve vatandaşlıklarını yitirmiş insanların yeniden vatandaşlığa başvurması için gerekli tüm koşulları oluşturmasını önermiştir.²⁹⁵

Rohingya halkına uygulanan seyahat kısıtlamalarına vurgu yaparak Komisyon, hükümetin din, etnik köken veya vatandaşlık durumuna bakılmaksızın Rakhine eyaletindeki tüm insanlar için hareket özgürlüğü sağlaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁹⁶ Hareket ve hizmetlere erişim özgürlüğü derinden birbirine bağlı olduğu için paralel olarak ele alınmalıdır. Tüm toplulukların eğitim, sağlık, geçim olanakları ve temel

²⁹⁵ Final Report of the Advisory Commission on Rakhine State, "Towards a Peaceful, Fair and Prosperous Future for the People of Rakhine", (çevrimiçi), <http://www.rakhinecommission.org/the-final-report/>, 15 Şubat 2018

²⁹⁶ **Ibid.**

hizmetlere erişimi sağlanmalıdır. Komisyon, hükümetin ara raporda önerildiği gibi, Rakhine'deki hareket özgürlüğü ile ilgili tüm kısıtlamaları belirlemek için köy ve kasabaları da kapsayacak şekilde tüm toplulukları etkileyen resmi, gayri resmi ve sosyal kısıtlamaları içeren bir harita çalışması yapılmalıdır. Bu bağlamda Komisyon, Rakhine Eyaletindeki tüm IDP kamplarını kapatmaya yönelik kapsamlı bir strateji hazırlaması gerektiğini yinelemiştir. Hükümet, mültecilerin ve ülke içerisinde yerinden edilmiş insanların güvenli bir şekilde geri dönmesi sürecinin uluslararası standartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi için uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.

Myanmar'da Rohingya halkına ve diğer azınlıklara karşı yıllardır pekişen nefret söylemleri ve ayrımcılığa yol açan kışkırtıcı eylemler, Rohingyaların yabancılaştırılmasını ve toplumlar arası çatışmaları tetikleyen temel nedenlerden biri olarak gösterilmektedir.²⁹⁷ Bu durumun ortadan kaldırılması için ülkede eğitim sektörünün geliştirilmesi özellikle önem taşımaktadır. Komisyon bununla ilgili, öğretim müfredatının geliştirilmesi, eğitim sektörünün güçlendirilmesi, tüm toplumların eşit erişimi için gerekli olanakların sağlanması açısından kapsamlı bir plan geliştirilmesini önermiştir. Rapora göre, uluslararası inisiyatifler, Myanmar'ı bu çabalarında hem teknik hem de finansal olarak desteklemelidir.

Rakhine eyaletindeki köylerde ve IDP kamplarında incelemeler zamanı, söz konusu alanlarda yaşayan insanların sağlık olanaklarına erişiminin ve seyahat özgürlüğünün engellendiği tespit edilmiştir.²⁹⁸ Rohingya halkının yaşadıkları köy veya kamplarda sağlık hizmetinin bulunmaması, seyahat özgürlüğünün sınırlandırılması nedeniyle şehir veya ilçe merkezlerindeki sağlık ocaklarına gidememeleri halkın ölüm oranını yükseltmektedir. Bu durumu dikkate alarak Komisyon, merkezi hükümetin ve Rakhine yönetiminin din, etnik köken, ırk, cinsiyet veya vatandaşlık statüsüne bakmaksızın tüm toplulukların sağlık tedavisine eşit erişime sahip olması için olanakların sağlanması gerektiğini yinelemektedir. Bu bağlamda, ilgili yetkililer, sağlık hizmetlerine erişimi sınırlayan idari engelleri kaldırmalı, Rakhine'deki her köyde devlet

²⁹⁷ **Ibid.**

²⁹⁸ Anthony, Costas, **Myanmar's Rohingya Conflict**, New York, Oxford University Press, 2018, s. 40

sağlık sistemi tarafından tanınan, gerekli kapasiteye sahip ve herkesin erişebileceği sağlık hizmeti sunmalıdır.

Rakhine eyaletinde etnik azınlıklar, kamusal ve toplumsal gelişmelere katılım önündeki engellerle karşı karşıya ve siyasi süreçte temsil edilmemektedir. Bu nedenle, onlar genel olarak yaşamlarını etkileyen siyasi süreçleri etkileyememekte ve şikayetlerini bildirmek için her hangi bir mekanizmaya sahip değiller. Myanmar hükümeti, etnik azınlıklar, vatandaşlığı olmayan kişiler ve kadınlar da dahil olmak üzere tüm grupların siyasal sürece katılımını ve temsilini teşvik etmek için adımlar atmalı, ayrıca hükümet ve topluluklar arasında güven oluşturmak için stratejiler geliştirmeli ve bu sürece sivil toplumun katılımını sağlamalıdır.

Komisyonun Rakhine eyaletine ziyareti sırasında, yerel topluluk arasında korku ve karşılıklı güvensizliğin olduğunu, toplumlar arası şiddetin yenilenme olasılığı konusunda insanların endişeli olduklarını gözlemlemiştir. Bu durumun eyaletin her yerinde mevcut olduğunu, ancak kuzeyde ve merkezde özellikle yaygın olduğu ifade edilmiştir. Bununla ilgili olarak Myanmar hükümeti, toplumlar arası diyalogun, ilçe, eyalet ve sivil toplum kuruluşları dahil olmak üzere tüm seviyelerinde sistematik bir şekilde yürütülmesini sağlamalıdır. Diyalog süreci tüm etnik azınlıkları, kadınları, gençleri içerecek şekilde halkın geniş katılımını gerektirmektedir. Toplumlararası uzlaşma sürecini desteklemek için, hükümet diyaloga elverişli bir ortam yaratılmasına yardımcı olacak faaliyetler başlatmalıdır. Bunlar; Budist Rakhinelerin ve Rohingyaların mesleki eğitim, altyapı projeleri veya kültürel etkinlikler gibi ortak faaliyetler yoluyla gayri resmi olarak bir araya getirilmesi; dinle ilgili yanlış bilgileri ve önyargıları gidermek için kültürel ortamlar, sivil eğitim ve farkındalık yaratan faaliyetler yoluyla hoşgörünün artırılması; spor, müzik ve sanat gibi ortak etkinlikleri teşvik etmek için ortak gençlik merkezleri oluşturulması gibi faaliyetleri içerebilir.

R2P kapsamında en sık vurgulanan konulardan birisi ülkelerde güvenlik sektörünün reform çalışmalarıdır. Bu bağlamda, Myanmar'ın devlet dışı silahlı gruplar ve yasa dışı örgütlenmelerin zorluklarıyla karşı karşıya olduğu ve devlet güvenlik sektörünün mevcut durumu, ülkenin karşı karşıya olduğu sorunlarla mücadele

edebilecek kapasitede olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca, ülkenin kuzeyi Bangladeş sınırındaki yasadışı faaliyetler ve güvenlik sorunları oluşturan uyuşturucu kaçakçılığı için önemli bir geçiş merkezi haline gelmiştir. Myanmar'daki güvenlik sorununun karmaşıklığı ve bir birine bağlı olarak geliştiği dikkate alındığında, geniş kapsamlı güvenlik reformları kaçınılmazdır. Bu anlamda, Danışma Komisyonu güvenlik sektörünün geliştirilmesi için öneriler ve uygulama mekanizmaları sunmuştur. Komisyon, ileri sürdüğü, önerilerin uygulanmasını sağlamak, kolaylaştırmak ve takip etmek için Bakanlık düzeyinde bir yetkilinin atanmasını uygun buldu.

Danışma Komisyonu, ülkedeki insani krizlere dair geçmişin incelenmesinin dinamik bir gelecek için vizyon oluşturacağını ifade etmiştir. Myanmar'daki kriz olaylarına dair tarihi anlatılar, diğer toplumların korkularını, acılarını ve kolektif travmalarını görmezden gelmektedir. Aynı şekilde, Rakhine eyaletinin medeniyetler kavşağı ve kozmopolit bir merkez olduğuna dair tarihi bilgiler göz ardı edilmektedir. Oysa Rakhine, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle tarihsel süreç içerisinde farklı ülkelerden göçlere ve yoğun ticaret seferlerine sahne olmuştur. Bölgeye dair araştırmalar tarihsel gerçekleri yansıtacak bir şekilde gerçekleştirilirse Rohingya halkının bölgedeki varlığını kabul etmek zor olmayacaktır.

Kofi Annan, hükümetin öncülük ettiği ve toplumun tüm sektörlerinin desteklediği ortak bir eylem sağlanamazsa Rakhine eyaletindeki krizi daha da derinleştirecek olan bir başka şiddet ve radikalleşme olasılığından endişe duyduğunu bildirdi. Kofi Annan liderliğindeki Danışma Komisyonu üyeleri ile başkent Yangon'daki Ulusal Uzlaşma ve Barış Merkezi'nde düzenlenen toplantıda Aung San Suu Kyi, ülkede istikrar ve gelişmenin sağlanması için sorunun çözümüne yönelik ihtiyacı vurgulayarak Rakhine sorununun her kesimi ilgilendiren en önemli konu olduğunu ifade etti. Syu Kyi hükümeti, Danışma Komisyonu önerilerinin uygulanmasında istekli olduğunu belirtmişti.²⁹⁹

²⁹⁹ Andrew Fagan, "Minority Rights in Myanmar: Negotiating Identity Politics and Human Rights", **The Noble Banner of Human Rights: Essays in Memory of Tom Lantos**, Ed. Anna-Maria Biro, Katrina Lantos Swett, Leiden, Brill Nijhoff, 2018, s. 256

Rakhine Komisyonu'nun raporu, Rohingya konusunda o döneme kadar geliştirilmiş en kapsamlı önerileri ve çerçeveyi sunmakla birlikte sorunun çözümü ile ilgili bazı boşlukları içermektedir. Öncelikle raporun sunulmasından hemen sonra ARSA'nın saldırıları ile şiddetlenen kriz ve yüz binlerce Rohingyanın ülkeyi terk ederek Bangladeş'e kaçması olayın boyutunu değiştirmiş ve ek önerilerin geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, Rohingya halkının Bangladeş'ten Myanmar'a güvenli bir şekilde geri dönüşünün sağlanması, vatandaşlık sorununun acil olarak çözülmesi ve ülkede vatandaşlık ile etnik grup arasındaki ilişki algısından vazgeçilmesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte, Rohingya halkının topluma entegre edilmesi, yıkıma uğramış köylerin ve evlerin yeniden inşa edilmesi, kapsayıcı ekonomik ve eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması acil öneriler arasında yer alabilir.

Kriz sonrası daha sağlıklı ve barışçıl bir toplumun inşası, aynı zamanda ağır insan hakları ihlalleri ilgili sorumluların cezalandırılması ve adaletin sağlanması amacıyla etkin mekanizmaların oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu anlamda, Rohingya krizi ile ilgili geçiş dönemi adaleti stratejilerine uygun olarak krizin temel nedenlerine dair araştırma komisyonlarının oluşturulması, şiddet olayları faillerinin yargılanması, kriz kurbanlarının gereksinimlerini belirleyen programlarının uygulanması gerçekleştirilebilir.³⁰⁰

4.5.1.2. Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonu

Myanmar'da gerçekleşen sistematik insan hakları ihlalleri ile ilgili uluslararası toplumun talebi üzerine BM İnsan Hakları Komisyonu Mart 2018'de Myanmar askeri ve güvenlik güçleri tarafından işlendiği iddia edilen insan hakları ihlalleri ile ilgili durumu araştırmak için Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonunun oluşturulmasına karar verdi.³⁰¹ Misyon çerçevesinde Myanmar ve Rohingya

³⁰⁰ Anthony Ware, Costas Laoutides, s. 209-210

³⁰¹ Lin, Wilmet, Renckens, "Year in Review 2017", **Yearbook of International Humanitarian Law 2017**, Ed. Terry D. Gill, Amsterdam, ASSER Press, 2019, s. 271

toplumunun mülteci olarak bulunduğu Malezya ve Bangladeş'e gerçekleştirilen ziyaretler, araştırmalar ve müzakerelerden sonra Eylül 2018'de ilk raporunu yayımlandı.

Raporda, Myanmar ordusunun üst düzey yetkililerinin etnik azınlıklara karşı işlenen soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarından dolayı yargılanması istenmiştir. Misyon başkanı Marzuki Darusman, Myanmar ordusunun (Tatmadaw) modern demokratik bir ülke olarak gelişmesi önündeki en büyük engel oluşturduğunu belirtmiştir. Darusman'a göre ordunun hukukun üzerinde tutulması ülkede barışı imkansız kılacaktır. Bu nedenle, öncelikli olarak yapılması gereken adımlardan biri Tatmadaw'nın mevcut tüm liderlerinin değiştirilmesi, ordunun tam sivil kontrol altına alınmasıdır. Marzuki Darusman, kendi gözlemlerini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

“Tatmadaw, operasyonlar esnasında, kadınlar ve çocuklar dahil sivilleri sistematik olarak hedef almış, cinsel şiddet uygulamış, azınlıklara karşı dışlayıcı, ayrımcı ve nefret söylemlerini kullanarak düşmanlığı teşvik etmiştir... raporda yayınladığımız bulgular, Myanmar'ın Rakhine, Kachin ve Shan eyaletlerinde işlenen sistematik insan hakları ihlallerinin ve uluslararası suçların faillerinin cezasız kalmaması gerektiğini ısrarla ortaya koyuyor. Ayrıca, Rakhine eyaletinde üst düzey generallerin soykırım suçu nedeniyle soruşturulmaları ve yargılanmaları gerektiğini de gösteriyor. Böyle bir ölçekte ve bu kadar korkunç ve suçlarla karşılaşmadım.”³⁰²

Rapor, bir şok tecavüz ve şok edici ölçekte işlenen diğer cinsel şiddet biçimlerini ortaya koymaktadır. Binlerce Rohingya kadını, toplu tecavüz maruz bırakılmış ve tecavüz sonrası öldürülmüştür. Raporda bu eylemin tecavüz ve cinsel şiddet yoluyla bir toplumu korkutmak, cezalandırmak amacıyla gerçekleştirilmiş kasıtlı bir stratejinin parçası olduğu sonucuna varılıyor.³⁰³ 2017'de Rohingya halkına karşı uygulanan aşırı şiddetin ve kitlesel bir şekilde sınır dışı etme, on yıllarca süren siyasi baskı ve şiddet olayları, vatandaşlığın reddedilmesi, seyahat özgürlüğü, geçim, sağlık ve eğitim kısıtlamaları, evlilik ve doğum gibi özel hayatı etkileyen kısıtlamalara vurgu yapılmıştır.

³⁰² UN Human Rights Council, “Statement by Marzuki Darusman, Chairperson of the Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar”, (çevrimiçi), <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=23580&LangID=E>, 21 Mart 2018

³⁰³ UN Human Rights Council, “Report of the detailed findings of the Independent International Fact-Finding Mission on Myanmar”, A/HRC/39/CRP.2, 12 Eylül 2018, s. 348-350

Ayrıca, tüm bu olayların, Myanmar yönetimin iddia ettiği gibi toplumlar arasında bir çatışma sonucu olmadığı, Myanmar ordusu, polis ve diğer güvenlik güçlerinin katılımıyla gerçekleştiği ifade edilmiştir.

Arakan Rohingya Kurtuluş Ordusu (ARSA) ve etnik silahlı örgütlerin faaliyetleri de Misyon tarafından incelenmiştir. Raporda, ARSA'nın Myanmar güvenlik güçlerine saldırdığı, sivillere zarar verdiği, mülkleri imha ettiği belirtilmiştir.³⁰⁴ Her ne kadar uluslararası toplum özellikle Rakhine eyaletindeki duruma odaklanmış olsa da, raporda ayrıca Shan ve Kachin gibi Myanmar'ın kuzey eyaletlerinde yapılan ihlallere ilişkin ayrıntılı soruşturma bulguları da ortaya konuyor. Raporda, Tatmadaw'ın Kachin hem de Shan eyaletlerinde gerçekleştirdiği eylemlerin de insanlığa karşı suçlar kapsamına girdiği tespit edilmiştir. Rapor, Myanmar'da işlenen insani krizin önlenmesinde uluslararası toplumun şimdiye kadar başarısız olduğunu belirterek bir sonraki aşamada etkili stratejiler geliştirmek amacıyla Myanmar hükümetine ve uluslararası topluma öneriler sunmuştur.

Öneriler Myanmar'daki insani krizlerin önlenmesinde uluslararası toplumun sorumluluğunu net bir şekilde ifade etmiştir. Buna göre, Uluslararası toplum BM aracılığıyla, Myanmar devletine kendi halkını soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından koruma sorumluluğunu yerine getirme konusunda yardım etmek için tüm diplomatik, insani ve diğer barışçıl yollar kullanılmalı, gerekirse BM Şartı uyarınca kolektif eyleme geçmelidir. Myanmar'da işlenen ağır insan hakları ihlalleri, ICC tarafından incelenmeli veya gerekirse özel bir uluslararası ceza mahkemesi oluşturulmalıdır. Ayrıca, Güvenlik Konseyi, suçların işlenmesinden sorumlu olanlara karşı hedefli yaptırımlar uygulamalıdır. Fakat Güvenlik Konseyi faaliyete geçinceye kadar, Genel Kurul veya İnsan Hakları Konseyi, insan hakları ihlalleri ile ilgili delilleri toplamak, analiz etmek ve dosya hazırlamak için bağımsız, tarafsız bir mekanizma oluşturmalıdır.

³⁰⁴ UN Human Rights Council Fact-Finding Report, s. 18-19

Rapora göre, BM ve uluslararası toplum, mültecilerin ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönmelerinin güvenli bir şekilde sağlanması, İnsan Hakları Konseyi, Myanmar Özel Raportörünün ve İnsan Hakları Yüksek Komiserinin görevlerini desteklemeye devam etmeli ve Myanmar'daki insan hakları krizine güçlü bir şekilde odaklanmayı sürdürmek için yeterli kaynaklara sahip olunması sağlamalıdır. Avrupa Birliği ve ASEAN dahil olmak üzere bölgesel kuruluşlar, Myanmar'daki insan hakları ile ilgili suç faillerinin hesap verebilirliğini sağlamak ve uluslararası adalet mekanizmasına destek vermek için stratejiler geliştirmelidir.

Araştırma Misyonunun önerilerine tepki olarak, 18 Eylül 2018'de ICC Başsavcısı Fatou Bensouda, ICC'nin 700.000'den fazla Rohingyanın sınır dışı edildiği iddiaları üzerine ön inceleme başlattığını duyurdu. Myanmar ICC'ye taraf devlet olmaması yasal süreci zorlaştırırsa da Bangladeş topraklarında bulunan Rohingya mülteci kamplarında gerçekleşen olaylar üzerinden mahkemenin yargı yetkisini kullanabileceği belirtildi.³⁰⁵ Bu bağlamda, ön inceleme temel haklardan yoksun bırakılma, öldürme, cinsel şiddet ve yağmalama dahil Rohingya halkının zorla yerinden edilmesine yol açan eylemlerin araştırılması dikkate alınabilir. İnceleme kapsamında, Rohingya halkına karşı işlenen cinayetlerin Roma Statüsünün 7. maddesi incelenmesi öngörülmüştür.

4.5.1.3. Myanmar'daki İnsan Haklarının Durumuna İlişkin Özel Raportörlük

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin raporlarında Myanmar'daki insan hakları ihlallerinin sıkça tartışıldığı görülmektedir. Myanmar hükümeti ve halkı ile doğrudan temas kurmak, ülke içindeki insan haklarının durumunu devamlı olarak gözlemek ve incelemek için BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (UN OHCHR), Myanmar'daki insan haklarının durumuna ilişkin Özel Raportör atamıştır. UN OHCHR, Myanmar hükümetinden Özel Raportörün, ülkedeki görevine uygun olarak toplumun tüm üyelerine erişiminin sağlanmasını istedi. Özel Raportör her yıl Myanmar'daki insan

³⁰⁵ ICC, "Statement of ICC Prosecutor, Mrs Fatou Bensouda, on opening a Preliminary Examination concerning the alleged deportation of the Rohingya people from Myanmar to Bangladesh", (çevrimiçi), <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180918-otp-stat-Rohingya>, 20 Nisan 2018

haklarının durumuna ilişkin raporlar hazırlamaktadır. Raporlarının birçoğu, Myanmar hükümetine ülkenin hukuk sistemini uluslararası insan haklarına uygun hale getirilmesi, tüm halkın insan haklarının korunması ve Müslüman nüfusun dolaşım özgürlüğü konusundaki ayrımcı kısıtlamaların kaldırılması gibi tavsiyeler sunmaktadır.

Aralık 2017’de, Myanmar Özel Raportörü Yanghee Lee, Myanmar hükümeti tarafından gerekli alanlara erişimin reddedilmesi nedeniyle görevinin ve sorumluluklarının yerine getirilmesinin oldukça zor olduğunu belirtti.³⁰⁶ Ayrıca, Özel Raportör, Hindistan’da bulunan Myanmarlı mültecilerle görüşmek için bu ülkeyi ziyaret etme talebinde bulunduğunu fakat Hindistan hükümetinden hiçbir cevap alamadığını ifade etmiştir. Özel Raportör Bangladeş’teki Rohingya mülteci kamplarını ziyaret ettiğini, BM temsilcileri, insani hakları temsilcileri ve diplomatik temsilcilerle yoğun görüşmeler yaptığını, aynı zamanda Myanmar hükümeti ile diyalog için fırsatlar aramaya devam ettiğini belirtmiştir.

Rapora göre, Myanmar’daki demokratik sürecin gerilemekte, insan hakları ihlallerine ve adaletsizliğe karşı bir sessizlik devam etmektedir. Medyaya yönelik sansürler söz konusudur, 2017 tarihindeki Rakhine olaylarından sonra BBC ve Radio Free Asia’nın yayınları Rohingya kelimesini kullanmaları nedeniyle sona erdirilmiştir. Ayrıca, hükümet tarafından sosyal medyanın kontrol edilmesi için özel ekipler oluşturulmuştur. Özel Raportör, Tatmadaw tarafından on yıllardır ülkenin çeşitli yerlerinde uygulandığı iddia edilen insan hakları ve uluslararası insancıl hukukun yaygın ve sistematik ihlallerini kınayarak, olaylar sırasında gerçekleştirilen toplu öldürme, tecavüz, işkence, yağma, zorla yerinden etme gibi eylemlerin soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları kapsamına girebileceğini vurgulamıştır. Ayrıca Rakhine eyaletindeki Rohingya nüfusuna karşı işlenen aşırı şiddet olaylarına Myanmar devlet güvenlik güçlerinin de katıldığının belgelendiği ifade edilmiştir.³⁰⁷

³⁰⁶ OHCHR, “Myanmar refuses access to UN Special Rapporteur”, (çevrimiçi), <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22553>, 23 Nisan 2018

³⁰⁷ Alison, Tan, **Can ASEAN Take Human Rights Seriously?**, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, s. 56

4.6. Güneydoğu Asya’da İnsani Kriz Yönetimine Bölgesel Yanıt

4.6.1. Bölge Ülkelerinin Rohingya Krizine Yanıtı

II. Dünya Savaşı’ndan bu yana, Güneydoğu Asya ülkeleri, komşu ülkelere gelen büyük mülteci akınlarına maruz kalmıştır. Ancak, bölgede mülteci durumuna dair hukuki düzenlemeler bulunmadığı için mülteciler genellikle illegal göçmenler muamelesi görmüştür.³⁰⁸ Güneydoğu Asya’da on iki ülkeden sadece üçü uluslararası mülteci sözleşmesine taraftır. Filipinler, 1981’de, Kamboçya 1994’te, Doğu Timor 2002’de Mülteci Sözleşmesi ve Protokolüne taraftır.³⁰⁹ Sara S. Davies, devletler 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne taraflar olmama nedenini, bölgede söz konusu belgelerin Avrupa merkezli olduğuna dair bir algının olduğu ile açıklamaktadır. Güneydoğu Asya ülkeleri, aynı zamanda mülteci kabulünün ekonomik yük ve ülkedeki sosyal uyuma tehdit oluşturacağı nedeniyle mülteci hukukuna taraf olmamayı tercih etmektedir.³¹⁰ Bununla birlikte, uluslararası mülteci hukukunun II. Dünya Savaşı’nın politik bir ürünü olduğu ve mülteci sözleşmesinin ele aldığı konuların Avrupa deneyimlerine özgü olduğu da iddia edilmektedir. Asya ve Afrika ülkeleri, mülteci sözleşmesinin hazırlık sürecine katılmadığını ve seslerinin marjinalleştirildiğini düşünmektedir.³¹¹

Hintçini krizi sırasında, bölge ülkeleri mültecilere geçici olarak iyi davranmanın ardından onları kabul etmeyi reddetmiştir. Dönemin ilgili belgeleri Tayland güvenlik güçlerinin mültecilere sınırlarda silahlarla saldırdığını, Malezyalı yetkililerin mültecilerin mali yükünden ziyade kendi toplumlarındaki ırkçı kaygılardan dolayı kabul etmediğini, Endonezya’nın başlangıçta az sayıda mülteci almış olsa da onların varlığını zaten kırılğan olan ekonomisi için bir tehdit olarak gördüğü belirtmektedir. Filipinler, ülkedeki yoksulluk ve gergin siyasi ortam nedeniyle, Singapur küçük devlet olduğunu

³⁰⁸ Sara E. Davies, **Legitimising Rejection: International Refugee Law in Southeast Asia**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, s. 4-5

³⁰⁹ Sara E. Davies, “Saving refugees or saving borders? Southeast Asian States and the Indochinese refugee crisis”, **Global Change, Peace & Security**, Vol 18, Issue 1, 2006, s. 3-4

³¹⁰ Sara E. Davies, , s. 9-11

³¹¹ **Ibid.**

ve çok sayıda mülteciyi barındıramayacağını savunarak mülteci kabulüne sınırlamalar getirmiştir.

1980’li yılların sonlarından itibaren bölge Rohingya mültecilerinin akınına sahne olmuştur. Eski tecrübelerden görüldüğü üzere, Güneydoğu Asya’da uluslararası mülteci hukuku ile ilgili gerekli düzenlemelerin bulunmaması, bölgede mülteci krizinin yönetimi ile ilgili politikaları sınırlamaktadır. Yüz binlerce insan Güneydoğu Asya’nın farklı ülkelerinde mülteci hayatı yaşamasına rağmen onlardan sadece küçük bir grup uygun şartlarda yerleştirilmiştir. Tayland’ın sınır kamplarında Myanmar’dan 105.000 mültecinin bulunduğu tahmin edilmektedir.³¹² Malezya, 136.3’ü Myanmarlı olmak üzere 154.000 mülteciye ev sahipliği yapmaktadır.³¹³

Malezya’daki Rohingya mültecilerine UNHCR tarafından sınırlı eğitim, sağlık ve iş fırsatlarına erişim sağlayan belgeler verilmiş, ancak, bu geçici koruma, Malezya Göç Yasası 2002’de değiştirildiği zaman sona ermiştir.³¹⁴ Malezya, uluslararası mülteci hukukunun tarafı olmadığı için, mültecilerin statüsünü tanımıyor. Ülkeye girmeye çalışan mülteciler yasadışı göçmenler olarak görülmekte, sınırda tutuklama ve geri gönderilmektedir. UNHCR ile müzakereden sonra, Malezya hükümeti sınırlı sayıda olmakla mültecilere çalışma ve eğitim olanakları sağlamış, fakat sonradan mültecilere yönelik cezai tedbirlerle devam etmiştir. 2015 yılında Güneydoğu Asya’da yaşanan tekne krizi sırasında, çok sayıda Rohingya ve Bangladeşlinin olduğu mülteci botu Malezya kıyılarından geri çevrilmiştir.

Tayland da uluslararası mülteci hukukuna taraf olmasa da bu ülke, bölgedeki mülteci yükünü daha fazla üstlenmektedir. Fakat bazı Taylandlı yetkililer, çok sayıda mültecinin ulusal güvenlik için tehdit oluşturacağını düşünerek ülkenin mülteci kabulüne itiraz etmektedir. 2015 yılında Tayland Başbakan Yardımcısı ülkesine dahil olmaya çalışan mültecilerle ilgili aşağıdakileri belirtmiştir:

³¹² European Commission on Humanitarian Aid and Civil Protection, “Refugees in Thailand”, (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/thematic/refugees_thailand_en.pdf, 12 Nisan 2018

³¹³ UNHCR, “Figures at a Glance”, (çevrimiçi), http://www.unhcr.org/my/about_us-@-figures_at_a_glance.aspx, 12 Nisan 2018

³¹⁴ Richard G. Lugar, **Trafficking and Extortion of Burmese Migrants in Malaysia and Southern Thailand**, Washington, US Government Printing Office, 2009, s. 14-15

“Mülteciler Tayland sularına girmeye karar verirse, yasadışı göçmenler olarak yargılanacaklar. Ancak, üçüncü ülkeye devam etmeye karar verirse, Tayland makamları mültecilere gerekli ulaşım araçları, yiyecek, içecek ve ilaç sağlayacaktır. Kritik koşullarda bulunan mülteciler hemen tıbbi tedavi için karaya alınacaktır.”³¹⁵

Malezya ve Tayland gibi Endonezya da mülteci sözleşmesine taraf değildir. Mültecilerin ulusal güvenlik açısından potansiyel bir tehdit olarak algılanması, bu ülkenin mülteci politikasını şekillendirmektedir. Endonezya'nın Rohingya Müslümanları ile ilgili bir başka endişesi de bazı Rohingyaların İslami radikal gruplarla ilişkisidir. Endonezya, bölgesel mülteci yükünü uluslararası kanallarla paylaşmaya çalışmaktadır. Endonezya Göç Dairesi Genel Direktörü, sadece UNHCR'in mülteci statüsüyle ilgili belgelere sahip olan sığınmacılara yardım edileceğine dair bir belge imzalamıştır.³¹⁶ Söz konusu belgeye göre, Endonezya'nın mültecileri UNHCR ve IOM ile işbirliği içerisinde geçici olarak yerleştirebileceği ifade edilmiştir. Ancak, mültecilerin gerekli belgelere sahip olmaması ya da belge için başvuru ve değerlendirme sürecinin uzaması, mültecilerin illegal göçmenler olarak gözüaltına alınmasına yol açmaktadır.

2017 olayları sonrasında Rohingya krizi tekrar gündeme gelirken, Endonezya ve Malezya, Nargis siklonu sırasında Myanmar devleti ile başarılı bir işbirliğinin şimdiki durum için bir örnek oluşturabileceğini ifade ederek ASEAN'ın duruma müdahale etmesini, Rohingya halkına yardımların sağlanmasını ve şiddet olaylarının araştırılmasını talep etmiştir. Malezya Dışişleri Bakanı, Myanmar devletinin Rohingyaları ulusal etnik grup olarak kabul etmese de onların temel insan haklarına saygı duymakla yükümlü olduğunu ifade etmiştir.

³¹⁵ National News Bureau of Thailand, “DPM stressed local authorities practices for Rohingya refugees”, (çevrimiçi),

http://thainews.prd.go.th/website_en/news/news_detail/WNPOL5805180010012, 02 Mayıs 2018

³¹⁶ Savitri, Brynna, “Difficult Journeys: Accessing Refugee Protection In Indonesia”, Monash University Law Review, (çevrimiçi), <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MonashULawRw/2010/29.html>, 08 Mayıs 2018

4.6.2. ASEAN'in Rohingya Krizine Yanıtı

Bölgesel etkilere sahip Rohingya krizi, Güneydoğu Asya'da önemli güvenlik sorunlarına neden olmaktadır. Bölge ülkelerinde uzun zamandır devam eden mülteci durumları, organize suçlar ve sınır güvenliği tehditlerine, siyasi, sosyal ve toplumsal gerilimlere neden olmaktadır. Diğer yandan Rohingya krizi, nüfusunun %60'ı Müslüman, %18'i Budist olan Güneydoğu Asya'da dini gerilimleri tetiklemekte ve terör endişelerini arttırmaktadır. Çok boyutlu etkilere sahip Rohingya sorunu, bölgesel barış ve istikrara tehdit olarak görülmektedir.³¹⁷

Myanmar ve Bangladeş sınırları silah ve insan kaçakçıları için bir barınak haline gelmiştir. Burada bulunan silah kaçakçıları, bölgedeki yasadışı örgütlere silah temin etmektedir. Ayrıca, bot yolculukları ile ülkelerini terk eden Rohingyalar uluslararası insan kaçakçılarının hedefi olmuştur.³¹⁸ Bu olaylar, bölge için stratejik öneme sahip deniz yollarının güvenliğini etkilemektedir. Rohingya sorunundan kaynaklanan kriz ve organize suç tehditleri, deniz yolu kullanıcılarının güvenlik kaygılarını büyük ölçüde arttırmaktadır. ASEAN'in eski Genel Sekreteri Surin Pitsuwan, Myanmar'ın Rohingya krizine zamanında ve etkili bir şekilde yanıt verilmemesinin ASEAN coğrafyasını istikrarsızlaştırabileceğini ifade etmiştir.

BM eski Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un *R2P'nin Uygulanmasına yönelik raporda Bölgesel Düzenlemelerin Rolü* başlıklı raporu, insani kriz yönetimi ve R2P'nin uygulanmasında bölgesel kuruluşların önemine vurgu yapmıştır. ASEAN, R2P'nin ilke ve hedeflerinin geliştirilmesi ve bölgede uygulanması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Myanmar'da demokrasiye geçiş sürecinin hızlandırılmasını desteklenmesi, potansiyel risklerin değerlendirilmesine yardım etmek amacıyla erken uyarı mekanizmalarının oluşturulması, BM kuruluşlarıyla işbirliğinin sağlanması, BM İnsan

³¹⁷ Agus Trihartono, "Myanmar's Worsening Rohingya Crisis, A Call for Responsibility to Protect and ASEAN's Response", **Sustainable Future for Human Security: Society, Cities and Governance**, Ed., Benjamin McLellan, Singapore, Springer, 2018, s. 11-12

³¹⁸ Maung Aung Myoe, "Myanmar's Maritime Challenges and Priorities", **Maritime Challenges and Priorities in Asia: Implications for Regional Security**, Ed., Joshua Ho and Sam Bateman, Abingdon, Routledge, 2012, s. 95

Hakları Konseyi raporlarının uygulanması bağlamında stratejilerin geliştirilmesi, BM Genel Sekreteri'nin Soykırımların Önlenmesi üzerine Özel Danışmanı ve BM'nin Myanmar özel Raportörlüğü misyonlarının desteklemesi gibi inisiyatifler, Myanmar devletinin kriz yönetimi kapasitesinin geliştirilmesine olanak sağlayabilir.

Genel olarak ASEAN'ın, Güneydoğu Asya'da R2P'nin uygulanması ve bölgede insan haklarının güçlendirilmesi için gerekli kurum ve mekanizmalara sahip olduğu görülmektedir. Buna rağmen, Rohingya sorununun hem insani boyutu hem de bölgesel güvenlik yönü büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. ASEAN'ın geleneksel siyasi kültürü ve Myanmar devletinin herhangi bir dış müdahale konusunda oldukça hassas olması nedeniyle Myanmar devletinin ve ASEAN'ın Rohingya sorununa karşı pragmatik bir yaklaşım benimsememesi ve sorumlulukların reddedilmesi sadece Myanmar için değil, bütün bölge için de ciddi güvenlik sorunlarına yol açmış ve uluslararası tepkilere neden olmuştur.

2006'da ASEAN'ın Myanmar Elçisi Syed Hamid, ASEAN'ın Myanmar hükümeti ile yaşadığı sıkıntıları açıkça ifade etmiş, Wall Street Journal'da yayınladığı makalesinde ASEAN'ın iç işlerine müdahale etmeme ilkesine vurgu yaparak, şimdilik ASEAN'ın yapabileceği tek şeyin uluslararası tepkilere karşı Myanmar'ın yanında yer almak ve ülkede demokrasiye geçiş sürecini adım adım desteklemek olduğunu bildirmiştir. O aynı zamanda Myanmar yönetiminin, ASEAN tarafından baskıya uğradığını düşünmek yerine, Myanmar sorunu nedeniyle ASEAN'ın imajını zedeleme konusunda daha sorumlu olması gerektiğini ifade etmiştir.³¹⁹

2007'de Myanmar genelinde meydana gelen Saffron devimi olarak bilinen ayaklanmaları hükümetin halka karşı güç kullanarak bastırması ASEAN Dışişleri Bakanlarının BM Genel Kurulu'nda gerçekleştirilen toplantısının temel konularından biri oldu. Toplantıda Singapur Dışişleri Bakanı George Yeo, mevcut koşullarda ASEAN'ın Myanmar'daki olayları kınamaktan başka bir seçiminin olmadığını belirtti.

³¹⁹ Catherine Renshaw, **Human Rights and Participatory Politics in Southeast Asia**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2019, s. 160

Yeo, Myanmar sorununun birlik ve uyum açısından ASEAN için bir sınav olduğunu, kuruluşun bu sorunu göz ardı etmesi onun güvenilirliğine zarar vereceğini ifade etti.³²⁰

BM Genel Sekreteri Soykırımların Önlenmesi üzerine Özel Danışmanı Adama Dieng'in isteği üzerine, ASEAN eski Genel Sekreteri Surin Pitsuwan, 2013'te Güneydoğu Asya'da insani krizlerin önlenmesi konusunda tavsiyelerde bulunacak üst düzey bir panel oluşturulması, bölgede kriz yönetimi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.³²¹ Söz konusu panel, R2P'yi uygulamasına yönelik gerekli stratejiler belirlemek için öneriler hazırlamakla görevlendirildi. Panelin görev süreci boyunca Surin Pitsuwan, bölgedeki ülkeleri gezerek hükümetlere ve sivil topluma kuruluşlarına tavsiyelerde bulunmuş; hükümetler, R2P'yi uygulamak için gerekli adımları aktif olarak değerlendireceğini bildirmiştir. Bu çabalar, 2016'da Doğu Timor ve Kamboçya tarafından devam ettirilmiş, Kamboçya'nın Başbakanı Hun Sen, R2P'ye desteğini yineleyerek kavramın hedeflerine ulaşılması konusunda bölgesel çabalara öncülük edeceğini ifade etmiştir. R2P'nin uygulanması konusunda ASEAN düzeyinde siyasi iradenin oluşturulması bölgede kriz yönetimine önemli katkı sağlayabilir.

ASEAN'ın güçlü siyasi irade sergilediği zaman kriz yönetimi konusunda başarılı olduğuna dair yaşanmış örnekler vardır. ASEAN'ın Myanmar'ın demokratikleşmesi sürecinde askeri yönetim ve demokrasi yanlısı hareketler arasında uzun süreden beri devam eden siyasi çatışmanın sona erdirilmesi ve taraflar arasında uzlaşmanın sağlanması konusunda Myanmar hükümetini etkilemeyi başarmıştı. Ayrıca, 2008'de Nargis siklonu zamanı Myanmar hükümetinin uluslararası yardım kuruluşlarının ülkeye girişini engellemeye çalıştığı sırada, ASEAN'ın insani yardımlar bağlamında Myanmar'la işbirliği, ASEAN'ın ülke içi sorunların çözümüne yönelik gerekli kapasitesinin olduğunu göstermiştir.³²²

³²⁰ **Ibid.**, s. 162

³²¹ The Asia Pacific Partnership for Atrocity Prevention, "High Level Advisory Panel on the Responsibility to Protect in Southeast Asia", (çevrimiçi), <https://r2pasiapacific.org/supporting-regional-partnerships>, 3 Haziran 2018

³²² Christopher Roberts, "Myanmar, Cyclone Nargis, and Regional Intermediaries", **Disaster Relief in the Asia Pacific: Agency and Resilience**, Ed., Minako Sakai, Edwin Jurriëns, Jian Zhang, Alec Thornton, Abindgon, Routledge, 2012, s. 94

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere ASEAN, bölgedeki çatışmaların önlenmesi ve insani kriz yönetimine yardımcı olacak araçlara sahiptir. Bu bağlamda APSC, alt-bölgesel bir çerçeve olarak ASEAN'ın en önemli güvenlik ayağını oluşturmaktadır. APSC, üye ülkelerin güvenlik sorunlarını çözmek, bölgede ve dünyada barış içinde yaşamalarını sağlamak için oluşturulmuştur.³²³ APSC, özellikle ASEAN bölgesinde insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı, aynı zamanda bölge düzeyinde sosyal adaletin sağlanması ilkelerini temel almaktadır.³²⁴ APSC, ayrıca bölgesel barışı, güvenliği ve istikrarı sağlamak ve siyasi gerginlikleri yönetmek açısından ASEAN'ın yetkilerini arttırmaktadır. Bu bağlamda, Rohingya sorunu ile ilgili çözüm stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanmasının teşvik edilmesi, APSC'nin hedeflerinin somutlaştırılması ve eyleme geçmesi için bir fırsat oluşturabilir.

APHR, bölgede demokrasi ve insan haklarının korunmasının teşvik edilmesi açısından ASEAN'ın en etkili mekanizmalardan biridir. APHR'in Rohingya krizine dair yayınladığı raporlar, Myanmar'dan kaynaklanan insan kaçakçılığı, yasadışı göçler ve onların bölge ekonomilerine etkileri ve köktenci ideolojileri tetiklemesi konularına odaklanmıştır. APHR, ASEAN üye ülkelerinin ASEAN Şartı'na uygun olarak bölgede insan haklarının korunması ile ilgili sorumluluklarına uyarılmaktadır. APHR, Rohingya sorununun bölgesel bir endişe kaynağı olduğunu ve krizin önlenmesi için ASEAN ülkelerinin gerekli tüm önlemleri alması ile ilgili sorumluluğunu hatırlatmış, aynı zamanda konunun ASEAN toplantılarında ele alınmasını, şiddet olaylarına dair bağımsız araştırma misyonlarının oluşturulmasını, AICHR'ın gözlemci misyonların düzenlenmesi ve dönemsel raporların sunulması konularını içerecek bir şekilde görevlerinin genişletilmesini önermiştir. Fakat AICHR'ın Rohingya konusu ile ilgili faaliyetleri kapalı toplantılarla sınırlı olmaya devam etmiştir.³²⁵

³²³ "ASEAN Political-Security Community", (çevrimiçi), <https://asean.org/asean-political-security-community/>, 8 Haziran 2018

³²⁴ Mely Caballero-Anthony, "Non-traditional Security Challenges, Regional Governance and the ASEAN Political Security Community (APSC)", **ASEAN and the Institutionalization of East Asia**, Ed., Ralf Emmers, Abingdon, Routledge, 2012, s. 35

³²⁵ Catherine Renshaw, **Human Rights and Participatory Politics in Southeast Asia**, s. 163

APHR'in Rohingyaların Myanmar'da uğradığı insan hakları ihlallerini ve Bangladeş'e kaçan Rohingyaların durumunu incelemek için oluşturduğu Olgu-bulma Misyonu, Myanmar hükümetine Rohingya'lara yönelik şiddetin durdurulmasını, demokrasi ve insan haklarına saygı, Rakhine Danışma Komisyonu'nun önerilerin uygulamasını, uluslararası bağımsız araştırma misyonlarının etkilenmiş alanlara ve topluma erişiminin sağlanması, uluslararası kuruluşlarla işbirliği gibi önerilerde bulunmuştur. Olgu-bulma Misyonu, ASEAN ülkelerine söz konusu önerilerin uygulanması için Myanmar devletine diplomatik baskı uygulanmasını önermiştir.³²⁶

Bölgesel ve uluslararası kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen incelemeler ve önerilen tavsiyelerin uygulanması, Güneydoğu Asya'da R2P'nin hedeflerine ulaşmayı sağlayacaktır. Fakat, konuya dair literatür analizi, bölge ülkelerinin R2P'nin önleyici ve zorlayıcı olmayan yönlerini destekleme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bazı ülkeler, R2P'nin müdahaleci ve devlet rızasına aykırı eylemleri meşrulaştırma potansiyeli taşıdığını dile getirmekteler. Bu nedenle, Güneydoğu Asya devletlerinin, R2P'yi bütünüyle destekleyen taraflar gibi davranacağı düşünülmemelidir. R2P'nin hedeflerine nasıl ulaşılabileceğine dair stratejiler ülkelere göre farklılık göstermektedir. Birçok Güneydoğu Asya hükümetleri, geleneksel egemenlik anlayışı ile R2P kavramı arasında potansiyel bir gerilim olduğunu ileri sürüyor. Ama aynı zamanda, birçok ülke egemenlik kavramının sorumluluk anlayışını içerecek şekilde geliştirilmesini desteklemektedir.

Genel olarak Güneydoğu Asya bölgesinde kriz yönetimi ve kitlesel şiddet suçlarının önlenmesi konusunda mevcut kapasitenin etkin olmadığı ve R2P'nin uygulanması açısından siyasi iradenin sınırlı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, bölgede R2P'nin kapsamı ve müdahale stratejileri ile ilgili bilgi eksikliği mevcuttur. R2P'nin uygulanmasını destekleyen, özellikle insan hakları ve toplumsal eşitlik gibi bazı sosyal normlara sınırlı bağlılık ve şiddetin önlenmesi ile ilgili siyasi süreci etkilemek için sivil toplum bilincinin sınırlı olması da önemli engel teşkil etmektedir.

³²⁶ Summary Report of Findings from Fact-Finding Mission to Bangladesh, "Rohingya Crisis: Past, Present and Future", Bangkok, **ASEAN Parliamentarians for Human Rights**, 2018, s. 13-14

Diğer yandan, farklı düzeylerde (resmi, sivil toplum, akademi) istikrarlı bir işbirliğinin eksikliği, otoriter hükümet uygulamaları, ayrımcılık ve bazı topluluklara karşı ciddi önyargılar krizlerin önlenmesine yönelik bölgesel ve uluslararası inisiyatifleri engellemektedir.³²⁷ Bu nedenler, Güneydoğu Asya'nın ister devlet düzeyinde, ister uluslararası toplum düzeyinde insani kriz yönetimi sürecinde kritik zorluklarla yüzleşmeye devam ettiğini göstermektedir.

³²⁷ Report of the High-Level Advisory Panel on the Responsibility to Protect in Southeast Asia, “Mainstreaming the Responsibility to Protect in Southeast Asia: Pathway Towards a Caring ASEAN Community”, (çevrimiçi), <https://r2pasiapacific.org/files/382/mainstreaming-r2p-hlap-report-sep-2014.pdf>, 12 Ağustos 2018

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Soğuk Savaş'ın bitimi ve iki kutuplu sistemin ortadan kalkması, uluslararası güvenlik gündemi için yeni bir başlangıç sundu. Ortaya çıkan yeni tehdit ve zorluklar bağlamında uluslararası insan hakları, insani güvenlik ve uluslararası toplumun sorumluluğu gibi kavramlar yeni güvenlik gündeminin temel konuları oldu. 20. yüzyıl boyunca insanlığa yönelmiş tehditler devlet odaklı güvenlik politikaları ve çalışmaları kapsamında ihmal edilmiş, söz konusu dönemde uluslararası güvenlik politikaları kurgulanmış düşman, devletler arası savaşlar, kutuplar arasında nükleer savaş olasılığı tehditlerine göre tasarlanmıştı. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla geleneksel tehdit algısının ortadan kalkması bir tarafta güvenlikle tehditleri konusunda kısa süreli bir boşluk yaratırken diğer yandan da insanlığı yıllarca birikmiş kronik sorunların sonuçlarıyla yüzleştirdi. Değişen ve dönüşen şartlar, uluslararası düzeyde iç savaş, ekonomik, sosyal ve çevresel olmakla karmaşık ve çok boyutlu güvenlik gündemini ele alabilmek için yeni süreç başlattı. Bu dönem, akademi ve siyaset dünyasını güvenlik ve güvensizlik hakkında yeniden düşünmeye teşvik etti.

Yeni dönemin şartları geleneksel güvenlik yaklaşımlarının insanlığa yönelmiş gerçek tehditleri açıklayacak ve onlara çözüm üretecek kapasitede olamayacağını gösterdi. Siyasi ve akademik çevrelerde giderek artan tartışmalar askeri odaklı ve devlet merkezli güvenlik anlayışının analitik, politik ve normatif açıdan sorunlu olduğunu ileri sürmekteydi. Söz konusu gelişmeler, askeri faktörler ve devletin ötesine giderek insan merkezli güvenlik anlayışının ve güvenlik alanında yeni bir yaklaşımların geliştirilmesini teşvik etti.

İnsan odaklı yeni güvenlik arayışları bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve kalkınmaya dayalı güvenlik politikaları önermekte, gerçek tehditlerin siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel faktörlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Odak noktası ve kapsadığı geniş güvenlik gündemine göre geleneksel düşünceden ayrılan bu yaklaşım, devletlerin güvenliği sağlarken bireylerin güvenliğini ihmal eden

ve devleti merkeze alarak “soyut bir nesnenin” güvenliğine odaklanan klasik yaklaşımları eleştirmektedir.

Geleneksel güvenlik yaklaşımları, 1990’lı yıllarda yaşanan insani krizler nedeniyle sorgulanmaya başladı. Balkanlar’dan Doğu Timor’a, Afrika ve Orta Doğu coğrafyasında iç savaşlar, sistematik bir şekilde sivillerin katledilmesi, ağır insan hakları ihlalleri karşısında devletlerin başarısız olması ve bazen kendi halkına karşı şiddet kullanması benzeri görülmemiş insan felaketleri ile sonuçlandı. Çoğunlukla devlet içerisinde olsa da, bu çatışmalar mülteci akını deneniyle komşu ülkeleri de güvensiz hale getirmiştir. *Fragile States Index* kurumunun dönemsel olarak yayınladığı raporlara göre, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Somali, Güney Sudan, Sudan, Suriye, Yemen, Myanmar kitlesel şiddetin sık yaşandığı ve en fazla mülteci üreten ülkeler arasındadır.

Balkanlar’da, Ruanda’da ve dünyanın bir çok bölgelerinde gerçekleşen kitlesel şiddet suçları önlemede başarısız olması, ayrıca yoğun eleştirilere neden olan NATO’nun Kosova müdahalesi uluslararası toplumun ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine nasıl tepki vereceği konusunda ciddi tartışmaları beraberinde getirdi. Eylül 1999’da, Kofi Annan’ın BM Genel Kurulu’na sunduğu yıllık rapor, yeni dönemde insani güvenlik ve uluslararası toplumun sorumluluğu, üye ülkelerin BM Şartı’nın ilkelerine uygun davranmaları ve ortak insanlığın savunulması adına ortak eylem ile ilgili umutları yansıtıyordu. Annan, Ruanda durumunda olduğu gibi insani felaketlere müdahale edilmemesi durumunda BM’nin kendisini başarısızlık riskine attığını belirterek üye ülkelerin kolektif uluslararası eylem için hukuki ve siyasi çerçeveye üzerinde anlaşmaya varması gerektiği konusunda uyarıda bulundu.

2001 yılında Kanada hükümetinin inisiyatifi ile oluşturulan Müdahale ve Devlet Egemenliği üzerine Uluslararası Komisyon, yayınladığı R2P raporunda, egemenliğin sadece bir hak veya sadece dış müdahaleye karşı koruma olmadığı, aynı zamanda bir sorumluluk ifade ettiğini belirtti. Rapora göre, halkın korunmasında başlıca sorumluluk devlete aittir, fakat devlet soykırım, savaş suçları, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlara karşı kendi halkını koruma sorumluluğunu yerine getirmekte isteksiz veya açıkça

başarısız olursa, o zaman söz konusu devletin halkını koruma sorumluluğu uluslararası topuma aittir. Burada uluslararası toplumun sorumluluğu, ilk olarak devletlere kendi sorumluluğunu yerine getirmede çeşitli yöntemlerle yardım etmeyi, ancak tüm çabaların başarısız olduğu saptanırsa önleyici veya zorlayıcı tedbirler yoluyla insani müdahaleyi ifade etmektedir.

R2P, 2011’de Libya’da uygulandıktan sonra ciddi eleştirilere neden oldu. Bir çok devletlere göre R2P, yeni bir emperyalizm aracı olup iç işlerine müdahalenin meşrulaştırılması amacıyla geliştirilmiştir. Ayrıca kavram, uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan egemenlik ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerine aykırıdır. Diğer yandan, yaşanmış ve devam eden insani felaketler dikkate alındığında R2P’nin önemli olduğu, bununla birlikte onun kötü kullanıma açık olduğu ifade edilmektedir. R2P’nin savunucularına göre ise kavram, eleştirilerin tam tersine doğru ve gerçek amaçlarına uygun bir biçimde uygulanırsa devlet egemenliğini güçlendirecektir. R2P, güvenliğin sağlanması konusunda devlet kapasitesinin geliştirilmesi, egemenlik düşüncesinin temel ortaya çıkma nedeni olan iç barış ve istikrarın sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda R2P, insanlığın korunması, sorumluluk ve devlet egemenliği ilkelerine yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Öncelikle, egemenlik bir hak olduğu kadar sorumluluk da ifade etmekte, dışsal ve içsel olmakla ikili anlam taşımaktadır. R2P raporuna göre egemenlik dışsal anlamda diğer devletlerin egemenliğine saygı, içsel olarak kendi sınırları içerisindeki tüm bireylerin temel insan haklarına saygı ve onların korunması yükümlülüğünü ifade etmektedir. Bu yaklaşım, 2005 BM Dünya Zirvesi Nihai Belgesi’nde de tüm üye ülkeler tarafından oybirliği ile kabul edilmiş, sonradan Genel Kurul tarafından düzenli olarak her sene R2P üzerine gerçekleştirilen diyalog toplantılarında üye devletlerce desteklenmiştir.

R2P, eleştirilere rağmen BM bünyesinde geniş destek görse de onun uygulanması çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Kavramın uygulanması için örnek ülkeler genelde üçüncü dünya veya eski sömürge ülkeleri olduğundan ciddi güvensizlik duygusu yaratmaktadır. Bu bağlamda R2P, tartışmalı bir kavram olarak görülmekte, insani nedenler bahane edilerek güç kullanımı yoluyla mevcut

hükümetlerin değiştirilmesini amaçlayan “rejim değişikliği stratejisi” olarak algılanmakta ve bu nedenle her hangi bir dış müdahale eski sömürge ülkelerinin ciddi kaygılar uyandırmaktadır.

İnsani nedenlere olsa bile askeri güç kullanımı, batı toplumları ve üçüncü dünya ülkeleri arasındaki fikir ayrılıklarını derinleştirmektedir. Eski sömürge devletlerinin zayıflığı, iç çatışmalarla başa çıkma ve halkın güvenliğinin sağlanması konusundaki yetersizlikleri bu devletleri batı güçlerinin politik etkisinin nesnesi haline gelmelerine yol açmaktadır. Diğer yandan, insan haklarını koruma veya demokrasiyi destekleme girişimleri, üçüncü dünya ülkeleri tarafından batının bu ülkelere yönelik yeni bir sömürgeleştirme politikası olarak algılanmaktadır.

Tayland dışında tamamı eski sömürge ülkelerinden ibaret olan Güneydoğu Asya’da, bölge hükümetlerinin R2P üzerine Genel Kurul toplantılarında kavramı destekledikleri görülmüş fakat onun tam olarak uygulanması sürecinde siyasi irade göstermemiştir. Sonuçları tüm bölgeyi etkileyen ve uluslararası toplumun ciddi endişesine neden olan, BM Genel Sekreteri Antonio Guterres tarafından uluslararası barış ve güvenliğe tehdit riski taşıdığı ifade edilen Rohingya krizinin önlenmesi konusunda Myanmar devletinin, diğer bölge ülkelerinin ve ASEAN’ın sergilediği davranış, R2P’nin uygulanması konusunda zorlukları ifade etmektedir.

ASEAN’ın, insani kriz yönetimi için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelere sahip olmasına rağmen geleneksel olarak iç işlerine müdahale etmeme ve devlet egemenliğine saygı ilkeleri üzerine kurulması, üye ülkelerde gerçekleşen sistematik insan hakları ihlallerini ele alan stratejileri etkilemektedir. Bu nedenle, R2P’nin bölgede uygulanması, ülkelerin batılı devletlere, batı merkezli kavramlara duyduğu güvensizlik ve *ASEAN Yolu* olarak bilinen ASEAN siyasi kültürünün etkisiyle zorlaşmaktadır. Diğer yandan, R2P’nin tam olarak ne anlama geldiği, kapsamı ve uygulanma stratejileri konusuna dair bilgi eksikliği, bölge ülkelerinin sömürge geçmişinden dolayı batılı politikalara ve kavramlara yönelik güvensizliği ve bundan kaynaklanan sınırlı siyasi irade, sivil toplum kuruluşlarının etkisizliği, uluslararası kuruluşlarla istikrarlı bir işbirliği mekanizmasının eksikliği, otoriter hükümet uygulamaları vs. gibi nedenler

Güneydoğu Asya'nın ister devlet düzeyinde, ister bölgesel ve uluslararası toplum düzeyinde insani kriz yönetimi ile ilgili kritik zorluklarla yüzleşmeye devam ettiğini göstermektedir.

Son yıllarda, Myanmar devleti ve ASEAN, Rohingya halkına karşı uygulanan kitlesel şiddet suçlarının önlenmesi konusunda başarısızlıkla eleştirilmektedir. Myanmar hükümeti uluslararası toplumun bu tutumuna karşı agresif tepki sergilemektedir. Ülke yönetimi, BM tarafından Myanmar'a yöneltilen eleştiri ve kınamaların, Bangladeş'te bulunan Rohingya mültecilerinin geri dönüşü ile ilgili başlatılan müzakere sürecine zarar vereceğini belirtmiştir. Myanmar yönetimi, aynı zamanda ICC'nin Rohingya krizi ile ilgili başlattığı soruşturmaya tepki olarak ülkesinin ICC'nin Roma Statüsü üyesi olmadığından mahkemenin Myanmar'la ilgili karar verme yetkisinin olmadığını belirtmiştir. Ülke yönetimi, Myanmar Uluslararası Araştırma Komisyonu'nun raporunda belirtilen suçlamaları da kabul etmemiştir.

Ülkenin defakto lideri ve dünyada demokrasi sembolü olarak bilinen Nobel ödüllü Aung San Suu Kyi'nin Rohingya konusundaki sessizliği eleştirilmekte, diğer yandan da ülke siyasi ortamının zorluklarının dikkate alınması gerektiği ile ilgili tartışmalar yürütülmektedir. Yapılan incelemeler, şimdiki Myanmar yönetiminin, Rohingya sorununu açık bir şekilde ele alamamasın mevcut hükümetin, ülkedeki yönetimi tam kontrol edememesinden kaynaklandığını göstermektedir. Şöyle ki, 2008 yılında askeri rejim tarafından hazırlanan ve kabul edilen Myanmar Anayasası, devletin üç ana organını - Sınır Güvenliği, Savunma ve İçişleri Bakanlıklarını ve Parlatentonun yüzde 25'ini ordunun kontrolüne devretmiştir. Anayasaya göre, orduyu temsil eden milletvekillerinin parlatentoda veto yetkisi vardır. Cumhurbaşkanı, ordu üzerinde resmi kontrol yetkisine sahibi değildir. Anayasa, ülkede acil bir durum olması durumunda, orduya hükümetin tam kontrolünü ele geçirme olanağı sağlıyor. Myanmar uzmanları tarafından ülke anayasası, askeri darbenin yasal dayanağı olarak yorumlanarak eleştirilmektedir.

Myanmar'ın Rohingya sorunu, 50 yılı aşın bir süre ülkeyi idare etmiş ordunun bu halka karşı aşırı nefretinden ve Rohingya Müslümanlarının Budist Birman kimliğini

tehdit ettiğine dair inancından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, ülkenin karar verme sürecinde etkili olmuş radikal Budist kuruluş olan Ma Ba Tha tarafından teşvik edilen İslamofobi ve milliyetçi ortam dikkate alındığında, şimdiki hükümetin Rohingya konusunda dikkatsiz davranışları bir sonraki darbe olasılığını güçlendirmektedir. Bu nedenler, şimdiki Myanmar yönetiminin Rohingya krizini önleme konusunda başarısızlığına neden olan ana faktörler olarak kabul edilmektedir.

Son yıllarda, Rohingya krizinin, bölgenin diğer ülkeleri için de endişe kaynağı oluşturduğundan artık Myanmar'ın iç meselesi olarak görülemeyeceği yönünde bir eğilimin oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, ASEAN'ın Rohingya sorununun ele alınması konusunda çabalarını arttırmıştır. Rakhine eyaletinde meydana gelen 2017 çatışmalarından sonra AHR, ilk kez somut bir adım atarak Rohingya halkına yönelik şiddetin ve Bangladeş'teki mülteci kamplarında bulunan Rohingyaların durumunun araştırılması amacıyla olgu bulma misyonu oluşturmuş, Myanmar devleti, Bangladeş ve ASEAN için öneriler sunmuştur.

Misyonun önerileri çerçevesinde, bölgesel düzeyde işbirliği, etkilenen halka insani yardımların sağlanması ve Myanmar'ın demokratikleşme reformlarına destek Rohingya krizinin çözüm sürecine önemli katkı sağlayabilir. ASEAN, çatışmanın temel nedenlerini çözülmesi ve taraflar arasında siyasi uzlaşma yaratma konusunda Myanmar devletine yardımcı olabilir. Aynı zamanda ülkenin güvenlik sektöründe reform çalışmaları, çatışma önleme, barışı sağlama ve yerel yönetimlerin barışı inşa etme sürecine katılımının sağlanması konularında kapasite geliştirme çalışmaları önemli katkı sağlayabilir. Myanmar, diğer ASEAN ülkelerinin çatışma yönetimi konusundaki tecrübelerinden de yararlanabilir.

Olgu bulma misyonu kapsamında, Myanmar hükümetinden Rohingyalara yönelik şiddetin durdurulması, Rakhine Danışma Komisyonu'nun önerilerin uygulaması, uluslararası bağımsız araştırma misyonlarının etkilenmiş alanlara ve topluma erişiminin sağlanması, uluslararası kuruluşlarla işbirliği gibi öneriler sunulmuştur. Aynı zamanda, ASEAN için gerekli önerilerin uygulanması konusunda Myanmar hükümetine baskı uygulanması önerilmiştir. Ancak ASEAN, Rohingya

konusunda agresif bir duruş sergilemenin Myanmar'ın birlikten uzaklaşması ile sonuçlanacağından endişe duymaktadır. Bu nedenle ASEAN, Myanmar'ı herhangi bir adım atmaya zorlamaktan kaçınmaktadır. ASEAN'ın Rohingya krizine tepkisi müzakereler, öneriler ve insani yardımlar şeklinde devam etmektedir.

Rohingya krizine uluslararası toplumun tepkisi, Myanmar'daki insan hakları ihlallerinin araştırılması, sorunun çözümüne yönelik önerilerin geliştirilmesi ilgili oluşturulan mekanizmalar çerçevesinde yürütülmüş, bölgede R2P hedeflerine uygun stratejilerin geliştirilmesi yönünde öneriler geliştirmiştir. Bu bağlamda, Kofi Annan liderliğinde oluşturulan Rakhine Eyaleti Danışma Komisyonu, BM İnsan Hakları Konseyi tarafından oluşturulan Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonu ve BM'nin Myanmar'daki İnsan Haklarının Durumuna İlişkin Özel Raportörlüğü Misyonu'nun çalışmaları önem taşımaktadır. Söz konusu misyonların önerileri, özetle, Bangladeş'te mülteci kamplarında hayatını sürdüren Rohingyaların Myanmar'a geri dönüşünün sağlanması ve acil olarak vatandaşlık sorununun çözülmesi, krizden etkilenen halka insani yardımların, aynı zamanda sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimin sağlanması, ülke güvenlik sektörünün reformu, sorumluların cezalandırılması, gerekirse uluslararası toplumun müdahaleye hazır bulunması gibi konularş kapsamaktadır. Fakat bahsi geçen gelişmelere rağmen, uluslararası toplumun Rohingya krizine tepkisi öneriler ve insani yardımlarla sınırlı kalmıştır.

Güneydoğu Asya bölgesinde insani kriz yönetimine genel bir inceleme zamanı, ASEAN bölgesinde R2P hedeflerine uygun olarak insan haklarının korunması ve insani kriz yönetimi için gerekli düzenlemelerin ve mekanizmalarının bulunduğu, fakat onların etkin bir şekilde uygulanması konusunda bölge devletleri arasında siyasi iradenin olmadığı görülmektedir. *ASEAN Yolu* ve bölgenin tarihsel siyasi kültür nedeniyle, R2P stratejilerinin Güneydoğu Asya'da uygulanmasını teşvik etmenin zor bir görev olduğu anlaşılmaktadır. BM Genel Kurulu'nda gerçekleştirilen R2P üzerine interaktif diyalog toplantılarında, Güneydoğu Asya ülkeleri R2P konusunda bir dereceye kadar olumlu tutum sergileseler de kavrama yönelik eleştiriler ve ciddi kaygılarını da ifade etmiştir. Bölge ülkeleri esasen, R2P'nin I. ve II. sütunlarına ve devletlerin kendi sorumluluklarını

yerine getirmede uluslararası toplumun yardımı stratejilerinin belirlenmesine yoğunlaşmaktadır.

Güneydoğu Asya'da R2P ve kriz yönetimi stratejilerinin genel görünümü, kavramın uygulanmasına yönelik stratejilerin belli derecede sınırlandırılmasını gerektirmektedir. Bu anlamda, R2P'nin başarılı bir şekilde uygulanması için aşağıdakiler önerilebilir:

1. *R2P, BM'nin 2005 Dünya Zirvesi'nin nihai belgesinde belirlendiği üzere sadece soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların tespit edildiği durumlarda uygulanması gereken bir doktrin olarak anlaşılmalıdır;*
2. *III. sütun kapsamında öngörülen müdahale ve diğer zorlayıcı önlemlerin uygulanması için kriterlerin ve amacın net olarak belirlenmesi sağlanmalıdır;*
3. *R2P'nin uygulanmasına yönelik herhangi bir uluslararası eylem, mümkün olduğu kadar söz konusu devletin rızası, bölgesel kuruluşların tutum ve tercihleri dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir;*
4. *Kavramın uygulanması amacıyla BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmiş misyonların hesap verebilirliği sağlanmalıdır;*
5. *R2P'nin Güneydoğu Asya'da uygulanması, II. sütun çerçevesinde dikkate alınırrsa başarılilik ihtimali daha yüksek olacaktır; Ayrıca R2P'nin bölgede uygulanması, ASEAN ile iş birliği ve bölge ülkelerinin siyasi gelenekleri dikkate alınacak bir şekilde uzun zamanı kapsayacak bir proje olarak değerlendirilmelidir.*

Yukarıdaki önerilerin yanı sıra R2P stratejilerinin teoriden pratiğe taşınmasında önemli adımlardan biri de kavramın kapsamının ve sınırlarının iyi belirlenmesi, aynı zamanda dünyanın her yerinde iyi anlaşılmasının sağlanmasıdır. Kavramın öne çıkarmaya çalıştığı *sorumluluk olarak egemenlik ve uluslararası sorumluluk* anlayışlarının net bir şekilde kavramsallaştırılması ve dünyada geniş destek görmesi, R2P ilkesinin başarılı bir şekilde uygulanmasına ve uluslararası insan hakları mekanizmalarının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Abdullah, Taufik: **Indonesia: Towards Democracy**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2009.
- Acharya, Amitav: **Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order**, 3d Edition, Routledge, 2014
- Adler; Pouwels: **World Civilizations**, Hardcover-Standard Edition, 2014.
- Ağaoğulları, Mehmet: Sokrates'ten Jakobenlere: Batı'da Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, 2011.
- Aksu, Esref: **The United Nations, Intra-State Peacekeeping and Normative Change**, Manchester, Manchester University Press, 2003.
- Avonius, Leena: **Human Rights in Asia: A Reassessment of the Asian**, New York, Palgrave Macmillan, 2008.
- Badescu, C. Gabriela: **Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Security and Human Rights**, New York, Routledge, 2011.
- Baik, Tae-Ung: **Emerging Regional Human Rights Systems in Asia**, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.
- Balta, Evren: **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, İletişim Yayınları, 2014.
- Bankas, Ernest K.: **The State Immunity Controversy in International Law: Private Suits Against Sovereign States in Domestic Courts**, Berlin, Springer, 2005.

- Barker, Craig J.: **International Law and International Relations**, London, New York, Continuum, 2000.
- Barry; Guan: **Perspectives On The Security Of Singapore: The First 50 Years**, Singapore, World Scientific Publishing, 2015.
- Basu Das, Sanchita: **ASEAN Economic Community Scorecard: Performance and Perception**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2013.
- Beaulac, Stephane: **The Power of Language in the Making of International Law: The Word Sovereignty in Bodin and Vattel and the Myth of Westphalia**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004.
- Bellamy, Alex J.: **The Responsibility to Protect: A Defense**, Oxford, Oxford University Press, 2015.
- Bellamy; Dunne: **The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect**, Oxford, Oxford University Press, 2016.
- Bercovitch, Jacob: **Regional Guide to International Conflict and Management from 1945 to 2003**, CQ Press, 2004
- Biro, Anna-Maria: **The Noble Banner of Human Rights: Essays in Memory of Tom Lantos**, Leiden, Brill Nijhoff, 2018.
- Bobbio, Norberto: **Thomas Hobbes and the Natural Law Tradition**, Chicago, The University of Chicago Press, 1993.
- Booth, Ken: **Dünya Güvenliği Kuramı**, Çev. Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.
- Butwell, Richard: **U Nu of Burma**, Stanford, Stanford University Press, 1963.
- Buzan, Barry: **People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Sussex, Wheatsheaf Book LTD, 1983.

- Buzan; Hansen: **The Evolution of International Security Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- C. Rosario; Dorse.: **Comparative Political Transitions between Southeast Asia and the Middle East and North Africa: Lost in Transition**, Palgrave MacMillan, 2016.
- Capaldo, G. Ziccardi: **The Global Community Yearbook of International Law and Jurisprudence 2015**, Oxford, Oxford University Press, 2016.
- Chandler; Nik: **Critical Perspectives on Human Security: Rethinking Emancipation and Power in International Relations**, New York, Routledge, 2011.
- Cheng Guan, Benny The: **Human Security: Securing East Asia's Future**, Berlin, Springer, 2012.
- Collins, Alan: **Building a People-Oriented Security Community the ASEAN Way**, Abingdon, Routledge, 2013.
- Collins, Alan: **Contemporary Security Studies**, Third Edition, Oxford , Oxford University Press, 2013.
- Collins, Alan: **Security, and Southeast Asia: Domestic, Regional, and Global Issues**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2003.
- Crawfor; Pellet: **The Law of International Responsibility**, Oxford, Oxford University Press, 2010.
- Crossley, Noele: **Evaluating the Responsibility to Protect: Mass Atrocity Prevention as a Consolidating norm in International Society**, Abingdon, Routledge, 2016.
- Crouch; Lindsey: **Law, Society and Transition in Myanmar**, Oregon, Hart Publishing, 2014.

- Davies, Sara E.: **Legitimizing Rejection: International Refugee Law in Southeast Asia**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Donnelly, Jack: **Realism and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Duxbury; Tan: **Can ASEAN Take Human Rights Seriously?**, Cambridge, Cambridge University Press, 2019.
- Duy Phan, Hao: **A Selective Approach to Establishing a Human Rights Mechanism in Southeast Asia: The Case for Southeast Asian court of Human Rights**, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2012.
- Dyson, Tom: **Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe**, New York, Palgrave Macmillan, 2010.
- E. Brown; Ganguly: **Government Policies and Ethnic Relations in Asia and the Pacific**, The MIT Press, 1997.
- Edwards; Carla: **Human Security and Non-Citizens: Law, Policy and International Affairs**, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- Elena; Nando: **The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies**, Oxford, Oxford University Press, 2014.
- Emmers, Ralf: **ASEAN and the Institutionalization of East Asia**, Abingdon, Routledge, 2012.
- Engelbrekt, Kjell: **The NATO Intervention in Libya: Lessons Learned from the Campaign**, Abington, Routledge, 2014.
- Eric, Joachim: **History of Humanity: Scientific and Cultural Development**, Routledge, 1996.

- Evans, Gareth: **The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All**, Washington, Brookings University Press, 2008.
- Fitzmaurice, Andrew: **Sovereignty, Property and Empire, 1500-2000**, Cambridge, Cambridge University Press, 2014.
- Francis, Angus: **Protection of Refugees and Displaced Persons in the Asia Pacific Region**, Rowena Maguire, New York, Routledge, 2016.
- Frerks; Klein: **Human Security and International Insecurity**, Wageningen, Wageningen Academic Publishers, 2007.
- Genser; Cotler: **The Responsibility to Protect**, New York, Oxford University Press, 2012.
- Gibson, Trevor: **Rohingyas Insecurity and Citizenship in Myanmar**, TSU Press, 2016.
- Gibson; James: **Rohingyas Insecurity and Citizenship in Myanmar: Insecurity and Citizenship in Myanmar**, Songkhla, Taksin University Press, 2016.
- Gill; McCormack; **Yearbook of International Humanitarian Law 2017**, , Amsterdam, ASSER Press, 2018.
- Gin, Ooi Kent: **A Historical Encyclopedia, from Angkor Wat to East Timor**, Southeast Asia, ABC-CLIO, 2004.
- Glanville, Luke; **Sovereignty and the Responsibility to Protect: A New History**, Chicago, University of Chicago Press, 2014.
- Harding, Andrew: **Constitutionalism and Legal Change in Myanmar**, Hart Publishing, 2017.
- Harrison, Wagner R.: **War and the State: The Theory of International Politics**, Michigan, University of Michigan Press, 2007.
- Hilpold, Peter.: **The Responsibility to Protect: A New Paradigm of International Law?**, Leiden, Brill Nijhoff, 2015.

- Ho; Bateman: **Maritime Challenges and Priorities in Asia: Implications for Regional Security**, Abingdon, Routledge, 2012.
- Hoffmann; Nolkaemper: **Responsibility to Protect: From Principle to Practice**, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2012.
- Housden, Martyn: **The League of Nations and the Organization of Peace**, New York, Routledge, 2012.
- Howe, Brendan: **The Protection and Promotion of Human Security in East Asia**, New York, Palgrave Macmillan, 2013.
- Hunt; Morada: **Regionalism and Human Protection: Reflections from Southeast Asia and Africa**, Ed. by, Leiden, Brill Nijhoff, 2016.
- James, David: **Cost-Benefit Studies of Natural Resource Management in Southeast Asia**, Springer, Singapore, 2015.
- Jendrysik, Mark Stephen: **Explaining the English Revolution: Hobbes and His Contemporaries**, Lexington Books, 2002.
- Jianren, Lu; Zuojun, Fan: **China-ASEAN Relations: Cooperation And Development**, Singapore, World Scientific Publications, 2018.
- Jones, Matthew: **Conflict and Confrontation in Southeast Asia, 1961–1965: Britain, the United States, Indonesia and the Creation of Malaysia**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
- Jones, Smith: **ASEAN, and East Asian International Relations: Regional Delusion**, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2006.
- Kant, Immanuel: **Perpetual Peace**, New York, Cosimo Classics, 2010.

- Kassner, Joshua James; **Rwanda and the Moral Obligation of Humanitarian Intervention**, Edinburg, Edinburgh University Press, 2013.
- Kegley, Charles W.: **World Politics: Trend and Transformation**, Boston, Thomson Wadsworth, 2008.
- Keohane, Robert O.: **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton, Princeton University Press, 1984.
- Kerrigan, Heather: **Historic Documents of 2017**, California, SAGE Publications, 2018.
- King, Preston; **The Ideology of Order: A Comparative Analysis of Jean Bodin and Thomas Hobbes**, New York, Routledge, 2013.
- Kipgen, Nehginpao: **Democratisation of Myanmar**, New York, Routledge, 2016.
- Kleinschmidt, Harald: **The Nemesis of Power: A History of International Relations Theories**, London, Reaktion Book, 2000.
- Kingsbury, Damien: **Politics in Contemporary Southeast Asia: Authority, Democracy and Political Change**, Abingdon, Routledge, 2017.
- Knight; Egerton: **The Routledge Handbook of the Responsibility to Protect**, Oxford, Routledge, 2012.
- Kofi, Nsia-Peptra: **UN Robust Peacekeeping: Civilian Protection in Violent Civil Wars**, New York, Palgrave Macmillan, 2014.
- Kostagiannis, Konstantinos: **Realist Thought and the Nation-State: Power Politics in the Age of Nationalism**, Maastricht, Palgrave MacMillan, 2018.

- Kuwali; Viljoen: **By all means necessary: Protecting civilians and preventing mass atrocities in Africa**, Pretoria, Pretoria University Press, 2017
- Lau, Albert: **Southeast Asia and the Cold War**, Abingdon, Routledge, 2012.
- Lesaffer, Randall: **Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One**, New York, Cambridge University Press, 2004.
- Lin; Tommy; Li-lian: **50 Years of ASEAN and Singapore**, Singapore, World Scientific Publishing, 2017.
- Lugar, Richard G.: **Trafficking and Extortion of Burmese Migrants in Malaysia and Southern Thailand**, Washington, US Government Printing Office, 2009.
- MacFarlane; Khong: **Human Security and the UN: A Critical History**, Bloomington, Indiana University Press, 2006.
- Mantu, Sandra: **Contingent Citizenship: The Law and Practice of Citizenship Deprivation in International, European and National Perspective**, Leiden, Brill Nijhoff, 2015.
- Marie Murphy, Ann: **Bridget Welsh, Legacy of Engagement in Southeast Asia**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies Publications, 2008.
- Materu, Sosteness Francis: **The Post-Election Violence in Kenya: Domestic and International Legal Responses**, Hague, ASSER Press, 2015.
- McCarthy, Stephen: **The Political Theory of Tyranny in Singapore and Burma: Aristotle and the Rhetoric Benevolent Despotism**, Routledge, 2006.
- McLellan, Benjamin: **Sustainable Future for Human Security: Society, Cities and Governance**, Springer Nature, 2018.

- McLellan, Benjamin: **Sustainable Future for Human Security: Society, Cities and Governance**, Singapore, Springer, 2018.
- Minkkinen, Panu: **Sovereignty, Knowledge, Law**, New York, Routledge, 2009.
- Mogire, Edward: **Victims as Security Threats: Refugee Impact on Host State Security in Africa**, Surrey, Ashgate, 2011.
- Murray Hehir: **Libya, the Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention**, New York, Palgrave MacMillan, 2013.
- Navarro, Armando: **Global Capitalist Crisis and the Second Great Depression: Egalitarian Systemic Models for Change**, Maryland, Lexington Books, 2012.
- Ninčić, Djura: **The Problem of Sovereignty in the Charter and in the Practice of the United Nations**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1970.
- Okubo; Shelley: **Human Security, Transnational Crime and Human Trafficking: Asian and Western Perspectives**, New York, Routledge, 2011.
- Pugh, Michael: **The UN, Peace and Force**, Frank Gasa and Co. LTD, 2011.
- Razali Kassim, Yang: **Strategic Currents: Issues in Human Security in Asia**, Rajaratnam School of International Studies Press, 2009.
- Renee, Jeffery: **Hugo Grotius in International Thought**, Palgrave Macmillan, New York, 2006.
- Renshaw, Catherine: **Human Rights and Participatory Politics in Southeast Asia**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2019.
- Rittberger, Volker: **Strategies for Peace: Contributions of International Organizations, States and None-State Actors**, Ed. by.

- Martina Fischer, Berlin, Leverkusen, Barbara Budrich Publishers, 2008.
- Rittberger; Fischer: **Strategies for Peace: Contributions of International Organizations, States and Non-State Actors**, Opladen and Farmington Hills, Barbara Budrich Publishers, 2008.
- Sakai; Jurriëns; Thornton: **Disaster Relief in the Asia Pacific: Agency and Resilience**, Abingdon, Routledge, 2012.
- Sarooshi, Dan: **The United Nations and the Development of Collective Security: The Delegation by the Security Council of its Chapter VII Powers**, New York, Oxford University Press, 2000.
- Saskia, Elisa: **Victims in Trials of Mass Crimes: A Multi-Perspective Study of Civil Party Participation at the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia**, Institute for International Peace and Security Law Publications, 2013
- Schirmer; Shalom: **The Philippines Reader: A History of Colonialism, Neocolonialism, Dictatorship, and Resistance**, South End Press, 1987.
- Schmidt, Brian C.: **Political Discourse of Anarchy, The: A Disciplinary History of International Relations**, New York, State University of New York Press, 1992.
- Schabas, William A.: **Genocide in International Law: The Crimes of Crimes**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Schmidt, Joan: **Due Process of Inquiry, says Waltz**, Denmark, University of Copenhagen, 2016.
- Seiple; Dennis: **The Routledge Handbook of Religion and Security**, Pauletta Otis, New York, Routledge, 2013.

- Shaw, Martin: **Global Society and International Relations: Sociological Concepts and Political Perspectives**, Cambridge, Polity Press, 1994.
- Shelton, George: **Morality and Sovereignty in the Philosophy of Hobbes**, New York, Palgrave Macmillan, 1992.
- Shelton; Carozza: **Regional Protection of Human Rights Pack**, New York, Oxford University Press, 2013.
- Shimko, Keith: **International Relations: Perspectives, Controversies and Readings**, Cengage Learning Custom Publishing, 2014.
- Siew-Kuan Ng; Austin.: **International Intellectual Property and the ASEAN Way: Pathways to Interoperability**, Cambridge, Cambridge University Press, 2017.
- Silverburg, Sanford R.: **International Law: Contemporary Issues and Future Developments**, Boulder, CO: Westview Press, 2011.
- Simon; Evelyn: **China, the United States, and Southeast Asia: Contending Perspectives on Politics, Security and Economy**, Abingdon, Routledge, 2008.
- Skidmore; Wilson: **Dictatorship, Disorder and Decline in Myanmar**, Canberra, ANU Press, 2018.
- Snyder, Craig A.: **Contemporary Security and Strategy**, New York, Routledge, 1999.
- Sokalski, Henryk J.: **An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy**, Washington, United States Institute of Peace Press, 2003.
- Srivastava, Joshi: **International Relations: From 1914 to Present**, GOEL Publishing House, Ninth Edition, 2005.
- Silander; Wallace: **International Organizations and the Implementation of the Responsibility to Protect: Humanitarian Crisis in Syria**, Abingdon, Routledge, 2015

- Tadjbakhsh, Shahrbanou: **Human Security: Concepts and Implications**, Anuradha Cheno, New York, Routledge, 2007.
- Thakur, Maley: **Theorizing the Responsibility to Protect**, Cambridge, Cambridge University Press, 2015.
- Thakur, Ramesh: “From National to Human Security,” **Asia-Pacific Security: The Economics, Politics Nexus**, Ed. by Stuart Harris, and Andrew Mack, Sydney, Allen & Unwin, 1997.
- Than; Gates: **ASEAN Enlargement: Impacts and Implications**, Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2001.
- Thompson, Kenneth W.: **Political Realism and the Crisis of World Politics**, Princeton, Princeton University Press, 1960.
- Tierney, Brian: **The Idea of Natural Rights: Studies on Natural Rights, Natural Law, and Church Law 1150-1625**, William Eerdmans Publishing Company, 1997.
- Tomuschat, Christian; **Human Rights: Between Idealism and Realism**, Oxford, Oxford University Press, 2014.
- Trevor, Helen: **Rohingyas Insecurity and Citizenship in Myanmar**, Thaksin U Press, 2016.
- Venzke; Thio, **The Internal Effects of ASEAN External Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2016.
- Vollerthun, Ursula: **The Idea of International Society: Erasmus, Vitoria, Gentili and Grotius**, Ed. by James L. Richardson, Cambridge, Cambridge University Press, 2017.
- Walter Meyer, Milton; **Asia: A Concise History**, Rowman and Littlefield Publishers INC, 1997.
- Waltz, Kenneth N.: **Theory of International Politics**, New York, Waveland Press, 2010.
- Ware, Laoutides: **Myanmar’s Rohingya Conflict**, New York, Oxford University Press, 2018.

- Weatherbee, Donald E.: **International Relations in Southeast Asia: The Struggle for Autonomy**, Maryland, Rowman and Littlefield Publishers, Inc., 2009.
- Weldes, Jutta: **Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1999.
- Welsh, Jennifer: “Implementing Responsibility to Protect”, **Policy Brief of the Oxford Institute for Ethics, Law, and Armed Conflict**, University of Oxford, 2009.
- Wendt, Alexander: **Social Theory of International Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Whelan, Frederick G.: **Political Thought of Hume and His Contemporaries: Enlightenment Projects Volume 2**, New York, Routledge, 2015.
- Williams; Hadfield: **International History and International Relations**, New York, Routledge, 2012.
- Wilson, Gary: **The United Nations and Collective Security**, New York, Routledge, 2014.
- Wisotzki, Simone: “Gender, Democracy and Peace: An Ambivalent Triangle?”, **Democracy, Peace, and Security**, Ed. by. Heinz Gärtner, Jan Willem Honig, Hakan Akbulut, Maryland, Lexington Books, 2015.
- Ziccardi Capaldo, Giuliana: **The Global Community Yearbook of International Law and Jurisprudence**, New York, Oxford University Press, 2016.
- Zyberi, Gentian: **An Institutional Approach to the Responsibility to Protect**, Cambridge, Cambridge University Press, 2013.

Raporlar Ve Belgeler:

- ACRS: Final Report of the Advisory Commission on Rakhine State, **“Towards a Peaceful, Fair and Prosperous Future for the People of Rakhine”**, ACRS, Ağustos, 2017.
- APIR: Summary Report of Findings from Fact-Finding Mission to Bangladesh, **“Rohingya Crisis: Past, Present and Future”**, Bangkok, ASEAN Parliamentarians for Human Rights, 2018.
- ASEAN Secretariat: **“ASEAN Regional Plan of Action on the Elimination of Violence against Women”**, ASEAN, 2016.
- Green, Penny: **“Countdown to Annihilation: Genocide in Myanmar”**, International State Crime Initiative, School Of Law, Queen Mary University Of London Publications, London, 2015.
- Fortify Rights: **“Policies of Persecution Ending Abusive State Policies Against Rohingya Muslims in Myanmar”**, February 2014.
- Harvard Kennedy School: **“Creating a Future: Using Natural Resources for New Federalism and Unitary”**, HKS Ash Center for Democratic Governance and Innovation, July 2013.
- ICISS: **“Responsibility to Protect”**, Ottawa, International Development Research Centre, 2001.
- OECD: **“Towards Green Growth in Southeast Asia”**, OECD Publishing, 2014.
- Rakhine Commission: Final Report on **“Sectarian Violence in Rakhine State”**, July 8, 2013.

- UN General Assembly: **“2005 World Summit Outcome Document”** (A/60/L.1), 15 Eylül 2005.
- UN Secretary-General: **“Implementing the Responsibility to Protect”**, UN General Assembly, 2009.
- UN Secretary-General: **“Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect”**, UN General Assembly, 2010.
- UN Secretary-General: **“The Role of Regional and Subregional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect”**, UN General Assembly, 2011.
- UN Secretary-General: **“Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention”**, UN General Assembly, 2013.
- UN SG: **“An Agenda for Peace”**, A/47/277, June 12, 1992.
- UNCTAD: **“Review of Maritime Transport”**, New York, United Nations Publications, 2011.
- UNDP: **“Human Development Report”**, Oxford University Press, 1994
- United Nations: **“A More Secure World: Our Shared Responsibility”**, New York, UN Publications, 2014.
- United Nations: **“Striving Together: ASEAN & the UN”**, Bangkok, ESCAP Publications, 2017.
- Yale Law School: **“Persecution of the Rohingya Muslims: Is Genocide Occurring in Myanmar’s Rakhine State?: A legal Analysis”**, New Heaven, Allard K. Lowenstein International Human Rights Clinic, 2015.

Makaleler:

- Bellamy, Alex J.: “The Three Pillars of the Responsibility to Protect”, **Pensamiento Propio**, Vol. 20, 2015.
- Chan, Aye: “The Development of a Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma”, **SOAS Bulletin of Burma Research**, Vol. 3, No. 2, Autumn 2005.
- Davies, Sara E.: “Saving refugees or saving borders?: Southeast Asian States and the Indochinese Refugee Crisis”, **Global Change, Peace and Security**, New York, Routledge, 2006.
- Dedring, Jürgen: “Human Security and the UN Security Council”, **Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century**, HSHES series, Vol. 3, 2008.
- Goldberg; Gardner.: “Time to Act on the Genocide Convention”, **American Bar Association Journal**, Vol. 58, No. 2, 1972.
- Haftendorn, Helga: “The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security, ” **International Studies Quarterly**, Vol. 35, No: 1, 1991.
- Himmelstein; Kimmel,: “States and Revolutions: The Implications and Limits of Skocpol’s Structural Model,” **American Journal of Sociology**, Vol. 86, No: 5, 1981.
- King Jr, Henry T.: “Nuremberg and Sovereignty”, **Case Western Reserve Journal of International Law**, Case Western Reserve University School of Law, Vol. 28, Issue 1, 1996.
- Leider, Jacques P.: “Forging Buddhist Credentials as a Tool of Legitimacy and Ethnic Identity: A Study of Arakan's Subjection in Nineteenth-Century Burma”, **Journal of the Economic and Social History of the Orient**, Vol. 51, No. 3, 2008.

- Mikaberidze, Alexander: **Atrocities, Massacres, and War Crimes: An Encyclopedia**, Vol. I, ABC-CLIO, 2013.
- Newman, Edward: "Critical Human Security Studies," **Review of International Studies**, Vol. 36, N: 1, 2010.
- Paris, Roland: "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?", **International Security**, Vol. 26, No. 2, 2001.
- Russell-Brown, Sherrie L.: "Rape as an Act of Genocide", **Berkeley Journal of International Law**, 21/2, 2003.
- Ryoul Cho, Seong: "APEC'S Role in Peace and Security on Koran Peninsula", **The Journal of East Asian Affairs**, Vol. 19, No. 2, 2005.
- Sadat, Leila Nadya: "Crimes Against Humanity in the Modern Age, **The American Journal of International Law**", Vol. 107, No. 2, 2013.
- Soberano, Rawlein G.: "The Philippine Statehood Movement: A Resurrected Illusion, 1970-1972", **South East Asian Studies**, Vol. 13, No. 4, March 1976.
- Tarling, Nicholas: **The Cambridge History of Southeast Asia: from World War II to the Present**, Vol. 2, Part 2, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Tarlton, Charles; "The Despotical Doctrine of Hobbes, Part I: The Liberalization of Leviathan," **History of Political Thought**, 22/4, 2001.
- Van Mill, David: "Civil Liberty in Hobbes's Commonwealth", **Australian Journal of Political Science**, 37/1, 2002.
- Winston, Nagan: "Sovereignty in Theory and Practice", **San Diego International Law Journal**, Vol. 13, No 2, 2012.
- Winston, Nagan.: "Sovereignty in Theory and Practice", **San Diego International Law Journal**, Vol. 13, 2012.

Elektronik Kaynaklar:

- ASEAN: “ASEAN Comission on the Promotion and Protection of the Rights of Women and Children: Terms and Reference”,(çevrimiçi),https://www.asean.org/wpcontent/uploads/images/2012/Social_cultural/ACW/TOR-ACWC.pdf, 28 Kasım 2017.
- ASEAN: “ASEAN Infographics: Demography, Top Cities, Urbanization”, (çevrimiçi), <https://aseanup.com/asean-infographics-demography-top-cities-urbanization/>, 12 Ağustos 2017.
- Cheok, Melissa: “Fifty Years on Southeast Asia Emerges as Global Growth Leader”, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-08-06/fifty-years-on-southeast-asia-emerges-as-global-growth-leader>, 12 Ağustos 2017.
- ECHACP: “Refugees in Thailand”, (çevrimiçi), http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/thematic/refugees_thailand_en.pdf, 12 Nisan 2018.
- Global Policy Forum: “International Criminal Court Investigations Kenya”, (çevrimiçi), <https://www.globalpolicy.org/international-justice/theinternational-criminal-court/iccinvestigations/kenya.html>, 22 Temmuz 2017.
- Human Rights Watch: “Malaysia/Burma: Living in Limbo Burmese Rohingyas in Malaysia”,(çevrimiçi), https://www.hrw.org/reports/2000/malaysia/maybr008-01.htm#P251_41369, 22 Nisan 2017.
- ICC: Rome Statute of the International Criminal Court, (çevrimiçi), https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-57524f84-be940a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf, 23 Kasım 2016.
- ICC: “Statement of ICC Prosecutor, Mrs Fatou Bensouda, on opening a Preliminary Examination concerning the alleged deportation of the Rohingya people from Myanmar to Bangladesh”, (çevrimiçi), <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180918-otp-stat-Rohingya>, 20 Eylül 2018.

- OHCHR: “Myanmar refuses access to UN Special Rapporteur”, (çevrimiçi), <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22553>, 23 Nisan 2018.
- OSCE: Outcome Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, <http://www.osce.org/node/14313>, (çevrimiçi), 23 Kasım 2015.
- Taylor, Savitri; “Difficult Journeys: Accessing Refugee Protection In Indonesia”, (çevrimiçi), <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MonashULaw/Rw/2010/29.html>, 08 September 2016.
- The Shan HRF, SWAN: “License to Rape”, (çevrimiçi), http://burmacampaign.org.uk/media/License_to_rape.pdf, 17 Ekim 2017.
- UN: “Preamble”, (çevrimiçi), www.un.org/en/sections/un-charter/preamble/index.html, 2 Aralık 2015.
- UN: “Security Council Demands Immediate and Complete Halt to Acts of Sexual Violence Against Civilians in Conflict Zones, Unanimously Adopting Resolution 1820 (2008)”, (çevrimiçi), www.un.org/press/en/2008/sc9364.doc.htm, 12 Aralık 2017.
- UN SC: “Security Council Presidential Statement Calls on Myanmar to End Excessive Military Force, Intercommunal Violence in Rakhine State”, (çevrimiçi), <https://www.un.org/press/en/2017/sc13055.doc.htm>, 11 Mart 2018.
- UN SC: “The Situation in Myanmar”, (çevrimiçi), https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_8133.pdf, 12 Şubat 2018.
- UN SG: “Statement by the Secretary-General on Libya”, UN Secretary-General Portal, (çevrimiçi), <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2011-03-17/statement-secretary-general-libya-scroll-down-arabic-version>, 21 Aralık 2017.

EK I: 2005 BM DÜNYA ZİRVESİ NİHAİ BELGESİNİN İLGİLİ MADDELERİ

İnsanları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu.

138. Her bir devletin nüfusunu soykırım, savaş suçları etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu vardır. Koruma sorumluluğu, söz konusu suçların uygun ve gerekli yollarla önlenmesini gerektirir. Bu sorumluluğu kabul ediyoruz ve ona göre hareket edeceğiz. Uluslararası toplum, uygun olduğu üzere, devletlere kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri için yardım etmeli, BM'yi erken uyarı potansiyelini geliştirme açısından desteklemelidir.

139. Uluslararası toplum, BM aracılığıyla, insanların soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korunmasına yardımcı olmak için BM Şartı'nın VI ve VIII. bölümleri uyarınca diplomatik, insancıl ve diğer barışçıl yolları kullanma sorumluluğuna da sahiptir. Bu bağlamda, barışçıl yolların yetersiz kalması ve devletlerin kendi halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumada açıkça başarısız olması durumunda, BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla, VII. bölüm dahil olmak üzere BM Şartı'na uygun olarak, ilgili bölgesel kuruluşlarla işbirliği içinde, zamanında ve kararlı bir şekilde, toplu eyleme bulunmaya hazırız. BM Genel Kurulu'nun, insanların soykırım, savaş suçları, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve onların etkilerinden, BM Şartı ve uluslararası hukukun ilkelerini göz önünde bulundurarak koruma sorumluluğunu dikkate alması gereğini vurguluyoruz. Devletlerin halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruyacak kapasitelerini geliştirmelerine, aynı zamanda kriz ve çatışma riski altında olanlara yardım etmeyi, gerekli ve uygun bir şekilde, taahhüt etmeyi hedefliyoruz.

140. BM Genel Sekreteri'nin Soykırımın Önlenmesi Özel Danışmanı misyonunu tam olarak destekliyoruz.

EK II: GÜNEYDOĞU ASYA SİYASİ HARİTASI

Kaynak: <http://www.maps-world.net/southern-asia.htm>

EK III: MYANMAR HARİTASI: ETNİK YAPI

Major ethnic groups in Myanmar

Myanmar officially recognises 135 ethnic groups but Rohingya have been rendered stateless and stripped of their citizenship.

Ethnic Groups

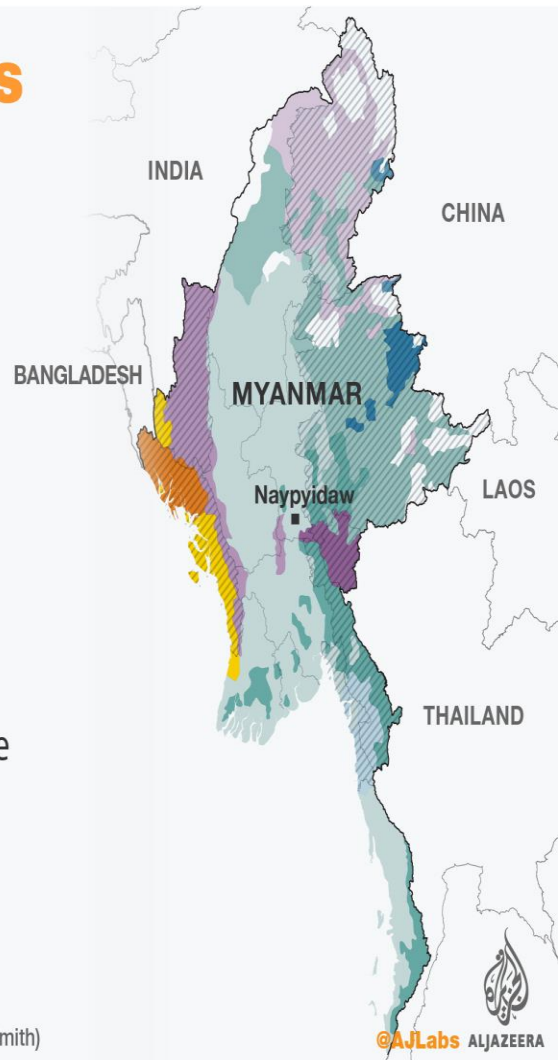
Bamar	Kachin
Shan	Chin
Karen	Karenni
Rakhine*	Mon
Rohingya	Wa
	Kokang Chinese

 Ethnic minority states

* Includes other Rakhine Muslim minorities

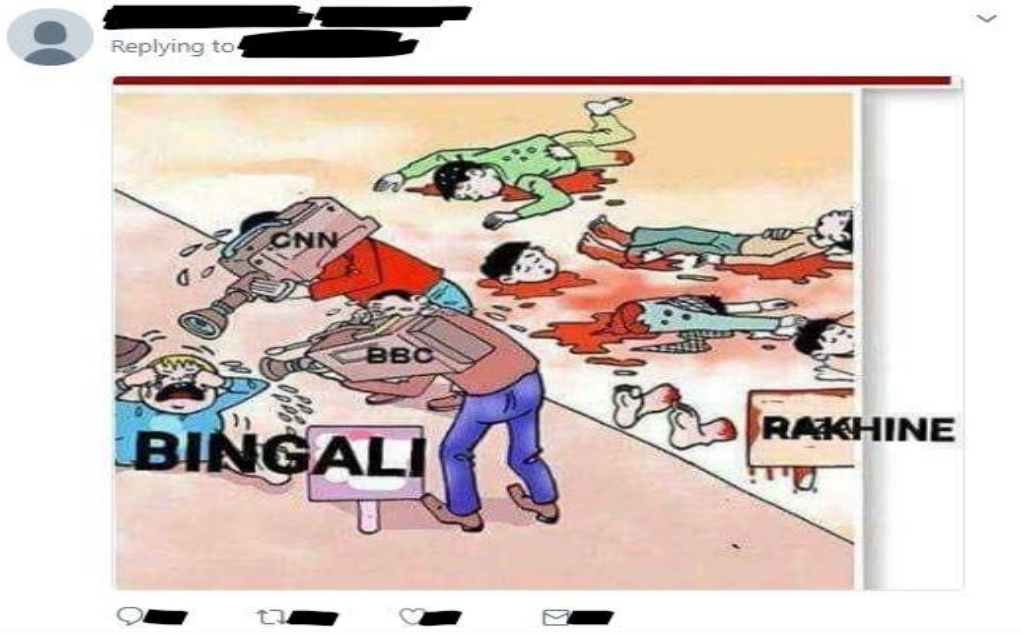

Sources: Al Jazeera, agencies, Free Burma Rangers, Burma - Insurgency and the Politics of Ethnicity (Martin Smith)

Kaynak: <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2017/09/rohingya-crisis-explained-maps-170910140906580.html>

EK IV: ROHİNGYA HALKINA KARŞI NEFRET SÖYLEMLERİ İÇEREN KARİKATÜRLER.

Kaynak: Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonu 17 Eylül 2018 tarihli raporu.

EK V: AĞUSTOS 2017 OLAYLARINDA YAKILMIŞ VE DAĞITILMIŞ ROHINGYA KÖYLERİNE DAİR UYDU GÖRÜNTÜLERİ

Kaynak: Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonu'nun 17 Eylül 2018 tarihli raporu.

EK VI: AĞUSTOS 2017 OLAYLARINDA RAKHİNELİ BUDİSTLERİN YAŞADIĞI ALANLAR

(Resimden görüldüğü üzere, Rohingyaların köyleri dağıtılırken Rakhineli Budistlerinin yaşadıkları alanlara dokunulmamıştır.)

Kaynak: Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonu'nun 17 Eylül 2018 tarihli raporu.

EK VII: ROHİNGYA KRİZİNE ULUSAL, BÖLGESEL VE ULUSLARARASI TEPKİ

(Kronolojik Zaman Çizelgesi)

2012

- 10 Haziran Cumhurbaşkanı Thein Sein, Budistler ve etnik Rohingya Müslümanları arasındaki en az 88 kişinin öldürülmesi ve 90.000'in üzerinde kişinin yaşadıkları alanları terk etmesi ile sonuçlanan çatışmaların ardından Rakhine eyaletinde olağanüstü hal ilan etti.
- 11 Haziran İKT Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu, Rohingyalara yönelik şiddetle ilgili endişelerini dile getirdi ve kınadı.
- 12 Temmuz Cumhurbaşkanı Thein Sein, UNHCR'a hükümetinin ülkenin tüm halklarına dair sorumluluk taşıdığını, ancak Rohingyaların ülkede bir etnik grubu olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığını, ayrıca, Rohingyaların Myanmar'ın ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğunu ve bu nedenle üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi gerektiğini bildirdi.
- 27 Temmuz BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Navi Pillay, Rakhine eyaletinde güvenlik güçleri tarafından Rohingyalara karşı işlenen insan hakları ihlalleri ile ilgili endişelerini dile getirmiş ve derhal bağımsız bir soruşturma başlatılmasını talep etti.
- 4 Ağustos BM Myanmar'daki insan haklarına dair Özel Raportör Tomas Ojea Quintana, Myanmar'a altı günlük bir ziyaret gerçekleştirerek, ülkenin özellikle Rakhine eyaletinde "ciddi insan hakları mücadelesiyle uğraşmaya devam ettiğini" bildirdi.
- 6 Ağustos BM Genel Sekreteri'nin Myanmar özel elçisi Vijay Nambiar ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Navi Pillay, Rakhine eyaletinde şiddet olaylarına yönelik tarafsız bir soruşturmanın yapılması çağrısında bulunuyor.
- 25 Eylül Myanmar'daki insan hakları duruma dair BM Özel Raportörü, ülkedeki ciddi insan hakları ihlalleri ile ilgili rapor yayınladı.
- 29 Eylül BM Genel Sekreteri, Myanmar'ın Kachin ve Rakhine eyaletlerindeki durumları görüşmek üzere Cumhurbaşkanı Thein

Sein ile bir araya geldi. Başkan Thein Sein, Rakhine eyaletinde şiddetin nedenlerinin araştırılacağını taahhüt etmiştir.

- 21 Ekim Rakhine eyaletinde daha çok Rohingyaların etkilendiği ve 30.000 kişinin kendi yaşadıkları köyleri terketmesiyle sonuçlanan yeni bir çatışma meydana geldi.
- 25 Ekim BM'nin Myanmar Özel Raportörü, Rakhine eyaletinde şiddetin devam etme konusundaki endişelerini dile getirdi. Aynı zamanda, Myanmar hükümetini, Rohingyalara karşı uygulanan ayrımcılık dahil olmak üzere uzun zamandır devam eden krizi önlemeye ve bunun için diyaloga davet etti.
- 27 Ekim İKT, Rohingya Müslümanlarına yönelik şiddeti kınadı, Myanmar hükümetinden Müslümanlara yönelik saldırgan eylemlere son vermek için somut önlemler almasını, onların güvenliğinin sağlanmasını istedi.
- 30 Ekim ASEAN Genel Sekreteri Surin Pitsuwan, ASEAN'ın ileri sürdüğü Myanmar devleti, ASEAN ve BM'nin şiddeti çözmeye yardımcı olmak amacıyla üçlü görüşmeler teklifinin Myanmar hükümeti tarafından reddedildiğini bildirdi.
- 31 Ekim BM'nin Myanmar, azınlık sorunları ve mülteciler üzerine uzmanları, Rakhine eyaletinde toplumlar arası şiddetin devam ettiği konusundaki endişelerini ifade eden ve Myanmar hükümetine, kendi halkını koruma sorumluluğunu hatırlatan bir açıklama yaptı.
- 9 Kasım BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Navi Pillay, Myanmar hükümetine, Rohingya Müslümanlarının vatandaşlığını sınırlayan 1982 vatandaşlık yasasını yeniden gözden geçirme ve Rohingyaların vatandaşlığa eşit erişimini sağlama çağrısında bulundu.
- 26 Kasım UN Genel Kurulu, Myanmar'daki etnik azınlıkları, özellikle Rohingya halkını etkileyen hak ihlalleri ile ilgili endişelerini dile getiren ve hükümetin acil olarak bu durumları ele almasına çağıran bir karar aldı.
- 28 Kasım AIPMC, BM Genel Kurulu'nun 26 Kasım tarihli kararını memnuniyetle karşılayan ve Rohingya halkını bir etnik grup olarak tanımayı reddetmenin ülkede toplumlar arası gerilimleri ve

şiddeti tetiklemeye devam edeceğini ifade eden bir bildiri yayınladı.

24 Aralık BM Genel Kurulu, Myanmar'ın Kachin ve Rakhine eyaletlerindeki şiddete ve Rohingyaların durumuna ilişkin endişesini dile getiren ve hükümetin ülkedeki insan hakları ihlallerinin ve etnik azınlıkları etkileyen insani krizin önlenmesi ile ilgili çabalarını hızlandırmasını öneren bir karar aldı.

2013

16 Şubat BM'nin Myanmar'daki insan haklarının durumuna dair Özel Raportörü, ülkeye yapılan beş günlük ziyaretin sonucunda, insan hakları konusunda önemli eksiklikler olduğu ve reformlar ile uygulamadaki uygulama arasında bir boşluk olduğunu ifade eden bir bildiri yayınladı.

19 Mart UNHRC, Myanmar hükümetini Rakhine eyaletinde şiddetten sorumlu olanların hesap verebilirliğini sağlamaya, insani yardımların ve Rohingya'ya karşı ayrımcılığa son verme çağrısında bulundu.

25 Mart BM Soykırımın Önlenmesi Özel Danışmanı Adama Dieng, Meikhtila'da şiddetin artmasıyla ilgili endişelerini dile getiren bir bildiri yayınladı.

28 Mart BM'nin Myanmar'daki insan haklarının durumuna dair Özel Raportörü, Müslüman ve Budist topluluklar arasındaki şiddetin artması konusundaki endişelerini dile getirdi ve hükümetin acil önlemler alması çağrısında bulundu.

2 Nisan AIPMC, Budist ve Müslüman topluluklar arasındaki şiddete ilişkin endişelerini dile getirmiş ve Myanmar hükümetine ayrımcılığa son vermeye ve daha fazla şiddetten kaçınmak için dini gruplar arasındaki hoşgörüsüzlükle mücadele etme çağrısında bulundu.

14 Nisan İKT'nin Rohingya Müslümanları Temas Grubu, Myanmar'da Müslüman karşıtı şiddetin yayılmasını kınadı ve Budist aşırılıkçılara son vermeleri için hükümete çağrıda bulundu.

- 17 Nisan BM'nin Myanmar'daki insan haklarının durumuna ilişkin Özel Raportörü, Myanmar hükümeti tarafından kaydedilen ilerlemeyi memnuniyetle karşılayan bir rapor yayınladı;
- 22 Nisan AB, silah ambargosu ve iç baskı için kullanılacak teçhizat üzerindeki ambargo haricinde, Myanmar aleyhindeki yaptırımları kaldırdı.
- 23 Nisan İnsan Hakları İzleme Örgütü, Rakhine eyaletinde Haziran ve Ekim 2012 şiddetinde merkezi hükümetin ve yerel otoritelerin rolüne ilişkin bir araştırmanın ardından yayınladığı raporda Rakhine eyaletindeki Rohingya ve Kaman Müslüman topluluklarına yönelik işlenen suçların etnik temizlik kampanyasının bir parçası olarak insanlığa karşı suç teşkil ettiği belirtildi.
- 29 Nisan Rakhine Eyaleti Çatışma Araştırma Komisyonu, Haziran ve Ekim 2012 çatışmaları ile ilgili yayınladığı raporda, IDP kamplarına insani yardımların sağlanması ve tüm etniklerin insan haklarının korunması çağrısında bulundu.
- 1 Mayıs BM'nin Myanmar Özel Raportörü, Rakhine Eyaleti Çatışma Araştırma Komisyonu'nun raporunu memnuniyetle karşıladı, ancak Rakhine eyaletindeki Müslümanları hedef alan yaygın insan hakları ihlalleriyle ilgili soruşturmanın yapılmasını sağlamak için gerekli öneriler eksikliğinden duyduğu endişeyi dile getirdi.
- 20 Mayıs Rakhine eyaletinin Maungdaw bölgesinde hükümet yetkilileri, Rohingya ailelerine iki çocuk sınırdışı getirdi.
- 31 Mayıs BM'nin Myanmar Özel Raportörü Myanmar hükümetine Rohingya ailelerini iki çocukla sınırlandıran yerel düzenlemenin yürürlüğe girmesini engellemesini istedi, böyle bir kararın belirli bir etnik gruba uygulanmasının kesin bir insan hakları ihlali olduğunu ifade etti.
- 13 Haziran AB, Rohingya Müslümanlarına karşı uygulanan ağır insan hakları ihlallerini ve şiddeti kınayan, hükümete, Rohingya halkının koruma ve ülkede BM insan hakları ofisinin kurulmasına izin verme çağrısında bulunan karar aldı.

- 14 Haziran UNHRC Myanmar'daki genel insan hakları ihlallerine, özellikle de Rakhine eyaletindeki Rohingya ve diğer Müslümanlara yönelik şiddet ile ilgili büyük endişelerini dile getirerek, hükümeti tüm bu eylemlere son vermek ve Rohingya halkına tam vatandaşlık hakkı sağlama konusunda derhal önlem alma çağrısında bulundu.
- 17 Haziran BM'nin Myanmar için İnsani Yardım Koordinatörü Ashok Nigam, Rakhine eyaletinde 2012 olaylarının 140 bin kişinin yerinden edilmesi ve 167 kişinin ölümü ve 10.000'den fazla binanın yıkılması ile sonuçlandığını bildirdi.
- 1 Temmuz Malezya, Myanmar hükümetinin Müslümanlara yönelik zulmünü engellemek için daha somut adımlar atması çağrısında bulundu.
- 7 Temmuz İKT Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu, Myanmar hükümetinden, Rohingya ailelerini iki çocukla sınırlandıran yasa dahil olmak üzere Müslümanlara yönelik tüm tayımcılıkların kaldırılması sorumluluğunu üstlenmesini istedi.
- 11 Temmuz Endonezya, Myanmar hükümetini Rohingya Müslümanlarının vatandaşlık statüsünü ele alma çağrısında bulundu.
- 22 Temmuz AB, Myanmar'da devam etmekte olan reformlarına yönelik AB'nin politika ve desteğini tanımlayan Kapsamlı bir Çerçeve belgesi kabul etti, hükümeti şiddet olaylarının nedenlerini gidermek ve tüm suçluların hesap verebilirliğini sağlamak amacıyla baskı altına alma taattütünde bulundu.
- 19 Ağustos BM Güvenlik Konseyi, Myanmar'daki insan hakları durumuyla ilgili olarak Genel Kurul'a sunduğu yıllık raporda, Rohingya halkına yönelik insan hakları ihlalleri ve genel olarak Müslüman toplumun durumu hakkında endişelerini dile getirdi.
- 20 Ağustos APHR, Tayland'da bulunan Rohingya mültecilerinin insanlık dışı koşulların yanı sıra kendilerine sunulan yasal korumaların bulunmadığına dair kaygılarını dile getirdi ve Tayland hükümetine bu kaygıları ele alma çağrısında bulundu.
- 21 Ağustos BM'nin Myanmar Özel Raportörü, Myanmar'a yapılan on günlük ziyaretin ardından bir bildiri yayımlayarak Rakhine eyaletindeki yerinden edilmiş Müslümanların temel insan haklarından mahrum bırakıldığını ifade etti.

- 26 Ağustos □ APHR, Myanmar hükümetinin toplumlar arası gerginliği azaltmak ve Müslüman karşıtı şiddeti önlemek için yeteri kadar siyasi irade göstermediğini, bu durumun yeni bir çatışma olasılığını artırdığını bildirdi. Hükümete Rohingyalı koruma çağrısında bulundu.
- 1 Ekim 29 Eylül tarihinde başlayan toplumlararası çatışma Rakhine eyaletinin diğer köylerine yayıldı.
- 3 Ekim Cumhurbaşkanı Thein Sein, hükümetin Rakhine eyaletinde barış ve istikrarı, aynı zamanda hukukun üstünlüğünü sağlamak için ırk ve din temelinde ayrımcılık yapmaksızın tüm yolları kullanacağını ifade etti.
- 6 Ekim UNOCHA, Rakhine eyaletine gerçekleştirilen iki günlük değerlendirme misyonunun bulgularını yayınlarken, Rohingya köylülerinin hareket özgürlüğünü sınırlandırmaya devam edildiğini ve hükümete halkın güvenliğinin sağlanması ve şiddete karşı sorumlu olanların cezalandırılması çağrısında bulundu.
- 18 Ekim APHR, Avrupa Parlamenterlerine Aung San Suu Kyi'nin Avrupa ziyareti sırasında, Myanmar'daki Müslüman karşıtı şiddete ve ayrımcılığa son verilmesi konusunun gündeme getirilmesi çağrısında bulundu.
- 22 Ekim BM'nin Myanmar Özel Raportörü, ülkeye sekizinci görevini takiben insan haklarının durumuyla ilgili bir rapor yayınladı. Raporda, ülkede Müslüman karşıtı duyguların yayılması konusundaki endişeler dile getirilerek, hükümetin Rakhine eyaletinde toplumsal şiddetin temel nedenlerini ele almak için somut adımlar attığına dair çok az kanıt bulunduğu ifade edildi.
- 15 Kasım İKT heyeti, Rohingyaların durumunu araştırmak ve Budist ve Müslüman toplulukların temsilcileriyle görüşmek için Rakhine eyaletini ziyaret etti.
- 19 Kasım BM Genel Kurulu 3. Komitesi, "Myanmar'daki insan haklarının durumu" konulu bir karar alarak hükümeti, Rohingya halkının vatandaşlığı ve Müslüman azınlıklara yönelik saldırıların temel nedenlerini ele almaya çağrısında bulundu.

16 Aralık AB, 19 Kasım tarihli BM Genel Kurulu kararını memnuniyetle karşıladı, Myanmar hükümetine toplumlar arası şiddetin nedenlerini ve Rohingya halkının refah ihtiyaçlarının koşullarını ele alma, aynı zamanda dini ve etnik hoşgörüyü teşvik etme çağrısında bulundu.

2014

8 Ocak Japonya, beş yıl içinde Myanmar'ın savaştan mahrum etnik bölgelerinde yaşam standartlarını iyileştirecek altyapının geliştirilmesinde kullanılmak üzere 96 milyon dolarlık bir yardım paketi açıkladı.

17 Ocak BM'nin Myanmar Özel Raportörü, hükümeti bağımsız bir soruşturma yürütme, Du Char Yar Tan çatışmasıyla ilgili raporları netleştirme ve insan hakları ihlallerinin faillerini sorumlu tutma çağrısında bulundu.

23 Ocak UNHCHR Navi Pillay, hükümeti, çatışmalar ve Rohingya ölümlerine dair güvenilir raporlar sunması konusunda çağrıda bulundu.

13 Şubat Tayland, Kasım 2013'ten bu yana 1.300 Rohingya mültecinin sınır dışı ederek Myanmar'a geri gönderdiğini duyurdu.

19 Şubat BM'nin Myanmar Özel Raportörü, ülkeye yaptığı ziyaret sonrasında "Rohingya topluluğuna karşı nefreti kışkırtma kampanyaları" ve Müslüman karşıtı şiddet faillerinin cezasız kalması ile ilgili endişelerini dile getirdi.

14 Mart BM'nin Myanmar Özel Raportörü tarafından yayınlanan son raporda, Myanmar devletinin Rakhine eyaletindeki yaygın ayrımcılık ve sistematik insan hakları ihlallerini ele almak için somut adımlar atmadığını belirtti.

26 Mart UNHRC, BM Myanmar Özel Raportörü'nün görevini uzatan, Rohingya ve diğer azınlıkların durumuyla ilgili ciddi kaygılarını yineleyen ve şiddet olaylarına dair bağımsız soruşturmayı talep eden "Myanmar'daki insan hakları durumu" konulu karar kabul etti.

- 27 Mart Myanmar'daki BM Temsilcisi ve İnsani Yardım Koordinatörü, Rakhine'nin başkenti Sittwe'deki BM ve INGO binalarına yapılan saldırılara dair derin endişelerini dile getirerek insani yardım ve kalkınma çalışanlarının korunması ve faillerin cezalandırılması konusunda hükümete sağrıda bulundu.
- 28 Mart UNFPA, Sittwe'deki insani yardım çalışanlarına yönelik saldırılardan dolayı endişe duyduğunu, isyanların yaklaşmakta olan nüfus sayımıyla ilgili olabileceğini bildirdi. UNPFPA, Myanmar hükümetinin ülkedeki herkesin kendilerini kendi tercih ettikleri etnik kimlikle ifade etmeye izin verme çağrısında bulundu.
- 30 Mart Myanmar, 1983'ten bu yana ilk nüfus sayımını yapmaya başladı ve "Rohingya" yı etnik bir grup olarak tanımayacağını açıkladı.
- 31 Mart BM Güvenlik Konseyi, Cumhurbaşkanı Thein Sein ile telefonla görüşerek hükümeti tüm insani yardım çalışanlarının güvenliğini sağlama konusunda uyardı ve faillerin cezasız kalmasına tahammül edilemeyeceğini vurguladı.
- 1 Nisan UNFPA hükümetin kendilerini Rohingya olarak tanımlayanların nüfus sayımına katılmaya izin verilemeyeceği ile ilgili kararının uluslararası normlardan uzak olduğunu ve bu konuda endişe duyduğunu dile getirdi.
- 7 Nisan BM Myanmar Özel Raportörü, Rakhine eyaletindeki insan hakları durumunun daha da kötüleşmesiyle ilgili endişeleri gündeme getirerek, uzun zamandır Rohingya topluluğuna karşı işlenen şiddet ve ayrımcılığın insanlığa karşı suç oluşturabileceğini ifade etti.
- 25 Nisan BM Güvenlik Konseyi ve üye devletlerin Myanmar hükümetine şiddet olaylarını durdurmak ve vatandaşlık konusunu ele almak için harekete geçme çağrısında bulunduğu sırada, BM Güvenlik Konseyi, Myanmar'ın Göç ve Nüfus İşleri Bakanı da dahil olmak üzere Myanmar Ortaklık Grubu'nun ilk toplantısını yaptı;
- 30 Mayıs BM'nin Myanmar Özel Raportörü, altı yıllık görevini tamamladı; Rohingyaalara yönelik şiddetin onların imhası riskini taşıdığını ifade ederek Myanmar hükümetine ve uluslararası topluma Rakhine eyaletindeki insan haklarının durumunu acilen ele alınması çağrısında bulundu.

- 1 Haziran UNHRC, Yanghee Lee'yi BM'nin Myanmar Özel Raportörü olarak atadı.
- 10 Haziran UNHCR, Zulüm ve şiddet nedeniyle Myanmar'dan botlarla kaçan Rohingya ve diğer Müslümanların her türlü istismar raporlarının arttığını belirtti.
- 13 Haziran BM İnsani Yardımlar Koordinatörü Kyung-wha Kang, Rakhine eyaletinin IDP kamplarındaki Rohingyaların insani yardımlara erişiminin sağlanması çağrısında bulundu.
- 20 Haziran □ Myanmar'daki din özgürlüğü, azınlık sorunları ve insan hakları konusundaki üç BM Özel Raportörünün, Myanmar hükümetine "Dini Dönüşüm" konulu tasarımı iptal etme çağrısında bulunarak, bu tasarının dini ve etnik azınlıklar, aynı zamanda Myanmar'ın, uluslararası topluluğun insan haklarına saygı duyan ve koruyan sorumlu bir üyesi olma yolundaki ilerlememe riskine işaret ettiği konusunda uyarıda bulundu.
- 6 Haziran APHR, Myanmar hükümetine MSF ve tüm insani yardım kuruluşlarının tam ölçekli operasyonlarını sürdürmelerine izin verme çağrısında bulundu.
- 14 Temmuz BM'nin Myanmar'da insan haklarının durumuna ilişkin Özel Raportörü Yanghee Lee'nin Myanmar'a ilk resmi ziyareti gerçekleşti.
- 28 Temmuz BM'nin Myanmar'da insan haklarının durumuna ilişkin Özel Raportörü, hükümeti, toplumlar arası şiddetin temel nedenlerini ele alma ve hareket özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar dahil olmak üzere Rohingyalara karşı sistematik ayrımcılığa son verme çağrısında bulundu.
- 22 Ağustos UNHCR, Haziran 2012'den itibaren, çoğunlukla Rohingyalar olmak üzere yaklaşık 200 kişinin öldüğünü, 87.000 kişinin Rakhine Eyaletinden deniz yoluyla kaçtığını bildirdi.
- 25 Ağustos BM Genel Sekreteri'nin Myanmar Özel Danışmanı Vijay Nambiar, ülkedeki toplumsal şiddetin nedenlerini ele almak için uygulana önlemleri gözlemlemek için Rakhine eyaletini ziyaret etti.

- 11 Eylül UNDP Yönetici Asistanı Haoliang Xu ve OCHA Operasyon Direktörü John Ging, Rakhine eyaletine iki günlük bir ziyaret gerçekleştirerek insani durumun hala hala kabul edilemez olduğunu bildirdi.
- 26 Eylül BM Genel Sekreteri, Myanmar Ortaklık Grubu'nun ikinci Bakanlar oturumunu topladı ve gruba Rakhine'de ve ülkenin diğer bölgelerindeki durumdan derin rahatsızlığını dile getirdi.
- 29 Ekim Myanmar'daki insan hakları durumuna ilişkin BM Özel Raportörü, BM Genel Kurulu'na hitap ederek Rakhine eyaletindeki temel insan gereksinimlerine erişimi sınırlayan seyahat özgürlüğü ve uzun zamandır Rohingya'ya karşı uygulanan ayrımcılıklardan duyulan endişeyi dile getirdi.
- 12 Kasım BM Genel Sekreteri, Myanmar'da düzenlenen 6. ASEAN-BM Zirvesi'ne eşlik etti ve Myanmar yetkilileriyle yaptığı görüşmelerde ayrımcılığa ve şiddete maruz kalan Rohingya nüfusu ile ilgili endişelerini dile getirdiğini.
- 21 Kasım BM Genel Kurulu'nun 3. Komitesi Rohingya'ların durumuyla ilgili ciddi kaygılarını dile getiren ve Myanmar hükümetine Rohingya'ların hareket özgürlüğü ve tam vatandaşlığa eşit erişimini sağlama çağrısında bulunan bir karar kabul etti.

2015

- 16 Ocak BM'nin Myanmar'daki insan haklarının durumuna ilişkin Özel Raportörü, IDP kamplarında insanların temel hizmetlere sınırlı erişim ve Rohingya'ların vatandaşlık konularını ele alan bir bildiri yayınladı.
- 23 Mart Myanmar'daki insan hakları durumuna ilişkin BM Özel Raportörü, etnik azınlıklara yönelik ayrımcılık ve çatışma olasılığının artması endişelerini dile getiren bir rapor yayınladı.
- 27 Mart □ BM İnsan Hakları Konseyi, Rohingya'ların durumuyla ilgili ciddi kaygısını yineleyerek, onların tam vatandaşlığa ve ilgili haklara eşit erişimlerinin sağlanması konusunda bir karar aldı.

- 24 Nisan BM Genel Sekreteri, Myanmar Ortaklık Grubu'nu topladı, Myanmar'da BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ofisinin kurulması yönündeki çağrısını yineledi.
- 15 Mayıs BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Zeid Ra'ad Al Hussein, bölge hükümetlerini denizde mahsur kalan yaklaşık 6.000 Rohingya ve Bangladeşli göçmenin hayatını korumak için hızlı bir şekilde harekete geçme çağrısında bulunan bir açıklama yayınladı.
- 19 Mayıs UNHCR, OHCHR, Uluslararası Göç Örgütü ve BM'nin Uluslararası Göç ve Kalkınma üzerine Özel Temsilciliği, Endonezya, Malezya ve Tayland liderlerini Bengal Körfezi ve Andaman Denizi'ndeki botlarda mahsur kalan göçmenlerin ve mültecilerin korunması doğrultusunda uyarıcı bir bildiri yayınladı.
- 29 Mayıs Nobel Barış Ödülü sahibi Desmond Tutu Rohingya halkına karşı soykırım yapıldığı konusunda uyarıda bulundu.
- 3 Temmuz BM İnsan Hakları Konseyi, Rohingya'lara karşı işlenen ağır ve sistematik insan hakları ihlallerini kınayan bir karar kabul etti.
- 7 Ağustos BM'nin Myanmar'daki insan haklarının durumuna ilişkin Özel Raportörü, ülkeye yaptığı üçüncü ziyareti sonrasında Rohingya halkına karşı kurumsallaştırılmış bir ayrımcılığın olduğu konusunda endişelerini dile getirdi.
- 6 Ekim BM'nin Myanmar'daki insan haklarının durumuna ilişkin Özel Raportörü, BM Genel Kuruluna bir rapor sunarak, Myanmar'da daha önce vurgulanan insan hakları ile ilgili endişeler, özellikle de Rohingya topluluğuna karşı uzun süredir devam eden kurumsallaştırılmış bir ayrımcılığın olduğunu ifade etmiştir.
- 16 Ekim APHR, Myanmar hükümetini ve ASEAN ülkelerini durumu ele almaya çağırarak, bölgedeki Rohingya'lara yönelik şiddet olaylarının bölgedeki mülteci krizini derinleştirebileceği konusunda uyarıcı bir rapor yayınladı.
- 4 Kasım BM'nin Soykırımın Önlenmesi ve R2P üzerine Özel Danışmanları tarafından Myanmar seçimleri ile ilgili yapılan açıklamada, seçim sürecinin dini azınlıkların marjinalleşmesi ve

Rohingyalara kurumsallaştırılmış ayrımcılık ortamında gerçekleştirilmesi ile ilgili endişelerini dile getirildi.

23 Aralık BM Genel Kurulu, Rohingya ve diğer azınlıkların marjinalleştirilmesi ve insan hakları ihlalleri ile ilgili endişelerini yineleyen bir karar aldı. Myanmar hükümeti, Rohingya dahil tüm bireylerin temel özgürlükleri ve tam vatandaşlığa erişimlerinin sağlanması konusunda uyarıldı.

2016

23 Şubat UNHCR, 2012'den beri çoğu Rohingya Müslümanı olmak üzere 2.000 kişinin Bengal Körfezi'ni geçmeye çalışırken öldüğünü bildirdi.

1 Mart UNOCHA'nın Operasyon Direktörü John Ging, 22 - 25 Şubat tarihleri arasında Myanmar'a yaptığı ziyaretin ardından, Rohingya IDP kamplarındaki "korkunç sağlık koşulları" ile ilgili endişelerini dile getirdi.

18 Mart BM'nin Myanmar'daki insan haklarının durumuna ilişkin Özel Raportörü, NLD hükümetine Rohingya ve diğer Müslüman azınlıklara karşı ayrımcı politika ve uygulamalara son vermek için acil önlemler alma çağrısında bulundu.

23 Mart BM İnsan Hakları Konseyi, Rohingya'ya karşı uygulanan insan hakları ihlalleriyle ilgili ciddi kaygılarını belirterek Myanmar hükümetini etnik azınlıklara karşı ayrımcı siyasi ve hukuki uygulamaları, aynı zamanda sağlık ve eğitim hizmetlerine eşit erişimi engelleyen kısıtlamaları kaldırma konusunda uyardı.

20 Haziran BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Zeid Ra'ad Al Hussein, Rohingya halkının insan haklarının durumu ile ilgili bir rapor yayınlayarak, Rohingya'ya karşı etnik ve din temelli ayrımcılık ve sistematik saldırıların insanlığa karşı suçların işlendiğine dair kaygıları gündeme getirdiğini belirtti.

4 Temmuz BM'nin Myanmar'daki insan haklarının duruma ilişkin Özel Raportörü, ülkeye gerçekleştirdiği 12 günlük ziyareti sonrasında NLD hükümetinin demokratik geçişi ilerletme ve insan haklarına saygı gösterme konusunda daha fazla çaba göstermesini tavsiye etti.

7 Temmuz AB Parlamentosu, Rohingya'lara karşı yıllardır devam eden sistematik baskı ve şiddet olaylarına dair endişeleri dile getiren karar aldı ve hükümetin ayrımcı politikaların kaldırılması ve Rohingya'ların vatandaşlığa eşit erişimini sağlaması konusunda çağrıda bulundu.

2017

25 Ağustos ARSA'nın Myanmar güvenlik güçlerine saldırısı üzerine Rakhine eyaletinde 600 binin üzerinde Rohingya'nın Myanmar'ı terk etmesiyle sonuçlanan yeni bir çatışma çıktı.

Ağustos Ağustos 2017'den bu yana Avrupa Birliği, Kanada, ABD, Avustralya ve diğer ülkeler, Myanmar ordusuyla işbirliğini askıya almak ve kıdemli memurlara yönelik hedefli yaptırımlar uygulamak kararları aldı.

27 Eylül UNHRC Myanmar'da işlenen uluslararası suçların ve uluslararası hukuk ihlallerinin kanıtlarını toplamak ve incelemek için bağımsız bir mekanizma oluşturmayı öngören bir karar aldı.

6 Kasım BM Güvenlik Konseyi Başkanı tarafından bir bildiri yayınlanarak Myanmar devletinin kendi halkını korumakla sorumlu olduğu ve Rakhine Eyaleti Danışma Komisyonu'nun tavsiyelerinin uygulanmasını istendi.

5 Aralık İnsan Hakları Konseyi, Myanmar'daki Rohingya Müslümanlarının ve diğer azınlıkların insan haklarının durumuyla ilgili bir karar aldı.

2018

18 Eylül ICC Başsavcısı Fatou Bensouda, ofisinin, Rakhinde eyaletindeki 2017 Ağustos olaylarından sonra Myanmar'dan Bangladeş'e 700 binden fazla Rohingya sivilinin sınır dışı edildiği iddiasıyla ilgili ön soruşturma başlattığını duyurdu.

- 17 Eylül Uluslararası Myanmar Bağımsız Araştırma Misyonu Myanmar'daki insan haklarının durumu ile ilgili raporunu UNHRC'na sundu.
- 20 Eylül Kanada'nın Avam Kamarası, Myanmar'daki Rohingya halkına karşı işlenen suçları soykırım olarak tanıdı ve kıdemli askeri yetkililerin yargılanmalarını istedi.

Kaynak: Global Centre for Responsibility to Protect, <http://www.globalr2p.org/media/files/timeline-of-international-response-to-burma-25.pdf>.

ÖZGEÇMİŞ

Aytakin Mustafayeva, 2001-2005 yılları arasında Bakü Avrasya Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde lisans eğitimini; 2006-2009 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. Mustafayeva, 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimine başladı ve *“Koruma Sorumluluğu ve Güneydoğu Asya'da İnsani Güvenlik: Rohingya Örneği”* başlıklı tez çalışmasını yürüttü. Doktora tez çalışmaları kapsamında Şubat-Mayıs 2016 döneminde misafir araştırmacı olarak Avustralya'nın Queensland Üniversitesi'ne bağlı Koruma Sorumluluğu üzerine Asya-Pasifik Merkezi'nde bulundu. Bu sürede, tezin örnek incelemesi olan Myanmar'ın Rohingya sorunu, özellikle Rohingya Müslümanlarına yönelik insan hakları ihlallerine dair kapsamlı araştırma yürüttü.

Aytakin Mustafayeva, Azerbaycan Cumhuriyeti Olağanüstü Haller Bakanlığı'nın Uluslararası İlişkiler Dairesinde çalışmış, görev süresi boyunca Bakanlığın Türkiye, Almanya, Avusturya, Fransa gibi farklı ülkelerin ilgili kurumları ve BM kuruluşları ile ilgili alanlarda işbirliğini, aynı zamanda uluslararası insani yardımların koordinasyonunu yürütmüştür. Şubat-Mart 2012'de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İtalya Büyükelçiliği'nde staj yaptı.

Mustafayeva, farklı dönemlerde, “Diplomasi ve Protokol” (ADA Üniversitesi; Bakü, Azerbaycan), “Transatlantik Sivil Güvenlik” (Güvenlik Araştırmaları üzerine George C. Marshall Avrupa Merkezi; Münih, Almanya), “Güney Kafkasya'da Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Politikaları” (Cenevre Uluslararası Lisansüstü ve Gelişme Çalışmaları Enstitüsü; Bakü, Azerbaycan), “Sosyal Demokrasi Okulu” (Sosyal Demokrasi Vakfı; İstanbul, Türkiye), “Gençler için Hukuk Okulu” (XXI. Yüzyıl İnsan Hakları-Azerbaycan Vakfı; Bakü, Azerbaycan) gibi mesleki gelişim programlarına katılmıştır.